

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਸੇਠਾ
(ਗੰਢ ਸੇਠਾਏ ਰਚਿਤ)

1556

ਸਿੰਘ ਇਤਿਹਾਸ ਗੰਜਰਚ ਖੇਤਰ,
ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤੀਕਾ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਸੇਭਾ

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਸੋਭਾ

(ਕਵਿ ਸੈਨਾਪਤਿ ਰਚਿਤ)

"ਸਾਹਿਤ-ਮਾਰਤੰਡ"

ਡਾ. ਅਮਰ ਭਾਰਤੀ ਜੀ ਦੇ
ਨਿਜੀ ਪੁਸਤਕਾਲਯ ਵਿਚੋਂ

ਸੰਪਾਦਕ :

ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ 'ਅਸ਼ੋਕ'

ਸਿੱਖ ਹਿਸਟਰੀ ਰੀਸਰਚ ਬੋਰਡ,

ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ, ਸ੍ਰੀ ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ: ਸ੍ਰੀ

ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਗਿਆਨੀ,

ਸਕੱਤਰ, ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ,

ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ।

ਪਹਿਲੀ ਐਡੀਸ਼ਨ ੧੫੦੦

ਜੁਲਾਈ ੧੯੬੭.

ਮੁੱਲ: ਤਿੰਨ ਰੁਪੈ ਪੰਜਾਹ ਪੈਸੇ

ਵਾਪਕ :

ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਸੇਠੀ,

ਤੇਜ ਪ੍ਰਿੰਟਿੰਗ ਪ੍ਰੈਸ,

ਕਟੜਾ ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ, ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ।

"ਸਾਹਿਤ-ਮਾਰਤੰਡ"

ਡਾ ਅਮਰ ਭਾਰਤੀ ਜੀ ਦੇ
ਨਿਜੀ ਪੁਸਤਕਾਲਯ ਵਿਚੋਂ

ਵਿਸ਼ੈ-ਸੂਚੀ

	ਸਫ਼ੇ
ਮੁੱਖ ਸ਼ਬਦ	ਗਿਆਨੀ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ੳ—ਅ
ਮੁੱਢਲੀ ਜਾਣ-ਪਹਿਚਾਣ	(ਸੰਪਾਦਕ) ੧—੮
ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਸੰਭਾ ਗ੍ਰੰਥ	(ਕਵਿ ਸੈਨਾਪਤਿ) ੯—੧੩
ਪਹਿਲਾ ਅਧਿਆਇ :	ਪੰਥ ਪ੍ਰਗਾਸ ਕਥਨ ੧੪—੨੨
ਦੂਜਾ ਅਧਿਆਇ :	ਪਾਂਵਟੇ ਨਿਵਾਸ, ਭੰਗਾਣੀ ਦਾ ਜੰਗ ੨੩—੨੫
ਤੀਸਰਾ ਅਧਿਆਇ :	ਨਾਦੇਣ ਦਾ ਜੁੱਧ ੨੬—੨੮
ਚੌਥਾ ਅਧਿਆਇ :	ਖਾਨਜ਼ਾਦੇ ਦੀ ਚੜ੍ਹਾਈ, ਬਰਵਾ ਉਜਾੜਿਆ, ਹੁਸੈਨੀ ਜੁੱਧ ੨੯—੪੧
ਪੰਜਵਾਂ ਅਧਿਆਇ :	ਖਾਲਸਾ-ਪੰਥ ਦੀ ਰਚਨਾ ੪੨—੫੦
ਛੇਵਾਂ ਅਧਿਆਇ :	ਬਚਨ-ਬਿਚਾਰ ੫੧—੫੫
ਸੱਤਵਾਂ ਅਧਿਆਇ :	ਸਮਾਜਿਕ ਸੁਧਾਰ ਤੇ ਔਕੜਾਂ ੫੬—੬੨
ਅੱਠਵਾਂ ਅਧਿਆਇ :	ਰਾਜਾ ਕਹਿਲੂਰ ਦੀ ਚੜ੍ਹਾਈ, ਆਨੰਦ ਪੁਰ ਦਾ ਜੁੱਧ ੬੩—੬੬
ਨੌਵਾਂ ਅਧਿਆਇ :	ਨਿਰਮੋਹ ਗੜ੍ਹ ਦਾ ਜੁੱਧ ੭੦—੭੪
ਦਸਵਾਂ ਅਧਿਆਇ :	ਬਿਸਾਲੀ ਤੇ ਕਲਮੋਟ ਦਾ ਜੁੱਧ ੭੫—੮੨
ਗਜਾਰੂਵਾਂ ਅਧਿਆਇ :	ਆਨੰਦ ਗੜ੍ਹ ਦਾ ਦੂਜਾ ਜੁੱਧ ੮੩—੯੪
ਬਾਰੂਵਾਂ ਅਧਿਆਇ :	ਸ਼੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਨੇ ਆਨੰਦ ਪੁਰ ਛੱਡਿਆ, ਸ਼ਾਹੀ ਟਿੱਬੀ, ਕੀਰਤ ਪੁਰ ਤੇ ਚਮਕੌਰ ਦਾ ਜੁੱਧ ੯੫—੧੦੨
ਤੇਰੂਵਾਂ ਅਧਿਆਇ :	ਚਮਕੌਰ ਤੋਂ ਮਾਲਵੇ ਤਕ, ਮੁਕਤਸਰ ਦਾ ਜੁੱਧ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸ਼ਫਰ ਨਾਮਾ ਲਿਖਿਆ ੧੦੩—੧੧੨
ਚੌਧਵਾਂ ਅਧਿਆਇ :	ਦੱਖਣ ਵਲ ਕੂਚ, ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦੇ ਮਰਨ ਦੀ ਖ਼ਬਰ, ਬਾਘੌਰ ਦਾ ਜੰਗ ੧੧੩—੧੧੬
ਪੰਦ੍ਰਹਵਾਂ ਅਧਿਆਇ :	ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦੇ ਪੁਤ੍ਰਾਂ ਦੀ ਲੜਾਈ ਤੇ ਬਹਾਦੁਰ ਸ਼ਾਹ ਦੀ ਫ਼ਤਿਹ ੧੧੩—੧੧੬

ਸੋਲ੍ਹ ਅ :	ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ	੧੧੭—੧੨੨
ਸਤਾਰ੍ਹਵਾਂ ਅਧਿਆਇ :	ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਜ਼ੋਰਾਵਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਜ਼ੁੱਧ	੧੨੩—੧੨੬
ਅਠਾਰ੍ਹਵਾਂ ਅਧਿਆਇ :	ਸਾਖੀ ਅੰਤ ਸਮੇਂ ਦੀ	੧੨੭—੧੩੫
ਉਨ੍ਹੀਵਾਂ ਅਧਿਆਇ :	ਆਗਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸੋਭਾ	੧੩੬—੧੩੮
ਬੀਸਵਾਂ ਅਧਿਆਇ :	ਸਰਬ ਉਸਤਤਿ ਬਰਨਨ	੧੩੯—੧੫੫
ਅੰਤਿਕਾ—੧ :	ਨਾਵਾਂ ਤੇ ਥਾਵਾਂ ਦੀ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ	੧੫੬—੧੬੦
ਅੰਤਿਕਾ—੨ :	ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਘਟਨਾਵਾਂ	੧੬੧—੧੬੪

ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੂਚਨਾ

ਪਾਠਕਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਦਿਤ ਹੋਵੇ ਕਿ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਕਲਮੋਟ, ਬਿਸਾਲੀ, ਬਰਵਾ ਆਦਿ ਇਲਾਕਾ ਦੁਆਬਾ ਦੇ ਪਹਾੜੀ ਪਿੰਡਾਂ ਤੇ ਨਗਰਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ, ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਜ਼ਿਲਾ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਪੁਰ ਦੀ ਤਹਿਸੀਲ ਉਨਾ ਵਿਚ ਸਨ, ਪਰ ਪਿੱਛੋਂ ਨਵੰਬਰ ੧੯੬੬ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਆਉਣ ਕਰ ਕੇ ਤਹਿਸੀਲ ਸ੍ਰੀ ਅਨੰਦ ਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੋ ਗਏ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਬਾਰੇ ਨੋਟ ਕਰ ਲੈਣ ਦੀ ਖੋਚਲ ਕਰਨੀ।

—ਸੰਪਾਦਕ

੧ ਓ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ ॥

ਮੁੱਖ ਸ਼ਬਦ

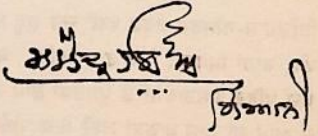
ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਚਿਰੋਕਣੀ ਇੱਛਾ ਸੀ ਕਿ ਸਿੱਖ-ਇਤਿਹਾਸ-ਰੀਸਰਚ ਬੋਰਡ ਵਲੋਂ ਦਸ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ, ਬਾਰਾਂ ਮਿਸਲਾਂ, ਸਿੱਖ ਰਾਜ ਆਦਿ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਦੀਵੀ ਕੀਮਤ ਦੀਆਂ ਖੋਜ ਪੂਰਿਤ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਤੇ ਪੁਸਤਕਾਂ ਛਾਪ ਕੇ ਸਸਤੇ ਭਾ ਖੋਜ-ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣ, ਜੋ ਆਮ ਜਾਂ ਖਾਸ ਪਾਠਕਾਂ ਲਈ ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਮੌਲਿਕ ਤੇ ਨਿੱਗਰ ਵਾਕਿਫੀਅਤ ਦੇਣ। ਸਿੱਖ-ਇਤਿਹਾਸ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਹੀ ਅਨਗਹਿਲੀ ਦੇ ਕਾਰਣ ਬੜਾ ਅਧੂਰਾ ਤੇ ਖੋਜ ਦਾ ਮੁਹਤਾਜ ਹੈ। ਖੋਜ ਦੇ ਮੂਲ ਸੋਮੇ ਹੱਥ-ਲਿਖਿਤ ਪੁਸਤਕਾਂ ਤੇ ਹੋਰ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਜੋ ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਚੰਗੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦੇ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ, ਕੁਝਕੁ ਖੁਦਗਰਜ਼ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਆਉਣ ਕਰ ਕੇ ਦਿਨੋ ਦਿਨ ਲੁਪਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਿੱਖ ਰੈਫਰੈਂਸ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਵਿਚ ਸਿੱਖ-ਇਤਿਹਾਸ ਸੰਬੰਧੀ ਜੋ ਮਸਾਲਾ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਮਿਹਨਤ-ਮੁਸ਼ੱਕਤ ਅਤੇ ਧਨ-ਰਾਸ਼ਿ ਖਰਚ ਕੇ ਜਮ੍ਹਾਂ ਰੱਖਿਆ ਪਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ, ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬਹਾਦੁਰ ਆਦਿ ਦੇ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਤੇ ਨੀਸਾਣ ਬਲਾਕ ਬਣਨ ਤੇ ਛਪਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਸਨ, ਉਹਨਾਂ ਬਾਰੇ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਸ੍ਰ. ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ 'ਅਸ਼ੋਕ' ਰੀਸਰਚ ਸਕਾਲਰ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਡਿਊਟੀ ਸੰਨ ੧੯੬੪—੬੫ ਤੋਂ ਲਗਾਈ ਹੋਈ ਹੈ ਤਾਕਿ ਇਹ ਕੰਮ, ਜੋ ਅਧ-ਵਾਟੇ ਪਿਆ ਹੈ, ਨੇਪਰੇ ਚੜ੍ਹ ਜਾਵੇ।

ਸ੍ਰ. ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ 'ਅਸ਼ੋਕ' ਨੇ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਦਿਆਂ ਹੱਥ-ਲਿਖਤਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਇਸ ਸਮੇਂ ਤਕ ਤਿੰਨ ਪੁਸਤਕਾਂ—(੧) ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਸੋਭਾ

(ੳ)

ਕ੍ਰਿਤ ਕਵਿ ਸੈਨਾਪਤਿ, (੨) ਸਿੱਖ ਗੁਰੂਆਂ, ਜੋਹੇ ਸਿੱਖਾਂ ਤੇ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੇ ਨੀਸਾਣ ਤੇ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਅਤੇ (੩) ਸਿੱਖ ਰੈਫ਼ਰੈਂਸ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਦੀਆਂ ਪੰਜਾਬੀ ਹੱਥ-ਲਿਖਿਤ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੀ ਵੇਰਵੇ ਸਹਿਤ ਸੂਚੀ, ਸੰਪਾਦਨ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪਹਿਲੀ ਪੁਸਤਕ ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਸੋਭਾ' (ਕ੍ਰਿਤ ਕਵਿ ਸੈਨਾਪਤਿ), ਜੋ ਸ਼੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਦੀ ਉਹਨਾਂ ਆਪਣੇ ਦਰਬਾਰੀ ਕਵਿ ਵਲੋਂ ਕਲਮੀ ਤਸਵੀਰ ਹੈ, ਛਪ ਕੇ ਇਸ ਸਮੇਂ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਹੈ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਦੋਵੇਂ ਪੁਸਤਕਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਛਪਾਈ ਖ਼ਤਮ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਹੈ, ਛੇਤੀ ਹੀ ਇਤਿਹਾਸ-ਪ੍ਰੇਮੀ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ। ਆਸ ਹੈ, ਇਹ ਸੇਵਾ ਖੋਜ-ਪ੍ਰੇਮੀ ਪਾਠਕਾਂ ਵਲੋਂ ਪਰਵਾਨ ਕਰਕੇ ਸਾਡੀ ਹੋਸਟਾ ਅਫ਼ਜ਼ਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

 ਨਮਧਰੀ

ਸਕੱਤਰ, ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ,
 ਮਿਤੀ : ੧੭ ਜੁਲਾਈ, ੧੯੯੭} ਸ਼੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ।

ਮੁੱਢਲੀ ਜਾਣ-ਪਹਿਚਾਣ

੧. ਕਵੀ ਸੈਨਾਪਤਿ : ਸਾਹਿਤਕ ਜੀਵਨ

ਸੈਨਾਪਤਿ ਨਾਂ ਦੇ ਦੋ ਕਵੀ ਹੋਏ ਹਨ : (੧) ਕਵੀ ਸੈਨਾਪਤਿ ਮਾਨ ਵਜ਼ੀਰਾਬਾਦੀ ਅਤੇ (੨) ਕਵੀ ਸੈਨਾਪਤਿ ਬੁਲੰਦ ਸ਼ਹਿਰ (ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼) ਵਾਲਾ । ਏਥੇ ਅਸੀਂ ਪਹਿਲੇ ਕਵੀ ਸੈਨਾਪਤਿ ਬਾਰੇ ਹੀ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨੀ ਹੈ, ਜੋ ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਸਮਕਾਲੀ ਤੇ ਦਰਬਾਰੀ ਕਵੀ ਸੀ । ਕਵਿ ਸੈਨਾਪਤਿ ਦਾ ਅਸਲ ਨਾਂ ਚੰਦ੍ਰ ਸੈਨ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਜਾਤਿ ਦਾ ਮਾਨ ਜੱਟ ਤੇ ਨਗਰ ਵਜ਼ੀਰਾਬਾਦ ਜ਼ਿਲਾ ਗੁੱਜਰਾਂਵਾਲਾ (ਪੱਛਮੀ ਪੰਜਾਬ) ਦਾ ਵਸਨੀਕ ਸੀ । ਕਵਿ ਸੈਨਾਪਤਿ ਨੇ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਖੋਜ-ਭਾਲ ਕਰਨ ਤੇ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਹੈ, ਕੁੱਲ ਤਿੰਨ ਪੁਸਤਕਾਂ ਲਿਖੀਆਂ ਸਨ: (੧) ਚਾਣਕਯ ਨੀਤਿ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ (ਅਨੁਵਾਦ), (੨) ਸੁਖਸੈਨ ਰਾਮ ਬਿਨੋਦ (ਵੈਦਯਕ) ਤੇ ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਸ਼ੋਭਾ (ਸ਼੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼-ਜੀਵਨ)^੧ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਚਾਣਕਯ ਨੀਤਿ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਕਵੀ ਸੈਨਾਪਤਿ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ :

ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਕੀ ਸਭਾ ਮੈ ਲੇਖਕ ਪਰਮ ਸੁਜਾਨ ।

ਚਾਣਾਕੇ ਭਾਖਾ ਕਰੀ, ਕਵਿ ਸੈਨਾਪਤਿ ਮਾਨ ॥

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਸੁਖਸੈਨ ਰਾਮ ਬਿਨੋਦ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਕਵਿ ਸੈਨਾਪਤਿ ਨੇ ਆਪਣੀ ਵੇਸ਼-ਪਰੰਪਰਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਬਿਆਨ ਕੀਤੀ ਹੈ :

ਸੰਭੁ ਜਟਾਂ ਤੇ ਕਹਿਤ ਹੈ, ਜਾਟ ਬੰਸ ਅਵਤਾਰ ।

ਮਾਨ ਗੋਤ੍ਰ ਤਾ ਤੇ ਪ੍ਰਗਟ, ਜਾਨਤ ਸਬ ਸੰਸਾਰ ॥ ੬ ॥...

ਬਾਲ ਚੰਦ ਤਿਹ ਗੋਤ੍ਰ ਮੈ, ਲੇਖਕ ਅਪਰ ਅਪਾਰ ।

ਬਾਸੀ ਸ਼ਹਿਰ ਲਹੌਰ ਕੋ, ਲਿਖਨ ਪੜ੍ਹਨ ਸੋ ਪਯਾਰ ॥ ੮ ॥

ਚੰਦ੍ਰ ਸੈਨ ਤਾਕੋ ਤਨੁਜ, ਕਵਿ ਮਤਿ ਮੰਦ ਗਵਾਰ ।

ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਕੀ ਸਭਾ ਮਹਿ, ਜਿਹ ਪਾਯੋ ਅਧਿਕਾਰ ॥ ੯ ॥

^੧ਬਾਬਾ ਸੁਮੇਰ ਸਿੰਘ, ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਪਦ ਪ੍ਰੇਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ੧੯੮੨, ਸਫ਼ਾ ੨੬੭; ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਅਸ਼ੋਕ, ਪੰਜਾਬੀ ਹੱਥ-ਲਿਖਤਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ (ਦੋਵੇਂ ਭਾਗਾਂ) ਵਿਚੋਂ 'ਸੁਖਸੈਨ ਰਾਮ ਬਿਨੋਦ' ਦੇ ਵੇਰਵੇ ।

ਤਾ ਕੋ ਵਿਦਯਾ ਗੁਰੂ ਮਿਲਯੋ, ਚੰਦਨ ਦੇਵੀ ਦਾਸ ।
 ਕਿਯੋ ਆਪ ਸਮ ਨਿੰਮ ਤੈ, ਦੈ ਕੈ ਅਧਿਕ ਸੁਬਾਸ ॥੧੦॥
 ਜਗਤ ਰਾਇ ਦਿਜ ਵੈਦ ਵਰ, ਬਸਤ ਵਜੀਰਾਬਾਦ ।
 ਚੰਦ੍ਰ ਸੈਨ ਸੋ ਮਿਤ੍ਰਈ ਕੀਨੀ ਪਰਮ ਸਵਾਦ ॥੧੧॥
 ਸਮੈ ਪਾਇ ਕੈ ਸੈਨ ਕਵਿ, ਕਰੀ ਤਹਾ ਤੇ ਦੋਰ ।
 ਸਹਿਰ ਵਜੀਰਾਬਾਦ ਸੈ, ਆਯ ਬਸਯੋ ਸੁਭ ਨੌਰ ॥੧੨॥

ਅਰਥਾਤ—ਬਾਲ ਚੰਦ ਦਾ ਪੁਤ੍ਰ ਕਵਿ ਸੈਨਾਪਤਿ, ਜਿਸ ਦਾ ਅਸਲ ਨਾਮ ਚੰਦ੍ਰ ਸੈਨ ਸੀ, ਪਹਿਲਾਂ ਲਾਹੌਰ ਦਾ ਵਸਨੀਕ ਸੀ ਤੇ ਫੇਰ ਪੰਡਿਤ ਜਗਤ ਰਾਇ ਵੈਦ ਦੇ ਖਿੱਚ ਪਾਉਣ ਤੇ ਵਜੀਰਾਬਾਦ ਜਾ ਵਸਿਆ ਸੀ। ਇਸੇ ਕਾਰਣ ਉਹ ਕਵਿ ਸੈਨਾਪਤਿ ਮਾਨ ਵਜੀਰਾਬਾਦੀ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੋਇਆ।

ਸੁਖਸੈਨ ਰਾਮ ਬਿਨੋਦ ਦੇ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ ਕਵਿ ਸੈਨਾਪਤਿ ਦਾ ਵਿਦਯਾ ਗੁਰੂ ਦੇਵੀ ਦਾਸ ਨਾਮੀ ਇਕ ਵਿਦਵਾਨ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਿਖਯਾ ਦੇ ਕੇ ਆਪਣੇ ਵਰਗਾ ਹੀ ਸਰਬ ਗੁਣ ਸੰਪੰਨ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਕਵੀ ਦਾ ਜਨਮ ਕਦੋਂ ਤੇ ਕਿੱਥੇ ਹੋਇਆ, ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਕਹਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਪਰ ਇਹ ਅਨੁਮਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਵੀ ਸੈਨਾਪਤਿ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਹੋਰ ਕਵੀਆਂ—ਕਵੀ ਅਮ੍ਰਿਤ ਰਾਇ, ਅਣੀ ਰਾਇ ਆਦਿ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸੰਮਤ ੧੭੩੫ ਤੋਂ ੧੭੪੨ ਬਿ: ਦੇ ਦਰਮਿਆਨੀ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਆਨੰਦ ਪੁਰ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਇਆ ਸੀ ਤੇ ਫੇਰ ਇਹ ਸੰਮਤ ੧੭੫੩ ਬਿ: ਤਕ ਲਗ ਭਗ ੧੪-੧੫ ਸਾਲ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਕਵੀ-ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਹੀ ਰਿਹਾ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸੰਮਤ ੧੭੫੨ ਵਿਚ ਆਨੰਦ ਪੁਰ ਸ੍ਰੀ ਕੇਸ਼ ਗੜ੍ਹ ਦੇ ਸਥਾਨ ਪਰ ਕਿਵੇਂ ਮਸੰਦਾਂ ਦੀ ਸੋਧ-ਸੁਧਾਈ ਕਰਕੇ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਵੈਸਾਖੀ ਦੇ ਮੌਕੇ ਤੇ ਸਾਜਿਆ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਨਵੀਂ ਰਹਿਤ-ਮਰਯਾਦਾ ਦੱਸੀ। ਫੇਰ ਪਰੰਪਰਾਵਾਦੀ ਜਨ-ਸਮਾਜ ਉਤੇ ਇਸ ਇਨਕਲਾਬੀ ਧਰਮ-ਪ੍ਰਚਾਰ ਦਾ ਕੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਿਆ? ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਸਲੀਅਤਾਂ ਦੀ ਪੂਰੀ ਪੂਰੀ ਝਲਕ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਸੋਭਾ ਦੇ ਪੰਜਵੇਂ ਤੇ ਛੇਵੇਂ ਅਧਿਆਇ ਤੋਂ ਸਾਫ਼ ਤੇ ਸਪਸ਼ਟ ਸਬਦਾਂ ਵਿਚ ਪਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕਵੀ ਸੈਨਾਪਤਿ ਨੇ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਬਾਬਾ ਸੁਮੇਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਗੁਰੂ ਪਦ ਪ੍ਰੇਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਦੋਰਾਨ ਵਿਚ ਅਮ੍ਰਿਤ ਛਕ ਕੇ ਆਪਣਾ ਨਾਮ ਸੈਨਾ ਸਿੰਘ ਰਖਵਾ ਲਿਆ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਮਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ-ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਅਵੱਸ਼ ਉਸ ਦੀ ਇਕ ਅੱਖੀਂ ਡਿੱਠੀ ਘਟਨਾ ਹੋਵੇਗੀ।

ਇਸ ਤੋਂ ਕੁਝ ਚਿਰ ਪਿੱਛੋਂ ਅਚਾਣਕ ਕੁਝ ਖ਼ੁਨਾਮੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਕਵਿ ਸੈਨਾਪਤਿ ਆਨੰਦ ਪੁਰ ਦਾ ਵਸੋਬਾ ਛੱਡ ਕਾਗ਼ਜ਼-ਕਲਮ ਸੁੱਟ ਕੇ ਆਪਣੇ ਵਤਨ ਵਾਪਸ ਚਲਾ ਗਿਆ ਤੇ

ਉਥੇ ਉਸ ਨੇ ਉਹੋ ਜਟਕਾ ਕੰਮ ਖੋਤੀ-ਵਾੜੀ ਕਰਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਪਤਾ ਲੱਗਣ ਤੇ ਗੁਣ ਗ੍ਰਾਹਕ ਤੇ ਜਾਣੀ ਜਾਣ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮੁੜ ਚੋਤੇ ਕੀਤਾ ਤੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਣ ਲਈ ਤਾਕੀਦੀ ਹੁਕਮ ਨਾਮਾ ਭੇਜਿਆ। ਅਗੋਂ ਕਵਿ ਸੈਨਾਪਤਿ ਨੇ ਜੱਟ ਵਾਲੀ ਅਤੀ ਕੀਤੀ ਤੇ ਖੁਦ ਤਾਂ ਸ਼ਰਮ ਦਾ ਮਾਰਿਆ ਹਾਜ਼ਰ ਨਾ ਹੋਇਆ ਤੇ ਆਪਣੀ ਹਾਲਤ ਦੱਸਣ ਲਈ ਇਹ ਦੋਹਰਾ ਲਿਖ ਭੇਜਿਆ¹ :

ਜਬ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਤੇ ਬੀਛਰੇ, ਠਟਯੋ ਕ੍ਰਿਪੀ ਕੋ ਬਾਟ।

ਬਿਖਭਨ ਕੀ ਸੰਗਤਿ ਕਰੀ, ਭਏ ਜਾਟ ਕੇ ਜਾਟ॥

ਇਸ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਕਵੀ ਸੈਨਾਪਤਿ ਸੰਮਤ ੧੭੬੮ ਤਕ ਕਿੱਥੇ ਕਿੱਥੇ ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਰਹਿਆ ਤੇ ਫੇਰ ਉਸ ਦਾ ਕਦੋਂ ਤੇ ਕਿੱਥੇ ਦੇਹਾਂਤ ਹੋਇਆ, ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ।

੨. ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਸੋਭਾ ਤੇ ਵਿਸੈ-ਵਸਤੁ

ਕਵਿ ਸੈਨਾਪਤਿ ਦੀਆਂ ਪਹਿਲੀਆਂ ਦੋ ਰਚਨਾਵਾਂ—(੧) ਚਾਣਕਯ ਨੀਤਿ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਤੇ (੨) ਸੁਖਸੈਨ ਰਾਮ ਬਿਨੋਦ (ਵੈਦਯਕ) ਦੋ ਵੱਖੋ ਵੱਖ ਵਿਸ਼ਯਾਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖ ਕੇ ਇਕ ਕਿਸਮ ਦੇ ਅਨੁਵਾਦ ਮਾਤ੍ਰ ਹਨ ਤੇ ਮੌਲਿਕਤਾ ਦਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕੁਝ ਵੀ ਅੰਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਾਦ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਸੋਭਾ, ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੀ ਜੀਵਨੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਆਪਣੀ ਕਿਸਮ ਦਾ ਇਕੋ ਇਕ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ ਗੁਰੂ ਬਿਲਾਸ ਅਥਵਾ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਕਾਵਯ ਹੈ, ਸੱਚ ਮੁੱਚ ਹੀ ਇਕ ਮੌਲਿਕ ਕ੍ਰਿਤ ਕਹੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਕਵੀ ਨੇ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਨਾਂ ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਸਮੇਂ, ਅਥਵਾ ਜੰਗ ਭੰਗਾਣੀ, ਨਾਦੋਨ ਜਾਂ ਹੁਸੈਨੀ ਜੁੱਧ ਲਿਖਣ ਸਮੇਂ, ਸੰਭਵ ਹੈ, ਉਸ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਦੇ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਤੋਂ ਕੁਝ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਇਸ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਜਾਂ ਸੰਮਤ ੧੭੪੯—੫੦ ਥਿ: ਤੋਂ ਅਗਲੀ ਕੋਈ ਵੀ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਘਟਨਾ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ, ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂ, ਆਪਣੇ ਦਰਬਾਰ ਤੇ ਜੰਗਾਂ-ਜੁੱਧਾਂ ਦੇ ਹਾਲ ਆਪਣੀ ਕਲਮ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਲਿਖੇ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਵਿ ਅਣੀ ਰਾਇ ਦੇ ਜੰਗ ਨਾਮਾ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਛੁੱਟ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੀ ਆਨੰਦ ਪੁਰ ਉਤੇ ਚੜ੍ਹਾਈ (ਸੰਨ ੧੭੫੭ ਥਿ:) ਦਾ ਹਾਲ ਹੈ, ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਕਵੀ ਜਾਂ ਲੇਖਕ ਨੇ ਹੀ ਹੋਰ ਕੁਝ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਬਾਬਾ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਕ੍ਰਿਤ ਮਹਿਮਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ (੧੭੯੩ ਥਿ:), ਕਵੀ ਕੋਇਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਗੁਰੂ ਬਿਲਾਸ ਪਾ: ੧੦ (ਸੰ: ੧੮੦੮ ਥਿ:), ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਛਿੱਬਰ ਦਾ ਬੰਸਾਵਲੀ ਨਾਮਾ (ਸੰ: ੧੮੨੫ ਥਿ:), ਬਾਬਾ ਸਰੂਪ ਦਾਸ ਭੱਲੇ ਦਾ ਗੁਰੂ ਮਹਿਮਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ (ਸੰਮਤ ੧੮੩੧ ਥਿ:), ਸੁੱਖਾ ਸਿੰਘ ਦਾ ਗੁਰੂ ਬਿਲਾਸ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ੧੦

¹ਬਾਬਾ ਸੁਮੇਰ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਗੁਰੂ ਪਦ ਪ੍ਰਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ੧੮੮੨, ਸਫ਼ਾ ੨੬੭।

(ਸੰਮਤ ੧੮੫੪ ਬਿ:) ਆਦਿ ਸਭ ਕ੍ਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਤੋਂ ਪਿਛਲੇਰੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਹਨ । ਇਸ ਲਈ ਮੰਨਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਪੁਸਤਕ ਉਸ ਦੀ ਇਸ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਰਚਨਾ ਦਾ ਆਧਾਰ ਨਹੀਂ ਕਹੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ।

ਫਿਰ ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰ ਸੋਭਾ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕਦੋਂ ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਹੋਈ? ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰ ਸੋਭਾ ਦਾ ਰਚਨਾ-ਕਾਲ ਸੰਮਤ ੧੭੦੮ ਬਿ: ਤੋਂ ੧੭੬੮ ਬਿ: ਤਕ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਸੰਮਤ ੧੭੫੮ ਵਿਚ ਇਸ ਦੀ ਰਚਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਅਧਿਆਇ ਦੇ ਮੁੱਢ ਵਿਚ ਹੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ—

ਸੰਮਤ ਸਤ੍ਰਹ ਸੈ ਭਏ ਬਰਖ ਅਠਾਵਨ ਬੀਤ ।

ਭਾਵਤ ਸੁਦਿ ਪੰਦ੍ਰਸ ਭਈ, ਰਚੀ ਕਥਾ ਕਰਿ ਪ੍ਰੀਤ ॥੬॥

ਅਰਥਾਤ—ਸੰਮਤ ੧੭੫੮ ਦੀ ਭਾਦੋਂ ਸੁਦੀ ੧੫ ਨੂੰ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਕਥਾ ਰਚੀ ਅਥਵਾ ਰਚਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ । ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਸੰਮਤ ੧੭੬੮ ਬਿ: ਵਿਚ ਹੋਈ^੧, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸੁਰਗਵਾਸੀ ਬਾਬਾ ਸੁਮੇਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਾਬਕ ਮਹੰਤ ਪਟਨਾ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਪਦ ਪ੍ਰੰਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ੧੮੮੨ ਈ: ਦੇ ਸਫ਼ਾ ੭੧੩ ਪਰ ਲਿਖਿਆ ਹੈ—

ਸੈਨਾ ਸਿੰਘ ਕਹੀ ਗੁਰ ਸੋਭਾ ।

ਸਤ੍ਰਹ ਸਤ ਅਠਸਠ^੨ ਨਿਜ ਓਭਾ ।

ਫਿਰ ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਕਿਸ ਆਧਾਰ ਤੇ ਲਿਖੀ, ਇਸ ਬਾਰੇ ਉਸ ਦਾ ਆਪਣਾ ਹੀ ਕਥਨ ਹੈ:

(੧) ਅਗਮ ਪੁਰਖ ਕੀ ਅਗਮ ਕਹਾਨੀ । ਗੁਰੂ ਕ੍ਰਿਪਾ ਤੇ ਕਛੂਕ ਜਾਨੀ ।

(ਸਫ਼ਾ ੧੪)

(੨) ਕਛੂਕ ਸੁਨੀ ਕਛੂ ਉਕਤਿ ਕਰਿ, ਬਰਨਤਿ ਹੋ ਅਬ ਸੋਇ । (ਸਫ਼ਾ ੫੬)

ਅਰਥਾਤ—ਗੁਰੂ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦਾ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਗਯਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤੇ ਕੁਝ ਕਥਾਵਾਂ ਉਸ ਨੇ ਪਿੱਛੋਂ ਇਧਰੋਂ ਉਧਰੋਂ ਸੁਣ-ਸੁਣਾ ਕੇ ਜਾਂ ਉਕਤੀ-ਯੁਕਤੀ ਨਾਲ ਲਿਖੀਆਂ ਹਨ ।

ਇਤਿਹਾਸ ਤੇ ਪੁਰਾਣ ਉਸ ਸਮੇਂ ਆਪਸ ਵਿਚ ਘੁਲ-ਮਿਲ ਕੇ ਚਲਦੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਦੇ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਅਨੇਕਾਂ ਉਦਾਹਰਣ ਮਿਲਦੇ ਹਨ, ਕਵਿ-ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਲਿਖਤ ਬਾਰੇ ਸੰਨ-ਸੰਮਤ ਦੇਣ ਦਾ ਏਨਾ ਰਿਵਾਜ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਇਸੇ ਕਾਰਣ ਕਵੀ ਅਣੀ ਰਾਇ ਨੇ ਜੰਗ ਨਾਮਾ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਵਿਚ ਅਤੇ ਕਵੀ ਸੈਨਾਪਤਿ

^੧ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ, ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਸ਼ਬਦ ਰਤਨਾਕਰ ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼, ੧੯੬੦, ਦੇ ਅੰਤਲੇ 'ਨਵੇਂ ਵਾਧੇ' ਸਫ਼ਾ ੨੪, *ਕਾਲਮ ੪ ।   ^੨ਸੰਮਤ ੧੭੬੮ ਬਿ: ।

ਨੇ ਗੁਰੂ ਸੋਭਾ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਜੰਗਾਂ-ਜੁੱਧਾਂ ਦੇ ਸੰਨ-ਸੰਮਤ ਅਤੇ ਤਿਥਾਂ-ਤਾਰੀਖਾਂ ਆਦਿ ਦੇ ਵੇਰਵੇ ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੇ ਤੇ ਸਾਰੀਆਂ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਧੇ-ਸਾਢੇ ਬਿਆਨ ਤਕ ਹੀ ਸੀਮਿਤ ਰੱਖਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕਵੀ ਲਿਖਦਾ ਹੈ :—

(੧) ਕੇਤਕ ਬਰਸ ਭਾਂਤਿ ਇਹ ਭਏ । ਦੇਸ ਪਾਂਵਟੇ ਸਤਿਗੁਰੁ ਗਏ । (ਸਫ਼ਾ ੧੫)

(੨) ਚੇਤ ਮਾਸ ਬੀਤਯੋ ਸਕਲ, ਮੇਲਾ ਭਯੋ ਅਪਾਰ ।

ਬੈਸਾਖੀ ਕੇ ਦਰਸ ਪੈ, ਸਤਿਗੁਰੁ ਕਿਯੋ ਬਿਚਾਰ ॥ ੨ ॥ (ਸਫ਼ਾ ੨੯)

ਅਰਥਾਤ—ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਆਨੰਦ ਪੁਰ ਛੱਡ ਕੇ ਪਾਂਵਟੇ ਗਏ, ਪਰ ਕਦੋਂ ਤੇ ਕਿਸ ਸਾਲ ? ਫੇਰ ਮਹੀਨਾ ਚੇਤ ਲੰਘਣ ਤੇ ਵੈਸਾਖੀ ਸਮੇਂ ਅਪਾਰ ਸੰਗਤ ਜੁੜੀ ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ (ਖਾਲਸਾ-ਪੰਥ ਸਾਜਣ ਬਾਰੇ) ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੀ, ਪਰ ਕਿਵੇਂ ਤੇ ਕਿਸ ਸਾਲ ? ਇਸ ਬਾਰੇ ਕਵੀ ਸੈਨਾਪਤਿ ਨੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਲਿਖਿਆ । ਇਸ ਤੋਂ ਉਸ ਦੇ ਪਰੰਪਰਾਵਾਦੀ ਪੁਰਾਣਿਕ ਖ਼ਿਆਲਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ।

੩. ਕੁਝ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਈਆਂ

ਕਵਿ ਸੈਨਾਪਤਿ ਦੇ ਗੁਰੂ ਸੋਭਾ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਕ੍ਰਮ-ਅਨੁਸਾਰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਅਟਲ ਸਚਾਈਆਂ ਦਾ ਪਤਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਗਦਾ ਹੈ :

(੧) ਅਧਿਆਇ ਪੰਜ ਤੇ ਛੇ ਤੋਂ ਇਹ ਗੱਲ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਖਾਲਸਾ-ਪੰਥ ਸਾਜਣ ਤੇ ਨਵੀਂ ਰਹਿਤ-ਮਰਯਾਦਾ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਹੋਣ ਸਮੇਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ਕੀ ਸਮਾਜਿਕ ਔਕੜਾਂ ਪੇਸ਼ ਆਈਆਂ : ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਰੀਤਾਂ ਰਸਮਾਂ ਭੱਦਣ (ਮੁੰਡਨ), ਵਿਆਹ ਤੇ ਮ੍ਰਿਤਕ ਆਦਿ ਤਿਆਗਣ ਤੇ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਕਿਵੇਂ ਸਤਯਾਗ੍ਰਹੀ ਹੜਤਾਲ ਹੋਈ ਤੇ ਕਚਹਿਰੀ ਤਕ ਮੁਕੱਦਮਾ ਜਾਣ ਤੇ ਫੇਰ ਕਿਵੇਂ ਮਸਾਂ ਮਸਾਂ ਸੁਲਹ-ਸਫ਼ਾਈ ਹੋਈ ਆਦਿ ।

(੨) ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਦਾ ਅਮ੍ਰਿਤ-ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੇਵਲ ਬਾਹਰਲੇ ਸਿੱਖਾਂ ਤਕ ਹੀ ਸੀਮਿਤ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਸਗੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਘਰ-ਵਿਚ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਤਕ ਸਭ ਨੇ ਬਾਕਾਇਦਾ ਅਮ੍ਰਿਤ ਛਕਿਆ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕਵੀ ਸੈਨਾਪਤਿ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ :

ਦੇ ਖਾਂਡੇ ਕੀ ਪਾਹੁਲ ਤੇਜ ਬਢਾਇਆ ।

ਜੋਰਾਵਰਿ ਕਰਿ ਸਿੰਘ ਹੁਕਮ ਵਰਤਾਇਆ ॥ (ਅਧਿ: ੫)

(੩) ਸਹਿਜਧਾਰੀ ਤੇ ਅਮ੍ਰਿਤਧਾਰੀ ਉਹੋ ਸਿੱਖ ਖਾਲਸਾ ਅਖਵਾਂਦੇ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਿੱਧਾ ਸੰਬੰਧ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਸ਼ਾਹੀ ਅਥਵਾ ਖਾਲਸਾ ਜਾਇਦਾਦ ਵਾਂਗ ਹੁੰਦਾ ਸੀ । ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਉਹ ਸਿੱਖ ਜੋ ਮਸੰਦਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਨ, ਖਾਲਸਾ ਨਹੀਂ—ਸਹਿਲੰਗ ਅਖਵਾਂਦੇ ਸਨ ।

ਸੰਦ ਉਸ ਸਮੇਂ ਚੁੰਕਿ ਗੁਰੂ-ਘਰ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਬਣ ਗਏ ਸਨ, ਇਸ ਲਈ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਨਿਆਰੇ ਕਰ ਕੇ ਸਿੱਧਾ ਆਪਣੇ ਅਧੀਨ ਖ਼ਾਲਸਾ ਬਣਾ ਲਿਆ ਸੀ :

ਸਕਲ ਸਿਖ ਭਏ ਖਾਲਸਾ, ਸੁਨਿਯੈ ਸਾਚ ਬਿਚਾਰ । (ਅਧਿ: ੭)

ਇਸੇ ਕਾਰਣ ਨਿਰਮੋਹ ਗੜ੍ਹ ਦੇ ਜੁੱਧ ਵਿਚ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਚੰਦ ਦੇ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਣ ਤੇ ਕਵੀ ਸੈਨਾਪਤਿ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ 'ਖ਼ਾਲਸਾ' ਪਦਵੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ :

ਪ੍ਰਾਨ ਦਿਯੇ ਹੁਇ ਖਾਲਸਾ, ਪੂਰਨ ਤਾ ਕੇ ਭਾਗ । (ਸਫ਼ਾ ੬੪)

(੪) ਕਵੀ ਸੈਨਾਪਤਿ ਨੇ ਮਾਤਾ ਗੂਜਰੀ ਸਮੇਤ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਛੋਟੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਚਮਕੌਰ ਤੋਂ ਮਾਛੀਵਾੜੇ ਵਲ ਨਿਕਲ ਜਾਣ ਤੇ ਲਗ ਭਗ ਸਾਰੇ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਣ ਪਿਛੋਂ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੀ ਫ਼ੌਜ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਚਮਕੌਰ ਦੀ ਗੜ੍ਹੀ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਹੋ ਕੇ ਸਰਹੰਦ ਪਹੁੰਚਾਏ ਜਾਣਾ ਤੇ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਣਾ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਹੋਰ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਰਵਾਇਤਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਤੇ ਵਧੇਰੇ ਠੀਕ ਤੇ ਜੁਗਤੀ ਸੰਗਤ ਹੈ। ਕਵੀ ਕੇਂਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਗੁਰ ਬਿਲਾਸ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਮਤ ਵਖ਼ਯਾਨ (ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ੧੦) ਵਿਚ, ਜੋ ਸੰਮਤ ੧੮੦੮ ਬਿ: ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੈ, ਇਸ ਕਥਨ ਦੀ ਪ੍ਰੋੜਤਾ ਕੀਤੀ ਹੈ।

੪. ਸ੍ਰੀ ਆਨੰਦਪੁਰ : ਪਹਿਲਾਂ ਤੇ ਪਿੱਛੋਂ

ਸ੍ਰੀ ਆਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੇ ਹੱਥੀਂ ਸੰਮਤ ੧੭੧੩ ਬਿ ਦੇ ਲਗ ਭਗ ਚੱਕ ਨਾਨਕੀ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ ਕਾਇਮ ਹੋਇਆ, ਪਰ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਨਾਮ ਮਾਖੋ ਦੌਤ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ ਮਾਖੋਵਾਲ ਹੀ ਰਿਹਾ। ਕਵੀ ਗਣੇਸ਼ਾ ਸਿੰਘ ਬੇਦੀ ਦੇ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਨੇ ਫੇਰ ਸੰਮਤ ੧੭੨੧ ਬਿ: ਵਿਚ ਇਹ ਨਗਰ ਵਸਾਇਆ, ਕਵੀ ਸੈਨਾਪਤਿ ਨੇ ਚੁੰਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਸੱਭਾ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਮੁੱਢਲੇ ਹਾਲ ਨਹੀਂ ਦੱਸੇ ਤੇ ਆਨੰਦ ਪੁਰ ਦਾ ਮਾਖੋਵਾਲ, ਆਨੰਦ ਪੁਰ ਤੇ ਆਨੰਦ ਗੜ੍ਹ ਨਾਂ ਲਿਖ ਕੇ ਕਿਤੇ ਕਿਤੇ ਕੁਝ ਇਸ਼ਾਰੇ ਮਾਤ੍ਰ ਜ਼ਿਕਰ ਹੀ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:—

(੧) ਮਾਖੋਵਾਲ ਸੁਹਾਵਨਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਕੋ ਅਸਥਾਨ । (ਸਫ਼ਾ ੧੫)

(੨) ਆਨਿ ਕਹਿਲੂਰ ਮੈਂ ਆਪ ਤਾਹੀ ਸਮੈ ਆਨੰਦਪੁਰ ਥਾਧਿ ਬਿਸੁਮ ਕੀਨੋ । (ਸਫ਼ਾ ੨੨)

(੩) ਫਿਰਿ ਆਨੰਦ ਗੜ੍ਹ ਥਾਧਿਯੋ ਬਹੁ ਵਿਧਿ ਕਰਿ ਵਿਸਥਾਰ । (ਸਫ਼ਾ ੭੪)

ਤੇ ਕਵੀ ਨੇ ਆਨੰਦ ਪੁਰ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਆਨੰਦ ਪੁਰ ਦੇ ਵਾਸੀ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਨੂੰ ਕਰਤਾਰ ਸਿਰਜਣ ਆਖ ਰੱਜ ਰੱਜ ਕੇ ਸਲਾਹਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੇ ਸੰਨ-ਸੰਮਤ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੇ ਤੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ੬ ਪੋਹ ਸੰਮਤ ੧੭੬੨ ਨੂੰ ਆਨੰਦ

ਪਰ ਛੱਡਣ ਸਮੇਂ ਪਿੱਛੇ ਸੇਵਾ-ਸੰਭਾਲ ਲਈ ਕਿਸ ਨੂੰ ਛੱਡ ਗਏ ਸਨ। ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਪਤਾ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਤੋਂ ਪਿਛਲੇਰੀਆਂ ਹੋਰ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਰਚਨਾਵਾਂ ਤੋਂ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਉਦਾਸੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਉਥੇ ਗੁਰੂ-ਸਥਾਨਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ-ਸੰਭਾਲ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਫੇਰ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਬਾਦ ਰਾਜਾ ਅਜਮੇਰ ਚੰਦ ਬਿਲਾਸਪੁਰੀਏ ਨਾਲ ਸੋਢੀਆਂ ਦਾ ਤਾਲ ਮੇਲ ਹੋਣ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਆਨੰਦਪੁਰ ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਲਗਦੀ ੬੦ ਘੁਮਾਉਂ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਮੁੱਲ ੬੦੦੦੦) ਰੁਪਏ ਪਿਆ, ਜੋ ਸੋਢੀ ਗੁਲਾਬ ਰਾਇ ਤੇ ਸ਼ਾਮ ਚੰਦ ਨੇ ਅਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਪਿੱਛੋਂ ਇਸੇ ਸੋਢੀ ਗੁਲਾਬ ਰਾਇ ਦੀ ਵੰਸ਼ ਗੁਰੂ-ਪਣ ਦੇ ਅਭਿਮਾਨ ਕਾਰਣ ਭਾਈ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਉਦਾਸੀ ਦੇ ਸਰਾਪ ਨਾਲ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਗਈ ਤੇ ਸੋਢੀ ਸ਼ਾਮ ਚੰਦ ਦਾ ਖ਼ਾਨਦਾਨ ਹੀ ਬਾਕੀ ਰਿਹਾ, ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ ਅੱਜ ਕਲ ਦੇ ਆਨੰਦ ਪੁਰੀਏ ਸੋਢੀ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹਨ।

(ਦੇਖੋ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਬੰਸ ਬਿਨੋਦ ਕ੍ਰਿਤ ਬਾਬਾ ਗਣੇਸ਼ ਸਿੰਘ ਬੋਦੀ, ਸਫ਼ੇ ੭੦—੭੧)

੫. ਬੋਲੀ ਤੇ ਛੰਦ

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਸੋਭਾ ਦੀ ਬੋਲੀ ਬ੍ਰਜ-ਭਾਸ਼ਾ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਰਲਗੱਡ ਹੈ, ਠੀਕ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚੋਂ ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ, ਚੰਡੀ ਦੀ ਵਾਰ ਆਦਿ ਦੋਹਾਂ ਬੋਲੀਆਂ ਦੇ ਰਲੇ-ਮਿਲੇ ਹਵਾਲੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਕਵੀ ਅਣੀ ਰਾਇ, ਮੰਗਲ ਆਦਿ ਦਰਬਾਰੀ ਕਵੀਆਂ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਜੰਗ ਨਾਮਾ ਆਦਿ ਵਿਚੋਂ ਬ੍ਰਜ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਰੂਪ ਇਕਸਾਰ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਨਮੂਨਿਆਂ ਲਈ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਸੋਭਾ ਦੀਆਂ ਪਉੜੀਆਂ ਸਫ਼ਾ ੩੫ ਤੇ ੪੧ ਤਕ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਜੋਂ ਵੇਖਣ ਯੋਗ ਹਨ।

ਪਿੰਗਲ ਅਥਵਾ ਛੰਦ —ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਦੇ ਨੁਕਤਾ ਨਿਗਾਹ ਤੋਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਸੋਭਾ ਦੇ ੧੯ ਛੰਦ ਇਹ ਹਨ—ਅਨਤੁਕਾ ਰਸਾਵਲ, ਅਤਿੱਲ, ਸਵੈਯਾ, ਸੋਰਠਾ, ਕਬਿੱਤ ਛਪੈ, ਚੋਪਈ, ਚੋਲੋਟਨ, ਬੂਲਨਾ ਸਵੈਯਾ, ਤ੍ਰਿਭੰਗੀ, ਤੋਟਕ, ਦੋਹਰਾ, ਨਾਰਾਜ, ਪਉੜੀ, ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ, ਮਧੁਭਾਰ, ਰਸਾਵਲ, ਰੂਆਮਲ, ਲੋਟਨ ਤੇ ਕੁਲ ਛੰਦਾਂ ਦੀ ਅੰਕ-ਗਿਣਤੀ ੯੩੫ ਹੈ। ਗਣਿਕ, ਮਾਤ੍ਰਿਕ ਤੇ ਵਰਣਿਕ ਤਿੰਨੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਛੰਦ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਕਵੀ ਸੈਨਾਪਤਿ ਨੇ ਵਰਤੇ ਹਨ।

੬. ਹੱਥ-ਲਿਖਿਤ ਪ੍ਰਤੀਆਂ ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਸੰਪਾਦਨ

ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਹੱਥ-ਲਿਖਿਤ ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਸੰਪਾਦਨ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਇਕ ਵੱਖਰਾ ਹੁਨਰ ਹੈ। ਪੁਰਾਤਨ ਸਮੇਂ ਵਿਚ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪੁਰਾਣਿਕ ਕਾਲ ਤੋਂ ਪਰੰਪਰਾ ਚਲੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ, ਨਾ ਕੇਵਲ ਸਾਹਿਤਕ ਰਚਨਾਵਾਂ ਹੀ, ਸਗੋਂ ਦਰਸ਼ਨ, ਧਰਮ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ, ਇਤਿਹਾਸ,

ਜੋਤਿਸ, ਵੈਦਿਕ (ਨਿਦਾਨ ਜਾਂ ਚਿਕਿਤਸਾ) ਆਦਿ ਦੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵੀ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਹੀ ਲਿਖੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਇਸੇ ਕਾਰਣ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਕ੍ਰਿਤ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ (ਸੁਜੀਵਨੀ) ਤੇ ਕਵਿ ਸੈਨਾਪਤਿ ਕ੍ਰਿਤ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਸੋਭਾ ਗ੍ਰੰਥ ਦੋਵੇਂ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਪੁਸਤਕਾਂ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਹਨ, ਉਹ ਵੀ ਪੁਰਾਣ ਤੇ ਇਤਿਹਾਸ, ਪੁਰਾਤਨ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਨਾਲੋਂ ਨਾਲ ਚਲਦੇ ਆ ਰਹੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਪੁਰਾਣਿਕ ਸੰਚੇ ਵਿਚ ਢਲੀਆਂ ਹੋਈਆਂ। ਸ਼ਾਇਦ ਬਹੁਤੀ ਸੰਨ-ਸੰਮਤਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਸੋਭਾ ਵਿਚ ਤਾਂ ਅਖੀਰ ਤੇ (੧੯ਵੇਂ ਅਧਿਆਇ ਵਿਚ) ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਦੇ ਕੱਤਕ ਸੁਦੀ ੫ ਸੰਮਤ ੧੭੬੫ ਬਿ: ਨੂੰ ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਸਮਾਉਣ ਵਾਲੇ ਸੰਮਤ ਤੋਂ ਤੇ ਮੁੱਢਲੇ ਰਚਨਾ-ਸੰਮਤ ੧੭੫੮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਸੰਮਤ ਹੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਸੋਭਾ ਦਾ ਇਹ ਸੰਪਾਦਿਤ ਸੰਸਕਰਣ, ਜੋ ਸਿੱਖ ਰੈਫਰੈਂਸ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀ ਹੱਥ-ਲਿਖਿਤ ਨੰ: ੩੯੧੫ ਤੇ ੪੪੬੬ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਫੁਟਕਲ ਨੁਸਖਿਆਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਛਾਪਣ ਦੀ ਲੋੜ ਪਈ ਕਿ ਸੰਨ ੧੯੨੧-੧੯੩੫ ਵਿਚ ਇਸ ਦੇ ਦੋ ਸੰਸਕਰਣ ਅਕਾਲੀ ਕੌਰ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਅਮ੍ਰਿਤਸਰੋਂ ਛਾਪੇ ਸਨ, ਜੋ ਖੰਡਿਤ ਤੇ ਅਪੂਰੇ ਪਾਠ ਅਤੇ ਅਸੁੱਧ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਭ੍ਰਮਾਰ ਦੇ ਕਾਰਣ ਇਸ ਜੋਗ ਨਹੀਂ ਸਨ ਕਿ ਅਜ ਕਲ ਦੇ ਅਗਾਂਹ ਵਧੂ ਰੁਚੀਆਂ ਵਾਲੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਦਿੱਤੇ ਜਾ ਸਕਣ। ਇਸ ਕਾਰਣ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਸੋਭਾ ਦਾ ਇਹ ਸੰਸਕਰਣ ਉਪਰੋਕਤ ਹੱਥ-ਲਿਖਿਤ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਕਠਿਨ ਪਾਠਾਂ ਦੇ ਫੁਟਨੋਟਾਂ ਸਹਿਤ ਸੰਪਾਦਿਤ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਸੌਖ ਲਈ ਸ਼ਬਦਾਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਤੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਹੇਠ ਦੋ ਅੰਤਿਕਾਂ ਵੱਖ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਫੇਰ ਵੀ ਜੇ ਕੋਈ ਕਮੀ ਰਹਿ ਗਈ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਅਗਲੇ ਸੰਸਕਰਣ ਵਿਚ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਸ੍ਰੀ ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ, }
੨੪-੬-੧੯੬੭ }

—ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ 'ਅਸ਼ੋਕ'

੧ ਓ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹਿ ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਸੋਭਾ ਗ੍ਰੰਥ ਲਿਖਤ

ਅਕਾਸ ਬਾਣੀ

ਅਥ ਪ੍ਰਿਥਮ ਧਿਆਉ ਪੰਥ ਪ੍ਰਗਾਸ ਕਥਨੰ ।

ਤ੍ਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ । ਖਾਲਸਾ ਵਾਚ ।

ਦੋਹਰਾ

ਏਕ ਸਮੈ ਹਿਤ ਸੋ ਹਿਤੂ ਉਚਰੀ ਹਿਤ ਚਿਤ ਲਾਇ ।

ਪ੍ਰਭੁ ਰਚਨਾ ਐਸੇ ਰਚੀ ਸੋ ਤੁਮ ਕਹੋ ਸੁਨਾਇ ॥ ੧ ॥

ਸਵੇਯਾ

ਸੁਨਿਕੈ ਉਪਜੀ ਤਬ ਹੀ ਮਨਿ ਮੈ, ਬਰਨੇ ਉਪਮਾ ਪ੍ਰਭੁ ਕੀ ਕਹੀਐ ।

ਮਤਿ ਬੋਰੀ ਸੀ ਬੋਰੀ ਹੂੰ ਤੇ ਛਿਨ ਏਕ ਸੁ, ਤੇਰੀ ਦਯਾਲੁ ਦਯਾ ਚਹੀਐ ।

ਕਹਿਬੋ ਬਿਨਤੀ ਕਰ ਜੋਰਿ ਦੋਊ, ਹਰਿ ਕੀਜੇ ਸੋਊ ਜੁ ਪਰੇ ਸਹੀਐ ।

ਤੁਮਰੀ ਉਪਮਾ ਤੁਮ ਹੀ ਬਰਨੇ, ਕਰ ਆਪਨ ਤੇ ਕਰਿ ਮੋ ਗਹੀਐ ॥ ੨ ॥

ਦੋਹਰਾ

ਮਤਿ ਬੋਰੀ ਉਪਮਾ ਘਨੀ, ਕਿਹਿ ਬਿਧਿ ਬਰਨੀ ਜਾਇ ।

ਬਿਨੋ ਕਰੇ ਕਬਿ ਜੋਰਿ ਕਰ, ਸਤਿਗੁਰੁ ਹੋਹੁ ਸਹਾਇ ॥ ੩ ॥

ਨਮਸਕਾਰਿ ਕਰਿ ਜੋਰਿ ਕੈ ਕਰਤਿ ਜੀਵ ਅਰਦਾਸ ।

ਰਚੇ ਗ੍ਰੰਥ ਤੁਮਰੀ ਕਥਾ, ਕਰਹੁ ਸੁ ਬੁਧਿ ਪ੍ਰਗਾਸ ॥ ੪ ॥

੯

ਗੁਰ ਸੋਭਾ ਯਾ ਗੁੰਥ ਕੋ ਧਰੇ 'ਸੁ ਨਾਮ ਬਿਚਾਰ।
 ਸੁਨਤ ਕਹਿਤ ਗਤਿ ਹੋਤ ਹੈ, ਮਨ ਅੰਤਰਿ ਉਰਿਧਾਰਿ ॥ ੫ ॥
 ਸੰਮਤ ਸਤ੍ਰੁਹ ਸੈ ਭਏ ਬਰਖ ਅਠਾਵਨਾ ਬੀਤ।
 ਭਾਦਵ ਸੁਦਿ ਪੰਦਸ ਭਈ, ਰਚੀ ਕਥਾ ਕਰਿ ਪ੍ਰੀਤ ॥ ੬ ॥
 ਸਤਿਗੁਰੁ ਕੀ ਉਪਮਾ ਕਹੋ ਦਿਵਸ ਰੇਨ ਬੀਚਾਰਿ।
 ਦੀਜੈ ਸੁਧਿ ਬੁਧਿ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਿ^੨ ਕਰਨਹਾਰ ਕਰਤਾਰ ॥ ੭ ॥

ਚੋਪਈ

ਤਵ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਗੁਰੂ ਉਪਦੇਸੇ। ਜਨਮ ਜਨਮ ਕੇ ਮਿਟੇ ਅੰਦੇਸੇ।
 ਤਬ ਯਹਿ ਕੀਟ ਪਤਿਤ ਮਨ ਆਯੋ। ਭਈ ਕ੍ਰਿਪਾ ਗੁਰੁ ਮਾਰਗਿ ਪਾਯੋ ॥ ੮ ॥
 ਤਬ ਮਨ ਮੀਤ ਮੋਹਿ ਇਮ ਭਾਖੀ। ਪ੍ਰਗਟਿ ਕਹੋ ਸਤਿਗੁਰੁ ਕੀ ਸਾਖੀ।
 ਜੇ ਪ੍ਰਭੁ ਗੁਰੁ ਕੋ ਬਚਨ ਸੁਨਾਏ। ਕਹਿਹੋ ਕਥਾ ਸੁਨੋ ਚਿਤ ਲਾਏ।
 ਨਿਰਮਲ ਪੰਥ ਜੋਤਿ ਉਜਿਆਰੀ। ਦੀਰਘ ਪ੍ਰਬਲ ਸਬਲ ਅਤਿ ਭਾਰੀ।
 ਜਬ ਗੁਰੁ ਕਛੁਇਕ ਬੁਧਿ ਪ੍ਰਗਾਸੀ। ਦਯਾ ਕਰੀ ਪੂਰਨ ਅਥਿਨਾਸੀ ॥ ੧੦ ॥
 ਸਤਿਗੁਰੁ ਸੋਭਾ ਇਹ ਤੇ ਕਹੋ। ਤਿਹ ਪ੍ਰਤਾਪ ਪਰਮਪਦ^੩ ਲਹੋ।
 ਪੂਰਨ ਪੁੰਨ ਪਰੇ ਤਿਹ ਸਰਨਾ। ਅਮਰ ਭਏ ਫਿਰਿ ਜਨਮ ਨ ਮਰਨਾ ॥ ੧੧ ॥
 ਅਬ ਸਤਿਗੁਰੁ ਕੇ ਨਾਮ ਬਖਾਨੋ। ਪਰਮ ਪੁਰਖ ਤਿਹ ਤੇ ਪਹਿਚਾਨੋ।
 ਪ੍ਰਬਮੇ ਸਤਿਗੁਰੁ ਨਾਨਕ ਭਏ। ਅੰਗਦ ਅਮਰਦਾਸ ਪ੍ਰਗਟਏ ॥ ੧੨ ॥
 ਤਿਹ ਤੇ ਰਾਮਦਾਸ ਗੁਰੁ ਜਾਨੋ। ਅਰਜਨ ਹਰਿ ਗੋਬਿੰਦ ਪਛਾਨੋ।
 ਤਿਹ ਤੇ ਗੁਰੂ ਭਏ ਹਰਿ ਰਾਇ। ਫੇਰਿ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਕ੍ਰਿਸਨ ਕਹਾਇ ॥ ੧੩ ॥
 ਪ੍ਰਗਟ ਭਏ ਗੁਰੁ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ। ਸਗਲ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਪੈ ਜਾਕੀ ਚਾਦਰ।
 ਕਰਮ ਧਰਮ ਕੀ ਜਿਨਿ ਪਤਿ ਰਾਖੀ। ਅਟਲ ਕਰੀ ਕਲਿਜੁਗ ਮੈ ਸਾਖੀ ॥ ੧੪ ॥

^੧ਸੰਮਤ ੧੭੫੮ ਬਿ: (ਮੁਤਾਬਿਕ ਸੰਨ ੧੭੦੧ ਈ:)। ਅਕਾਲੀ ਕੌਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਸ ਸੰਮਤ ਨੂੰ 'ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਸੋਭਾ' ਦਾ ਰਚਨਾ-ਕਾਲ ਦਸਦਿਆਂ ਅਠਾਵਨ (ਸੰ: ੧੭੯੮ ਬਿ:) ਕਲਪਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ।

^੨ਸਿ: ਹੈ: ਲਾ: ਨੰ: ੪੪੪੬ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਏਥੇ 'ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਿ' ਪਾਠ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜੋ ਲਿਖਾਰੀ ਦੀ ਭੁੱਲ ਜਾਪਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਪਾਠ ਦੇ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ ਏਥੇ ਪਿੰਗਲ(ਛੰਦ-ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ) ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਦੋਹਰੇ ਦੇ ਵਜ਼ਨ ਵਿਚ ਫ਼ਰਕ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

^੩ਮੁਕਤਿ ਪਦ।

ਸਗਲ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟਿ ਜਾ ਕਾ ਜਸ ਭਯੋ । ਜਿਹ ਤੇ ਸਰਬ ਧਰਮ ਬੰਚਯੋ¹ ।
ਤੀਨ ਲੋਕ ਮੈ ਜੈ ਜੈ ਭਈ । ਸਤਿਗੁਰੁ ਪੈਜ ਰਾਖਿ ਇਮ ਲਈ ॥੧੫॥
ਤਿਲਕ ਜਨੇਊ ਅਰੁ ਧਰਮਸਾਲਾ² । ਅਟਲ ਕਰੀ ਗੁਰੁ ਭਏ ਦਯਾਲਾ ।
ਧਰਮ ਹੇਤ ਪ੍ਰਭੁ ਪੁਰਹਿ ਸਿਧਾਏ । ਗੁਰੁ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਕਹਿਲਾਏ ॥੧੬॥

ਸਵੈਯਾ

ਗੁਰ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਤੇ ਗੁਰੁ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਭਯੋ ਤਾਰਣ ਤਰਣੇ ।
ਤੈ ਲੋਕ ਬਿਖੈ ਜੈ ਕਾਰ ਭਯੋ, ਪ੍ਰਗਟਯੋ ਗੁਰੁ ਆਦਿ ਕ੍ਰਿਆ ਕਰਣੇ ।
ਦੁਸਟ ਬਿਡਾਰਣ³ ਸੰਤ ਉਬਾਰਣ, ਸਬ ਜਗ ਤਾਰਣ ਭਵ⁴ ਹਰਣੇ ।
ਜੈ ਜੈ ਜੈ ਦੇਵ ਕਰੈ ਸਭ ਹੀ, ਤਿਹ ਆਨ ਪਰੇ ਗੁਰ ਕੀ ਸਰਣੇ ॥੧੭॥

ਚੋਪਈ

ਤਿਹ ਬਖਸੀਸ⁵ ਕਰੀ ਕਰਤਾਰੇ । ਪ੍ਰਭੁ⁶ ਬਾਕ ਇਮ ਕਹੇ ਬਿਚਾਰੇ :
“ਤੁਮ ਮੇਰਾ ਇਕ ਪੰਥ ਚਲਾਵੋ । ਸੁਮਤਿ ਦੇਹ ਲੋਗਨ ਸਮਝਾਵੋ ॥੧੮॥
ਜੋ ਪ੍ਰਾਨੀ ਜਮ ਮਗ ਤੇ ਡਰੇ । ਸੁਨਿ ਉਪਦੇਸ ਸਰਨਿ ਤੁਹਿ ਪਰੇ ।
ਜੋ ਪ੍ਰਭੁ ਪੰਥ ਰਚੇ ਰਚਿ ਪ੍ਰੀਤੰ । ਹੈ ਤਿਹ ਸੰਗਿ ਮੋਹਿ ਇਹ ਰੀਤੰ ॥੧੯॥
ਭਗਤਿ ਹੇਤ ਜੋ ਜੋ ਹਮ ਰਚੇ । ਲੈ ਲੈ ਸਿਧ ਜਗਤ ਮੈ ਮਚੇ ।
ਅਪਨੀ ਅਪਨੀ ਪੂਜ ਲਗਾਨੇ । ਅਪਨੇ ਆਪਿ ਆਪਿ ਉਰਝਾਨੇ ॥੨੦॥
ਹਮ ਸੋ ਇਹ ਬਿਧਿ ਕਰੈ ਕਰਾਰੀ । ਨਿਸਦਿਨ ਉਸਤਤਿ ਕਰਹਿ ਤਿਹਾਰੀ ।
ਬਚਨ ਬਿਸਾਰ ਰਹੇ ਬਿਖ ਮਾਹੀ । ਤਿਨ ਕੋ ਮੋਖ ਮੁਕਤਿ ਇਮ ਨਾਹੀ ॥੨੧॥

ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ

ਬਨਾਯੋ ਬਿਨਾਸੋ ਉਪਾਯੋ ਖਪਾਯੋ । ਕਰਨਹਾਰ ਕਰਤਾਰ ਜੋਨੀ ਭੁਲਾਯੋ ।
ਕਈ ਜੇਤ ਜੋਧਾ ਬਡੇ ਆਪਿ ਕੀਨੇ । ਤਿਨੈ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟਿ ਮੈ ਆਨ ਸਰਬੰਸ ਦੀਨੇ ॥੨੨॥

¹ਬਚ ਗਿਆ ।

²ਤਿਲਕ ਜੰਝੂ ਰਾਖਾ ਪ੍ਰਭੁ ਤਾਕਾ ।

ਕੀਨੋ ਵਡੇ ਕਲੂ ਮਹਿ ਸਾਕਾ ॥ (ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ)

³ਵਿਦਾਰਨ ।

⁴ਆਵਾਗਵਨ ਦਾ ਦੁੱਖ ।

⁵ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ।

⁶ਮੁਕਾਬਲੇ ਲਈ ਦੇਖੋ—“ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਬਾਚ ਇਸ ਕੀਟ ਪ੍ਰੀਤ :

ਮੈ ਅਪਨਾ ਸੁਤ ਤੋਹਿ ਨਿਵਾਜਾ । ਪੰਥ ਪ੍ਰਚੁਰ ਕਰਬੇ ਕਹੁ ਸਾਜਾ ।

ਜਾਹ, ਤਹਾ ਤੈ ਧਰਮੁ ਚਲਾਇ । ਕੁਬੁਧਿ ਕਰਨ ਤੇ ਲੋਕ ਹਟਾਇ ॥੨੯॥” ਆਦਿ

(ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ, ਅਧਿਆਇ ੬)

ਉਦੈ ਅਸਤ ਲੋ ਰਾਜ ਰਾਜਾ ਕਹਾਏ । ਲਗੇ ਧਯਾਨ ਅਉਰੇ ਸੁ ਆਪੇ ਕਹਾਏ ।
 ਬਡੇ ਰਾਫਸੇ ਜੋਰ ਜੋਧਾ ਬਲੀਅੰ । ਚਲੀਅੰ ਹਲੀਅੰ ਧਰੀਅੰ ਸੁਈਅੰ ॥੨੩॥
 ਨਹੀ ਏਕ ਜਾਨੇ ਬਡੇ ਗਰਬ ਕਾਰੀ । ਤਿਅੰ ਮਾਰਿਬੇ ਕਾਜ ਚੰਡੀ ਸੁਧਾਰੀ ।
 ਕੀਏ ਛਾਰ ਸੰਸਾਰ ਮੈ ਸੋਭ ਹੋਈ । ਕਹੈ ਤਾਹਿ ਏਹੀ ਸੁ ਦੂਜਾ ਨ ਕੋਈ ॥੨੪॥
 ਕੀਏ ਰੂਪ ਭਾਰੀ ਬਡੇ ਛਤ੍ਰਧਾਰੀ । ਸੋਈ ਭਰਮ ਭੂਲੇ ਕਿਯੋ ਜੁੱਧ ਭਾਰੀ ।
 ਤਯੋ ਮਾਰਬੇ ਕਾਜ ਬਿਸਨ ਹਕਾਰੇ । ਧਰੇ ਆਨ ਸੰਸਾਰ ਅਉਤਾਰ ਸਾਰੇ ॥੨੫॥
 ਤਿਨੈ ਮਾਰਿ ਕੈ ਛਾਰਿ ਕੈ ਕੈ ਰਿਸਾਏ । ਭਈ ਸੋਭ ਜਗ ਮੈ ਸੁ ਆਪ ਕਹਾਏ ।
 ਮਹਾ ਬ੍ਰਹਮ ਰੂਪ ਸੁ ਬ੍ਰਹਮੈ ਕਹਾਯੋ । ਬ੍ਰਹਮ ਭੇਦ ਰੰਚ ਏਕ ਤਿਨਹੂੰ ਨ ਪਾਯੋ¹ ॥੨੬॥
 ਮਹਾਦੇਵ ਦੇਵੰਤ ਦੇਵਾ ਕਹਾਯੋ । ਗਯੋ ਭੂਲ ਸੋਊ ਸੁ ਲਿੰਗ ਪੁਜਾਯੋ² ।
 ਕਿਤੇ ਰਾਜ ਰਿਖ ਭਏ ਛਤ੍ਰ ਧਾਰੀ । ਕੀਏ ਤਾਹਿ ਸਿੰਮ੍ਰਿਤ ਭਈ ਪੂਜ ਸਾਰੀ ॥੨੭॥

ਰਸਾਵਲ ਛੇਦ

ਜਿਤੇ ਸਰਬ ਭੇਖੰ । ਤਿਤੇ ਸਰਬ ਪੇਖੰ ।
 ਨ ਪਾਯੋ ਅਲੇਖੰ । ਯਹੈ ਬਾਤ ਦੇਖੰ ॥ ੨੮ ॥
 ਜਿਤੇ ਮੈ ਪਠਾਏ । ਸੁ ਆਪੀ ਕਹਾਏ ।
 ਕਹੀ ਬਾਤ ਸਾਚੇ । ਸੁ ਐਸੀ ਨ ਮਾਚੇ ॥ ੨੯ ॥
 ਤੁਝੈ ਜੋ ਬਨਾਯਾ । ਸੁ ਏਹੀ ਉਪਾਯਾ ।
 ਕਰਉ ਪੰਥ ਮੇਰਾ । ਧਰਮ ਕਾਜ ਕੇਰਾ ॥'੩੦ ॥
 ਯਹੈ ਕੈ ਪਠਾਯੋ । ਤਥੈ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਆਯੋ ।
 ਭਏ ਕੇਸ ਧਾਰੀ । ਧਰੀ ਫੇਰਿ ਸਾਰੀ ॥ ੩੧ ॥
 ਦੁਲੇ ਪ੍ਰੇਮ ਪਾਸਾ । ਅਜਾਇਬ ਤਮਾਸਾ ।
 ਕੀਏ ਬਾਕ ਭਾਰੇ । ਭਏ ਜੁੱਧ ਸਾਰੇ ॥ ੩੨ ॥
 ਭਿਰੇ ਸਿੰਘ ਸੂਰੇ । ਕਿਯੋ ਕਾਜ ਪੂਰੇ ।
 ਅਚਲ ਨੀਵ ਡਾਰੀ । ਟਰੇਗੀ ਨ ਟਾਰੀ ॥ ੩੩ ॥
 ਯਹੈ ਬਾਤ ਜਾਨੇ । ਰਿਦੈ ਸਾਚ ਆਨੇ ।
 ਕਿਯੋ ਪੰਥ ਐਸਾ । ਕਹਿਯੋ ਆਪ ਤੇਸਾ ॥ ੩੪ ॥

¹ਬ੍ਰਹਮਾ ਆਪ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਬਖਾਨਾ । ਪ੍ਰਭੁ ਕੋ ਪ੍ਰਭੁ ਨ ਕਿਨਹੂੰ ਜਾਨਾ ॥ ੮ ॥

²ਮਹਾਦੇਵ ਅਰੁੱਤ ਕਹਾਯੋ । ਬਿਸਨੁ ਆਪ ਹੀ ਕੋ ਠਹਿਰਾਯੋ ॥

(ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ)

ਛਪੇ ਨ ਛਪਾਯਾ । ਘਟੇ ਨ ਘਟਾਯਾ ।
 ਦਿਨੇ ਦਿਨ ਸਵਾਯਾ । ਸੁ ਡੰਕਾ ਬਜਾਯਾ ॥੩੫॥
 ਸੁਨ ਘੋਰ ਤਾ ਕੀ । ਮਿਲੈ ਤਾਹਿ ਝਾਕੀ ।
 ਸਰੋਣ ਰਾਹਿ ਆਵੈ । ਸੋਈ ਸੂਖ ਪਾਵੈ ॥੩੬॥

ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ

ਕਈ ਭਰਮ ਭੂਲੇ ਭਰਮ ਮੈ ਭੁਲਾਨੇ । ਕਈ ਸਰਨ ਆਏ ਕਿਯੇ ਤਾਹਿ ਗਯਾਨੇ ।
 ਕਿਤੇ ਜੀਵ ਆਈ ਕਹਾ ਚਾਲ ਕੀਨੀ । ਦਯਾ ਧਾਰ ਕਰਤਾਰ ਯਹ ਬੁਧਿ ਦੀਨੀ ॥੩੭॥
 ਦੋਊ ਹਾਥ ਜੋਰੇ ਸਰਨਿ ਤਾਹਿ ਪਾਈ । ਕੀਉ ਨਾਮ ਖਾਲਸ ਖਲਾਸੀ ਬਤਾਈ ।
 ਸਰਬ ਸੂਖ ਪਾਏ ਦੀਏ ਰਾਜ ਰਾਜੇ । ਸੁਨੋ ਬੇਨਤੀ ਰਾਜ ਰਾਜਾਧਿਰਾਜੇ ॥੩੮॥

ਗੁਰੂ ਵਾਚ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਸੋ

ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ

ਸਿਦਕ ਮੋਰ ਸਾਬੂਤ ਮਜਬੂਤ ਕੀਜੋ । ਭਰਨਹਾਰ ਕਰਤਾਰ ਯਹ ਦਾਨ ਦੀਜੋ ।
 ਕਰੋ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿ ਐਸੀ ਸੁ ਤੇਯੇ ਨਿਹਾਰੋ । ਕਥੇ ਬਾਕ ਬਾਨੀ ਸੁ ਤਤੰ ਬਿਚਾਰੋ ॥੩੯॥

ਕਥਿ ਵਾਚ

ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ

ਸਦਾ ਏਕ ਜੋਤਿ ਤਿਸੈ ਸਾਚਿ ਜਾਨੋ । ਰਹਉ ਤਾਹਿ ਸਰਨੀ ਨ ਦੂਜੇ ਭ੍ਰਮਾਨੋ ।
 ਕਹੋ ਸੋਭ ਤੇਰੀ ਯਹੋ ਦੇਵ ! ਕੀਜੇ । ਜਿ ਮੋ ਪੈ ਕਹਾਵੈ ਤੇ ਮੋ ਦਾਨ ਦੀਜੇ ॥੪੦॥
 ਕਹਉ ਦਿਵਸ ਰੈਨਾ ਕਹੋ ਸਰਬ ਮਾਸੇ । ਕਹੋ ਜਾਗਤੇ ਸੋਵਤੇ ਸਾਸਿ ਗ੍ਰਾਸੇ ।
 ਸੁ ਆਦੇ ਜੁਗਾਦੇ ਜਗੇ ਜੋਤਿ ਜਾਕੀ । ਅਬੇ ਅੰਤ ਲਉ ਹੋਇਗੀ ਅੰਤ ਤਾਕੀ ॥੪੧॥

ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਸੋਭਾ ਗ੍ਰੰਥ ਪੰਥ ਪ੍ਰਗਾਸ ਉਸਤਤਿ ਪ੍ਰਿਥਮ ਧਿਆਇ

ਸੰਪੂਰਨਮਸਤੁ ਸੁਭਮਸਤੁ ॥ ੧ ॥

ਦੂਸਰਾ ਅਧਿਆਇ

[ਪਾਂਵਟੇ ਨਿਵਾਸ : ਭੰਗਾਣੀ ਦਾ ਜੰਗ]
[੧੮ ਅੰਸੂ, ਸੰਮਤ ੧੭੪੫ ਬਿ:]

ਦੋਹਰਾ

ਜੋ ਚਰਿਤ੍ਰ ਪ੍ਰਭੂ ਪੁਰਖ^੧ ਕੇ, ਤਾ ਕੋ ਕਰਤ ਬਿਚਾਰ ।
ਜਥਾ ਸਕਤਿ ਉਪਮਾ ਕਹਤ, ਮਨ ਅੰਤਰਿ ਉਰਿਧਾਰਿ ॥੧॥੪੨॥
ਆਦਿ ਅੰਤ ਤਿਹ ਪੁਰਖ ਕੀ, ਨਵਤਨ^੨ ਕਥਾ ਅਪਾਰ ।
ਬਰਨਿ ਬਰਨਿ ਕਥਿ ਕਥਿ ਰਹਤ, ਕੋਉ ਨ ਪਾਵਤ ਪਾਰ ॥੨॥੪੩॥

ਚੋਪਈ

ਅਗਮ ਪੁਰਖ^੩ ਕੀ ਅਗਮ ਕਹਾਨੀ । ਗੁਰੁ ਕ੍ਰਿਪਾ ਤੇ ਕਛੂਕ ਜਾਨੀ ।
ਤਿਹ ਪ੍ਰਤਾਪ ਕਥਾ ਤਿਨ ਕਹੈ । ਸਤਿਗੁਰੁ ਪਰਸ ਪਦਾਰਥ ਲਹੈ ॥੩॥੪੪॥
ਸਤਿ ਸਰੂਪ ਰੂਪ ਗੁਨ ਭਾਰੀ । ਬਰਨ ਚਿਹਨ ਉਪਮਾ ਉਜਿਆਰੀ ।
ਤਾ ਸਮ ਅਵਰ ਕਵਨ ਕਥਿ ਧਰੈ । ਤੁਮਰੀ ਸੋਭਾ ਤੁਮੇ ਪ੍ਰਭੂ ਸਰੈ ॥੪॥੪੫॥

ਕਬਿਤੁ

ਤੁਹੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਹੈਂ ਤੁਹੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਹੈਂ,
ਤੁਹੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਰਾਮਦਾਸ ਤੁਹੀ ਹੈਂ ।

---

^੧ਅਰਥਾਤ—ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ।

^੨ਨੂਤਨ, ਨਵੀਂ ।

^੩ਗਮਤਾ (ਪਹੁੰਚ) ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਪੁਰਖ (ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼) ।

ਤੁਹੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਹੈਂ ਤੁਹੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਗੋਬਿੰਦ,
 ਤੁਹੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਰਾਇ ਹਰਿਕ੍ਰਿਸਨ ਤੁਹੀ ਹੈਂ ।
 ਨਾਵੀਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਹੈਂ ਤੇ ਕਲਿ^੨ ਹੀ ਮੈ ਕਲਾ^੩ ਰਾਖੀ,
 ਤੇਗ ਹੀ ਬਹਾਦਰ ਜਗ ਚਾਦਰ ਸਭ ਤੁਹੀ ਹੈਂ ।
 ਦਸਵਾਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਤੁਹੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ,
 ਜਗਤ ਕੇ ਉਧਾਰਥੇ ਕੇ ਆਯੋ ਪ੍ਰਭੂ ਤੁਹੀ ਹੈਂ ॥੫॥੪੬॥

ਸਵੇਯਾ

ਜਗੋ ਸਰਬ ਪਾਇਕ ਤੁਹੀ ਸਰਬ ਲਾਇਕ, ਤੁਝੀ ਲੋਕਾਂ ਨਾਇਕ ਤੁਹੀ ਹੋਇ ਆਯੋ ।
 ਕਰੋ ਬੈਨ ਵਾਚਾ ਇਹੀ ਕਾਜ ਰਾਚਾ, ਕਰੋ ਪੰਥ ਸਾਚਾ ਸੁ ਤੋ ਕੋ ਸੁਨਾਯੋ ।
 ਕਿਯੋ ਸਾਂਤਿ ਸਤੈ ਤਿਹੀ ਰੰਗ ਰਤੇ, ਦਈ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਮਤੇ ਕੁਪਤੇ ਖਪਾਯੋ ।
 ਤਿਹੀ ਨਾਮ ਲਾਗੇ ਭਰਮ ਭਾਰ ਭਾਗੇ, ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰੇਮ ਪਾਗੇ ਇਮੇ ਭੇਦ ਪਾਯੋ ॥੬॥੪੭॥

ਦੋਹਰਾ

ਮਾਖੋਵਾਲ^੧ ਸੁਹਾਵਨਾ, ਸਤਿਗੁਰੁ ਕੋ ਅਸਥਾਨ ।
 ਲੀਲਾ ਅਨਿਕ ਅਨੇਕ ਬਿਧਿ, ਕਉਤਕ ਕਰਤ ਬਿਹਾਨ ॥੭॥੪੮॥

ਚੋਪਈ

ਕੇਤਕ ਬਰਸ ਭਾਂਤਿ ਇਹ ਭਏ । ਦੇਸ ਪਾਵਟੇ ਸਤਿਗੁਰੁ ਗਏ ।
 ਜਮਨਾ ਤੀਰ^੬ ਮਹਲ ਬਨਵਾਏ । ਕਰਤ ਆਨੰਦ ਪ੍ਰਭੂ^੭ ਮਨ ਭਾਏ ॥੮॥੪੯॥
 ਅਨਿਕ ਭਾਂਤਿ ਲੀਲਾ ਤਹਿ ਕਰੀ । ਫਤੇ ਸਾਹ^੮ ਸੁਨਿ ਕੈ ਮਨਿ ਧਰੀ ।
 ਬਹੁਤ ਕੋਪ ਮਨਿ ਮਾਹਿ ਬਸਾਯੋ । ਫਉਜ ਬਨਾਇ ਜੁੱਧ ਕਉ ਆਯੋ ॥੯॥੫੦॥

^੧ਹੋ ਕੇ । ^੨ਕਲਿਜੁਗ । ^੩ਸ਼ਕਤੀ, ਤਾਕਤ । ^੪ਤੰਨ ਲੋਕ—ਸੁਰਗ, ਮ੍ਰਿਤ ਤੇ ਪਾਤਾਲ । ^੫ਸ੍ਰੀ ਆਨੰਦ ਪੁਰ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਨਾਂ ਮਾਖੋਵਾਲ ਸੀ । ^੬ਕੰਢੇ । ^੭ਭਾਵ—ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਸ੍ਵਾਮੀ । ^੮ਸ੍ਰੀ ਨਗਰ (ਗੜ੍ਹਵਾਲ) ਦਾ ਰਾਜਾ ਫਤੇ ਸਾਹ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ (ਅਧਿਆਇ ੮) ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ -

“ਫਤੇ ਸਾਹ ਕੋਪਾ ਤਬ ਰਾਜਾ । ਲੋਹ ਪਰਾ ਹਮ ਸੋ ਬਿਨ ਕਾਜਾ ॥”

ਏਥੇ ਰਾਜਾ ਭੀਮ ਚੰਦ ਬਿਲਾਸਪੁਰ ਆਦਿ ਦਾ ਕਿਤੇ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਬਿਲਾਸ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ੧੦ (ਸੁੱਖਾ ਸਿੰਘ). ਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ (ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ) ਆਦਿ ਵਿਚ ਇਹ ਵਾਧੇ ਪਿੱਛੋਂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ।

ਦੋਹਰਾ

ਬਹੁ ਪ੍ਰਬਲ ਦਲ ਜੋਰਿ ਕੈ ਸੈਨਾ ਸੰਗਿ ਅਪਾਰ ।

ਨਿਕਟ ਆਨ ਡੇਰਾ ਦਿਯੋ, ਖਬਰ ਭਈ ਦਰਬਾਰ ॥ ੧੦ ॥ ੫੧ ॥

ਸਵੈਯਾ

ਭਏ ਅਸਵਾਰ ਸੰਗ੍ਰਾਮ ਕੋ ਆਪ ਹੀ, ਸਿੰਘ ਗੋਬਿੰਦ ਤਿਹ ਠਉਰ ਆਏ ।

ਡੰਕ ਕੀ ਘੋਰ ਜੋਸੇ ਭਈ ਠਉਰ ਤਹ, ਬਜਤ ਨਿਸਾਨ ਮੁਹਰੇ ਸੁਹਾਏ ।

ਆਨ ਕੇ ਖੇਤ ਪੈ ਦੇਖ ਚਤੁਰੰਗ ਸਬ, ਮੋਰਚੇ ਬਾਟਿ ਕੈ ਮਿਸਲ ਲਾਏ ।

ਬਜੀ ਹੈ ਭੇਰ ਕਰਨਾਇ ਸਰਨਾਇ ਸਬ, ਸੁਨੇ ਤੇ ਸੂਰ ਹੋਇ ਲਾਲ ਆਏ ॥੧੧॥੫੨॥

ਦੋਹਰਾ

ਫਤੇ ਸਾਹ ਦਲ ਸਾਜਿ ਕੈ, ਖਰਾ ਭਯੋ ਤਿਹ ਥਾਨ ।

ਸੰਗਿ ਰਾਵ ਰਾਜਾ ਘਨੇ, ਮਨ ਮੈ ਕੀਓ ਗੁਮਾਨ ॥੧੨॥੫੩॥

ਕੇਤਕ ਦਲ ਇਹ ਫੌਜ ਕੋ, ਕੀਨੇ ਸਾਹਾ ਸੁਮਾਰ ।

ਏਕ ਘਰੀ ਕੀ ਮਾਰ ਮੈ, ਹੁਇ ਹੈ ਸਕਲ ਸਥਾਰ ॥੧੩॥੫੪॥

ਫਤੇ ਸਾਹ ਉਤ ਦਲ ਮੰਡਯੋ, ਇਤੇ ਸਾਹ ਸੰਗ੍ਰਾਮ ।

ਬੀਰ ਪੰਚ ਜੋਧਾ ਬਲੀ, ਜਿਨ ਜੀਤੇ ਸੰਗ੍ਰਾਮ ॥੧੪॥੫੫॥

ਸਵੈਯਾ

ਕੋਪ ਕੇ ਸੂਰ ਦੁਹੂ ਓਰ ਤੇ ਧਾਇ ਕੈ, ਆਨ ਸੰਗ੍ਰਾਮ ਮੈ ਸਸਤ੍ਰ ਬਾਹੇ ।

ਗਿਰੇ ਸਵਾਰ ਇਹ ਭਾਂਤਿ ਭਵ ਚਾਲ ਰਣ, ਮਾਰ ਹੀ ਮਾਰ ਕੈ ਆਨਿ ਗਾਹੇ ।

ਨਚਤ ਹੈ ਭੂਤ ਬੈਤਾਲ ਭੈਰੋਂ ਤਹਾ, ਗਿੱਧ ਮੰਡਲਾਤ ਰਣ ਮੈ ਸੁਹਾਹੇ ।

ਆਨ ਕੈ ਜੋਗਨੀ ਪਤ੍ਰ ਪੂਰਨ ਭਰਜੋ, ਅਚਵ ਕੈ ਉਦਰ ਤਿਨ ਕੇ ਅਘਾਏ ॥੧੫॥੫੬॥

ਜੈਮਲ^੧ ਕੋਪ ਚੜ੍ਹਯੋ ਰਣ ਮੈ, ਕਰ ਮੈ ਬਰਛੀ ਤਿਰਛੀ ਗਹਿ ਲੀਨੀ ।

ਫੌਜ ਮੈ ਧਾਇ ਪਰਜੋ ਖੁਨਸਾਇ ਕੈ, ਕੇਤਨ ਕੇ ਉਰ ਅੰਤਰ ਦੀਨੀ ।

ਮਾਰ ਲਿਯੋ ਅਸਵਾਰ ਕਿਤੇ ਅਰਿ ਪੇਲ ਦਈ ਚਤੁਰੰਗ ਨਵੀਨੀ ।

ਧੂਮ ਪਰੀ ਸਗਰੇ ਰਣ ਮੈ, ਅਬ ਏਕ ਸਵਾਰ ਯਹੋ ਗਤਿ ਕੀਨੀ ॥੧੬॥੫੭॥

ਰਣ ਮੈ ਸਜਿ ਕੈ ਇਮ ਲੋਹ ਕਿਯੋ^੨, ਨ ਕਿਯੋ ਤਿਹ ਮੋਹ ਮਹਾ ਮਨ ਕੋ ।

^੧ਸੰਗੋ ਸਾਹ (ਸਾਹ ਸੰਗ੍ਰਾਮ) ਨੇ, ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੀ ਭੂਆ ਬੀਬੀ ਵੀਰੋ (ਸਪੁਤ੍ਰੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਗੋਬਿੰਦ) ਜੀ ਦਾ ਪੁਤ੍ਰ ਸੀ ।

^੨ਅਰਥਾਤ—ਜੀਤ ਮੱਲ (ਸੰਗੋ ਸਾਹ ਦਾ ਦੂਜਾ ਭਾਈ) ।

^੩ਲੋਹਾ ਚਲਾਇਆ, ਅਰਥਾਤ—ਜੰਗ ਕੀਤਾ ।

ਜਿਸ ਸਾਰੰਗ¹ ਮਾਹਿ ਮਤੰਗ ਪਰੈ, ਨ ਡਰੈ ਕਰਿ ਲੋਭ ਕਛੂ ਤਨ ਕੋ ।
 ਰਣ ਮੈ ਇਮ ਧੂਮ ਕਰੀ ਅਤਿ ਹੀ, ਮਨੋ ਖੇਲਤ ਕਾਨਰ² ਫਾਗਨ³ ਕੋ ।
 ਇਹ ਭਾਂਤਿ ਗੁਲਾਲ ਗੁਲਾਲਿ ਲਿਯੇ ਕਰਿ, ਜਾਤਿ ਜਮਾਤ ਕੇ ਡਾਰਨ ਕੋ ॥੧੭॥੫੮॥
 ਮਾਹੁਰੀ ਚੰਦ⁴ ਕਰਵਾਰ⁵ ਸੰਭਾਰ ਕੈ, ਟੂਮ ਅਸ ਰਣ ਮਾਹਿ ਦੀਨੋ ।
 ਆਨ ਕੈ ਸ੍ਵਾਰ ਜੋ ਵਾਰ ਤਾ ਪੈ ਕਰੈ, ਪਕਰਿ ਕੈ ਤਾਹਿ ਤਿਹ ਮਾਰਿ ਲੀਨੋ ।
 ਭਾਂਤਿ ਇਹ ਸੂਰ ਕੋਤਾਨ⁶ ਮਾਰੇ ਤਹਾਂ, ਆਪ ਨੇ ਜੀਵ ਕੋ ਭੈ ਨ ਕੀਨੋ ।
 ਏਕ ਕੋ ਮਾਰਿ ਕੈ ਦੋਇ ਟੁਕੜੇ ਕਰੈ, ਦੋਇ ਕੋ ਰੂਪ ਚਤੁਰੰਗ⁷ ਚੀਨੋ ॥੧੮॥੫੯॥
 ਕਰੀ ਇਮ ਜੰਗ ਸੁਨਿ ਗੰਗ ਰਾਮ⁸ ਵਹੀ, ਤੇਗ ਕਰ ਮੈ ਲਈ ਬੇਗ ਧਾਯੋ ।
 ਦੇਤ ਅਸਵਾਰ ਕੇ ਸੀਸ ਪੈ ਆਨਿ ਕੈ, ਕਰਤ ਦੁਇ ਟੂਕ ਭੁਇ ਮਾਹਿ ਪਾਯੋ ।
 ਮਾਰਿ ਚਤੁਰੰਗ⁹ ਚਤੁਰੰਗ¹⁰ ਕੋਤੀ ਕਰੀ, ਭੂਮ ਲੋਟੈ ਪਰੀ ਭੈ ਦਿਖਾਯੋ ।
 ਧੂਮ ਐਸੀ ਪਰੀ ਭਾਜ ਯਾਹੀ ਘਰੀ, ਕਾਲ ਕੋ ਰੂਪ ਇਮ ਸੂਰ ਆਯੋ ॥੧੯॥੬੦॥

ਨਰਾਜ ਛੰਦ

ਲਾਲ ਚੰਦ¹¹ ਆਨਿ ਕੈ । ਕਮਾਨ ਬਾਨ ਤਾਨਿ ਕੈ ।

¹ਦੀਵਾ ।   ²ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ।   ³ਫਾਗ, ਹੌਲੀ ।
⁴ਸੰਗੋ ਸ਼ਾਹ ਦਾ ਤੀਜਾ ਭਾਈ ।   ⁵ਤਲਵਾਰ ।   ⁶ਕਿਤਨੇ ਹੀ ।
⁷ਚਾਰ ਅੰਗ, ਚਾਰ ਟੁਕੜੇ ।   ⁸ਗੰਗਾ ਰਾਮ, ਸੰਗੋ ਸ਼ਾਹ ਦਾ ਚੌਥਾ ਭਾਈ ।
 ਬਾਬਾ ਸੁਮੇਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੀ ਭੂਆ ਬੀਬੀ ਵੀਰੋ ਦੇ ਪੰਜ ਪੁਤ੍ਰਾਂ ਦੇ
 ਨਾਂ, ਜੋ ਭੰਗਾਣੀ ਦੇ ਜੰਗ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ ਸਨ, ਇਉਂ ਲਿਖੇ ਹਨ—
 ਪ੍ਰਥਮ ਸੰਗੋ ਸ਼ਾਹ ਸ੍ਰੀ ਸੰਗ੍ਰਾਮ ਸ਼ਾਹ ਪਛਾਨ ।
 ਨਾਮ ਸ੍ਰੀ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਧਰਯੋ ਬੀਰ ਪ੍ਰਮਾਨ ।
 ਜੀਤ ਮਲ, ਗੁਲਾਬ ਚੰਦ ਸੁ ਨਾਮ ਗੰਗਾ ਰਾਮ ।
 ਚੰਦ ਤਜੋ ਹੀ ਮਾਹੁਰੀ ਗੁਰੁ ਭ੍ਰਾਤ ਭੂਆ ਬਾਮ ॥ ੨ ॥

(ਦੇਖੋ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਪਦ ਪ੍ਰੇਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਸਫਾ ੭੮)

⁹ਚਤੁਰੰਗਿਣੀ ਫੇਜ਼ ਹਾਥੀ, ਘੋੜੇ, ਪੈਦਲ ਤੇ ਤੋਪਖਾਨਾ ਆਦਿ ।
¹⁰ਚਾਰ ਟੁਕੜੇ, ਚਾਰ ਟੋਟੇ ।   ¹¹ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਕ੍ਰਿਤ ਤਵਾਰੀਖ
 ਗੁਰੂ ਖਾਲਸਾ (ਭਾਗ ੧, ਛਾਪਾ ਪੱਥਰ) ਸਫਾ ੨੯੦ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਭਾਈ
 ਬਿਧੀ ਚੰਦ ਛੀਨੇ ਦਾ ਪੁਤ੍ਰ ਲਾਲ ਚੰਦ, ਪਰ ਬਾਬਾ ਸੁਮੇਰ ਸਿੰਘ ਨੇ
 ਇਸ ਨੂੰ ਇਕ ਹਲਵਾਈ (ਲਾਲ ਚੰਦ) ਦੱਸਿਆ ਹੈ :—
 (ਬਾਕੀ ਦੇਖੋ ਅਗਲੇ ਸਫੇ ਤੇ)

ਕਿਯੋ ਸੁ ਜੁੱਧ ਜਾਨ ਕੈ । ਭਲੀ ਭਈ ਭਲੀ ਭਈ ॥੨੦॥੬੧॥
 ਸਰੂਪ ਰੂਪ ਧਾਰਈ । ਅਨੇਕ ਸਤੁ ਟਾਰਈ ।
 ਕਰੈ ਸੁ ਮਾਰ ਮਾਰਈ । ਪੁਕਾਰ ਈ ਪੁਕਾਰ ਈ ॥੨੧॥੬੨॥
 ਕ੍ਰਿਸ਼ਾਨ ਖੇਤ ਕਾਟਈ । ਕਰੀ ਸੁ ਤਾਹਿ ਬਾਟਈ ।
 ਨ ਜੀਵ ਚਟਾ ਚਾਟਈ । ਸੁ ਬਾਟਈ ਸੁ ਬਾਟਈ ॥੨੨॥੬੩॥
 ਕੀਓ ਸੁ ਲੋਹ ਲੋਹਈ । ਨ ਜੀਵ ਰਖ ਧੋਹਈ ।
 ਸੁ ਚਾਲ ਸੂਰ ਸੋਹਈ । ਬਿਮੋਹਈ ਬਿਮੋਹਈ ॥੨੩॥੬੪॥

ਸਵੇਯਾ

ਮਾਹਰੂ ਕਾਹਰੂ^੧ ਕੋਪ ਕੈ ਜੀਵ ਮੈ, ਸਸਤ੍ਰ ਲੈ ਹਾਥ ਮੈ ਬੇਗ ਧਾਏ ।
 ਏਕ ਸੋ ਏਕ ਬਲਵੰਤ ਸੂਰਾ ਸਰਸ, ਛਿਨਕ ਮੈ ਮਾਰਿ ਰਨ ਮੈ ਗਿਰਾਏ ।
 ਲੋਥ ਪੈ ਲੋਥ ਤਹਿ ਡਾਰਿ ਕੇਤੀ ਦਈ, ਸ੍ਰੋਨ^੨ ਕੇ ਸੁੰਬ^੩ ਯੋ ਉਮੰਡਿ ਆਏ।
 ਪਰਤ ਹੈ ਨੀਰ ਗੰਭੀਰ ਭਾਰੀ ਕਹੂੰ, ਮਿਲਤ ਹੈ ਨੀਰ ਇਕ ਤੀਰ ਜਾਏ ॥੨੪॥੬੫॥
 ਮਨ ਮੈ ਅਤਿ ਧਾਰਿ ਕਿਯੋ ਅਤਿ ਸਾਰ, ਸਮਿਓ ਐਸੀ ਬਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਿ ਆਵੈ ।
 ਕੋਪ ਕੈ ਰੂਪ ਸੋ ਕਾਢਿ ਕੈ ਮਿਆਨ ਤੇ, ਕੇਤਨ ਕੇ ਸਿਰਿ ਕਾਟਿ ਲੇ ਆਵੈ ।
 ਭੇਦ ਕਿਯੋ ਪ੍ਰਭੂ ਕੀ ਤਬ ਹੀ, ਅਰੁ ਕੋਪ ਕੈ ਜੁੱਧ ਕੋ ਫੇਰਿ ਸਿਧਾਵੈ ।
 ਐਸੇ ਪ੍ਰਕਾਸੁ ਕਿਯੋ ਦਯਾ ਰਾਮ^੪ ਸੁ ਦ੍ਰੋਨ^੫ ਜੋ ਦੇਖਯੋ ਸੁ ਮਹਾ ਰਨ ਪਾਵੈ ॥੨੫॥੬੬॥
 ਲੈ ਕੁਤਕਾ^੬ ਕਰ ਮੈ ਕ੍ਰਿਪਾਲ^੭, ਸੰਭਾਰ ਕੈ ਖਾਨ ਹਯਾਤ ਕੇ ਮਾਰਯੋ ।
 ਐਸੀ ਦਈ ਸਿਰ ਮੈ ਤਿਹ ਕੈ, ਮਨੋ ਤੋਰਯੋ ਪਹਾਰ ਗਦਾਨ ਸੋ ਡਾਰਯੋ ।

(ਪਿਛਲੇ ਫੁੱਟਨੋਟ ਦੀ ਬਾਕੀ)

ਤਹਾਂ ਲਾਲ ਸੂਰੇ । ਗੁਰੂ ਕੇ ਹਜ਼ੂਰੇ ॥ ੪੬ ॥
 ਮਿਠਾਈ ਬਨਾਵੈ । ਹਲ੍ਹਾਈ ਕਹਾਵੈ ॥ ੪੭ ॥
 ਗੁਰੂ ਬਾਕਯ ਮਾਨਾ । ਸਰਯੋ ਜੰਗ ਜਾਨਾ । ...

(ਦੇਖੋ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਪਦ ਪ੍ਰੇਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਸਫਾ ੮੩)

^੧ਮਾਹਰੀ ਚੰਦ (ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੀ ਭੂਆ ਦੇ ਪੁੱਤ੍ਰ) ਕਹਿਰਵਾਨ ਹੋ ਕੇ ।
^੨ਲਹੂ । ^੩ਸੋਮੇ । ^੪ਦਯਾ ਰਾਮ ਪੁਰੋਹਿਤ, ਜੋ ਬੜਾ ਜੋਧਾ ਸੀ ।
^੫ਦ੍ਰੋਣਾਚਾਰਯ, ਮਹਾਭਾਰਤ ਦਾ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਯੋਧਾ, ਜੋ ਕੌਰਵਾਂ ਤੇ ਪਾਂਡਵਾਂ ਦਾ
 ਸਸਤ੍ਰ-ਵਿਦਯਾ ਦਾ ਉਸਤਾਦ ਸੀ ।
^੬ਸੋਟਾ, ਡੰਡਾ । ^੭ਮਹੰਤ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਦਾਸ ਉਦਾਸੀ ।

ਮਾਤੋ ਮਤੰਗ¹ ਮਹਾ ਬਲਵਾਨ ਹਨਯੋ ਛਿਨ ਮੈ ਰਨ ਮਾਹਿ ਪਛਾਰਯੋ ।
 ਏਕ ਦਈ ਸੁ ਦਈ ਉਹ ਕੇ, ਫਿਰਿ ਦੂਸਰੀ ਸੋ ਇਕ ਔਰ ਸੰਘਾਰਯੋ ॥੨੬॥੬੭॥
 ਲੈ ਬਰਛੀ ਕਰ ਮੈ ਤਬ ਹੀ, ਮਨੋ ਦੇਖ ਕੁੰਗ² ਕੋ ਸਿੰਘ ਜੋ ਧਾਯੋ ।
 ਮਾਰਿ ਹਕਾਰ ਬਿਦਾਰਿ ਦਿਯੋ ਦਲ, ਪੇਲਤ ਪੇਲਤ ਪੇਲ ਚਲਾਯੋ ।
 ਟੂਟ ਕੈ ਸਸਤ੍ਰ ਪਰੇ ਸਬ ਹੀ ਕਰ ਲੈ ਜਮ ਧਾਰਿ ਕਿਤਾਨ ਕੋ ਘਾਯੋ ।
 ਘਾਇਲ ਸਾਰ ਸੁ ਮਾਰ ਭਯੋ, ਸੁ ਨੰਦ ਹੀ ਚੰਦ³ ਗੋਬਿੰਦ ਬਚਾਯੋ ॥੨੭॥੬੮॥
 ਖੜਗ ਸੰਭਾਰ ਲਲਕਾਰ ਖੜੀ⁴ ਚੜ੍ਹਯੋ, ਜਾਇ ਰਣ ਮੈ ਪਰਯੋ ਅਤਿ ਸੁਹਾਯੋ ।
 ਲੋਥ ਪੈ ਲੋਥ ਤਿਹ ਡਾਰਿ ਕੇਤੀ ਦਈ, ਛਿਨਕ ਮੈ ਅਨਿਕ ਬਿਧਿ ਲੋਹ ਪਾਯੋ ।
 ਬਾਨ ਐਸੇ ਬਹੇ, ਘਾਵ ਤਨ ਮੈ ਭਏ, ਸੂਰ⁵ ਤਨ ਮੈ ਸਹੇ ਭੂਮਿ ਆਯੋ ।
 ਅਨਿਕ ਰੱਛਾ ਕਰੀ ਆਪ ਤਾਹੀ ਘਰੀ, ਕਾਲ⁶ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਐਸੇ ਬਚਾਯੋ ॥੨੮॥੬੯॥
 ਸਾਹਿਬ ਚੰਦ ਗਇੰਦਨ ਜੋ, ਮਨ ਮੈ ਕਰ ਰੋਸ ਤਬੈ ਉਠਿ ਧਾਯੋ ।
 ਮਾਰਿ ਹੀ ਮਾਰਿ ਕਹੈ ਮੁਖ ਤੇ, ਕਰਵਾਰ ਸੰਭਾਰਿ ਕਿਤੋ ਦਲ ਘਾਯੋ ।
 ਜੋ ਕਰਵਾਰ ਸੋ ਵਾਰ ਸੰਭਾਰਿ ਕੈ ਜੁੱਧ ਕੋ ਸੂਰ ਕੈ ਸਾਮ੍ਹਰੇ ਆਯੋ ।
 ਤਾਹੁ ਕੋ ਵਾਰਿ ਬਿਦਾਰਿ ਹਕਾਰਿ ਕੈ ਆਪਨੇ ਵਾਰ ਸੋ ਤਾਹਿ ਗਿਰਾਯੋ ॥੨੯॥੭੦॥
 ਸਾਹ ਸੰਗ੍ਰਾਮ ਨੇ ਕਾਮ ਐਸੇ ਕਿਯੇ, ਭੀਮ ਤੇ⁸ ਜਾਨਿ ਗੁਨ ਚਾਰਿ ਭਾਰੇ ।
 ਭਲੇ ਖਾਨ ਖਾਨੀ⁹ ਹਨੇ, ਛਾਰ ਕੀਨੇ ਘਨੇ, ਹੋਇ ਕੈ ਅਨਮਨੇ ਸੋ ਸਿਧਾਰੇ ।
 ਗਜੈ ਸਿੰਘ ਸੰਗ੍ਰਾਮ ਮੈ ਭਾਂਤ ਤਾਕੀ ਕਹੇ, ਮ੍ਰਿਗਨ ਕੋ ਮਾਰ ਨਾਹਰ ਡਕਾਰੇ ।
 ਤਹਾਂ ਕੋਪ ਕੈ ਕ੍ਰੋਧ ਸੋ ਆਨ ਸੰਗ੍ਰਾਮ ਮੈ, ਨਿਕਟਿ ਤਿਹ ਆਨਕੈ ਸਸਤ੍ਰ ਧਾਰੇ ॥੩੦॥੭੧॥
 ਕ੍ਰੋਧ ਸੋ ਕੋਪ ਕੈ ਆਨਿ ਹਰੀ ਚੰਦ¹⁰ ਨੇ ਪਕਰਿ ਗੁਨਿ ਬਾਨ ਐਸੇ ਪ੍ਰਹਾਰੇ ।

¹ਮਸਤ ਹਾਥੀ ।

²ਮ੍ਰਿਗ ।

³ਭਾਈ ਨੰਦ ਚੰਦ—

“ਕੁਪਯੋ ਨੰਦ ਚੰਦ ਕੀਯੋ ਕੋਪ ਭਾਰੇ । ਲਗਾਈ ਬਰਛੀ ਕ੍ਰਿਪਾਣੇ ਸੰਭਾਰੇ ।

ਤੁਟੀ ਤੇਗ ਤਿੱਖੀ ਕਢੇ ਜੱਮ ਦੱਢੇ । ਹਠੀ ਰਾਖੀਯੋ ਲੱਜ ਬੇਸੇ ਸਨੱਢੇ ॥੮॥

(ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ, ਅਧਿਆਇ ੮)

⁴ਛਤ੍ਰੀ, ਜੋਧਾ ।

⁵ਸੂਰਮੇ (ਬਹਾਦਰ) ਨੇ ।

⁶ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੇ ।

⁷ਇਕ ਜੋਧਾ ਸਿੱਖ । ⁸ਮਹਾਭਾਰਤ ਦੇ ਪਾਂਡਵ ਜੋਧਾ ਭੀਮਜੈਨ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਤੇ ।

⁹ਖ਼ਾਨੀਨ, ਖਾਨ ਦਾ ਬਹੁਵਚਨ, ਅਰਥਾਤ—ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਖਾਨ ।

¹⁰ਰਾਜਾ ਹਰੀ ਚੰਦ ਹੰਡੂਰੀਆ, ਜੋ ਇਸ ਜੁੱਧ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ਸੀ । (ਦੇਖੋ, ਅੱਗੇ ਇਸੇ ਅਧਿਆਇ ਦਾ ਛੰਦ-ਅੰਕ ੪੬॥੮੭॥)

ਭਲੀ ਭਾਂਤਿ ਸੋ ਖੇਤ ਮੈ ਥਾਨਿ ਅਸਥਿਰ ਕੀਓ, ਸਸਤ੍ਰਪਾਰੀ ਹਨੇ ਭੂਮਿ ਡਾਰੇ ।
 ਸਸਤ੍ਰ ਸੰਭਾਰਿ ਕੈ ਜੀਤ ਮਲੇ ਹਨੇ,¹ ਘਨੇ ਹਨਿ ਹਰਿ ਚੰਦ ਇਹ ਭਾਂਤਿ ਮਾਰੇ ।
 ਬੀਰ ਤਾ ਕੇ ਬਨੇ ਵਾਰਿ ਬਾਹੇ ਘਨੇ, ਸੁਰਗ ਲੋਕ ਤਬੈ ਤੇ ਸਿਧਾਰੇ ॥੩੧॥੭੨॥

ਅਨਤੁਕਾ ਰਸਾਵਲ ਛੰਦ

ਗਿਰੇ ਬੀਰ ਬੀਰੇ । ਧਰੇ ਭਾਰ ਭੀਰੇ ।
 ਲਗੇ ਬਾਨ ਤੀਰੇ । ਅਧੀਰੇ ਬਿਦਾਰੇ ॥੩੨॥੭੩॥
 ਬਜੈ ਸਾਰ ਸਾਰੇ । ਝੜੈ ਚਨਿਗਿਆਰੇ² ।
 ਕੜੱਕੇ ਕਮਾਣੇ । ਨ ਬਾਨੇ ਸਮਾਰੇ ॥੩੩॥੭੪॥
 ਫੁਟੇ ਤੋਪ ਕੋਪੇ । ਕਈ ਸੂਰ ਸੋਖੇ ।
 ਮਿਲੈ ਤਾਹਿ ਮੋਖੇ । ਸੁ ਕੋਖੇ ਉਜਾਰੇ ॥੩੪॥੭੫॥
 ਸੋਈ ਕਾਮ ਆਯੋ । ਤਿਨੈ ਸੂਰ ਘਾਯੋ ।
 ਸੁਰਗੇ ਸਿਧਾਯੋ । ਕਿਯੋ ਲੋਹ ਭਾਰੇ ॥੩੫॥੭੬॥

ਦੋਹਰਾ

ਜੇ ਸੂਰੇ ਦਲ ਮੈ ਹੁਤੇ, ਫਉਜਨ ਕੇ ਸਿਰਦਾਰ ।
 ਜੇ ਜੂਝੇ ਸੂਝੇ ਸਬੈ, ਬਾਜ਼ਜੋ ਸਾਰ ਅਪਾਰ ॥੩੬॥੭੭॥

ਸਵੈਯਾ

ਭਾਜ ਕੇ ਸਾਹ ਪਹਾੜ³ ਤਾਹੀ ਸਮੇ, ਸੰਗਿ ਲੈ ਬੀਰੀਆ⁴ ਬੋਗ ਧਾਯੋ ।
 ਭਾਜਯੋ ਡਢਵਾਲੀਆ⁵ ਸੰਗਿ ਸੀਪਾਹ ਲੈ, ਚਲਤ ਲੈ ਤੀਰ ਗੁਨ ਤੇ ਚਲਾਯੋ ।
 ਰਾਵ ਚੰਦੇਲੀਆ⁶ ਛੋਰਿ ਸੰਗ੍ਰਾਮ ਕੋ, ਹਾਥਿ ਲੈ ਸਸਤ੍ਰ ਸੈਲੀ⁷ ਸਿਧਾਯੋ ।
 ਅੜੇ ਪਠਾਨ ਸੰਗ੍ਰਾਮ ਭਾਰੀ ਕਿਯੋ, ਜੀਵ ਅਪਨਾ ਦਿਯੋ ਨਾਮ ਪਾਯੋ ॥੩੭॥੭੮॥
 ਕੋਪ ਨਿਜਾਬਤਿ ਖਾਨ⁸ ਤਬੈ ਕਰਿ ਮੈ ਗਹਿ ਵਾਰਿ ਫਿਰਾਵਤ ਆਯੋ ।

¹ਭਾਈ ਜੀਤ ਮੱਲ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ ।   ²ਚੰਗਿਆੜੇ, ਚਿਨਗਾਰੀਆਂ ।
³ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਾ ਫਤੇ ਸਾਹ ।   ⁴ਜੋਧੇ ।   ⁵ਦਾਤਾਰ ਪੁਰ (ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਪੁਰ)
 ਦੇ ਰਾਜਪੂਤ ਡਢਵਾਲੀਏ ਅਖਵਾਂਦੇ ਹਨ ।   ⁶ਬਿਲਾਸ ਪੁਰ ਦਾ ਰਾਵ(ਰਾਜਾ)
 ਭੀਮ ਚੰਦ ।   ⁷ਇਲਾਕਾ ਪਹਾੜ ਵਿਚ ।   ⁸ਕੁੰਜ ਪੁਰਾ (ਅੰਬਾਲਾ) ਦਾ
 ਇਕ ਨਮਕ ਹਰਾਮ ਪਠਾਨ ਸਰਦਾਰ, ਜੋ ਗੁਰੂ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦਾ ਸਾਥ ਛੱਡ ਕੇ
 ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਿਆਂ ਨਾਲ ਜਾ ਰਲਿਆ ਸੀ ।

ਸਾਹ ਖਰੋ ਸੰਗ੍ਰਾਮ ਤਹਾਂ, ਤਿਹ ਕੇ ਉਰਿ ਆਨਿ ਕੇ ਵਾਰ ਲਗਾਯੋ ।
 ਸਾਹ ਸੰਭਾਰਿ ਹਕਾਰਿ ਤਬੈ ਤਿਨਿ ਕੋ ਹਨਿ ਕੇ ਰਣ ਮਾਹਿ ਗਿਰਾਯੋ ।
 ਬੀਰਨ ਵਾਰ ਕਰੈ ਤਿਨ ਕੇ, ਤਬ ਜੂਝਤ ਸਾਹ ਪ੍ਰਭੈ ਪੁਰ ਧਾਯੋ ॥੩੮॥੭੯॥

ਦੋਹਰਾ

ਸੰਗੇ ਕਾ ਪ੍ਰਭੁ ਨੇ ਧਰਜੇ ਨਾਂਵ ਸਾਹ ਸੰਗ੍ਰਾਮ ।
 ਇਹ ਪ੍ਰਕਾਮ¹ ਐਸੇ ਕੀਓ, ਤਬ ਪਾਯੋ ਯਹ ਨਾਮ ॥੩੯॥੮੦॥

ਸਵੈਯਾ

ਜੂਝ ਕੇ ਸਾਹ ਸੰਗ੍ਰਾਮ ਸੁਰਗੈ ਗਯੋ, ਸਸਤ੍ਰੁ ਸੰਭਾਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਆਪਿ ਧਾਯੋ ।
 ਗਹੇ ਗੁਨ ਬਾਨ ਘਮਸਾਨ ਕੋ ਜਾਨਕੈ, ਛੁਟਯੋ ਗੰਭੀਰ ਇਕ ਤਿਹ ਗਿਰਾਯੋ ।
 ਬਹੁਰਿ ਸੰਭਾਰਿ ਤੈ ਵਾਰਿ ਐਸਾ ਕਿਯੋ, ਭੀਖਨ ਖਾਨ² ਕੇ ਮੁਖ ਲਾਯੋ ।
 ਬਚਯੋ ਪਠਾਨ ਪੈ ਖੇਤ ਬਾਹਨ ਰਹਯੋ, ਔਰ ਇਕ ਤੀਰ ਤੇ ਤਾਹਿ ਘਾਯੋ ॥੪੦॥੮੧॥

ਦੋਹਰਾ

ਬਾਨਨਿ ਸੋ ਪ੍ਰਭੁ ਜੀ ਤਬੈ ਮਾਰਯੋ ਭੀਖਨ ਖਾਨ ।
 ਅਉਰ ਬੀਰ ਜਾਕੇ ਹੁਤੇ ਰੁਪੇ ਚਹੂੰ ਦਿਸ ਆਨ ॥੪੧॥੮੨॥

ਨਰਾਜ ਛੇਦ

ਹਰੀ ਸੁ ਚੰਦ³ ਆਨ ਕੇ । ਕਮਾਨ ਬਾਨ ਤਾਨ ਕੇ ।
 ਨਿਹਾਰ ਬਾਨ ਬਾਹਿਓ । ਪ੍ਰਭੁ ਕੇਘਾ ਨ ਆਇਓ ॥੪੨॥੮੩॥
 ਸੁ ਕਾਨ ਛੂਹ ਕੈ ਗਯੋ । ਨ ਕਾਮ ਤਾਹਿ ਤੇ ਭਯੋ ।
 ਦੁਤੀਕ ਬਾਨ ਮਾਰਿਓ । ਸੰਭਾਰਿ ਕੈ ਨਿਹਾਰਿਓ ॥੪੩॥੮੪॥
 ਚਿਲਤ⁴ ਮਾਹਿ ਲਗਿਓ । ਦਿਵਾਲ⁵ ਪਾਰ ਬਗਿਓ ।
 ਚੁਭੀ ਸੁ ਚਿੰਚ⁶ ਰੰਚਈ⁷ । ਪ੍ਰਭੁ ਪੁਰਖ ਬੰਚਈ ॥੪੪॥੮੫॥
 ਬਿਚਾਰ ਬਾਰ ਸਾਰ ਈ । ਕਮਾਨ ਬਾਨ ਧਾਰ ਈ ।
 ਚਲਾਇ ਤੀਰ ਮਾਰਿਓ । ਸੁ ਦੂਤ ਕੋ ਨਿਹਾਰਿਓ ॥੪੫॥੮੬॥

---

¹ਪ੍ਰਕਾਮ ।   ²ਇਕ ਨਮਕ ਹਰਾਮ ਪਠਾਨ ।   ³ਰਾਜਾ ਹਰੀ ਚੰਦ ਹੰਡੂਰ
 (ਨਾਲਾ ਗੜ੍ਹ) ਵਾਲਾ ।   ⁴ਕੁੜਤੇ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਦਾ ਕਵਚ (ਸੰਜੋਹ) ਅਥਵਾ
 ਜ਼ਿਰਹ ਬਕਤਰ ।   ⁵ਦੁਵਾਲ, ਘੋੜੇ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਦਾ ਤਸਮਾ ।
⁶ਚੁੰਜ, ਨੌਕ ।   ⁷ਬੋੜੀ ਜਿਹੀ ।

ਅਨੇਕ ਬੀਰ ਧਾਵ ਹੀ । ਅਪਾਰ ਬਾਨ ਲਾਵ ਹੀ ।
 ਹਰੀ ਸੁ ਚੰਦ ਮਾਰਿਓ । ਸਮੇਤ ਸਾਥਿ ਟਾਰਿਓ ॥੪੬॥੮੭॥
 ਬਚੇ ਸੁ ਅੰਤ ਭਜਈ । ਪ੍ਰਭੂ ਨਿਸਾਨ ਬਜਈ ।
 ਅਨੰਦ ਘੋਰ ਬਾਜਈ । ਪ੍ਰਭੂ ਦੁਆਰ ਛਾਜਈ ॥੪੭॥੮੮॥

ਸਵੇਯਾ

ਜੀਤ ਸੰਗ੍ਰਾਮ ਆਨੰਦ ਮੰਗਲ ਭਯੋ, ਆਨ ਗੋਬਿੰਦ ਗੁਨ ਸਬਨਿ ਗਾਏ ।
 ਧੰਨਿ ਹੋ ਧੰਨਿ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਮ ਤੁਮਰੇ ਲੀਓ, ਦੁਸਟ ਕੋ ਜੀਤ ਡੰਕਾ ਬਜਾਏ ।
 ਜੀਤ ਅਜੀਤ ਅਭੀਤ¹ ਜੋਧਾ ਵਡੇ, ਤੋਹਿ ਇਕ ਦਿਸਟ ਤੇ ਸਬੈ ਘਾਏ ।
 ਭਯੋ ਜੈਕਾਰ ਤੁਈ ਲੋਰ ਚਉਦਾ ਭਵਨ, ਜੀਤਿਕੈ² ਸਿੰਘ ਗੋਬਿੰਦ ਆਏ ॥੪੮॥੮੯॥
 ਜੀਤ ਕੇ ਖੇਤ ਪ੍ਰਭੂ ਆਨਕੈ ਪਾਂਵਟੇ, ਕੂਚ ਕੇ ਸਾਜ ਮੰਗਾਇ ਲੀਨੋ ।
 ਭਾਰ ਬਰਦਾਰ ਤਯਾਰ ਕੀਨੋ ਸਬੈ, ਲਾਦ ਅਸਬਾਬ ਕੈ ਕੂਚ ਦੀਨੋ ।
 ਆਨ ਕਹਿਲੂਰ ਮੈ ਆਪ ਤਾਹੀ ਸਮੇ, ਆਨੰਦ ਪੁਰ ਬਾਂਧਿ ਬਿਸ੍ਰਾਮ ਕੀਨੋ³ ।
 ਸੂਰ ਸੀਗਾਰ ਬੇਦਾਰ ਕਾਇਰ ਦਏ, ਰੀਤਿ ਯਹ ਭਾਂਤਿ ਕੈ ਕੈ ਪਤੀਨੋ ॥੪੯॥੯੦॥

ਦੋਹਰਾ

ਕੇਤਕ ਦਿਨ ਕੇਤਕ ਬਰਸ, ਤਿਹ ਪੁਰ ਗਏ ਬਿਹਾਇ ।
 ਸੰਤਨ ਕੀ ਰਛਾ ਕਰੀ, ਦੂਤਨ ਮਾਰਿਓ ਧਾਇ ॥੫੦॥੯੧॥
 ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਸੋਭਾ ਗ੍ਰੰਥ ਤੇਗ ਪ੍ਰਗਾਸ ਸਾਹ ਸੰਗ੍ਰਾਮ ਜੁਧ ਬਰਨਨੇ
 ਨਾਮ ਅਧਿਆਇ ਦੂਸਰਾ ਸੰਪੂਰਨਮਸਤੁ ਸੁਭਮਸਤੁ ॥ ੨ ॥

¹ਭੀਤ (ਭੈ) ਤੋਂ ਰਹਿਤ । ²ਭੰਗਾਣੀ ਦਾ ਜੰਗ ੧੮ ਅਸੂ ਸੰਮਤ ੧੭੪੫ ਬਿ:
 ਦੀ ਘਟਨਾ ਹੈ । ³ਕੁਝ ਕੁ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਯਾਦਦਾਸ਼ਤਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ
 ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਭੰਗਾਣੀ ਦੇ ਜੰਗ ਵਿਚ ਫ਼ਤਿਹ ਹੋਣ ਤੇ ਪਾਂਵਟੇ ਤੋਂ ਚੱਲ ਕੇ ਕੱਤਕ
 ਸੁਦੀ ੧੫ ਸੰਮਤ ੧੭੪੫ ਬਿ: ਨੂੰ ਕਪਾਲ ਮੋਚਨ, ਮੱਘਰ ਸੁਦੀ ੧੦ ਸੰਮਤ ੧੭੪੫ ਬਿ:
 ਨੂੰ ਮਨੀ ਮਾਜਰੇ, ਇਸ ਤੋਂ ਲਗਭਗ ਛੇ ਦਿਨ ਬਾਦ ਅਮੱਸਿਆ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਰੋਪੜ ਦੇ ਨੇੜੇ
 ਪਿੰਡ ਕੋਟਲਾ ਨਿਹੰਗ ਖ਼ਾਨ, ਤੇ ਫੇਰ ਮੱਘਰ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਮਾਥੋਵਾਲ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਉਥੇ ਨਵਾਂ ਨਗਰ
 ਆਨੰਦ ਪੁਰ ਵਸਾਇਆ ਸੀ । ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਨੇ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਵੀ ਹੈ—

ਜੁੱਧ ਜੀਤ ਆਏ ਜਬੈ, ਟਿਕੈ ਨ ਤਿਨ ਪਰ ਪਾਂਵ ।
 ਕਾਹਲੂਰ ਮਹਿ ਬਾਂਧਿਓ, ਆਨਿ ਆਨੰਦ ਪੁਰ ਗਾਂਵ ॥

ਤੀਸਰਾ ਅਧਿਆਇ

[ਨਾਦੋਣ ਦਾ ਜੁੱਧ
[੨੨ ਚੇਤ੍ਰ, ਸੰਮਤ ੧੭੪੭ ਬਿ:]]

ਦੋਹਰਾ

ਰਾਜਨ ਕੇ ਹਿਤ ਕਾਰਨੇ, ਕਿਯੋ ਜੁੱਧ ਇਮ ਜਾਨ ।
ਕਥਾ ਜੁੱਧ ਨਾਦਵਣ ਕੋ, ਬਰਨਤ ਤਾਹਿ ਬਿਆਨ ॥ ੧ ॥ ੯੨ ॥
ਮੀਆਂ ਖਾਨ^੧ ਕੀ ਤਰਫ ਤੇ, ਅਲਫ ਖਾਨ ਸਿਰਦਾਰ ।
ਆਨ ਨਾਦਵਣ ਮੈ ਰਹਿਓ, ਕੀਨੀ ਧੂਮ ਅਪਾਰ ॥ ੨ ॥ ੯੩ ॥
ਭੀਮ ਚੰਦ ਕਹਲੂਰੀਆ, ਹੁਤੋ ਰਾਵ ਇਕ ਜਾਨ ।
ਤਿਹ ਸੋ ਤਿਹ ਕੀ ਨਹਿ ਬਨੀ, ਰਚਯੋ ਜੁੱਧ ਘਮਸਾਨ ॥ ੩ ॥ ੯੪ ॥
ਦੇਸ ਦੇਸ ਕੇ ਰਾਵ ਸਬ, ਲੀਨੇ ਤਿਨਹ ਹਕਾਰ^੨ ।
ਸਤਿਗੁਰੁ ਕੋ ਕੀਨਾ ਲਿਖਾ, ਦਯਾ ਕਰੋ ਕਰਤਾਰ ॥ ੪ ॥ ੯੫ ॥

ਸਵੈਯਾ

ਫਉਜ ਸੀਗਾਰ ਕੇ ਆਪ ਤਾਹੀ ਸਮੈ, ਜੁਧ ਕੇ ਕਾਜ ਤਿਹ ਠਉਰ ਧਾਏ ।
ਏਕ ਸੋ ਏਕ ਬਲਵੰਤ ਸੂਰਾ ਸਰਸ, ਭਿਰੇ ਤਿਹ ਠਉਰ ਡੰਕਾ ਬਜਾਏ ।
ਭਯੋ ਸੰਗ੍ਰਾਮ ਪਰਕਾਮ^੩ ਜੋਧਾਨ ਕੇ, ਭਿਰੇ ਇਹ ਭਾਂਤਿ ਦਲ ਅਨਿਕ ਘਾਏ ।
ਤੁਪਕ ਸੰਭਾਰਿ ਕੈ ਆਪਿ ਤਾਹੀ ਸਮੈ, ਸੂਰ ਕੇਤਾਨਿ ਤਿਹ ਠਉਰ ਧਾਏ ॥ ੫ ॥ ੯੬ ॥

---

^੧ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਆਲਮਗੀਰ ਦਾ ਇਕ ਅਹਿਲਕਾਰ ।

ਸੱਦੇ, ਬੁਲਾਏ ।

^੩ਬਲ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਮ ।

ਦੋਹਰਾ

ਦੂਤਨ ਕੇ ਦਲ ਅਤਿ ਬਿਕਟ, ਨਿਕਟਿ ਪਹੁਚੇ ਆਨ ।
ਤਬ ਤੁਫੇਗ ਕਰ ਤੇ ਤਜੀ, ਗਹਿ ਲੀਨੇ ਗੁਨ ਬਾਨ ॥ ੬ ॥ ੯੭ ॥

ਸਵੇਯਾ

ਧਨੁਖ ਸੰਭਾਰ ਲਲਕਾਰ ਤਾਹੀ ਸਮੈ, ਕਾਲ ਕੇ ਰੂਪ ਬਾਣਿ ਪ੍ਰਹਾਰੇ ।
ਅਨਿਕ ਜੋਧਾ ਹਨੇ ਅਨਿਕ ਹੋਇ ਅਨਮਨੇ, ਅਨਿਕ ਤਜ ਖੇਤ ਖੇਤ ਸਿਧਾਰੇ ।
ਅਨਿਕ ਲੋਟੇ ਪਰੇ, ਅਨਿਕ ਭਾਜੈ ਘਰੈ, ਅਨਿਕ ਭਰ ਬਸਤ੍ਰ ਅਰਿ ਸਸਤ੍ਰ ਡਾਰੇ ।
ਹੁਤੀ ਇਕ ਬਾਰ ਉਜਾਰ ਕਟਕੀ ਪਰੀ, ਭਾਜਿ ਕੈ ਖਾਨਿ ਤਾ ਮੈ ਪਧਾਰੇ ॥ ੭ ॥ ੯੮ ॥
ਸਸਤ੍ਰ ਸੰਭਾਰ ਲਲਕਾਰ ਘਨ ਜੋ ਕਰੀ, ਮਾਰ ਹੀ ਮਾਰ ਕੈ ਸੂਰ ਧਾਏ ।
ਭਜਿਓ ਜੋ ਖਾਨ ਇਕ ਬਾਰ ਕੀ ਓਟਿ ਲੇ, ਬੇਠਿ ਤਿਹ ਠਉਰ ਫਿਰਿ ਜੁੱਧ ਪਾਏ ।
ਬਾਨ ਗੋਲੀ ਚਲੀ, ਰੈਨ ਆਧੀ ਭਲੀ, ਭਾਜਿ ਕੈ ਖਾਨ ਤਾ ਤੇ ਸਿਧਾਏ ।
ਅਲਫ ਖਾਨਾਨ ਅਰਮਾਨ ਰਾਖਿਓ ਨਹੀਂ, ਆਪਨੇ ਜੋਰ ਕੇ ਤਾਨ ਲਾਏ ॥ ੮ ॥ ੯੯ ॥

ਦੋਹਰਾ

ਜੁੱਧ ਜੀਤ ਤਾਹੀ ਸਮੈ ਨਵਰਸਾ ਕੇ ਤਟਿ ਆਨ ।
ਪਾਂਚ ਦੋਇ ਅਰੁ ਏਕ ਦਿਨਾ ਰਹੇ ਤਹਾਂ ਇਮ ਜਾਨ ॥ ੯ ॥ ੧੦੦ ॥
ਪਉਰ ਪਉਰ ਦੇਖੀ ਠਉਰ, ਰਾਜਨ ਕੇ ਅਸਥਾਨ ।
ਬਿਦਾ ਭਏ ਤਾਹੀ ਸਮੈ ਸਤਿਗੁਰੁ ਪੁਰਖ ਸੁਜਾਨ ॥ ੧੦ ॥ ੧੦੧ ॥
ਨਿਕਟ ਗਾਂਵ ਅਲਸੂਨ^੧ ਕੇ ਤਬੈ ਪਹੁਚੇ ਆਨ ।
ਤਾਹਿ ਸਮੈ ਐਸੇ ਕਹਿਓ ਲੂਟ ਲੋਹੁ ਇਹ ਬਾਨ ॥ ੧੧ ॥ ੧੦੨ ॥

^੧ਇਕ ਪਹਾੜੀ ਟਿੱਬਾ ।   ^੨ਪਾਂਚ (੫) ਦੋਇ (੨) ਅਤੇ ਏਕ (੧) = ਅੱਠ ਦਿਨ ।

^੩ਰੰਘੜਾਂ ਦਾ ਇਕ ਪਿੰਡ, ਜੋ ਨਾਦੋਣ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੀ ਹੈ । ਆਲਸੂਨ ਦੇ ਰੰਘੜ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸਿੱਖ-ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਲੁਟਦੇ ਤੇ ਤੰਗ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ । ਨਾਦੋਣ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਆਉਂਦਿਆਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਨਾਲ ਜਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰੰਘੜਾਂ ਨੇ ਕੁਝ ਛੇੜ-ਛਾੜ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਦੀਵਾਨ ਨੰਦ ਚੰਦ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਹੱਲਾ ਕਰਕੇ ਉਹ ਪਿੰਡ ਉਜਾੜ ਦਿੱਤਾ ।

(ਦੇਖੋ, ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ, ਤਵਾਰੀਖ ਗੁਰੂ ਖਾਲਸਾ, ਲੀਥੋ, ਸਫ਼ਾ ੨੯੫)

ਸਵੇਯਾ

ਆਨ ਅਲਸੂਨ ਮੈ ਸੂਰ ਐਸੇ ਰੁਪੇ, ਪਕਰਿ ਕੈ ਸਸਤ੍ਰ ਐਸੇ ਚਲਾਏ ।
ਪਰੇ ਜੋ ਜਾਇ ਸੰਗ੍ਰਾਮ ਐਸੇ ਕਿਯੋ, ਛਿਨਕ ਮੈ ਅਨਿਕ ਕੇਤਾਨ ਘਾਏ ।
ਮਾਰਿ ਕੇਤੇ ਲਿਯੇ ਔਰ ਭਾਜੇ ਸਬੈ, ਛੋੜਿ ਧਨ ਧਾਮ ਐਸੇ ਸਿਧਾਏ ।
ਚਲਤ ਹੈ ਬਾਨ ਗੁਨ ਜਾਨਿ ਭਾਰੀ ਪ੍ਰਬਲ, ਭਜੇ ਹੈ ਭਾਂਤਿ ਐਸੀ ਬਤਾਏ ॥੧੨॥੧੦੩॥

ਦੋਹਰਾ

ਫਤੇ ਕਿਯੋ ਅਲਸੂਨ ਕੋ, ਬਾਜਯੋ ਤਬਲ ਨਿਸਾਨ ।
ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਆਏ ਤਬੈ, ਪੁਰ ਆਨੰਦ ਸੁਭ ਬਾਨ ॥ ੧੩ ॥੧੦੪॥

ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਸੋਭਾ ਗ੍ਰੰਥ ਰਾਜ ਹੇਤ ਸੰਗ੍ਰਾਮ ਤੀਸਰਾ ਧਿਆਇ
ਸੰਪੂਰਨਮਸਤੁ ਸੁਭਮਸਤੁ ॥ ੩ ॥

ਚੌਥਾ ਅਧਿਆਇ

[ਖਾਨਜ਼ਾਦੇ ਦੀ ਚੜ੍ਹਾਈ, ਬਰਵਾ ਪਿੰਡ ਉਜਾੜਿਆ,
ਹੁਸੈਨੀ ਦਾ ਜੁੱਧ]

ਦੋਹਰਾ

ਕੇਤਕ ਦਿਨ ਕੇਤਕ ਬਰਸ, ਇਹ ਬਿਧਿ ਗਏ ਬਿਹਾਇ ।
ਜੇ ਪ੍ਰਭੂ ਸੋ ਚੋਰਤ ਕਛੂ, ਤਿਨ ਤਿਨ ਮਾਰਜੋ ਘਾਇ ॥੧॥੧੦੫॥
ਖਾਨ ਦਿਲਾਵਰ ਆਇ ਕੈ, ਸੁਤਾ^੧ ਸੰਗਿ ਫਉਜ ਬਨਾਇ ।
ਤਿਨਨ ਕਹਜੋ ਪ੍ਰਭੂ ਸੋ ਅਰੋ, ਨਿਮਖ ਬਿਲੰਬ ਨਹੀਂ ਲਾਇ ॥੨॥੧੦੬॥

ਸਵੈਯਾ

ਫਉਜ ਸੀਗਾਰ ਅਸਵਾਰ ਹਜਾਰ ਲੈ, ਜੁੱਧ ਕੇ ਕਾਜ ਦਲ ਸਾਜ ਆਯੋ^੨ ।
ਦਿਵਸ ਬੀਤਜੋ ਸਬੈ ਰੈਨ ਬੋਰੀ ਗਈ, ਭਯੋ ਅਸਵਾਰ ਡੰਕਾ ਬਜਾਯੋ ।
ਦੇਖਿ ਕੈ ਨੀਰ ਤਿਹ ਤੀਰ ਠਾਢੇ ਭਏ, ਸਰਕ ਜਾਸੂਸ ਤਿਹ ਠਉਰ ਆਯੋ ।
ਲੋਕ ਦਰ ਪੈ ਤਬੈ ਦੇਤ ਚੋਕੀ ਸਬੈ, ਤਿਨਨ ਕੇ ਪਾਸ ਤਾ ਨੇ ਜਨਾਯੋ ॥੩॥੧੦੭॥

---

^੧ਰੁਸਤਮ ਖਾਨ ।   ^੨ਨਾਦੇਨ ਦੇ ਜੰਗ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਸੇ ਅਧਿਆਇ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਰੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ—

“ਕੇਤਕ ਦਿਨ ਕੇਤਕ ਬਰਸ, ਇਹ ਬਿਧਿ ਗਏ ਬਿਹਾਇ ।”
ਦਿਲਾਵਰ ਖਾਨ ਦੇ ਪੁਤ੍ਰ ਰੁਸਤਮ ਖਾਨ ਦੀ ਆਨੰਦ ਪੁਰ ਉਤੇ ਚੜ੍ਹਾਈ ਗ਼ਾਲਬਨ ਸੰਮਤ ੧੭੫੨ ਬਿ: ਦੇ ਮਹੀਨਾ ਫੱਗਣ ਦੀ ਘਟਨਾ ਹੈ ਜਦ ਕਿ ਕਟੋਚੀਆਂ ਤੇ ਗੁਲੇਰੀਆਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਲੜਾਈ ਹੋਈ ਤੇ ਏਧਰ ਬਿਲਾਸ ਪੁਰ (ਕਹਿਲੂਰ) ਦੇ ਰਾਜੇ ਉਤੇ ਰੁਸਤਮ ਖਾਨ ਨੇ ਆਫ਼ਤ ਢਾਹੀ ਸੀ ।

ਦੋਹਰਾ

ਸ੍ਰਵਨਨ ਸੁਨਿ ਆਲਮ ਗਯੋ ਪ੍ਰਭੁ ਸੋ ਕਹਯੋ ਬਿਚਾਰ ।
ਬਿਦਾ ਫਉਜ ਕੀਨੀ ਤਬੈ, ਅਪਨੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਧਾਰ ॥੪॥੧੦੮॥

ਸਵੈਯਾ

ਫਉਜ ਲਲਕਾਰ ਸੰਭਾਰ ਹਥਿਆਰ, ਪੁਕਾਰ ਕੈ ਮਾਰ ਹੀ ਮਾਰ ਧਾਏ ।
ਏਕ ਸੋ ਏਕ ਬਲਵੰਤ ਸੂਰਾ ਸਰਸ, ਭਏ ਅਸਵਾਰ ਡੰਕਾ ਬਜਾਏ ।
ਡੰਕ ਝੁਨਕਾਰ ਲਲਕਾਰ ਸੂਰਾਨ ਕੀ, ਸੁਨਤ ਹੀ ਖਾਨ ਖਾਨੇ ਸਿਧਾਏ ।
ਜਾਨ ਕੈ ਜੀਵ ਮੈ ਭਾਂਤਿ ਐਸੀ ਭਈ, ਅਨਿਕ ਹਜਾਰ ਦਲ ਉਮਡ ਆਏ ॥੫॥੧੦੯॥

ਦੋਹਰਾ

ਭਜੇ ਖਾਨ ਤਾਹੀ ਸਮੈ, ਮਨ ਮੈ ਅਤਿ ਡਰ ਪਾਇ ।
ਮ੍ਰਿਗ ਛਉਨਾ ਜਿਉ ਸਿੰਘ ਤੇ ਭਾਜੇ ਪੰਖ ਲਗਾਇ ॥੬॥੧੧੦॥
ਕਛੁ ਨ ਬਸਾਨੀ ਪ੍ਰਭੁ ਸੋ, ਅਤਿ ਮਨ ਮੈ ਖੁਨਸਾਇ ।
ਬਰਵਾ ਗਾਂਵ¹ ਉਜਾਰ ਕੈ, ਚਲੇ ਅਵਰ² ਦਿਸ ਧਾਇ ॥੭॥੧੧੧॥

ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ

ਗਯੋ ਖਾਨ ਜਾਦਾ³ ਹੁਸੈਨੀ⁴ ਪਠਾਯੋ । ਲਿਯੋ ਫੌਜ ਕੋ ਸੰਗਿ ਵਹ ਬੇਗ ਧਾਯੋ ।
ਰਹੇ ਮਾਰਗੇ ਬੀਚ ਰਾਜੇ ਅਪਾਰੀ । ਕਰੀ ਰੀਤਿ ਬਿਪ੍ਰੀਤਿ ਤਿਨ ਸੇ ਅਪਾਰੀ ॥੮॥੧੧੨॥
ਲਰਜੋ ਖੇਤ ਕੋ ਰੋਪ ਕੈ ਖਾਂ ਹੁਸੈਨੀ । ਕਰੀ ਰਾਜ⁵ ਸੰਗਿ ਉਨੈ ਬਾਤ ਪੈਨੀ⁶ ।
ਲਰਜੋ ਹਿਮਤ⁷ ਕਿੰਮਤ ਖੇਤ ਪਾਯੋ । ਹਰੀ ਸਿੰਘ⁸ ਕ੍ਰਿਪਾਲ⁹ ਕੇ ਜੋਰ ਧਾਯੋ ॥੯॥੧੧੩॥
ਲਿਯੋ ਸਾਤ ਸਿਖ ਕਿਯੋ ਲੋਹ ਭਾਰੇ । ਜੂਝੇ ਸੰਗਤੀ ਸਿੰਘ¹⁰ ਸੁਰਗੈ ਸਿਧਾਰੇ ।
ਪ੍ਰਭੁ ਜੁੱਧ ਕੇ ਹੇਤ ਕੋ ਖਾਨ ਆਯੋ । ਕ੍ਰਿਪਾ¹¹ ਕਾਲ ਕੇ ਰਾਹ ਬੀਚੇ ਖਪਾਯੋ ॥੧੦॥੧੧੪॥

¹ਜ਼ਿਲਾ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਦਾ ਇਕ ਪਿੰਡ, ਜੋ ਤਹਿਸੀਲ ਉਨਾ, ਥਾਣਾ ਨੂਰ ਪੁਰ ਵਿਚ ਹੈ ।
²ਹੋਰ ।
³ਦਿਲਾਵਰ ਖਾਨ ਦਾ ਪੁਤ੍ਰ ਰੁਸਤਮ ਖਾਨ ।
⁴ਦਿਲਾਵਰ ਖਾਨ ਦਾ ਇਕ ਗੁਲਾਮ ।
⁵ਰਾਜੇ ।
⁶ਤ੍ਰਿਖੀ, ਟੇਢੀ ।
⁷ਹਿਮਤ ਚੰਦ, ਹੰਡੂਰ (ਨਾਲਾ ਗੜ੍ਹ) ਦਾ ਰਾਜਾ ।
⁸ਹਰੀ ਸਿੰਘ, ਗੁਲੇਰੀਆ ।
⁹ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਚੰਦ ਕਟੌਚ, ਕਾਂਗੜੇ ਦਾ ਰਾਜਾ ।
¹⁰ਇਧਰੋਂ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਨੇ ਸੱਤ ਸਿੰਘਾਂ ਸਮੇਤ ਭਾਈ ਸੰਗਤੀਆ ਸਿੰਘ ਪਹਾੜੀਆਂ ਦੀ ਸੁਲਹ ਸਫਾਈ ਵਾਸਤੇ ਭੋਜਿਆ, ਪਰ ਉਹ ਇਸ ਜੰਗ ਵਿਚ ਸਾਥੀਆਂ ਸਮੇਤ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਿਆ ।

ਦੋਹਰਾ

ਖਾਨ ਹੁਸੈਨੀ ਜੁੱਧ ਕੋ ਚੜ੍ਹਯੋ ਸਕਲ ਦਲ ਸਾਜ ।
ਮਾਰਗ ਮੈ ਜੁਝਯੋ ਵਹੈ, ਲੋਹ ਲਾਜ ਕੈ ਕਾਜ ॥੧੧॥੧੧੫॥

ਚੋਪਈ

ਕਉਤਕ ਅਉਰ ਕਿਯੇ ਪ੍ਰਭੁ ਘਨੇ । ਪ੍ਰਭੁ ਕੇ ਖੇਲ ਪ੍ਰਭੁ ਕੋ ਬਨੇ ।
ਜਾ ਕੋ ਭੇਦ ਨੈਕ ਨਹਿ ਹੋਈ । ਤਾ ਕੋ ਭੇਦ ਨ ਜਾਨੈ ਕੋਈ ॥੧੨॥੧੧੬॥

ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਸੋਭਾ ਖਾਨਜਾਦੇ ਹੁਸੈਨੀ ਕੋ ਜੁਧ ਬਰਨਨੇ, ਚਤੁਰਥੇ ਅਧਿਆਇ
ਸੰਪੂਰਨਮਸਤੁ ਸੁਭਮਸਤੁ ॥ ੪ ॥

ਪੰਜਵਾਂ ਅਧਿਆਇ

[ਖਾਲਸਾ-ਪੰਥ ਦੀ ਰਚਨਾ¹
ਵੈਸਾਖੀ, ਸੰਮਤ ੧੭੫੨ ਬਿ:]

ਦੋਹਰਾ

ਪੁਰ ਅਨੰਦ ਗੁਰੁ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ, ਅਬ ਕਬਿ ਕਰਤ ਬਖਾਨ ।
ਗਿਰਦ ਪਹਾਰ ਅਪਾਰ ਅਤਿ, ਸਤਲੁਜ ਤਟ ਸੁਭ ਥਾਨ ॥੧॥੧੧੭॥
ਚੇਤ ਮਾਸ ਬੀਤਯੋ ਸਕਲ, ਮੇਲਾ ਭਯੋ ਅਪਾਰ ।
ਬੈਸਾਖੀ¹ ਕੇ ਦਰਸ ਪੈ, ਸਤਿਗੁਰੁ ਕਿਯੋ ਬਿਚਾਰ ॥੨॥੧੧੮॥
ਸੰਗਤ ਦਰਸਨ ਕਰਤ ਸਬ, ਨਗਰ ਨਗਰ ਬਿਸਥਾਰ ।
ਹੈ ਦਯਾਲ ਦਰਸਨ ਦਿਯੋ, ਕਰਨਹਾਰ ਕਰਤਾਰ ॥੩॥੧੧੯॥
ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਕਰੀ ਖੁਸੀ, ਸੰਗਤਿ ਕਰੀ ਨਿਹਾਲ ।
ਕਿਯੋ ਪ੍ਰਗਟ ਤਬ ਖਾਲਸਾ, ਚੂਕਯੋ ਸਰਬ ਜੇਜਾਲ ॥੪॥੧੨੦॥
ਸਬ ਸਮੂਹ ਸੰਗਤਿ ਮਿਲੀ ਸੁਭ ਸਤਿਲੁਜ ਕੇ ਤੀਰ ।
ਕੇਤਕ ਸੁਨ ਭਏ ਖਾਲਸਾ ਕੇਤਕ ਭਏ ਅਧੀਰ ॥੫॥੧੨੧॥
ਤਜ ਮਸੰਦ ਪ੍ਰਭੁ ਏਕ ਜਪ, ਯਹਿ ਬਿਬੇਕ ਤਹਾਂ ਕੀਨ ।

---

¹ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਛਿੱਬਰ ਦੇ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਖਾਲਸਾ-ਪੰਥ ਦੀ ਰਚਨਾ ੧ ਵੈਸਾਖ ਸੰਮਤ ੧੭੫੪ ਬਿ: ਨੂੰ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਪਰ ਕਵੀ ਕੇਂਦਿਰ ਸਿੰਘ ਕਲਾਲ ਇਹ ਵਾਕਿਆ ਇਸ ਤੋਂ ੮ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਸੰਮਤ ੧੭੪੬ ਬਿ: ਦਾ ਮੰਨਦਾ ਹੈ । (ਦੇਖੋ, ਗੁਰ ਬਿਲਾਸ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਮਤ ਵਖਯਾਨ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ੧੦), ਪਰ ਆਮ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਰਵਾਇਤ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਬਹੁ ਸੰਮਤੀ ੧੭੫੬ ਬਿ: ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਹੈ ।

ਸਤਿਗੁਰੁ ਸੋ ਸੇਵਕ ਮਿਲੇ, ਨੀਰ ਮੱਧ ਜਯੋਂ ਮੀਨ ॥ ੬ ॥ ੧੨੨ ॥
 ਸੋ ਸਤਿ ਸੰਗਤਿ ਜਾਨਿਯੈ ਜਹ ਬਿਬੇਕ ਬਿਚਾਰ ।
 ਬਿਨ ਭਾਗਨ ਨਹੀਂ ਪਾਇਯੈ, ਜਾਨਤ ਹੈ ਸੰਸਾਰ ॥ ੭ ॥ ੧੨੩ ॥
 ਨੇਮ ਕਰਤ ਪੂਜਾ ਸਕਲ, ਏਕ ਨਾਮ ਗੋਬਿੰਦ ।
 ਏਕ ਬਾਰ ਮੁਖ ਤੇ ਕਹੋ, ਹੋਤ ਅਨੇਕ ਅਨੰਦ ॥੮॥੧੨੪॥
 ਬਚਨ ਕਹਤ ਗੁਰਦੇਵ ਕੇ ਸੁਨ ਮਨ ਮੀਤ ਬਿਚਾਰ ।
 ਮਨ ਬਚ ਕਰਮ ਕਰ ਭਾਵਨੀ, ਸਰਨ ਤਾਹਿ ਸੁਖ ਸਾਰ ॥ ੯ ॥ ੧੨੫ ॥
 ਜਿਹ ਮਸਤਕ ਸੰਜੋਗ ਹੈ, ਸਰਨ ਗਹੀ ਤਿਹ ਆਨਿ ।
 ਇਕ ਐਡੇ ਐਡੇ^੧ ਫਿਰਤ, ਮਨ ਮੈ ਕਰਤ ਗੁਮਾਨ ॥ ੧੦ ॥ ੧੨੬ ॥
 ਮੋਹਿ ਮਾਲ ਸੰਗਤਿ ਸਕਲ ਕਹੀ ਸਿੰਘ ਗੋਬਿੰਦ ।
 ਮਾਨੇ ਹੁਕਮ ਬਿਬੇਕ ਸੁਨਿ, ਤਾ ਕੋ ਕਰਉ ਅਨੰਦ ॥ ੧੧ ॥ ੧੨੭ ॥
 ਮਾਨ ਬਚਨ ਸਨਮੁਖ ਭਏ, ਜਿਨ ਅੰਤਰਿ ਪ੍ਰਤੀਤ ।
 ਏਕੋ ਨਾਮ ਨਿਧਾਨ ਜਪਿ, ਲਿਯੋ ਜਨਮ ਤਿਨ ਜੀਤਿ ॥ ੧੨ ॥ ੧੨੮ ॥
 ਗੁਰੁ ਗੋਬਿੰਦ ਗੋਬਿੰਦ ਗੁਰੁ, ਕਰਨਹਾਰ ਕਰਤਾਰ ।
 ਜਗਤ ਉਧਾਰਨ ਆਇਓ, ਜਾਨਹੁ ਸਬ ਸੰਸਾਰ ॥ ੧੩ ॥ ੧੨੯ ॥

ਕਬਿਤੁ

ਕਲ ਮੈ ਕਰਨਹਾਰ ਨਿਰੋਕਾਰ ਕਲਾ ਧਾਰ,
 ਜਗਤ ਕੇ ਉਧਾਰਥੇ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਆਯੋ ਹੈ ।
 ਅਸੁਰ^੨ ਸੰਘਾਰਥੇ ਕੋ ਦੁਰਜਨ ਕੇ ਮਾਰਥੇ ਕੋ,
 ਸੇਕਟ ਨਿਵਾਰਥੇ ਕੋ ਖਾਲਸਾ ਬਨਾਯੋ ਹੈ ।
 ਨਿੰਦਕ ਕੋ ਨਿੰਦ ਦਈ ਸਿੱਖ ਦਈ ਸਿੱਖਨ ਕੋ,
 ਤਾ ਕੇ ਮਹਾਤਮ ਤੇ ਰੈਨ ਦਿਵਸ ਧਯਾਯੋ ਹੈ ।
 ਖਾਲਸੇ ਕੇ ਸਿਖਨ ਕੀ ਨਿੰਦਕੁ ਜੋ ਨਿੰਦ ਕਰੇ,
 ਜਾਨਿ ਬੂਝਿ ਨਰਕ ਪਰੇ ਐਸੇ ਸੋ ਬਤਾਯੋ ਹੈ ॥੧੪॥੧੩੦॥
 ਦੋਹਰਾ

ਜਗਤ ਉਧਾਰਨ ਕਾਰਨੇ, ਸਤਿਗੁਰ ਕਿਯੋ ਬਿਚਾਰ ।
 ਕਰ ਮਸਿੰਦ ਤਬ ਦੂਰ ਸਬ, ਨਿਰਮਲ ਕਰ ਸੰਸਾਰ ॥ ੧੫ ॥ ੧੩੧ ॥

^੧ਵਿੰਗੇ, ਟੇਢੇ ।   ^੨ਦੈਤ, ਮਲੇਛ ।

ਛਪੇ ਛੰਦ

ਨਿਰਮਲ ਕਰਿ ਸੰਸਾਰ ਜਗਤ ਮੈ ਬਚਨਿ ਸੁਨਾਏ ।
 ਕਿਯੋ ਖਾਲਸਾ¹ ਪ੍ਰਗਟ, ਸੁਨਤ ਦੁਰਜਨ ਡਰ ਪਾਏ ।
 ਮੁਨਿ ਜਨ ਕਰਤ ਬਿਚਾਰ ਚਾਰ ਅਚਰਜ ਸੁਨਿ ਭਾਈ ।
 ਗੁਪਤਿ ਬਾਤ ਭਈ ਪ੍ਰਗਟਿ ਅੰਤ ਗੁਰਦੇਵ ਬਤਾਈ ।
 ਮਾਨਹਿ ਸੁ ਸੰਤ ਇਹ ਮੰਤ ਕੋ, ਜਨਮ ਜੀਤ ਮੁਕਤਾ ਭਯੋ ।
 ਕਥਿਤਾ ਸੁ ਰੇਨ ਤਿਹ ਸਿੱਖ ਕੀ, ਜੁ ਸਤਿਗੁਰੁ ਕੀ ਸਰਨੀ ਅਯੋ ॥੧੬॥੧੩੨॥

ਦੋਹਰਾ

ਸੋ ਸਮਰਥ ਕਾਰਨ ਕਰਨ, ਤਿਹ ਸਮਾਨ ਨਹੀਂ ਕੋਇ ।
 ਤਾ ਕੀ ਸੇਵਾ ਸੋ ਕਰੇ ਜਿਸਹਿ ਪ੍ਰਾਪਤਿ ਹੋਇ ॥੧੭॥੧੩੩॥

ਚੋਪਈ

ਬਚਨ ਤਾਹਿ ਬਿਰਲੇ ਪਹਿਚਾਨੇ । ਜਾ ਕੋ ਦਯਾ ਕਰੈ ਸੋਈ ਜਾਨੇ ।
 ਗੁਰੁ ਸਿੱਖਨ ਕੋ ਬਚਨ ਸੁਨਾਯੋ । ਜੋ ਸਿੱਖਨ ਜਗ ਮੈ ਪ੍ਰਗਟਾਯੋ ॥੧੮॥੧੩੪॥
 ਸਿਰ ਗੁੰਮਨ² ਕੇ ਮੁਖ ਨਹੀਂ ਲਾਗੋ । ਪਾਂਚਨ³ ਕੋ ਸਬ ਸੰਗਿ ਤਿਯਾਗੋ ।
 ਮਰਨ ਪਰਨ ਤਿਨ ਕੇ ਕਛੁ ਹੋਵੈ । ਤਹਾਂ ਸਿੱਖ ਨਹੀਂ ਜਾਇ ਖਲੋਵੈ ॥੧੯॥੧੩੫॥

ਦੋਹਰਾ

ਮਰਨੇ ਪਰਨੇ ਤਾਸ ਕੇ ਸਿੱਖ ਨ ਕੋਈ ਜਾਇ ।
 ਕਰਨਹਾਰਾ⁴ ਕੋ ਬਚਨ ਹੈ, ਸੰਗਤਿ ਦਿਯੋ ਬਤਾਇ ॥੨੦॥੧੩੬॥

ਚੋਪਈ

ਹੁਕਾ ਤਿਆਗੈ ਹਰਿ ਗੁਨ ਗਾਵੈ । ਇਛਾ ਭੋਜਨ ਹਰਿ ਰਸੁ ਪਾਵੈ ।

¹ਏਥੇ ਖਾਲਸਾ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਿ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੋ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿਚ ਵੰਡੀ ਹੋਈ ਸੀ: (੧) ਖਾਲਸਾ ਤੇ (੨) ਸਹਿਲੰਗ। ਖਾਲਸਾ ਸੰਗਤਿ ਸ਼ਾਹੀ ਜਾਇਦਾਦ ਵਾਂਗ ਸਿੱਧੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸੀ ਤੇ ਸਹਿਲੰਗ ਸੰਗਤ ਮਸੰਦਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਮਸੰਦਾਂ ਦੀ ਰਸਮ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਹਟਾ ਕੇ ਸਾਫ਼ੀ ਸੰਗਤਿ ਖਾਲਸਾ ਬਣਾ ਲਈ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਮਨਮੁਖ ਲੋਕੀ, ਜੋ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਦੂਰ ਹੋ ਗਏ। ²ਮੋਨੇ, ਕੇਸਾਂ ਤੋਂ ਹੀਨ। ³ਮੀਣੇ, ਮਸੰਦ, ਧੀਰ ਮੱਲੀਏ, ਰਾਮਦਾਸੀਏ ਤੇ ਸਿਰ ਗੁੰਮ (ਮੋਨੇ)। ⁴ਕਰਤਾਰ, ਸਤਿਗੁਰੂ।

ਭੱਦਰ¹ ਤਿਆਗ ਕਰੇ ਰੇ ਭਾਈ । ਤਬ ਸਿੱਖਨ ਯਹ ਬਾਤ ਸੁਨਾਈ ॥੨੧॥੧੩੭॥
 ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਮਰੇ ਜੇ ਕੋਈ । ਤਉ ਭੀ ਕਹਿਤ ਨ ਭੱਦਰ ਹੋਈ ।
 ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਗੋਬਿੰਦ ਹਮਾਰਾ । ਏ ਸੰਸਾਰੀ ਬੂਠ ਪਸਾਰਾ ॥੨੨॥੧੩੮॥
 ਤਾ ਪਰ ਭੱਦਰ ਭੂਲ ਨ ਕੀਜੈ । ਯਹ ਉਪਦੇਸ ਸਤਿ ਕਰ ਲੀਜੈ ।
 ਭੱਦਰ ਭਰਮ ਧਰਮ ਕਛੁ ਨਾਹੀ । ਨਿਸਚੈ ਜਾਨਿ ਸਤਿ ਮਨ ਮਾਹੀ ॥੨੩॥੧੩੯॥

ਦੋਹਰਾ

ਸੰਗਤਿ ਭੱਦਰ ਮਤਿ ਕਹੈ, ਖੁਰ² ਨਾ ਲਾਵਉ ਸੀਸ ।
 ਮਾਤ ਪਿਤਾ ਕੋਈ ਮਰੈ, ਸਤਿਗੁਰੁ ਕਰੀ ਹਦੀਸ³ ॥੨੪॥੧੪੦॥

ਚੋਪਈ

ਮੰਨਤ ਗੋਲਕ ਅਰੁ ਦਸਵੰਧ । ਘਰਿ ਮੈ ਰਾਖੋ, ਤਜੋ ਮਸੰਦ ।
 ਭੇਟਕਾਰ ਸਤਿਗੁਰ ਕੀ ਹੋਇ । ਜਾਇ ਹਜ਼ੂਰ ਚੜ੍ਹਾਵੈ ਸੋਇ ॥੨੫॥੧੪੧॥
 ਐਸੀ ਰੀਤਿ ਰਹਿਤ ਬਤਰਾਈ । ਸੰਤਨ ਸੁਨੀ, ਅਧਿਕ ਮਨ ਭਾਈ ।
 ਸਤਿਸੰਗਤਿ ਮਿਲ ਦਰਸਨ ਜਾਈਐ।ਦਰਸਨ ਦੇਖਿ ਬਹੁਤ ਸੁਖ ਪਾਈਐ॥੨੬॥੧੪੨॥
 ਜਨਮ ਜਨਮ ਕਾ ਮਿਟੈ ਅੰਧੇਰਾ । ਐਸਾ ਦਰਸਨ ਸਤਿਗੁਰ ਕੇਰਾ ।
 ਅਪਰਾਧੀ ਕੋਊ ਦਰਸਨ ਕਰੈ । ਏਕ ਦਿਸਟਿ ਮੈ ਵਹੁ ਭੀ ਤਰੈ ॥੨੭॥੧੪੩॥

ਕਬਿਤੁ

ਕਿਯੋ ਹੈ ਪ੍ਰਕਾਸ ਲਾਸ⁴ ਚਮਕੀ ਚਹੂੰ ਓਰ ਤਹਾਂ,
 ਜੋਤਿ ਲਜਾਵੰਤ ਭਯੋ ਸੂਰਜ ਅਰੁ ਚੰਦ ਹੈ ।
 ਜਾਕੇ ਦਰਸਨ ਐਸੇ ਦੁਰਮਤਿ ਮਲ ਸਗਲ ਖੋਤ,
 ਬਿਨ ਸਤਿ ਸਕਲ ਪਾਪ ਛੂਟਤਿ ਸਭਿ ਬੰਦ ਹੈ ।
 ਖਾਲਸੇ ਮੈ ਸੁਫਲ ਸੇਵ ਕਰਤ ਹੈਂ ਸਕਲ ਦੇਵ,
 ਐਸੇ ਜੁ ਬਤਾਯੋ ਭੇਵ ਉਪਜਤ ਅਨੰਦ ਹੈ ।
 ਕਹੋ ਸਿਖੋ ਵਾਹਗੁਰੁ ਵਾਹਗੁਰੁ ਵਾਹਗੁਰੁ,
 ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਤਿਗੁਰੁ ਗੋਬਿੰਦ ਹੈ ॥੨੮॥੧੪੪॥

ਦੋਹਰਾ

ਦੈ ਦਰਸਨ ਕੀਨੇ ਬਿਦਾ, ਮੰਤ੍ਰ ਦਿਯੋ ਪ੍ਰਭੁ ਏਕ ।

¹ਭੱਦਣ, ਸ਼ਰੀਰ ਦੇ ਰੋਮ ਸੁਨਾਉਣੇ । ²ਖੁਰ, ਉਸਤਰਾ । ³ਹਦਾਇਤ ।

⁴ਲਿਸ਼ਕ, ਚਮਕ ਦਮਕ ।

ਕਹਤ ਖਾਲਸਾ ਖਾਲਸਾ, ਐਸੇ ਕਰਤ ਬਿਬੇਕ ॥੨੯॥੧੪੫॥

ਮੋਹਿ ਆਸਰਾ ਤਾਹਿ ਕੋ, ਐਸੇ ਸਮਰਥ ਸੋਇ ।

ਸਰਬ ਧਾਰਿ ਸਮਰਥ ਪ੍ਰਭੂ, ਤਾ ਬਿਨ ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਇ ॥੩੦॥੧੪੬॥

ਕਬਿਤੁ

ਕਿਯੋ ਜਦਿ ਬਚਨਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਕਾਰਨ ਕਰਨ,

“ਸਰਬ ਸੰਗਤਿ ਆਦਿ ਅੰਤ ਮੇਰਾ ਖਾਲਸਾ ।

ਮਾਨੇਗਾ ਹੁਕਮ ਸੋ ਤੋ ਹੋਵੈਗਾ ਸਿਖ ਸਹੀ,

ਨਾ ਮਾਨੇਗਾ ਹੁਕਮ ਸੋ ਤੋ ਹੋਵੈਗਾ ਬਿਹਾਲਸਾ ।

ਪਾਂਚ ਕੀ ਕੁਸੰਗਤਿ ਤਜਿ ਸੰਗਤਿ ਸੋ ਪ੍ਰੀਤਿ ਕਰੇ,

ਦਯਾ ਔਰ ਧਰਮ ਧਾਰਿ ਤਿਆਗੇ ਸਬ ਲਾਲਸਾ ।

ਹੁਕਾ ਨਾ ਪੀਵੇ, ਸੀਸ ਦਾੜੀ ਨਾ ਮੁੰਡਾਵੇ,

ਸੋ ਤੋ ਵਾਹਗੁਰੂ ਵਾਹਗੁਰੂ ਵਾਹਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖਾਲਸਾ ॥੩੧॥੧੪੭॥

ਪਉੜੀ

ਕਰਨਹਾਰ ਕਰਤਾਰ ਹੁਕਮ ਕਰਤੇ ਕੀਆ ।

ਕਰ ਮਸੰਦ ਸਭਿ ਦੂਰਿ ਖਾਲਸਾ ਕਰਿ ਲੀਆ ।

ਮਾਨਹਿ ਸੇ ਪ੍ਰਵਾਨ ਸੁਫਲ ਤਿਨ ਕਾ ਜੀਆ ।

ਉਨ ਤੋਰੀ ਜਮ ਕੀ ਫਾਸ, ਨਾਮ ਅਮ੍ਰਿਤ ਪੀਆ ।

ਜੀ, ਜੋ ਤੂ ਕਰਹਿ ਸੁ ਹੋਇ, ਕੀਆ ਸੋਈ ਥੀਆ ॥੩੨॥੧੪੮॥

ਦੋਹਰਾ

ਖਾਂਡੇ ਕੀ ਪਾਹੁਲ ਦਈ, ਕਰਨਹਾਰ ਪ੍ਰਭੂ ਸੋਇ ।

ਕਿਯੋ ਦਸੋ ਦਿਸ ਖਾਲਸਾ, ਤਾ ਬਿਨ ਅਵਰ ਨ ਕੋਇ ॥੩੩॥੧੪੯॥

ਪਉੜੀ

ਦੇਹ ਖਾਂਡੇ ਕੀ ਪਾਹੁਲ ਤੇਜ ਬਢਾਇਆ ।

ਜੋਰਾਵਰ ਕਰਿ ਸਿੰਘ ਹੁਕਮ ਵਰਤਾਇਆ¹ ।

ਜਿਹ ਮਸਤਕਿ ਸੰਜੋਗ ਤਿਨੀ ਕਮਾਇਆ ।

ਇਕ ਭੂਲੇ ਭਰਮ ਗਵਾਰ, ਮਰਮ ਨ ਪਾਇਆ ।

ਜੀ, ਉਨ ਕੇ ਕਛੂ ਨਾ ਹਾਥ, ਪੁਰੋਂ ਫੁਰਮਾਇਆ ॥੩੪॥੧੫੦॥

¹ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਜੋਰਾਵਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਖਾਂਡੇ ਦਾ ਅਮ੍ਰਿਤ ਛਕਿਆ ।

ਦੋਹਰਾ

ਦੂਤਨ ਕੋ ਸੰਗਿ ਸਾਥਿ ਤਜਿ, ਦੁਰਮਤਿ ਦੇਹੁ ਜਲਾਇ ।
ਹੁਕਮ ਤੇਰਾ ਸਬ ਸਤਿ ਹੈ, ਮਾਨਹਿ ਨਰਕ ਨ ਜਾਇ ॥੩੫॥੧੫੧॥

ਪਉੜੀ

ਸਿਰ ਗੁੰਮਨ ਕੇ ਮਰਨੇ ਪਰਨੇ¹ ਨਾਹੀਂ ਜਾਈਐ ।
ਪਾਂਚਨ ਕੇ ਸੰਗਿ ਸਾਥ ਨੇਹੁ ਨਹੀਂ ਲਾਈਐ ।
ਤਜਿ ਪ੍ਰਪੰਚ ਬਿਕਾਰ ਦੁਰਤ² ਜਲਾਈਐ ।
ਸਤ ਸੰਗਤਿ ਪ੍ਰਤਾਪ, ਨਰਕਿ ਨ ਜਾਈਐ ।
ਜੀ, ਹੁਕਮ ਤੇਰਾ ਸਬ ਸਚੁ, ਸਚੁ ਸੁਖਦਾਈਐ ॥੩੬॥੧੫੨॥

ਦੋਹਰਾ

ਹੁਕਮ ਤੇਰਾ ਸਬ ਸਚੁ ਹੈ, ਸ੍ਰਾਮੀ ਸਿਰਜਨਹਾਰ ।
ਕੇਤੇ ਭ੍ਰਮਿ ਭ੍ਰਮਿ ਪਚਿ³ ਮੁਏ, ਨਹਿ ਪਾਵਤ ਬੀਚਾਰ ॥੩੭॥੧੫੩॥

ਪਉੜੀ

ਬਚਨ ਕੀਉ ਕਰਤਾਰ⁴, ਖੁਰ ਨਹੀਂ ਲਾਈਐ ।
ਮਨ ਅੰਤਰਿ ਕਰਿ ਪ੍ਰੀਤਿ ਬਚਨਿ ਕਮਾਈਐ ।
ਮਾਤ ਪਿਤਾ ਮਰਿ ਜਾਇ ਨ ਭਦਰ ਕਰਾਈਐ ।
ਕੇਤੇ ਮਾਨਹਿ ਨਾਹਿ ਧੂਮ ਉਠਾਈਐ ।
ਜੀ, ਹੁਕਮ ਤੇਰਾ ਸਭ ਸਚੁ, ਸਚੁ ਮਨਾਈਐ ॥੩੮॥੧੫੪॥

ਦੋਹਰਾ

ਸਤਿਗੁਰੁ ਕੋ ਉਪਦੇਸ ਸੁਨਿ, ਰਿਦੇ ਪ੍ਰੀਤਿ ਕਰਿ ਲੇਹੁ ।
ਭੇਟ ਕਾਰ⁵ ਗੁਰਦੇਵ ਕੀ ਅਵਰ ਹਾਥ ਨਹੀਂ ਦੇਹ ॥੩੯॥੧੫੫॥

ਪਉੜੀ

ਕਰਨਿਹਾਰ ਕੀ ਭੇਟਿ ਕਿਸੈ ਨਹਿ ਦੀਜੀਏ ।
ਸਤਿਗੁਰੁ ਕੋ ਉਪਦੇਸ ਸਤਿ ਕਰਿ ਲੀਜੀਏ ।

---

¹ਅਰਥਾਤ—ਸ਼ਾਦੀ ਗ਼ਮੀ ਵਿਚ ।

²ਦੁਰਿਤ, ਦੋਸ਼, ਪਾਪ ।

³ਸੜ । ⁴ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ।

⁵ਕਾਰ-ਭੇਟਾ, ਅਰਥਾਤ—ਦਸਵੰਧ,

ਜੋ ਸਿੱਖ ਆਪਣੀ ਦਸਾਂ ਨੌਹਾਂ ਦੀ ਕਮਾਈ ਵਿਚੋਂ ਗੁਰੂ ਨਮਿੱਤ ਕਢਦੇ ਹਨ ।

ਸਤਿ ਸੰਗਤਿ ਮੈ ਬੈਠਿ ਹਰਿ ਗੁਨ ਗਾਈਏ ।
ਪੂਰਨ ਹੋਵੈ ਭਾਗ ਤਬ ਹੀ ਪਾਈਏ ।
ਜੀ, ਖਾਲਸੇ ਕੀ ਅਰਦਾਸ, ਨਾਮ ਜਪਾਈਐ ॥੪੦॥੧੫੬॥

ਦੋਹਰਾ

ਏਕ ਸਿੱਖ ਸਨਮੁਖ^੧ ਕੀਏ, ਏਕ ਨ ਮਾਨਹਿ ਸੋਇ ।
ਜੋ ਨਰ ਸਿਮਰੈ ਪ੍ਰੀਤਿ ਕਰਿ, ਤਾ ਸਮਾਨ ਨਹੀਂ ਕੋਇ ॥੪੧॥੧੫੭॥

ਪਉੜੀ

ਹੁਕਮੁ ਤੇਰਾ ਸਭ ਸਚੁ, ਸਚੁ ਬਨਵਾਰੀਆ ।
ਇਕ ਧਰੀਏ^੨ ਇਕ ਖਾਲਸਾ ਆਪੋ ਧਾਰੀਆ ।
ਇਕ ਮਾਨਹਿ ਇਕਿ ਮੰਨਹਿ ਨਹੀਂ ਗਵਾਰੀਆ ।
ਉਟਿ ਬਧੇ ਜਮ ਦੁਾਰ ਕਰਹਿ ਪੁਕਾਰੀਆ ।
ਜੀ, ਜੋ ਤੂ ਕਰਹਿ ਸੁ ਹੋਇ, ਸਚੁ ਸਿਰਜਨ ਹਾਰੀਆ ॥੪੨॥੧੫੮॥

ਦੋਹਰਾ

ਉਇ ਦੁਨਿਯਾ ਰੰਗਿ ਰਚਿ ਰਹੇ, ਜਗ ਸੋ ਅਤਿ ਡਰ ਪਾਇ ।
ਜੋ ਜਗ ਕਹਯੋ ਸੁ ਉਨ ਕਿਯੋ, ਗੁਰੁ ਕੇ ਬਚਨ ਭੁਲਾਇ ॥੪੩॥੧੫੯॥

ਪਉੜੀ

ਜੋ ਭੂਲੇ ਗੁਰਦੁਆਰ, ਬਾਉ ਨ ਪਾਇਆ ।
ਮਾਯਾ ਮੋਹ ਬਿਕਾਰ, ਮੂੜੁ ਲਪਟਾਇਆ ।
ਕਰਿ ਬਿਖਿਯਨ ਸੋ ਪ੍ਰੀਤਿ ਜਨਮ ਗਵਾਇਆ ।
ਹੈ ਦੁਨੀਆ ਖਿਨ ਏਕ ਬ੍ਰਿਖ ਕੀ ਛਾਇਆ ।
ਜੀ, ਮੂਰਖ ਮਨਿ ਅਗਯਾਨ, ਨਜਰਿ ਨ ਆਇਆ ॥੪੪॥੧੬੦॥

ਦੋਹਰਾ

ਜਿਹ ਜਨ ਉਪਜਤ ਨਾਮ ਧੁਨਿ, ਤਿਹ ਜਨ ਨਿਰਮਲ ਰੀਤਿ ।
ਭਜਿ ਗੋਬਿੰਦ ਭਏ ਖਾਲਸਾ, ਜਿਨ ਅੰਤਰਿ ਪਰਤੀਤ ॥੪੫॥੧੬੧॥

ਪਉੜੀ

ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪਰਮੇਸਰ ਗੁਰੁ ਗੋਬਿੰਦ ਹੈ ।

---

^੧ਗੁਰਮੁਖ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਆਗਿਆਕਾਰ ।

^੨ਦਹਿਰੀਏ, ਨਾਸਤਿਕ ।

ਸਰਬ ਘਟਾ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲ ਕਰਤ ਆਨੰਦ ਹੈ ।
 ਸਿਮਰਤ ਨਾਮ ਪੁਨੀਤ ਟੁਟਤ ਫੇਦ ਹੈ ।
 ਭਏ ਖਾਲਸਾ ਸੋਇ ਛੋੜਿ ਮਸੰਦ ਹੈ ।
 ਜੀ, ਪ੍ਰਗਟ ਭਏ ਚਹੁ ਓਰ^੧ ਸੂਰਜੋ ਚੰਦ ਹੈ ॥੪੬॥੧੬੨॥

ਦੋਹਰਾ

ਏਕ ਪ੍ਰਗਟ ਖਾਲਸ ਭਏ, ਏਕਨ ਕੀ ਯਹ ਗੀਤ ।
 ਅੰਧ ਕੂਪ ਮਹਿ ਪਚਿ ਰਹੇ, ਨਾਹਿ ਤਾਹਿ ਸੋ ਪ੍ਰੀਤਿ ॥੪੭॥੧੬੩॥

ਪਉੜੀ

ਅੰਧ ਕੂਪ ਮੈ ਮੁੜੁ ਗਿਆਨ ਨ ਪਾਇਓ ।
 ਸੰਤ ਜਨਾ ਸੋ ਨੇਹੁ ਨੈਕ ਨਹੀਂ ਲਾਇਓ ।
 ਮਾਯਾ ਮੋਹ ਬਿਕਾਰ ਤਾਹਿ ਲਪਟਾਇਓ ।
 ਮਨ ਅੰਤਰਿ ਕਰਿ ਪ੍ਰੀਤਿ ਨਾਮ ਨ ਗਾਇਓ ।
 ਜੀ, ਜੋ ਕਛੁ ਭਈ ਰਜਾਇ, ਤਿਤੇ ਵਲਿ ਲਾਇਓ ॥੪੮॥੧੬੪॥

ਦੋਹਰਾ

ਜਿਨ ਕੇ ਮਨ ਮੈ ਭਾਵ^੨ ਨਹਿ, ਰਚੈ ਪ੍ਰਪੰਚ ਬਿਕਾਰ ।
 ਸੰਤ ਸਭਾ ਮਿਲਤੇ ਨਹੀਂ, ਕਯਾ ਜਾਨਹਿ ਬੀਚਾਰ ॥੪੯॥੧੬੫॥

ਪਉੜੀ

ਹਰਿ ਕੋ ਨਾਮ ਬਿਸਾਰਿ ਪਰੇ ਮਝਿ ਧਾਰਿਆ ।
 ਮਨ ਅੰਤਰਿ ਕਰਿ ਪ੍ਰੀਤਿ ਨ ਨਾਮ ਚਿਤਾਰਿਆ ।
 ਭੂਲੇ ਜਗ ਕੀ ਕਾਣਿ ਜਨਮ ਸਬ ਹਾਰਿਆ ।
 ਜਿਨ ਜਪਿਆ ਕਰਤਾਰ ਤਿਨਹਿ ਉਧਾਰਿਆ ।
 ਜੀ, ਖਾਲਸਾ ਸਰਨਿ ਦੁਆਰ, ਕਰੋ ਨਿਸਤਾਰਿਆ ॥੫੦॥੧੬੬॥

ਦੋਹਰਾ

ਜੋ ਕਰਤਾ ਸਬ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਕੋ, ਤਾਹਿ ਸਦਾ ਮਨਿ ਜਾਪ ।
 ਦੁਰਤਿ ਮਿਟੇ, ਹਉਮੈ ਛੁਟੇ, ਸੰਤ ਜਨਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ॥੫੧॥੧੬੭॥

ਪਉੜੀ

ਸੰਤ ਜਨਾ ਪ੍ਰਤਾਪ, ਦੁਰਤ ਮਿਟਾਵਣੀ ।

^੧ਪਾਸੇ, ਤਰਫ ।

^੨ਭਗਤੀ-ਭਾਵ ।

ਮਨ ਬਚ ਕਰਿ ਗੋਬਿੰਦ ਸੋਭਾ ਗਾਵਣੀ।

ਸੇਵਾ ਸੁਫਲ ਅਨੂਪ, ਜੋ ਤੁਧੁ ਭਾਵਣੀ।

ਤੇਰੀ ਉਪਮਾ ਅਪਰ ਅਪਾਰ, ਬਹੁਤ ਸੁਹਾਵਣੀ।

ਤੇਰੀ ਗਤਿ ਮਿਤਿ ਲਖੀ ਨ ਜਾਇ, ਚਰਨ ਲਿਵ ਲਾਵਣੀ ॥੫੨॥੧੬੮॥

ਦੋਹਰਾ

ਮਰਿ ਮਰਿ ਜਨਮਹਿ ਅਨਿਕ ਬਾਰ, ਚਉਰਾਸੀ^੧ ਬਿਉਹਾਰ।

ਬਿਨੁ ਗੁਰੁ ਠਉਰ ਨ ਪਾਵਈ, ਦੇਖਉ ਰਿਦੈ ਬਿਚਾਰ ॥੫੩॥੧੬੯॥

ਪਉੜੀ

ਜੋ ਗੁਰੁ ਤੇ ਬੇਮੁਖ ਭਏ, ਤਿਨ ਠਉਰ ਨ ਕੋਈ।

ਮਰਿ ਮਰਿ ਜਨਮਹਿ ਅਨਿਕ ਬਾਰ, ਤਿਨ ਗਤਿ ਨਹੀਂ ਹੋਈ।

ਚਉਰਾਸੀ ਮੈ ਭਰਮਤੇ ਪਾਵਤ ਦੁੱਖ ਸੋਈ।

ਦੁਨੀਆ ਕੈ ਰੰਗਿ ਰਚਿ ਰਹੈ ਮੂਰਖ ਹੈ ਸੋਈ।

ਜੀ, ਉਨ ਹਰਿਨਾਮੁ ਨ ਪਾਇਓ, ਖਟੈ ਸੋ ਖੋਈ ॥੫੪॥੧੭੦॥

ਦੋਹਰਾ

ਅੰਚਰ ਗਹਿ ਸਤਿਸੰਗ ਕੋ, ਤਜਿ ਪ੍ਰਪੰਚ ਬਿਕਾਰ।

ਦਿਵਸ ਰੈਨ ਬੀਚਾਰੀਏ, ਮਨ ਤੇ ਦੁਬਿਧਾ ਟਾਰ ॥੫੫॥੧੭੧॥

ਪਉੜੀ

ਬਿਸਿਅਰ^੨ ਦੁੱਧ ਪਿਆਈਐ, ਓਹੁ ਬਿਖ ਨਹੀਂ ਛੋਰੈ।

ਗਰਦਭ^੩ ਸੁਗੰਧਿ ਲਗਾਈਐ, ਭੁਇ ਸੁਤਾ ਲੋਰੈ।

ਤੁੱਮਾ ਹੋਇ ਨ ਮਿੱਠੜਾ, ਜੇ ਖੰਡ ਪਗੋਰੈ^੪।

ਸ੍ਰਾਨ ਪੂਛ ਟੇਢੀ ਰਹੈ, ਕਛੁ ਹੋਤ ਨ ਹੋਰੈ।

ਜੀ, ਤਿਉ ਕਪਟੀ ਹੋਇ ਖਾਲਸਾ, ਸਤਿਸੰਗਿ ਨ ਲੋਰੈ ॥੫੬॥੧੭੨॥

ਦੋਹਰਾ

ਤੇ ਨਰ ਉੱਝਰ ਪਾਈਅਹਿ, ਜੋ ਮਨ ਮਹਿ ਗਰਬਾਹਿ।

ਜਿਨ ਕੇ ਮਨ ਮੈ ਭੈ ਨਹੀਂ, ਅੰਧੇ ਅੰਧ ਕਮਾਹਿ ॥੫੭॥੧੭੩॥

^੧ਚੁਰਾਸੀ ਲੱਖ ਜੂਨਾਂ ਵਿਚ।

^੨ਵਿਹਲਾ ਸੱਪ।

^੩ਗਦੰਭ, ਗਧਾ।

^੪ਪਾਗ ਦੇਈਏ।

ਪਉੜੀ

ਸਤਿ ਸੰਗਤਿ ਮੂਲ ਨ ਜਾਣਨੀ, ਗਿਆਨ ਹੋਰੁ ਕਮਾਇਆ ।
 ਉਇ ਸਤਿ ਸੰਗਤਿ ਸੋ ਨਾ ਡਰਹਿ, ਉਨ ਮਨ ਗਰਬਾਇਆ ।
 ਜੋ ਸਤਿ ਸੰਗਤਿ ਨਾ ਮਿਲਹਿ, ਉਨ ਜਨਮ ਗਵਾਇਆ ।
 ਹੁਕਮੁ ਨ ਮਾਨਹਿ ਖਸਮ ਕਾ, ਜਿਨਿ ਰਾਹੁ ਬਤਾਇਆ ।
 ਜੀ, ਉਇ ਕਪਟੀ ਹੋਇ ਨ ਖਾਲਸਾ, ਕੇਤਾ ਸਮਝਾਇਆ ॥੫੮॥੧੭੪॥

ਦੋਹਰਾ

¹ਅਨਿਕ ਜਤਨ ਕਰਿ ਬਾਰਿ ਬਾਰਿ, ਬਿਨ ਸਤਿਸੰਗ ਮਿਲਾਪ ।
 ਚੇਰਾਸੀ ਫਿਰ ਫਿਰ ਪਰਤ, ਮਿਟਤ ਨਹਿ ਸੇਤਾਪ ॥੫੯॥੧੭੫॥

ਪਉੜੀ

ਕੁੱਨੇ² ਦੇ ਵਿਚ ਪਾਇ ਕੇ ਦਿੱਚੈ ਅੱਗ ਜਲਾਇ ।
 ਕੋਰੜ ਮੋਨ ਨ ਸਿੱਜਈ³, ਕੇਤਾ ਕਰੋ ਉਪਾਇ ।
 ਤਿਉ ਕਪਟੀ ਸੰਗਤਿ ਨਾ ਰਲਹਿ, ਉਨ ਬੋਲਿਆ ਕਛੁ ਨ ਸੁਖਾਇ ।
 ਉਸ ਸਿਰ ਮਿਲਨੁ ਨ ਲਿਖਿਓ, ਭੰਭਲ ਭੂਸੇ ਖਾਇ ।
 ਜੀ, ਜੇ ਸਤਿਗੁਰੁ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰੇ, ਤਾ ਕਿਛੁ ਕਹੀ ਨ ਜਾਇ ॥੬੦॥੧੭੬॥

ਦੋਹਰਾ

ਖੋਜਤ ਕੋਟਿ ਅਨੇਕ ਜਨ, ਸੋਭਾ ਅਪਰ ਅਪਾਰ ।
 ਰਚਿ ਰਚਨਾ ਜਿਨਿ ਸਭ ਕਿਯੇ, ਸੋ ਜਾਨੈ ਕਰਤਾਰ ॥੬੧॥੧੭੭॥

ਪਉੜੀ

ਤੂੰ ਏਕੋ ਨਾਮ ਅਨੇਕ, ਅੰਤ ਨ ਪਾਈਐ ।
 ਕਰਿ ਸੰਤਨ ਸੋ ਪ੍ਰੀਤਿ, ਭ੍ਰਮ ਚੁਕਾਈਐ ।
 ਤਾ ਕੋ ਨਾਮ ਬਿਸਾਰ, ਅਉਰ ਕਿਤ ਜਾਈਐ ।
 ਬਹੁ ਬਿਅੰਤ ਕਰਿਤਾਰ, ਰੈਨਿ ਦਿਨ ਗਾਈਐ ।

---

¹ਇਹ ਦੋਹਰਾ ਹੱਥ ਲਿਖਿਤ ਪ੍ਰਤੀ ਨੰ:੪੪੪੬ ਵਿਚ ਹੈ ਤੇ ਅਕਾਲੀ ਕੌਰ ਸਿੰਘ ਨਿਹੰਗ ਦੇ ਸੰਪਾਦਿਤ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਸੋਭਾ, ਸਨ ੧੯੨੫ ਈ: ਤੇ ੧੯੩੫ ਈ: (ਸੰ: ੧੯੮੨ ਬਿ:) ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਛੰਦ-ਅੰਕ ੫੯ ॥੧੭੫॥ ਖਾਲੀ ਛੱਡਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਹਾਂਡੀ । ³ਭੱਜਈ ।

ਜੀ, ਖਾਲਸ ਕੀ ਅਰਦਾਸ, ਚਰਨੀ ਲਾਈਐ ॥੬੨॥੧੭੮॥

ਦੋਹਰਾ

ਮੋਹਿ ਆਸਰੋ ਤਾਹਿ ਕੋ, ਐਸੋ ਸਮਰਥ ਸੋਇ ।

ਸਰਬ ਧਾਰ ਸਮਰਥ ਪ੍ਰਭੂ, ਤਾ ਬਿਨ ਅਵਰ ਨ ਕੋਇ ॥੬੩॥੧੭੯॥

ਪਉੜੀ

ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਗੋਬਿੰਦ, ਨਾਮ ਕੀਨੋ ਮਯਾ¹ ।

ਉਹ ਬਡਭਾਗੀ ਜੁਗ ਮਾਹਿ, ਨਾਮ ਜਿਨਿ ਜਪਿ ਲਯਾ ।

ਬਿਨਸੇ ਸਗਲ ਕਲੇਸ, ਕੂੜ ਤਨ ਤੇ ਗਯਾ ।

ਨਿਰਮਲ ਭਏ ਸਰੀਰ, ਜੀਵ ਮੈ ਭਉ ਭਯਾ ।

ਜੀ, ਸੋ ਜਨ ਤਜਿ ਅਭਿਮਾਨ, ਸੰਤ ਸਰਨੀ ਪਯਾ ॥੬੪॥੧੮੦॥

ਦੋਹਰਾ

ਕਰਿ ਕ੍ਰਿਪਾ ਪ੍ਰਭੂ ਆਪਨੀ, ਧੁਰ ਹੀ ਲਏ ਮਿਲਾਇ ।

ਜੋ ਧੁਰਿ ਮਿਲੇ ਸੋ ਮਿਲਿ ਰਹੇ, ਕਹੀ ਕਹਨ ਨਹਿ ਜਾਇ ॥੬੫॥੧੮੧॥

ਪਉੜੀ

ਇਕਨੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਧਾਰਿ, ਬਖਸਿ ਮਿਲਾਇਆ ।

ਇਕਨੀ ਭਰਮ ਭੁਲਾਇ, ਉਝਰ ਪਾਇਆ ।

ਏਕ ਪਏ ਅਸਗਾਹਿ², ਕੂੜ ਕਮਾਇਆ ।

ਇਕਨੀ ਦਿੱਤੋ ਨਾਮੁ, ਹੁਕਮੁ ਮਨਾਇਆ ।

ਜੀ, ਏਕ ਰਹੇ ਦਰਬਾਰ, ਜਾ ਤੁਧ ਭਾਇਆ ॥੬੬॥੧੮੨॥

ਦੋਹਰਾ

ਆਦਿ ਅੰਤ ਤਿਹ ਪੁਰਖ ਕੀ, ਨਉਤਨ³ ਕਥਾ ਅਪਾਰ ।

ਬਰਨਿ ਬਰਨਿ ਬਕਿ ਬਕਿ ਰਹੇ, ਕੋਊ ਨ ਪਾਵਤ ਪਾਰ ॥੬੭॥੧੮੩॥

ਪਉੜੀ

ਤੂ ਸਚਾ ਕਰਤਾਰ ਹੈ, ਤੇਰਾ ਅੰਤ ਨ ਪਾਰਾ ।

ਪ੍ਰਿਤਪਾਲਕ ਸੰਸਾਰ ਕੋ, ਸਚੁ ਸਿਰਜਨਹਾਰਾ ।

¹ਕ੍ਰਿਪਾ ।

²ਅਸਾਹ, ਗਹਿਰਾ, ਅਤਿ ਡੂੰਘਾ ਜਲ ।

³ਨੂਤਨ, ਨਵੀਂ, ਨਵੀਨ ।

ਜਿਨ ਤੂੰ ਸਿਮਰਿਓ ਅੰਤ ਬਾਰ, ਤਿਸ ਪਾਰ ਉਤਾਰਾ ।
 ਰਚਿ ਰਚਨਾ ਕਲ ਧਾਰੀਆ ਬਹੁ ਬਿਧਿ ਬਿਸਤਾਰਾ ।
 ਜੀ, ਲੀਲਾ ਲਖੀ ਨ ਜਾਇ ਕਿਛੁ, ਤੁ ਕਰਨੇਹਾਰਾ ॥੬੮॥੧੮੪॥

ਦੋਹਰਾ

ਨਾਹਿ ਨ ਅੰਤ ਬਿਅੰਤ ਪ੍ਰਭੂ, ਉਪਮਾ ਅਪਰ ਅਪਾਰ ।
 ਰਮਿ ਰਹਿਓ ਸਬ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਮਹਿ, ਕਹਤ ਬਿਚਾਰਿ ਬਿਚਾਰ ॥੬੯॥੧੮੫॥

ਪਉੜੀ

ਸਰਬ ਨਿਰੰਤਰਿ^੧ ਆਪਿ, ਏਕੋ ਹੈ ਧਨੀ ।
 ਤੇਰੀ ਉਪਮਾ ਅਪਰ ਅਪਾਰ, ਸਚੁ ਸੋਭਾ ਬਨੀ ।
 ਤੁਹਿ ਸਿਮਰੈ ਸੰਤ ਅਨੇਕ, ਗਣਤੀ ਕਿਆ ਗਨੀ ।
 ਪਰੇ ਸਰਨਿ ਦਰਬਾਰਿ ਛੇਡਿ ਮਨ ਤੇ ਮਨੀ ।
 ਜੀ, ਤੂੰ ਏਕੋ ਨਾਮੁ ਅਨੇਕ ਸਿਸਟਿ ਸਿਮਰੈ ਘਨੀ ॥੭੦॥੧੮੬॥

ਦੋਹਰਾ

ਕਿਉ ਸਹੀਐ ਜਮ ਤ੍ਰਾਸ, ਜੋ ਜਪੀਐ ਕਰਤਾਰ ਗੁਨਿ ।
 ਮੁਕਤ ਭਏ ਨਰ ਸੋਇ, ਜਿਨ ਅੰਤਰ ਭਈ ਏਕ ਧੁਨਿ ॥੭੧॥੧੮੭॥

ਪਉੜੀ

ਜਹਾਂ ਦੂਤਨ ਕੋ ਤ੍ਰਾਸ, ਪਰਤ ਜਮਜਾਲ ਸਾ ।
 ਸਾਚਾ ਨਾਮ ਪੁਨੀਤ ਓਟ ਭਈ ਢਾਲ ਸਾ ।
 ਬਿਨਸੈ ਸਗਲ ਕਲੇਸ ਗਯੋ ਜੰਜਾਲ ਸਾ ।
 ਚੁਕਯੋ ਆਵਨ ਜਾਨ, ਮਿਟੀ ਸਬ ਲਾਲਸਾ ।
 ਜੀ, ਖਾਲਸ ਜਪਿ ਗੋਬਿੰਦ, ਭਯੋ ਹੈ ਖਾਲਸਾ ॥੭੨॥੧੮੮॥

ਮਧੁਭਾਰ ਛੰਦ

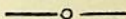
ਹੋ ਕੇ ਉਚਾਸ । ਖਾਲਸ ਪ੍ਰਗਾਸ । ਅਪਰੇ ਅਪਾਰ । ਸੰਭਾਰ ਵਾਰ ॥੭੩॥੧੮੯॥
 ਗੁਰਬਚਨ ਕੀਨ । ਸੁਨ ਸਬਨ ਲੀਨ । ਰਿਦ ਮਾਹਿ ਧਾਰਿ । ਕੀਨੋ ਬਿਚਾਰ ॥੭੪॥੧੯੦॥
 ਤਜੀਐ ਮਸੇਦ । ਸਬ ਤੋਰ ਫੰਦ । ਤਜਿ ਪੰਚ ਸੇਗਿ । ਰਚਿ ਏਕ ਰੇਗ ॥੭੫॥੧੯੧॥

^੧ਸਭ ਥਾਵੇਂ ਇਕ ਰਸ (ਵਿਆਪਕ) ।

ਖਾਲਸ ਸਰੂਪ । ਅਨੂਪ ਰੂਪ । ਗਹਿ ਤੇਗ ਲੀਨ । ਅਤਿ ਜੁੱਧ ਕੀਨ ॥੭੬॥੧੯੨॥
 ਕੇਤੇ ਡਕਾਰ । ਤਾ ਕੋ ਬਿਥਾਰ । ਜੋਧਾ ਅਪਾਰ । ਕਰਿ ਜੁੱਧਿ ਸਾਰ ॥੭੭॥੧੯੩॥
 ਬਿਬੇਕੰ ਬਿਚਾਰ । ਤਨਖਾਹ ਧਾਰ । ਬਸੁਧਾ^੧ ਸੁਧਾਰ । ਕਰਿ ਜਗਤ ਸਾਰ ॥੭੮॥੧੯੪॥
 ਪਾਸਾ ਸੁਢਾਰ । ਖੇਲੇ ਖਿਲਾਰ । ਨਗਰੇ ਅਪਾਰੁ । ਤਿਨ ਕੇ ਮਝਾਰ ॥੭੯॥੧੯੫॥
 ਅਨੰਦ ਰੂਪ । ਸੁੰਦਰ ਸਰੂਪ । ਐਸੇ ਨਿਹਾਰ । ਗੁਰੂ ਕੇਸ ਧਾਰ^੨ ॥੮੦॥੧੯੬॥

ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਸੋਭਾ ਗ੍ਰੰਥ ਬਚਨ ਪ੍ਰਗਾਸ ਬਰਨਨੇ ਪੰਚਮੇ ਧਿਆਇ
 ਸੰਪੂਰਨਮਸਤੁ ਸੁਭਮਸਤੁ ॥ ੫ ॥

^੧ਸੰਸਾਰ, ਜਗਤ ।

^੨ਕੇਸਧਾਰੀ ਗੁਰੂ (ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ) ।

ਛੇਵਾਂ ਅਧਿਆਇ

ਕਥਿਤੁ

ਬਚਨ ਕਿਯੋ ਕਰਨਹਾਰ, ਸੰਤਨ ਕਿਯੋ ਬਿਚਾਰ,
ਸੁਪਨੋ ਸੰਸਾਰੁ ਜਾਨ ਕਾਹੇ ਲਪਟਾਈਐ ।
ਬਿਖਿਅਨ ਸੋ ਤਜਿ ਸਨੇਹ, ਸਤਿਗੁਰੁ ਕੀ ਸਿਖ ਲੇਹ,
ਬਿਨਸੈ ਛਿਨ ਮਾਹਿ ਦੇਹਿ, ਜਮ ਪੁਰਿ ਨ ਜਾਈਐ ।
ਸੀਸ ਨ ਮੁੰਡਾਵ ਮੀਤ, ਹੁੱਕਾ ਤਜਿ ਭਲੀ ਗੀਤਿ,
ਮਨ ਮੈ ਕਰਿ ਪ੍ਰੇਮ ਪ੍ਰੀਤਿ ਸੰਗਤਿ ਮੈ ਜਾਈਐ ।
ਜੀਵਨ ਦਿਨ ਚਾਰ, ਸਮਝ ਦੋਖਿ ਬੂਝ ਮਨ ਬਿਚਾਰ,
ਵਾਹਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖਾਲਸਾ ਕਮਾਈਐ ॥੧॥੧੯੭॥

ਦੋਹਰਾ

ਤਬ ਦਿੱਲੀ ਮੈਂ ਆਇ ਕੈ ਸਭ ਸੋ ਕਹੀ ਸੁਨਾਇ ।
ਕੇਤਨ ਮਾਨੀ ਪ੍ਰੀਤਿ ਕਰਿ, ਕੇਤਨ ਦਈ ਭੁਲਾਇ ॥੨॥੧੯੮॥
ਬਰਨਤ ਆਗੇ ਕੀ ਕਥਾ, ਭਈ ਨਗਰ ਮੈ ਸੋਇ ।
ਕਰਨਹਾਰ ਕਰਤਾ ਧਨੀ, ਜੋ ਕਛੁ ਕਰੈ ਸੋ ਹੋਇ ॥੩॥੧੯੯॥

ਚੋਪਈ

ਦਰਸਨ ਤੇ ਜਬ ਸੰਗਤਿ ਆਈ । ਗੁਪਤ ਬਾਤ ਲੈ ਪ੍ਰਗਟ ਸੁਨਾਈ ।
ਕਿਯੋ ਬਿਬੇਕ¹ ਧਰਮ ਤਹਾਂ ਸਾਲਾ² । ਸੁਨਿ ਬਿਬੇਕ ਸਿੱਖਨ ਸਭ ਪਾਲਾ ॥੪॥੨੦੦॥

---

¹ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਰਹਿਤ ਮਰਯਾਦਾ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ।

²ਧਰਮਸਾਲਾ (ਗੁਰਦਵਾਰੇ) ਵਿਚ ।

ਕਰਿ ਪਾਹੁਲ ਸਬ ਸੰਗਤਿ ਚਾਖੀ । ਪਾਂਚ ਪਾਂਚ ਸਿਖ ਕਿਯੋ ਸਾਖੀ ।
 ਖੜੀ ਬਾਹਮਣ ਦੁਇ ਰਹੈ ਨਿਰਾਰਾ^੧ । ਉਨ ਅਪਨੇ ਮਨਮਾਹਿ ਬਿਚਾਰਾ ॥੫॥੨੦੧॥
 ਬਾਹਮਣ ਹੋਇ ਕੈ ਭਦਰ ਨ ਕੀਜੈ । ਜਗ ਮੈ ਸੋਭ ਕਵਨ ਬਿਧਿ ਲੀਜੈ ।
 ਇਹ ਬਿਧਿ ਅਨਿਕ ਭਰਮ ਭਰਮਾਨੇ । ਕਰਨਹਾਰ ਕੇ ਬਚਨ ਭੁਲਾਨੇ ॥੬॥੨੦੨॥
 ਕੇਤਕ ਕਹਤ ਬਚਨ ਅਤਿ ਭਾਰੀ । ਕੁਲਾ ਕਰਮ ਛੂਟਤ ਬਿਉਹਾਰੀ ।
 ਕੇਤਕ ਕਹਤ ਇਨ੍ਹੋ ਮਤ ਕੀਨਾ । ਸਤਿਗੁਰੁ ਹੁਕਮ ਨਹੀਂ ਕਛੁ ਦੀਨਾ ॥੭॥੨੦੩॥
 ਕੇਤਕ ਕਹਤ ਲਿਖਾ ਕਛੁ ਆਵੈ । ਤਬ ਯਹ ਬਚਨ ਕਮਾਯਾ ਜਾਵੈ ।
 ਕੇਤਕ ਸੁਨਿ ਕੈ ਪ੍ਰੀਤਿ ਲਗਾਈ । ਤਿਨਹੂ ਠਉਰ ਜਗਤ ਮੈ ਪਾਈ ॥੮॥੨੦੪॥
 ਕੇਤਕ ਸੁਨਿ ਕੈ ਕੁਟੰਬ ਤਿਆਗੇ । ਜਿਨ ਕੋ ਬਚਨ ਅਮੋਲਕ ਲਾਗੇ ।
 ਅੰਗ ਸੰਗ ਤਿਨ ਕੋ ਪ੍ਰਭੁ ਜਾਨੇ । ਪ੍ਰਭੁ ਸੰਗੀ ਤੇਈ ਪਹਿਚਾਨੇ ॥੯॥੨੦੫॥

ਦੋਹਰਾ

ਪ੍ਰਭੁ ਤਿਹ ਨਿਕਟਿ ਬਖਾਨਿਯੈ, ਜਿਨਿ ਅੰਤਰਿ ਪ੍ਰਤੀਤਿ ।
 ਪ੍ਰੀਤਿ ਬਿਨਾ ਕਿਵ ਪਾਇਯੈ, ਜਾਹਿ ਕੋਟਿ ਜੁਗ ਬੀਤਿ ॥੧੦॥੨੦੬॥

ਚੋਪਈ

ਧਰਮਸਾਲ ਸੰਗਤਿ ਜਬ ਆਵੈ । ਦਰਸਨ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਕੋ ਪਾਵੈ ।
 ਗੁਰੁ ਸੰਗਤਿ ਕਛੁ ਭੇਦ ਨ ਹੋਈ । ਮੁਨਿ ਜਨ ਕਥਾ ਬਖਾਨਤ ਸੋਈ ॥੧੧॥੨੦੭॥
 ਕਰਿ ਦਰਸਨ ਦੁਰਮਤਿ ਮਲ ਛੀਜੈ^੨ । ਉਪਜੈ ਗਯਾਨ ਭਲਾ ਕਛੁ ਕੀਜੈ ।
 ਇੱਛਾ ਮਨ ਮੈ ਜੋ ਕਛੁ ਆਵੈ । ਕਰਿ ਅਰਦਾਸ ਤੁਰਤ ਹੀ ਪਾਵੈ ॥੧੨॥੨੦੮॥
 ਏ ਪ੍ਰਤਾਪ ਖਾਲਸੇ ਮਾਹੀ । ਸਮਸਰ^੩ ਤਾਸ^੪ ਔਰ ਕੋਊ ਨਾਹੀ^੫ ।
 ਜੋ ਇਮ ਜਾਨੈ ਤਿਹ ਗਤਿ ਹੋਈ । ਤਿਹ ਕੀ ਪਦਵੀ ਲਹੈ ਨ ਕੋਈ ॥੧੩॥੨੦੯॥

ਦੋਹਰਾ

ਸਿੱਖ ਆਸਰੇ ਤਾਹਿ ਕੋ, ਸਾਸਿ ਸਾਸਿ ਦਿਨ ਰੋਨਿ ।
 ਏਕ ਘਰੀ ਸੰਗਤਿ ਬਿਨਾ, ਪਰਤ ਨਾਹਿ ਤਿਹ ਚੋਨ ॥੧੪॥੨੧੦॥

ਚੋਪਈ

ਪ੍ਰਥਮੇ ਜਾਤਿ ਸੁ ਖੜੀ ਏਕ । ਤਾਂ ਪਰ ਸੰਗਤਿ ਕਿਯੋ ਬਿਬੇਕ ।
 ਬਾਂਹ ਪਕਰਿ ਕੈ ਦੇਹੁ ਉਠਾਇ । ਕਹੈ ਇਸੇ ਅਪਨੇ ਘਰਿ ਜਾਇ ॥੧੫॥੨੧੧॥

^੧ਨਿਰਾਲਾ, ਅਲੱਗ ।

^੨ਤੁੱਲ, ਬਰਾਬਰ ।

^੩ਉਤਰੇ, ਲਹੇ ।

^੪ਤਿਸ (ਉਸ) ਦੇ ।

ਸਿਰ ਗੁਮ ਨਾਮ ਤਾਹਿ ਠਹਰਾਯੋ । ਪ੍ਰਿਥਮੇ ਸਿੱਖਨ ਉਸਹਿ ਉਠਾਯੋ ।
ਕ੍ਰੋਧਵੰਤ ਮਨ ਮੈ ਅਤਿ ਭਯੋ । ਊਚ ਨੀਚ ਮੁਖ ਤੇ ਕਛੁ ਕਹਯੋ ॥੧੬॥੨੧੨॥
ਤਬ ਵਹੁ ਏਕ ਔਰ ਕੇ ਆਯੋ । ਉਸਹਿ ਆਨ ਕੈ ਭੇਦ ਬਤਾਯੋ ।
“ਅਬ ਲਉ ਐਸੀ ਕਬਹਿ ਨ ਦੇਖੀ । ਨਈ ਬਾਤ ਇਨ ਕੀ ਇਮ ਪੇਖੀ ॥੧੭॥੨੧੩॥

ਦੋਹਰਾ

ਇਨ ਮੋ ਸੋ ਐਹੀ ਕਰੀ, ਕਰ ਗਹਿ ਦਿਯੋ ਉਠਾਇ ।
ਸੁਨ ਪ੍ਰੀਤਮ ਕਜਾ ਕੀਜਿਯੈ, ਅਬ ਮੋਹਿ ਦੇਹੁ ਬਤਾਇ” ॥੧੮॥੨੧੪॥

ਚੋਪਈ

ਤਬ ਦੂਸਰ ਚਿੰਤਾ ਚਿਤ ਕਰੀ । ਅਬ ਤੋ ਬਾਤ ਕਠਿਨ ਬਿਧਿ ਪਰੀ ।
ਸੁਨ ਭਾਈ, ਕਛੁ ਕਹਿਨ ਨ ਜਾਈ । ਮਹਾਂ ਪ੍ਰਬਲ ਬਿਧਿ ਧੂਮ ਉਠਾਈ ॥੧੯॥੨੧੫॥
ਬੁਰਾ ਭਲਾ ਸਭ ਕੋ ਵੇ ਕਹਿਤੇ । ਹਮ ਬੀ ਸੁਨਿ ਕੈ ਚੁਪ ਹੋਇ ਰਹਿਤੇ ।
ਦ੍ਰਿੜੁ ਕਰਿ ਰਾਖੋ ਅਪਨੋ ਚੀਤ । ਜੈ ਹੈ ਦੇਇ ਚਾਰਿ ਦਿਨ ਬੀਤ ॥੨੦॥੨੧੬॥
ਤਬ ਉਨ ਕਛੁ ਇਕ ਭੋਜਨ ਕੀਆ । ਹਰਕੈ ਤ੍ਰਾਸ ਮਿਤ੍ਰ ਕੋ ਦੀਆ ।
ਭੋਜਨ ਕਰਿ ਕੈ ਅਧਿਕ ਅਘਾਯੋ^੧ । ਤਬ ਸੰਤੋਖ ਤਾਹਿ ਮਨਿ ਆਯੋ ॥੨੧॥੨੧੭॥

ਦੋਹਰਾ

ਚਿਤ ਚਿੰਤਾ ਕਾਹੇ ਕਰੋ, ਕਵਨ ਉਠਾਵਨਹਾਰ ?
ਸੋਭ ਤਿਹਾਰੀ ਨਗਰ ਮੈ, ਜਾਨਤ ਸਬ ਸੰਸਾਰ ॥੨੨॥੨੧੮॥

ਚੋਪਈ

ਜਬ ਵਾ ਕੇ ਉਨ ਭੋਜਨ ਕੀਆ । ਭੋਜਨ ਖਾਇ ਨੀਰ ਕਛੁ ਪੀਆ ।
ਤਬ ਵਾ ਕੇ ਮਨਿ ਧੀਰਜ ਆਯੋ । ਪ੍ਰੀਤਮ ਨੇ ਕਛੁ ਭਲਾ ਸੁਨਾਯੋ ॥੨੩॥੨੧੯॥
ਅਬ ਤੋ ਬਾਤਿ ਦੂਸਰੀ ਭਈ । ਤਨ ਮਨ ਕੀ ਸਬ ਚਿੰਤਾ ਗਈ ।
ਦੀਪਤ ਪ੍ਰੀਤਿ ਭਾਂਤਿ ਯਹ ਹੋਈ । ਜਲੈ ਪਤੰਗ ਦੀਪ ਪਰ ਸੋਈ ॥੨੪॥੨੨੦॥
ਇਹ ਬਿਧਿ ਜੀਵ ਦੁਹਨ ਮਿਲਿ ਕੀਨਾ । ਜੇਸੇ ਪ੍ਰੀਤਿ ਹੇਤ ਜਲ ਮੀਨਾ ।
ਜਿਉਂ ਕਾਮੀ ਕਾਮਨਿ ਬਸਿ ਆਵੈ । ਲੋਕ ਲਾਜ ਮਨ ਤੇ ਬਿਸਰਾਵੈ ॥੨੫॥੨੨੧॥

ਦੋਹਰਾ

ਜੇਸੇ ਕਾਮੀ ਕਾਮ ਮੈ, ਰੋਨਿ ਦਿਵਸ ਮਨਿ ਹੋਇ ।
ਲੋਕ ਲਾਜ ਮਨ ਤੇ ਤਜੈ, ਹੋਨੀ ਹੋਇ ਸੁ ਹੋਇ ॥੨੬॥੨੨੨॥

^੧ਰੱਜਿਆ ।

ਚੋਪਈ

ਤਬ ਦੂਸਰ ਸਿਖੁ ਸਿਖਨ ਮੈ ਆਯੋ । ਸਿਖਨ ਭੇਦੁ ਕਹੀ ਸੁਨ ਪਾਯੋ ।
 ਤਬ ਵਾ ਕੋ ਉਨ ਪੂਛਨ ਕੀਨਾ । “ਕਾਹੇ ਭੋਜਨ ਤੇ ਉਨ ਦੀਨਾ ॥੨੭॥੨੨੩॥
 ਵਹ ਤੇ ਸਿਰ ਗੁੰਮ ਹਮਨ^੧ ਉਠਾਯੋ । ਤੇ ਕਿਹ ਬਿਧਿ ਘਰਿ ਮੈ ਬਿਠਲਾਯੋ ?”
 ਹਾਥ ਜੋਰਿ ਕੈ ਐਸੋ ਕਹਯੋ । “ਬਖਸ ਲੇਹੁ ਔਗੁਨ ਯਹ ਭਯੋ” ॥੨੮॥੨੨੪॥
 ਸਬ ਸਿਖਨ ਮਿਲਿ ਇਕ ਮਨ ਕੀਨਾ । ਤਬ ਵਾਕੋ ਮਿਲਾਇ ਕਰਿ ਲੀਨਾ ।
 “ਅਬ ਉਹਿ ਸੋ ਤੁਮ ਪ੍ਰੀਤਿ ਨ ਕਰਿਹੋ । ਜੋ ਕਛੁ ਕਹੋ ਸੋਈ ਮਨ ਧਰਿਹੋ” ॥੨੯॥੨੨੫॥

ਦੋਹਰਾ

ਸਤਿਗੁਰੁ ਸੰਗਤਿ ਏਕ ਹੈ, ਜਉ ਜਾਨੈ ਨਰ ਕੋਇ ।
 ਮਾਰੈ ਬਖਸੈ ਆਪ ਹੀ, ਤਿਹ ਬਿਨ ਨਾਹੀ ਕੋਇ ॥੩੦॥੨੨੬॥

ਚੋਪਈ

ਕੇਤਕ ਦਿਨ ਜਬ ਭਏ ਬਿਤੀਤਾ । ਅਧਿਕ ਤਾਸ ਤਾਹੀ ਸੰਗਿ ਪ੍ਰੀਤਾ ।
 ਪ੍ਰਗਟਿ ਬਾਤ ਸਿਖਨ ਜਬ ਸੁਨੀ । ਕੇਤਨ ਸੁਨਿ ਕੈ ਮੂੰਡੀ ਧੁਨੀ ॥੩੧॥੨੨੭॥
 ਏਕ ਸਿਖ ਕੇ ਅਉਸਰ ਭਇਉ । ਤਬ ਦੂਸਰ ਸਿਖਨ ਮੈ ਗਇਉ ।
 ਤਬ ਸਬ ਸਿਖਨ ਸੀਖ ਬਤਾਈ । ਬਾਂਹ ਪਕਰਿ ਕੈ ਦਿਯੋ ਉਠਾਈ ॥੩੨॥੨੨੮॥
 ਕੇਤਕ ਸੰਗੀ ਅਵਰ ਓਠਾਏ । ਕ੍ਰੋਧਵੰਤ ਅਪਨੇ ਘਰਿ ਆਏ ।
 ਕੋਪ ਕਿਯੋ ਮਨ ਮੈ ਅਤਿ ਭਾਰਾ । ਸਭਾ ਜੋਰਿ ਕੈ ਕਿਯੋ ਬਿਚਾਰਾ ॥੩੩॥੨੨੯॥

ਦੋਹਰਾ

ਕਪਟ ਬੈਨ ਕਹਿਤੋ ਗਯੋ, ਕਰੀ ਨਈ ਇਨ ਰਾਹਿ ।
 ਸਮਝ ਬਾਤ ਕਰਤੇ ਨਹੀ, ਕਰਿ ਗਹਿ ਦੇਹਿ ਉਠਾਹਿ ॥੩੪॥੨੩੦॥

ਚੋਲੋਟਨ ਛੰਦ^੧

ਤਬ ਗ੍ਰਿਹ ਮੈ ਆਯੋ ਨਰ ਸੋਈ । ਉਪਜਯੋ ਕ੍ਰੋਧ ਤਪਤ ਤਨ ਹੋਈ ।
 ਕੇਤਕ ਸਿਖਨ ਲਿਯੋ ਬੁਲਾਈ । ਹੋਇ ਇਕੰਤ ਸਬ ਬੈਠੇ ਜਾਈ ।

^੧ਹਮ ਨੇ, ਅਸੀਂ । ^੨ਹੱਥ ਲਿਖਿਤ ਪ੍ਰਤੀ ਨੰ: ੪੪੪੬ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ
 ਏਥੇ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਚੋਪਈ ਛੰਦ ਤੇ ‘ਤੋਟਕ ਛੰਦ’ ਸਿਰਲੇਖ ਹੇਠ ਦੋ ਵੱਖੋਂ ਵੱਖ ਛੰਦ
 ਲਿਖੇ ਹਨ, ਪਰ ਹੱਥ ਲਿਖਿਤ ਪ੍ਰਤੀ ਨੰ: ੩੯੧੫ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਛੇ ਚਰਣਾਂ
 (ਤੁਕਾਂ) ਦਾ ਇਕੋ ਚੋਲੋਟਨ ਛੰਦ ਹੀ ਹੈ ।

ਬੇਠੇ ਸਬ ਜਾਈ, ਬਾਤ ਚਲਾਈ, ਸੁਨਿਹੋ ਭਾਈ, ਕਯਾ ਕੀਜੈ ?
 ਰਹਿਣਾ ਜਗ ਮਾਹੀ, ਇਨ ਮਧਾਹੀ, ਕਿਉਂਕਰਿ ਤਜਾਗ ਸੁ ਕਰਿ ਦੀਜੈ ?
 ਮਰਨੇ ਅਰੁ ਪਰਨੇ ਕੁਲ ਬਿਉਹਾਰਾ, ਇਨੋਂ ਬਿਚਾਰਾ ਦੂਰ ਕਰੋ ।
 ਮਿਲੀਐ ਸਬ ਸੰਗੇ, ਹੋ ਇਕ ਰੰਗੇ, ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਿਮਰੋ ਪਾਰ ਪਰੋ ॥੩੫॥੨੩੧॥

ਦੋਹਰਾ

ਨਿਸ ਦਿਨ ਸਿਮਰੋ ਤਾਸ ਕੋ, ਦਿਵਸ ਰੋਨਿ ਬੀਚਾਰ ।
 ਕਰਨਹਾਰ ਸਬ ਸਿਸਟ ਕੋ, ਵਹੀ ਉਤਾਰੇ ਪਾਰਿ ॥੩੬॥੨੩੨॥

ਚੋਪਈ

ਤਬ ਵਾ ਨੇ ਇਕ ਬਾਤ ਬਿਚਾਰੀ । ਕਰਿ ਇਕਤ੍ਰ ਸੰਗਤਿ ਸਬ ਸਾਰੀ ।
 ਅਬ ਉਪਾਵ ਐਸੇ ਕਛੁ ਕੀਜੈ । ਇਨ ਕੀ ਬਾਤ ਦੂਰਿ ਕਰਿ ਦੀਜੈ ॥੩੭॥੨੩੩॥
 ਸਰਬ ਸੰਗਤਿ ਅਉਰ ਬੀ^੧ ਕੇਤੇ । ਭਏ ਇਕਠੇ ਥੇ ਸਬ ਜੇਤੇ ।
 ਇਨ ਮਿਲਿ ਕੇ ਇਕ ਮੇਲਾ ਕੀਨਾ । ਨਾਈ ਫੇਰ ਨਗਰ ਮੈ ਦੀਨਾ ॥੩੮॥੨੩੪॥
 ਸਬ ਸੰਗਤਿ ਤਿਹ ਠਉਰ ਬੁਲਾਈ । ਕਥਾ ਜੀਵ ਕੀ ਸਬਨ ਸੁਨਾਈ ।
 ਦਾਰਾ ਪੁਰ^੨ ਮੇਲਾ ਠਹਰਾਯੋ । ਭੇਦ ਸਬੈ ਸੰਗਤਿ ਤੇ ਪਾਯੋ ॥੩੯॥੨੩੫॥

ਦੋਹਰਾ

ਦਾਰਾ ਕੇ ਬਾਜਾਰ ਮੈ, ਮੇਲਾ ਭਯੋ ਅਪਾਰ ।
 ਦਰਬਵੰਤ ਦੁਇ ਖੜੀ, ਤਾ ਨੇ ਕਹਯੋ ਪੁਕਾਰ ॥੪੦॥੨੩੬॥

ਚੋਪਈ

“ਤੁਮ ਜੁ ਹਮਨ ਧਰੀਆ^੩ ਠਹਰਾਯੋ । ਕਾਢੇ ਹੁਕਮ ਤੁਮੈ ਕਛੁ ਆਯੋ ।
 ਹੁੱਕਾ ਪੀਵੇ ਸੀਸ ਮੁੰਡਾਈ । ਜੁ ਤੁਮਰੇ ਮਨ ਮੈ ਆਵੇ ਭਾਈ ॥੪੧॥੨੩੭॥
 ਹਮਰੇ ਬਾਤਿ ਇਹੀ ਬਿਧਿ ਹੋਈ । ਭਾਵੇ ਤੁਮੈ ਕਰੋ ਸਬ ਕੋਈ ।
 ਜੇ ਤੁਮ ਗੁਨਹਗਾਰ ਠਹਰਾਵੇ । ਮਿਲੇ ਨ ਹਮਰੇ ਕੋਈ ਆਵੇ” ॥੪੨॥੨੩੮॥
 ਤਬ ਸੁਨਿ ਕੇ ਸਬ ਹੀ ਚੁਪ ਧਾਰੀ । ਮਿਲਨ ਕਾਜ ਯਹ ਬਾਤ ਬਿਚਾਰੀ ।
 ਧੰਨ ਧੰਨ ਕਹਿ ਉਠੇ ਪੁਕਾਰੇ । ਜਗ ਮੈ ਬਾਤ ਭਲੀ ਇਸ ਸਾਰੇ ॥੪੩॥੨੩੯॥

---

^੧ਭੀ । ^੨ਦਿੱਲੀ ਦਾ ਇਕ ਬਾਜ਼ਾਰ, ਜੋ ਸ਼ਾਹਜਹਾਂ ਦੇ ਵੱਡੇ ਪੁਤ੍ਰ
 ਦਾਰਾ ਸ਼ਿਕੋਹ ਦੇ ਨਾਂ ਪਰ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੈ । ^੩ਦਹਰੀਆ, ਨਾਸਤਿਕ ।

ਦੋਹਰਾ

ਜਉ ਲਗਿ ਲਿਖਾ ਹਜ਼ੂਰਿ ਕਾ, ਆਵੈ ਸੰਗਤਿ ਮਾਹਿ ।

ਤਬ ਲਗਿ ਸਬ ਸੋ ਮਿਲਿ ਰਹੋ, ਨਹੀਂ ਕਰੋ ਕਛੁ ਨਾਹਿ ॥੪੪॥੨੪੦॥

ਚੌਪਈ

ਤਬ ਉਨ ਹੀ ਜਾਹਗਾ ਇਕ ਦੀਨੀ । ਤਹਾ ਇਕਠੀ ਸੰਗਤਿ ਕੀਨੀ ।

ਖੁਲੀ ਬਾਤਿ ਸਭ ਨੇ ਠਹਰਾਈ । ਸਬ ਸੋ ਮੇਲ ਕਰੇ ਰੇ ਭਾਈ ॥੪੫॥੨੪੧॥

ਗਿਆਰਸ^੧ ਏਕ ਮੇਲ ਜਬ ਕੀਨਾ । ਯਹ ਉਪਦੇਸ ਸਬਨ ਕੋ ਦੀਨਾ ।

ਪਿਤਾ ਪੁਰਖੀ ਹੈ ਜੋ ਹੋਇ ਆਈ । ਸੋ ਕਰੀਐ, ਐਸੇ ਬਤਰਾਈ ॥੪੬॥੨੪੨॥

ਕੇਤਨ ਕੇ ਸੁਨਿ ਮਨਿ ਚਿਤਿ ਆਈ । ਭਲੀ ਬਾਤ ਕੀਨੀ ਹੈ ਭਾਈ ।

ਕੇਤਨ ਕਹਯੋ ਰਹਿਤ ਨਹੀਂ ਹੋਈ । ਹਮ ਤੋ ਬਾਤਿ ਨ ਮਾਨੈ ਕੋਈ ॥੪੭॥੨੪੩॥

ਦੋਹਰਾ

ਰਹਤ ਤਯਾਗ ਤਿਨ ਨੈ ਕਰੀ, ਭਏ ਖੁਲਾਸੇ ਸੋਇ ।

ਖਾਸ ਬਚਨ ਜਾਨੇ ਨਹੀਂ, ਕਰਤਾ ਕਰੇ ਸੋ ਹੋਇ ॥੪੮॥੨੪੪॥

ਛਪੈ ਛੰਦ

ਕਰਤਾ ਕਰੇ ਸੁ ਹੋਇ, ਰਹਿਤ ਤਿਨਹੂ ਸਬ ਤਯਾਗੀ ।

ਸਤਿ ਸੰਗਤਿ ਸੋ ਪ੍ਰੀਤਿ ਤੋਰਿ, ਬਿਖਿਅਨ ਸੋ ਲਾਗੀ ।

ਗੁਰੁ ਕੇ ਬਚਨ ਬਿਸਾਰਿ, ਕਿਯੋ ਬੀਚਾਰਿ ਖੁਲਾਸਾ ।

ਕਹਤ ਖਾਲਸਾ ਨਾਹਿ ਹੋਤ ਜਮ ਪੁਰਿ ਤਿਹ ਬਾਸਾ ।

ਐਸੇ ਬਿਚਾਰਿ ਮਨ ਮੀਤ ਕਰਿ, ਸਕਲ ਭਰਮ ਤਜਿ ਦੀਜਿਐ ।

ਬਚਨ ਕਿਯੋ ਕਾਰਨ ਕਰਨ^੨, ਸਤਿ ਸਤਿ ਸਬ ਕੀਜਿਐ ॥੪੯॥੨੪੫॥

ਦੋਹਰਾ

ਬਚਨਿ ਕਿਯੋ ਕਰਤਾਰ, ਸੁਨਿ ਮੇਰੇ ਮਨ ਪ੍ਰੀਤਿ ਕਰਿ ।

ਗਏ ਬਿਸਾਰਿ ਗਵਾਰ, ਤਿਨ ਕੀ ਕਰੀ ਨ ਚੀਤਿ ਧਰਿ ॥੫੦॥੨੪੬॥

ਕਥਿਤੁ

ਖਾਲਸਾ ਬਿਸਾਰਿ ਕੈ ਉਧਾਰੁ ਕਿਯੋ ਚਾਹਤ ਹੈ,

---

^੧ਗਯਾਰੂਵੀਂ ਤਿਥਿ, ਇਕਾਦਸ਼ੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ।

^੨ਅਰਥਾਤ—ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ।

ਸੋ ਤੋ ਅਬ ਕਹੂ ਨਾਹਿ ਐਸੇ ਕਰਿ ਜਾਨਿਯੋ ।
ਜੇਸੇ ਕਰ ਮੀਨ ਛੀਨ ਨੀਰ ਬਿਨਾ ਤਜੇ ਪ੍ਰਾਨ,
ਐਸੇ ਗੁਰੁ ਸਬਦ ਬਿਨਾ ਮੂਰਖ ਬਖਾਨਿਯੋ ।
ਚਿੱਲਾ ਜੋ ਨਾਹਿ ਕਮਾਨ, ਕੇਸੇ ਕੈ ਚਲਾਵੈ ਬਾਨ,
ਮਨ ਮੈਂ ਕਰਿ ਦੇਖ ਗਯਾਨ ਐਸੇ ਪਹਿਚਾਨਿਯੋ ।
ਚਲਨੀ¹ ਜੋ ਰਹਿਤ ਛਾਨ², ਮੂਰਖ ਹੈ ਤਾ ਸਮਾਨ,
ਸਤਿਗੁਰੁ ਕੇ ਬਚਨ ਕਾਨ ਸੁਨਿ ਕੈ ਨ ਮਾਨਿਯੋ ॥੫੧॥੨੪੭॥

ਦੋਹਰਾ

ਪ੍ਰਭੁ ਕੇ ਬਚਨ ਬਿਸਾਰਿ ਕੈ, ਮੀਤ ਕਿਯੋ ਸੰਸਾਰ ।
ਮਨ ਮੈ ਅਵਰ ਬਿਚਾਰਤੇ, ਭੂਲਤ ਭਰਮ ਗਵਾਰ ॥੫੨॥੨੪੮॥

ਸਵੈਯਾ

ਮਨ ਤੇ ਤਜਿ ਲਾਜ ਅਕਾਜ ਕਿਯੋ, ਜਿਨ ਕੋ ਦੁਰਬੁੱਧਿ ਪ੍ਰਕਾਸੁ ਕਿਯੋ ਹੈ ।
ਕ੍ਰੋਧ ਮਹਾ ਹਿਰਦੈ ਤਿਨ ਕੇ, ਜਿਨ ਕੇ ਢਿਗ ਪਾਪ ਨਿਵਾਸ ਕਿਯੋ ਹੈ ।
ਭੂਠ ਕੀ ਬਾਤਨ ਸੋ ਲਿਪਟੇ, ਅਟਕੇ ਸਤਿ ਸੰਗਤਿ ਮੈ ਸੁ ਕਿਯੋ ਹੈ ।
ਧੰਨ ਤੇਈ ਜਨ ਧੰਨ ਸਦਾ, ਜਿਨ ਏਕ ਹੀ ਨਾਮ ਅਧਾਰੁ ਕਿਯੋ ਹੈ ॥੫੩॥੨੪੯॥

ਦੋਹਰਾ

ਜਿਭਯਾ ਰਸ ਤਯਾਗੇ ਸਕਲ, ਏਕ ਭਜਨ ਸੋ ਕਾਮ ।
ਸੁਫਲ ਜਨਮ ਤਿਹ ਜਾਨਿਯੋ, ਨਿਸ ਦਿਨ ਸਿਮਰੇ ਨਾਮ ॥੫੪॥੨੫੦॥

ਚੋਪਈ

ਨਾਮ ਨਿਰੰਜਨ ਹੈ ਪ੍ਰਭੁ ਸੋਈ । ਪ੍ਰਗਟਯੋ ਸਾਤ ਦੀਪ³ ਤਿਹੁ ਲੋਈ ।
ਨਵ ਖੰਡਨ⁴ ਮੈ ਜੋਤਿ ਤਿਹਾਰੀ । ਸਿਮਰੇ ਮੁਨਿ ਜਨ ਵਾਰ ਨ ਪਾਰੀ ॥੫੫॥੨੫੧॥
ਅਨਗਨਿ ਕੋਟਿ ਜਪੇ ਤੁਹਿ ਕੇਤੇ । ਸਗਲ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਮੈ ਪ੍ਰਾਨੀ ਜੇਤੇ ।

¹ਚਾਲਨੀ, ਛਾਣਨੀ । ²ਛਾਣਸ, ਛਾਣਿਆ ਹੋਇਆ ਫੂਸ ।

³ਸੱਤ ਦੀਪ (ਦ੍ਰੀਪ) ਇਹ ਹਨ : ਜੇਬੂ, ਪਲਖ, ਸ਼ਾਲਮਲਿ, ਕੁਸ਼, ਕ੍ਰੋਂਚ, ਸ਼ਾਲ ਅਤੇ ਪੁਸ਼ਕਰ ।

⁴ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਨੌ ਖੰਡ: ਇਲਾਬ੍ਰਿਤ, ਹਰਿ, ਹਿਰਣ੍ਯ, ਕਿੰਪੁਰਖ, ਕੁਸ਼, ਕੇਤੁਮਾਲ, ਭਦ੍ਰ, ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਰਮ੍ਯ ।

ਮਨ ਬਚ ਕਰਮ ਸਤਿਗੁਰੁ ਕੋ ਧਯਾਵੈ । ਤਿਹ ਪ੍ਰਤਾਪ ਜੋਨਿ ਨਹੀਂ ਆਵੈ ॥੫੬॥੨੫੨॥

ਤਿਭੰਗੀ ਛੰਦ

ਵੈ ਜੋਨਿ ਨ ਆਵੈ ਮਨਿ ਚਿਤ ਲਾਵੈ, ਸਬਦਿ ਕਮਾਵੈ, ਭਗਤਿ ਕਰੈ ।
ਸੇਵੈ ਨਰ ਸੋਈ, ਜਿਹ ਧੁਰਿ ਹੋਈ, ਬਿਨ ਦੇਖੇ ਧੁਰਿ ਕਉਨ ਤਰੈ ।
ਕਿਸ ਹੀ ਕਰ ਨਾਹੀਂ, ਇਸ ਜਗ ਮਾਹੀ, ਜੋ ਨਰ ਕੋਈ ਸਕਤਿ ਧਰੈ ।
ਕਰਤਾ ਪ੍ਰਭੁ ਸੋਈ, ਅਵਰ ਨ ਕੋਈ, ਜੋ ਸਿਮਰੈ ਸੋ ਪਾਰਿ ਪਰੈ ॥੫੭॥੨੫੩॥

ਦੋਹਰਾ

ਪਤਿਤ ਉਧਾਰਨ ਭੈ ਹਰਨ, ਸੁਮਤਿ ਤਾਹਿ ਸੁਖ ਸਾਰ ।
ਸੋਈ ਪ੍ਰਭੁ ਇਮ ਰੂਪ ਹੈ, ਜਿਨਿ ਸਿਰਜਯੋ ਸੰਸਾਰ ॥੫੮॥੨੫੪॥

ਤਿਭੰਗੀ ਛੰਦ

ਹੈ ਪ੍ਰਭੁ ਸੋਈ, ਕਰੈ ਸੁ ਹੋਈ, ਅਵਰ ਨ ਕੋਈ, ਸੋ ਕਰਤਾ ।
ਜਾ ਕੋ ਸਭ ਗਾਵੈ, ਨੋ ਨਿਧਿ^੧ ਪਾਵੈ, ਅਪਰੰਪਰ ਦੁਖ ਕੋ ਹਰਤਾ ।
ਸਬ ਜਗ ਜਾਨੈ, ਮੁਨਿ ਜਨ ਮਾਨੈ, ਗਣ ਗੰਧਰਵ ਤਿਹ ਸੇਵ ਕਰੈ ।
ਐਸਾ ਪ੍ਰਭੁ ਸ੍ਵਾਮੀ, ਅੰਤਰਜਾਮੀ, ਦੇਵ ਕੋਟਿ ਤੋਤੀਸ^੨ ਡਰੈ ॥੫੯॥੨੫੫॥

ਦੋਹਰਾ

ਸਾਸਿ ਸਾਸਿ ਸਿਮਰੋ ਸਦਾ, ਦਿਵਸ ਰੈਨ ਬੀਚਾਰ ।
ਉੱਤਮ ਕ੍ਰਿਆ ਜੁ ਕਰਤ ਹੈ, ਸੇ ਗਨਿਯੋ ਸੰਸਾਰ ॥੬੦॥੨੫੬॥

ਚੋਪਈ

ਕਰਨਹਾਰ ਜਾਨਤ ਸਬ ਸੋਈ । ਬਾਹਰ ਭੇਸ ਕਿਹੀ ਬਿਧਿ ਹੋਈ ।
ਤਾਤੇ ਗੁਪਤ ਕਛੂ ਨਹੀਂ ਰਹੈ । ਜਾਨਤ ਸਬ ਕਿਛੁ ਬਿਨ ਹੀ ਕਹੈ ॥੬੧॥੨੫੭॥
ਹੈ ਸਮਰਥ ਪ੍ਰਭੁ ਅਗਮ ਬਖਾਨੈ । ਤਨ ਮਨ ਕੀ ਬ੍ਰਿਥਾ ਸਬ ਜਾਨੈ ।
ਪ੍ਰਭੁ ਪੂਰਨ ਕਰਤਾ ਪ੍ਰਭੁ ਸੋਈ । ਤਾ ਬਿਨ ਕਤਹੂੰ^੩ ਅਵਰ^੪ ਨ ਕੋਈ ॥੬੨॥੨੫੮॥

^੧ਨੋ ਨਿਧਾਂ—ਪਦਮ, ਮਹਾ ਪਦਮ, ਸੰਖ, ਮਕਰ, ਕੱਛਪ ਆਦਿ ।

^੨ਤੋਤੀ ਕਰੋੜ (ਦੇਵਤੇ) । ^੩ਕਿਸੇ ਥਾਂ । ^੪‘ਔਰ’ ਪਾਠ ਵੀ ਹੈ ।

ਤਿਭੰਗੀ ਛੰਦ

ਅਵਰ ਨ ਕੋਈ, ਚਹੁ ਦਿਸ ਸੋਈ, ਪ੍ਰਗਟ ਪੁਰਖ ਹੈ ਏਕ ਧਨੀ ।
ਸੇਵਕ ਜੋ ਗਾਵੈ, ਨਉ ਨਿਧਿ ਪਾਵੈ, ਦੁਰਜਨ ਕੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿਤ ਮਨੀ ।
ਕੇਤੇ ਗੁਨ ਗਾਵੈ, ਸੋ ਸੁਖ ਪਾਵੈ, ਤਿਨ ਕੋ ਜਸ ਜਗ ਮਾਹਿ ਭਨੀ ।
ਕਰਤਾ ਪ੍ਰਭੁ ਵੋਹੀ, ਕਰੈ ਸੋ ਹੋਈ, ਉਨ ਕੀ ਸੋਭਾ ਉਨਹਿ ਬਨੀ ॥੬੩॥੨੫੯॥

ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਸੋਭਾ ਬਚਨ ਬਿਚਾਰ ਛਠਮ ਅਧਿਆਇ
ਸੰਪੂਰਨਮਸਤੁ ਸੁਭਮਸਤੁ ॥ ੬ ॥

ਸੋਤਵਾਂ ਅਧਿਆਇ

[ਸਾਮਾਜਿਕ ਸੁਧਾਰ ਤੇ ਔਕੜਾਂ]

ਦੋਹਰਾ

ਹਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਚਾਹੇ ਸੋ ਕਰੇ, ਬੁਰਾ ਭਲਾ ਜਿਹ ਹਾਥ ।
ਸੰਗਤਿ ਬਿਨੁ ਨਹੀਂ ਪਾਈਐ, ਸਮਝਿ ਦੇਖਿ ਯਹ ਬਾਤ ॥੧॥੨੬੦॥

ਸਵੈਯਾ

ਸੋ ਮਨ ਮੈ ਕਰਿ ਦੇਖਿ ਬਿਚਾਰ, ਜਪੋ ਕਰਤਾਰ ਤਬੇ ਗਤਿ ਹੋਈ ।
ਦੁਖ ਮੈ ਭੁਖ ਮੈ ਸੁਖ ਮੈ ਤੁਹਿ ਕੋ, ਹੋਇ ਸਹਾਇ ਕਰਤਾ ਪ੍ਰਭੁ ਸੋਈ ।
ਦੀਨ ਦਯਾਲ ਸਦਾ ਪ੍ਰਭੁ ਪੂਰਨ, ਤਾਹਿ ਬਿਨਾ ਕਛੁ ਅਵਰ ਨ ਕੋਈ ।
ਐਸੀ ਜਗਤ ਮੈ ਜੋਤਿ ਤਿਹਾਰੀ, ਬਿਚਾਰੀ ਸੁ ਯਾ ਕਥਿ ਕੀ ਗਤਿ ਜੋਈ ॥੨॥੨੬੧॥

ਦੋਹਰਾ

ਅੰਚਰ ਗਹਿ ਸਤਿਸੰਗਿ ਕੋ, ਤਜਿ ਪ੍ਰਪੰਚ ਬਿਕਾਰ ।
ਦਿਵਸ ਰੈਨ ਬੀਚਾਰਿਯੈ, ਪਤਿਤ ਉਧਾਰਨਹਾਰ ॥੩॥੨੬੨॥

ਚੋਪਈ

ਏਕ ਸਿੱਖ ਨਿਰਮਲ ਜਿਹ ਰੀਤਿ । ਅੰਤਰਗਤਿ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸੋ ਪ੍ਰੀਤਿ ।
ਹੁਕਮੁ ਪਾਇ ਉਨਿ ਦੇਹ ਤਯਾਗੀ । ਅੰਤ ਸਮੇ ਗੁਰੁ ਸੋ ਲਿਵਲਾਗੀ ॥੪॥੨੬੩॥
ਤਾ ਪਰ ਭੱਦਰ ਕਿਯੋ ਨ ਭਾਈ । ਜਾਤਿ ਲੋਕ ਸਬ ਦਿਯੇ ਉਠਾਈ ।
ਤਾ ਪਰ ਚਰਚਾ ਚਲੀ ਅਪਾਰਾ । ਭਯੋ ਇਕਤ੍ਰ ਨਗਰ ਸਬ ਸਾਰਾ ॥੫॥੨੬੪॥
ਇਨ ਸੋ ਬਨਜ ਕਰੋ ਮਤ ਕੋਈ । ਕੁਲ ਕੀ ਚਾਲ ਇਨੋ ਸਬ ਖੋਈ ।
ਤਬ ਪੰਚਨ ਮਿਲਿ ਲਿਖਤ ਕਰਾਏ । ਬੇਦ ਸੁ ਸਤਿ ਸਤਿ ਲਿਖਵਾਏ ॥੬॥੨੬੫॥

---

¹ਅੰਚਲ, ਲੜ, ਪੱਲਾ ।

ਦੋਹਰਾ

ਇਨ ਸਿਉ ਸਵਦਾ¹ ਮਤੁ ਕਰਹੁ, ਨਹਿ ਕੁਟੰਬ ਬਿਉਹਾਰ ।
ਜੋ ਆਗੇ ਕੁਲ ਮੈ ਭਈ, ਸੋ ਵਰਤੋ ਸੰਸਾਰ ॥੭॥੨੬੬॥

ਚੋਪਈ

ਯਹਿ ਬਿਚਾਰ ਪੰਚਨ ਮਿਲਿ ਕੀਨਾ । ਕੇਤਨ ਮਿਲਿ ਕਰਿ ਮੰਤ੍ਰ ਸੁ ਦੀਨਾ ।
ਇਨ ਸੋ ਬਾਤਿ ਭਾਂਤਿ ਯਹ ਕੀਜੈ । ਇਨ ਕੀ ਬਾਤਿ ਚਲਨ ਨਹੀਂ ਦੀਜੈ ॥੮॥੨੬੭॥
ਇਨ੍ਹੋਂ ਰਾਹ ਇਕ ਨਈ ਚਲਾਈ । ਸਤਿਗੁਰੁ ਇਨ੍ਹੋਂ ਨਹੀਂ ਬਤਲਾਈ ।
ਇਹ ਬਿਧਿ ਕਰਿ ਕੈ ਲਿਖਤ ਕਰਾਏ । ਕੇਤਕ ਜੀਵ² ਜਾਇ ਲਿਖਿ ਆਏ ॥੯॥੨੬੮॥
ਕੇਤਨ ਲਿਖ ਕੈ ਦਿਯੋ ਬਹਾਈ । ਯਹੀ ਬਾਤ ਸੰਗਤਿ ਬਤਲਾਈ ।
ਕਰਿ ਬੀਚਾਰ ਯਹੈ ਠਹਿਰਾਯੋ । ਪਾਰ ਚੀਰ ਕੈ ਲਿਖਤ ਬਹਾਯੋ ॥੧੦॥੨੬੯॥

ਦੋਹਰਾ

ਜੋ ਸਬ ਸੰਗਤਿ ਨੈ ਕਹਯੋ, ਵਹੈ ਕਾਜ ਉਨਿ ਕੀਨ ।
ਲਿਖਯੋ ਸੁ ਲਿਖਤ ਬਹਾਇਯੋ, ਯਹ ਬਿਬੇਕ ਤਬ ਦੀਨ ॥੧੧॥੨੭੦॥

ਚੋਪਈ

ਚਲੀ ਬਾਤ ਪੰਚਨ ਮੈ ਆਈ । ਲਿਖਤ ਸਕਲ ਉਨ ਦਿਯੋ ਬਹਾਈ ।
ਤਬ ਉਨ ਹੀ ਬਿਚਾਰ ਯਹ ਕੀਨਾ । ਸਬ ਬਾਜਾਰ ਬੰਦ ਕਰਿ ਦੀਨਾ ॥੧੨॥੨੭੧॥
ਫਿਰਿ ਗਾਢੇ³ ਕਰਿ ਲਿਖਤ ਕਰਾਏ । ਕੇਤਨ ਕਿਰਤ ਬਿਨਾ ਦੁਖ ਪਾਏ ।
ਕੇਤਨ ਜਾਇ ਜਾਇ ਲਿਖਿ ਦੀਨਾ । ਜੋ ਉਨ ਕਹਯੋ ਸੋਈ ਉਨ ਕੀਨਾ ॥੧੩॥੨੭੨॥
ਕੇਤਨ ਆਸ ਏਕ ਪਰ ਧਰੀ । ਕੇਤਨ ਉਚ ਨੀਚ ਚਿਤ ਕਰੀ ।
ਕੇਤਨ ਦਰ ਦਰਸਨ ਕੋ ਧਾਏ । ਕੇਤਨ ਗ੍ਰਿਹ ਹਾਕਮ ਕੇ ਆਏ ॥੧੪॥੨੭੩॥

ਦੋਹਰਾ

ਕੇਤਕ ਦਰਸਨ ਕੋ ਗਏ, ਕੇਤਕ ਭਏ ਉਦਾਸ ।
ਕੇਤਕ ਹਾਕਮ ਕੇ ਗਏ, ਨਹਿ ਰਾਖਯੋ ਬਿਸਵਾਸ ॥੧੫॥੨੭੪॥

ਚੋਪਈ

ਕੇਤਕ ਸਿੱਖਨ ਯਹਿ ਮਤਿ ਧਾਰਾ । ਹਾਕਮ ਆਗੇ ਕਰੀ ਪੁਕਾਰਾ ।
ਪੰਚਨ ਨਗਰ ਬੰਦ ਸਬ ਕੀਨਾ । ਇਨ ਕੋ ਹੁਕਮ ਤੁਮੋ ਕਛੁ ਦੀਨਾ ॥੧੬॥੨੭੫॥

¹ਸੋਦਾ, ਵਣਜ-ਵਿਹਾਰ ।

²ਪ੍ਰਾਣੀ, ਭਾਵ-ਪੁਰਸ਼ ।

³ਪੁੱਕੇ ।

ਮਧ ਮਜੀਤ¹ ਰੀਤਿ ਉਨ ਧਾਰੀ । ਕਰਨ ਨ ਪਾਵੈ ਹਮ ਬਿਉਹਾਰੀ ।
 ਤਬ ਹਾਕਮ ਬਿਚਾਰ ਯਹ ਕੀਨਾ । ਤਿਨ ਕੇ ਹੁਕਮੁ ਸਾਥ ਕਰ ਦੀਨਾ ॥੧੭॥੨੭੬॥
 ਜਾਇ ਮਜੀਤ ਕਹੋ ਰੇ ਭਾਈ । ਇਨ ਕੀ ਹਾਟੈ ਦੇਹੁ ਖੁਲਾਈ ।
 ਲੀਨੇ ਹੁਕਮ ਤਹਾਂ ਚਲਿ ਆਏ । ਜੇ ਸਿਰਦਾਰ ਤੇਈ ਬਤਲਾਏ ॥੧੮॥੨੭੭॥

ਦੋਹਰਾ

ਦੇਖਤ ਹੀ ਚਵਕੇ² ਸਕਲ, ਹੁਤੇ ਪੰਚ ਸਬ ਸੋਇ ।
 ਹਾਟਨ ਖੋਲ ਨ ਦੇਹਿਗੇ, ਹੋਨੀ ਹੋਇ ਸੁ ਹੋਇ ॥੧੯॥੨੭੮॥

ਚੋਪਈ

ਮਿਲਿ ਪੰਚਨ ਇਮ ਬਾਤ ਬਨਾਈ । ਸਬ ਮਜੀਤ ਬੰਦ ਕਰਵਾਈ ।
 ਮਿਲੇ ਅਪਾਰ ਨਗਰ ਮੈ ਸੋਈ । ਕਹਿਤ ਖਾਲਸਾ ਕਿਹ ਬਿਧਿ ਹੋਈ ॥੨੦॥੨੭੯॥
 ਦੇਖਹੁ ਅਬ ਕੈਸੇ ਬਨਿ ਆਵੈ । ਕੈਸੀ ਸੋਭ ਖਾਲਸਾ ਪਾਵੈ ।
 ਕਰੀਐ ਅਬ ਇਨ ਸੋ ਬਿਧਿ ਸੋਈ । ਕਹੈ ਨ ਫੇਰ ਖਾਲਸਾ ਕੋਈ ॥੨੧॥੨੮੦॥
 ਮਿਲਿ ਹਾਕਮ ਕੇ ਬਾਤ ਬਨਾਈ । ਇਨ੍ਹੇ ਰਾਹ ਇਕ ਨਈ ਚਲਾਈ ।
 ਕੁਲਾ ਕਰਮ ਕੇ ਮਾਰਗ ਤਯਾਗੇ । ਕਰਿ ਹੈ ਚਾਲ ਔਰ ਇਮ ਲਾਗੇ ॥੨੨॥੨੮੧॥

ਦੋਹਰਾ

ਵਾਹਗੁਰੂ ਕਾ ਖਾਲਸਾ, ਕਹਤ ਸਕਲ ਮਿਲਿ ਸੋਇ ।
 ਪੂਛੇ ਇਨੇ ਸੁਚੇਤਿ ਕੈ, ਜੋ ਤੁਮਰੇ ਮਨ ਹੋਇ ॥੨੩॥੨੮੨॥

ਚੋਪਈ

ਪਾਤਸਾਹ ਦਿਲੀ ਪਤਿ ਸੋਈ । ਕਹਤ ਖਾਲਸਾ ਤਾ ਕੋ ਹੋਈ ।
 ਤੁਮੈ ਖਾਲਸਾ ਕਿਆ ਮਤਿ ਧਾਰਾ । ਸੋ ਬਿਧਿ ਕਹੀਐ ਸੋਚ ਬਿਚਾਰਾ ॥੨੪॥੨੮੩॥
 ਤਬ ਸਿੱਖਨ ਯਹ ਬਾਤ ਬਤਾਈ । ਸਤਿਗੁਰੁ ਪੁਰਖ ਮਹਾ ਸੁਖਦਾਈ ।
 ਆਗੈ ਜਿਨ ਕੈ ਨਾਇਬ ਹੋਤੇ । ਨਾਵ ਮਸੰਦ ਸਗਲ ਥੇ ਜੋਤੇ ॥੨੫॥੨੮੪॥

ਦੋਹਰਾ

ਸੋ ਸਤਿਗੁਰੁ ਕਿਯੇ ਦੂਰਿ ਸਬ, ਪਰਮ ਜੋਤਿ ਨਿਜ ਧਾਰਿ ।
 ਸਗਲ ਸਿਖ ਭਏ ਖਾਲਸਾ, ਸੁਨਿਯੈ ਸਾਚ ਬਿਚਾਰ ॥੨੬॥੨੮੫॥

¹ਦੁਕਾਨ, ਹੱਟੀ । ਮਜੀਤ ਸ਼ਬਦ ਅਰਬੀ ਦੇ ਮੁਜਤਮਅ (ਸਾਮਾਨ ਜਾਂ ਸੇਵਾ
 ਇਕਤ੍ਰ ਕਰਨ ਦੀ ਥਾਂ) ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਰੂਪ ਹੈ । (ਦੇਖੋ, ਗੁਰੂ ਸ਼ਬਦ ਰਤਨਾਕਰ
 ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼, ੧੯੬੦, ਸਫ਼ਾ ੭੦੫) । ²ਚੌਕੇ, ਚੌਂਕ ਉੱਤੇ ।

ਚੋਪਈ

ਤਬ ਬਿਚਾਰ ਹਾਕਮ ਸੁਨਿ ਰਹਾ । ਮਿਲਿ ਸਿਖਨ ਐਸੇ ਕਛੁ ਕਹਾ ।
ਤਬ ਮਿਲਿ ਪੰਚਨ ਯਹ ਮਤ ਕੀਨਾ । ਕਛੁ ਇਕ ਖਰਚੁ ਤਾਸ ਕੋ ਦੀਨਾ ॥੨੭॥੨੮॥
ਏਕ ਬੇਰ ਇਨ ਕੋ ਗਹਿ ਕੀਜੇ । ਭੇਟ ਕਸੀ ਹਮ ਤੇ ਕਛੁ ਲੀਜੇ ।
ਤਬ ਉਨ ਖਰਚ ਹਾਥ ਕਰਿ ਲੀਨਾ । ਜੇ ਉਨ ਕਹਯੋ ਸੋਈ ਉਨ ਕੀਨਾ ॥੨੮॥੨੯॥
ਕੇਤਕ ਸਿੱਖ ਪਕਰਿ ਬੈਠਾਏ । ਕੇਤਕ ਸੁਨਤ ਮਹਾ ਡਰ ਪਾਏ ।
ਉਚੁ ਨੀਚ ਕੇਤਨ ਸੋ ਕਰੀ । ਐਸੀ ਬਾਤ ਪ੍ਰਬਲ ਹੁਇ ਪਰੀ ॥੨੯॥੩੦॥

ਦੋਹਰਾ

ਮਿਲਿ ਪੰਚਨ ਕੀਨੋ ਮਤਾ, ਧਰਿਯੈ ਸੰਗਿ ਅਪਾਰ ।
ਏਕ ਓਰ ਭਯੋ ਖਾਲਸਾ, ਏਕ ਓਰ ਸੰਸਾਰ ॥੩੦॥੩੧॥

ਕਬਿੱਤੁ

ਸੰਤਨ ਕੇ ਕਾਜ ਕੀ ਸੁ ਲਾਜ ਤੈਹੀ ਭਰਨ ਕਹੀ,
ਔਰ ਮੇਰੇ ਸ੍ਵਾਮੀ ਬੇਰ ਕੌਨ ਸੀ ਜੁ ਕਹੀ ਹੈ ।
ਧੜੀਏ ਬਟ ਪੜੀਏ ਔਰ ਨਗਰ ਕੇ ਅਪਾਰ ਲੋਗ,
ਖਾਲਸੇ ਕੇ ਸਿੱਖੋਂ ਸਾਥ ਨੀਚ ਉਚੁ ਭਈ ਹੈ ।
ਕਹਤੇ ਹੈਂ ਕਪਟ ਬੇਨ ਸੁਨਤ ਹੀ ਨ ਪਰਤ ਚੈਨ,
ਕਾਂਪਤ ਸਰੀਰ ਸਰਨ ਤੇਰੀ ਹੀ ਜੁ ਗਹੀ ਹੈ ।
ਸੁਨਿਯੈ ਪੁਕਾਰ ਕਰਨਹਾਰ ਨਹਿ ਬਿਲੰਮ ਧਾਰ,
ਤੇਰੇ ਹੀ ਅਧਾਰ ਬਾਤ ਤੁਝ ਤਾਈ ਰਹੀ ਹੈ ॥੩੧॥੩੨॥

ਦੋਹਰਾ

ਸੁਨਿ ਦਯਾਲ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਹੋ, ਭਯੋ ਸੁ ਆਨਿ ਸਹਾਇ ।
ਹਾਕਮ ਕੇ ਮਨ ਮੈ ਬਸੀ, ਹਾਟੈ ਦਈ ਖੁਲਾਇ ॥੩੨॥੩੩॥

ਚੋਪਈ

ਸਬ ਮਜੀਤ ਖੋਲ ਕਰ ਦੀਨੀ । ਤਬੀ ਸੁਲਾ ਆਪਸ ਮੋ ਕੀਨੀ ।
ਹਾਟੈ ਖੁਲੀ ਭਯੋ ਰੁਜਗਾਰਾ । ਭਯੋ ਅਨੰਦ ਕ੍ਰੋਧ ਜਬ ਮਾਰਾ ॥੩੩॥੩੪॥
ਮਿਲਿ ਆਪਸ ਮੈ ਬਹੁ ਸੁਖ ਕੀਨਾ । ਅਧਿਕ ਹੇਤ ਆਗੇ ਤੇ ਚੀਨਾ ।
ਫੇਰਿ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਿ ਮੈ ਆਏ । ਕੇਤਨ ਆਇ ਗੁਨਾਹ ਬਖਸਾਏ ॥੩੪॥੩੫॥

ਤਬ ਸਿੱਖਨ ਉਨ ਲਿਯੋ ਮਿਲਾਈ । ਫੇਰਿ ਚਾਲ ਦਰਸਨ¹ ਕੀ ਆਈ ।
ਦਰ ਦਰਸਨ ਕੋ ਸਿੱਖ ਸਿਧਾਏ । ਭਏ ਅਨੰਦ ਪ੍ਰਭੂ ਗੁਨ ਗਾਏ ॥੩੫॥੨੯੪॥

ਦੋਹਰਾ

ਤਿਨ ਕੋ ਲਿਯੋ ਮਿਲਾਇ, ਜਿਨੈ ਲਿਖਤ ਲਿਖ ਲਿਖ ਦਏ ।
ਸਤਿਗੁਰੁ ਕੇ ਪ੍ਰਤਾਪ, ਫੇਰ ਸਿੱਖ ਦਰਸਨ ਗਏ ॥੩੬॥੨੯੫॥
ਏ ਤੋ ਦਰਸਨ ਕੋ ਗਏ, ਕਰਤਾ ਕਰੇ ਸੁ ਹੋਇ ।
ਕਥਾ ਜੁੱਧ ਸੰਗ੍ਰਾਮ ਕੀ, ਬਰਨਤ ਹੋ ਅਬ ਸੋਇ ॥੩੭॥੨੯੬॥

ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੁ ਸੋਭਾ ਗ੍ਰੰਥੇ ਰਹਿਤ ਪ੍ਰਗਾਸ ਸਪਤਮ ਅਧਿਆਇ ਬਰਨਨੰ
ਸੰਪੂਰਨਮਸਤੁ ਸੁਭਮਸਤੁ ॥੭॥

---

¹ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦਰਸਨ ਕਰਨ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ।

ਅੱਠਵਾਂ ਅਧਿਆਇ

{ ਰਾਜਾ ਕਹਿਲੂਰ ਦੀ ਚੜ੍ਹਾਈ,
ਸ੍ਰੀ ਆਨੰਦ ਪੁਰ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਜੁੱਧ: }
{ ੨੯ ਭਾਦੋਂ, ਸੰਮਤ ੧੭੫੭ ਬਿ: }

ਦੋਹਰਾ

ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਅਨੰਦ ਪੁਰ, ਸੁਭ ਸੁਥਾਸ ਤਿਹ ਥਾਨ ।
ਪਰਸਤ ਸੰਗਤਿ ਦਰਸ ਜਿਹ, ਪਾਵਤ ਨਾਮ ਨਿਧਾਨ ॥੧॥੨੯੭॥
ਕੇਤਕ ਸਿੱਖ ਬਿਦਾ ਭਏ, ਕੇਤਕ ਰਹੇ ਹਜ਼ੂਰਿ ।
ਕਿਯੋ ਸਾਜਿ ਸਜਿ ਜੁੱਧ ਕੋ, ਬਾਜੇ ਅਨਹਦ ਤੂਰਿ ॥੨॥੨੯੮॥
ਵੈ ਜੋ ਸਿੱਖ ਵਿਦਾ ਭਏ, ਨਗਰ ਨਗਰ ਬਿਸਥਾਰ ।
ਤਿਨ੍ਹੋਂ ਜਾਇ ਸੰਸਾਰ ਮੈ, ਕਉਤਕ ਕਰੇ ਅਪਾਰ ॥੩॥੨੯੯॥
ਨਗਰ ਨਗਰ ਮੈ ਜੁੱਧ ਕਰਿ, ਭਏ ਖਾਲਸਾ ਸੋਇ ।
ਮਾਨ ਬਚਨ ਸਨਮੁਖ ਭਏ, ਤਿਹ ਸਮਾਨ ਨਹੀਂ ਕੋਇ ॥੪॥੩੦੦॥
ਯਹ ਲੀਲਾ ਆਗੇ ਕਹੀ, ਦਿੱਲੀ ਕੋ ਬਿਸਥਾਰ ।
ਇਹੀ ਭਾਂਤਿ ਸੰਸਾਰ ਮੈ, ਕਉਤਕ ਭਏ ਅਪਾਰ ॥੫॥੩੦੧॥
ਬਰਨਤ ਕਥਾ ਹਜ਼ੂਰ ਕੀ, ਕਰਤ ਜੁੱਧ ਬੀਚਾਰ ।
ਦੀਜੈ ਸਿੱਧ ਸੁ ਬੁੱਧਿਵਰ, ਕਰਨਹਾਰ ਕਰਤਾਰ ॥੬॥੩੦੨॥
ਕਛੁਕ ਸੁਨੀ ਕਛੁ ਉਕਤਿ ਕਰਿ, ਬਰਨਤ ਹੋ ਅਬ ਸੋਇ ।
ਕਰਨਹਾਰ ਕਰਤਾ ਧਨੀ, ਜੋ ਕਛੁ ਕਰੈ ਸੁ ਹੋਇ ॥੭॥੩੦੩॥

ਸਵੈਯਾ

ਰਾਜਨ ਸੋ ਰਚਿ ਜੁੱਧ ਬਿਰੋਧ ਕੋ ਸਾਜ ਕਿਯੋ ਜੁ ਯਹੈ ਕਲਧਾਰੀ ।
ਤਾਤੇ ਬਸੀ ਜਿਯ ਮੈ ਉਹਿ ਰਾਵ ਕੇ, ਬਾਧ ਕੇ ਤੇਗ ਕਰੀ ਅਸਵਾਰੀ ।
ਭੇਜ ਦਿਯੋ ਲਿਖਕੈ ਉਹਿ ਨੇ, ਅਬ ਛਾਡੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ! ਭੂਮਿ ਹਮਾਰੀ ।
ਕੈ ਕਛੁ ਦਾਮ ਦਯਾ ਕਰ ਦੇਵ, ਕੈ ਜੁੱਧ ਕਰੇ ਯਹਿ ਬਾਤ ਬਿਚਾਰੀ ॥੮॥੩੦੪॥

ਦੋਹਰਾ

ਸੁਨਤ ਬਾਤ ਸਤਿਗੁਰੁ ਤਬੈ, ਕੋਪ ਭਯੋ ਮਨ ਮਾਹਿ ।
ਰਾਜ ਤੈਜ ਦੋਉ ਬਨੈ, ਤਿਹ ਸਮਾਨ ਕੋਉ ਨਾਹਿ ॥੯॥੩੦੫॥

ਸਵੈਯਾ

ਕੋਪ ਭਯੋ ਜੁ ਕਹਯੋ ਗੁਰੁ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸੁ ਯਾ ਬਿਧਿ ਦਾਮ ਨ ਦੀਜੈ ।
ਮੂੜੁ ਅਜਾਨਨ ਸੋ ਹਿਤ ਕਉਨ ਹੈ, ਸਿੱਧ ਯਹੈ ਅਬ ਯੁੱਧਹਿ ਕੀਜੈ ।
ਮਾਂਗਤ ਦਾਨ ਸੁਜਾਨ ਯਹੈ, ਅਬ ਨੇਜੇ ਕੀ ਨੌਕ ਅਨੀ ਸੰਗਿ ਲੀਜੈ ।
ਐਸੇ ਹੂੰ ਜਾਨ ਕਰੀ ਅਭਿਮਾਨ, ਤੂ ਮਾਰਗ ਮੈ ਪਰ ਨੀਰ ਨ ਪੀਜੈ ॥੧੦॥੩੦੬॥

ਦੋਹਰਾ

ਰਾਜਾ ਆਵ ਹਜ਼ੂਰ ਤੁ, ਜੋ ਚਾਹੇ ਸੋ ਲੇਇ ।
ਕੈ ਕਛੁ ਜੁੱਧ ਬਿਰੁੱਧ ਕਰਿ, ਕਰ ਸੋ ਏਕ ਨ ਦੇਇ ॥੧੧॥੩੦੭॥

ਅਭਿਲਾਸ

ਰਾਵ ਕਹਿਲੂਰਹਿ¹ ਭਾਵ ਲਿਖਾ ਹਡੂਰ ਕੋ ।
“ਏ ਰਾਜਾ ! ਤੂੰ ਆਵ ਮੋਹਿ ਹਜ਼ੂਰ ਕੋ ।
ਤੂ ਉਘੇ ਤੇ ਆਵ, ਯਹੈ ਬਿਧਿ ਦੀਜਿਯੇ ।
ਜੀ, ਬੀਚ ਘੇਰ ਕੈ ਲੇਹੁ. ਜੁਧ ਇਮ ਕੀਜਿਯੇ ॥੧੨॥੩੦੮॥

ਦੋਹਰਾ

ਤਬੈ ਰਾਵ ਹੰਡੂਰ² ਕੋ, ਗਯੋ ਤਾਸ ਕੇ ਪਾਸ ।

¹ਕਹਿਲੂਰ (ਬਿਲਾਸ ਪੁਰ) ਦਾ ਰਾਜਾ ਇਸ ਸਮੇਂ ਅਜਮੇਰ ਚੰਦ ਸੀ, ਜੋ ਸੰਮਤ ੧੭੪੯ ਬਿ: ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਰਾਜਾ ਭੀਮ ਚੰਦ ਦਾ ਸੁਰਗਵਾਸ ਹੋਣ ਤੇ ਗੱਦੀ ਬੈਠਾ ਸੀ । ਇਹ ਰਾਜਾ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਭੀਮ ਚੰਦ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਤੇ ਸੁਭਾਉ ਦਾ ਕੁਝ ਤੱਤਾਂ ਸੀ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਇਸ ਦੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਨਾਲ ਹਮੇਸ਼ਾ ਅਣਬਣ ਹੀ ਰਹੀ ।

ਰਿਆਸਤ ਨਾਲਾ ਗੜ੍ਹ ਦਾ ਹੀ ਦੂਜਾ ਨਾਮ ਰਿਆਸਤ ਹੰਡੂਰ ਹੈ । ਰਾਜਾ ਬਿਲਾਸ ਪੁਰ ਤੇ ਰਾਜਾ ਹੰਡੂਰ (ਨਾਲਾ ਗੜ੍ਹ) ਦੀ ਉਸ ਸਮੇਂ ਬੜੀ ਗਹਿਰੀ ਦੋਸਤੀ ਸੀ ।

“ਜੋ ਕਛੁ ਕਹੋ ਸੁ ਕੀਜਯੈ”, ਕਰੀ ਯਹੋ ਅਰਦਾਸ ॥੧੩॥੩੦੯॥

ਛਪੈ ਛੇਦ

ਤਬੈ ਛਾਡਿ ਕਹਿਲੂਰ ਪੁਰ, ਕੀਨੀ ਅਸਵਾਰੀ।
ਮੁਹਰੇ ਧਰੇ ਨਿਸਾਨ, ਚਲੈ ਪਖਰੇਤ¹ ਸਿਗਾਰੀ।
ਭਯੋ ਰਾਵ ਅਸਵਾਰ, ਬਾਧਿ ਕਰਿ ਤੇਗ ਕਮਰ ਧਰ।
ਲਈ ਸੁ ਬਰਡੀ ਹਾਥ, ਨਾਭਿ ਆਗੇ ਜਮਧਰ ਧਰ।
ਡਾਲੀ ਸੁ ਢਾਲ ਲਟਕਾਇਕੇ, ਤਰਕਸ ਕਮਾਨ ਸੇਗ ਹੀ ਲਿਯੋ।
ਲੜਨ ਚਲੇ ਪ੍ਰਭੁ ਪੁਰਖ² ਸੋ, ਬਡਉ ਰਾਵ ਤੇਰੇ ਹਿਯੋ ॥੧੪॥੩੧੦॥

ਦੋਹਰਾ

ਤਬੈ ਰਾਵ ਕਹਿਲੂਰ ਕੋ, ਚੜ੍ਹੇ ਸਕਲ ਦਲ ਸਾਜ।
ਲੜਨ ਚਲੇ ਪ੍ਰਭੁ ਪੁਰਖ ਸੋ, ਕੀਨੋ ਨਿਪਟ³ ਅਕਾਜ ॥੧੫॥੩੧੧॥

ਛਪੈ ਛੇਦ

ਭਯੋ ਰਾਵ ਅਸਵਾਰ, ਫਉਜ ਮੈ ਭਯੋ ਨਗਾਰਾ।
ਖੋਲਨ ਚੜ੍ਹੇ ਸ਼ਿਕਾਰ, ਸੰਗਿ ਲਿਯੋ ਲੋਗ ਅਪਾਰਾ।
ਬਹੁ ਬਿਧਿ ਫਉਜ ਬਨਾਇ, ਸੰਗਿ ਰਾਜਾ ਸਭਿ ਲੀਨੇ।
ਆਨੰਦ ਪੁਰ ਕੈ ਨਿਕਟਿ, ਜਾਇ ਡੇਰਾ ਤਹਿ ਦੀਨੇ।
ਐਸੇ ਬਿਚਾਰ ਰਾਜਾ ਕਿਯੋ, ਬਿਦਾ ਫੋਜ ਸਬ ਕਰ ਦਈ।
ਘੇਰੇ ਸੁ ਨਗਰ ਚਹੁ ਓਰ ਤੇ, ਮਨਹਿ ਰਸਤਿ ਸਬ ਕਰ ਲਈ ॥੧੬॥੩੧੨॥

ਦੋਹਰਾ

ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਤਾਹੀ ਸਮੇ, ਲੀਨੋ ਸਿੰਘ⁴ ਬੁਲਾਇ।
ਦਿਯੋ ਖੜਗ ਕਰਿ ਤਾਸ ਕੇ, ਦੂਤਨ ਦੇਉ ਸਜਾਇ ॥੧੭॥੩੧੩॥

ਕਬਿਤੁ

ਤਬ ਹੀ ਬਚਨ ਪਾਇ, ਚੜ੍ਹਉ ਨਗਾਰਾ ਬਜਾਇ,
ਸੂਰ ਭਯੋ ਜੀਤ ਸਿੰਘ⁵ ਜੁੱਧ ਕੇ ਕਰਨ ਕੋ।

¹ਘੋੜ-ਸਵਾਰ, ਘੋੜ-ਚੜ੍ਹੇ।

²ਸ਼੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼।

³ਨਿਰਾ, ਕੇਵਲ।

⁴ਭਾਵ-ਸ਼ਾਹਜ਼ਾਦਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ। ⁵ਸ਼ਾਹਜ਼ਾਦਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਨਾਮ ਕਈ
ਥਾਵੇਂ ਇਸੇ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਵੀ ਆਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਮਾਲੂਮ ਹੁੰਦਾ
ਹੈ ਕਿ ਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜਾਂ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਹੀ ਨਾਮਾਂਤਰ ਹੈ।

(ਦੋਬੇ, ਛੇਦ-ਅੰਕ ॥੩੧॥੩੨੭)

ਸਿੰਘਨ ਕੋ ਸਾਥ ਲਿਯੋ, ਮੁਹਰੇ ਨਿਸਾਨ ਦਿਯੋ,
 ਬਾਂਧਯੋ ਹੈ ਖੜਗ ਸੀਸ ਦੂਤ ਕੇ ਧਰਨ ਕੋ ।
 ਬਾਂਧੀ ਜਮਧਾਰ ਔਰ ਤਰਕਸ ਕਮਾਨ ਸੰਗਿ,
 ਲੀਨੀ ਕਰਿ ਬਰਛੀ ਬਲ ਵੈਰੀ ਕੇ ਹਰਨ ਕੋ ।
 ਬਾਵੇਂ ਕਰਿ ਢਾਲ ਲਈ ਘੋਰੇ ਅਸਵਾਰ ਭਯੋ,
 ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸੰਗਿ ਜਾਤ ਰਾਵ ਸੋ ਲਰਨ ਕੋ ॥੧੮॥੩੧੭॥

ਦੋਹਰਾ

ਜਹਾ ਰਾਵ ਡੇਰਾ ਦਿਯੋ, ਤਹਾ ਨਗਾਰਾ ਦੀਨ ।
 ਸੁਨਤ ਸੁਵਨ ਧੁਨਿ ਤਾਸ ਕੀ, ਬਹੁਰਿ ਸੋਚ ਮਨਿ ਕੀਨ ॥੧੯॥੩੧੮॥

ਕਥਿਤੁ

ਪੂਛਿ ਕੈ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸੋ ਬਿਚਾਰ ਕਿਯੋ ਰਾਜਾ ਤਬ,
 “ਕਹੋ ਬਾਤ ਜੀਵਹੁ ਕੀ, ਕੈਸੇ ਜੁੱਧ ਕੀਜਿਯੈ ?
 ਕਰੋ ਰਤਵਾਹਿ ਜਾਇ, ਲੜੋ ਸਨਮੁਖ ਧਾਇ,
 ਐਸੋ ਹੈ ਬਿਚਾਰ ਕੈ ਸੁ ਸੁਲਹਿ ਕਰਿ ਲੀਜਿਯੈ ?”
 ਤਬ ਹੀ ਰਿਸਾਇ ਕੈ ਸੁਨਾਇ ਕਹਯੋ ਮੰਤ੍ਰੀ ਨੇ,
 “ਕਉਨ ਦਾਬਿ ਕਉਨ ਗਾਵਿ ਦੇ ਸਲਾਹ ਦੀਜਿਯੈ ।
 ਕੀਜੈ ਅਬ ਹੁਕਮ ਮੋਹਿ, ਮਨ ਮੈ ਨ ਆਨੋ ਕੋਇ,
 ਆਏ ਹੋ ਜੋ ਧਾਇ ਜਾਇ ਜੁੱਧ ਕਯੋ ਨ ਕੀਜਿਯੈ” ॥੨੦॥੩੧੯॥

ਦੋਹਰਾ

ਮੰਤ੍ਰ ਦਿਯੋ ਤਬ ਰਾਇ ਕੋ, ਕਰਉ ਬੀਰ ਸੰਗ੍ਰਾਮ ।
 ਲਰਨ ਭਿਰਨ ਸਾਕੇ ਕਰਨ, ਏ ਰਾਜਨ ਕੇ ਕਾਮ ॥੨੧॥੩੨੦॥

ਸਵੈਯਾ

ਰਾਵ ਕੋ ਪੂਛ ਪ੍ਰਧਾਨ ਚੜ੍ਹਯੋ, ਨ ਟਰਯੋ ਅਹਿਵਾਨ ਕਰੀ ਦੁਚਿਤਾਈ ।
 ਸੰਗਿ ਸਿਪਾਹ ਸੁਮਾਰ ਨਹੀਂ ਕਛੁ, ਵਾਰ ਨ ਪਾਰ ਗਨੀ ਨਹਿ ਜਾਈ ।
 ਏਕ ਸੁ ਏਕ ਬਲੀ ਜੁ ਚਲੇ, ਤਬ ਸਉਹ ਹੀ ਆਨਿ ਦਈ ਦਿਖਲਾਈ ।
 ਮੋਰਚੇ ਬਾਂਧਿ ਕੈ ਠਾਢੇ ਭਏ, ਭਈ ਸੂਰਨ ਕੇ ਮਨ ਮੈ ਜੁ ਬਧਾਈ ॥੨੨॥੩੨੧॥

੫੯

ਦੋਹਰਾ

ਏਕ ਠਾਵ ਜਬ ਜੁੱਗਨੀ¹, ਭਈ ਇਕੱਠੀ ਆਨ ।

ਬਾਜਤ ਰਾਗਨਿ ਰਾਗ ਸਬ, ਕਰਤ ਸੂਰ ਸੰਗ੍ਰਾਮ ॥੨੩॥੩੧੯॥

ਸਵੇਯਾ

ਬਾਜਤ ਭੇਰਿ ਕਰਨਾਇ² ਸਰਨਾਇ³, ਨਗਾਰੇ ਕੀ ਚੋਟ ਸੁਨਾਇ ਦਈ ਹੈ ।

ਬਾਜਤ ਰਾਗ ਛਹੇ ਅਰੁ ਤੀਸ⁴, ਗਈ ਸੁਧ ਕਾਇਰ ਕੋ ਨ ਰਹੀ ਹੈ ।

ਝੂਮਤ ਸੂਰ ਸੁਨੇ ਧੁਨਿ ਮਾਰੁ ਕੀ, ਮਾਰ ਹੀ ਮਾਰਿ ਬਿਚਾਰ ਲਈ ਹੈ ।

ਦੋਨੋ ਅਨੀ⁵ ਗਡ ਬੱਡ ਭਈ ਤਹ ਤੀਰ ਤੁਫੰਗ ਕੀ ਮਾਰ ਭਈ ਹੈ ॥੨੪॥੩੨੦॥

ਦੋਹਰਾ

ਪ੍ਰਿਥਮ ਮਾਰਿ ਬੰਦੂਕ ਕੀ, ਪਾਛੇ ਤੀਰ ਕਮਾਨ ।

ਫਿਰ ਪਾਛੇ ਸਮਸੇਰ ਲੈ, ਕਰਤ ਸੂਰ ਸੰਗ੍ਰਾਮ ॥੨੫॥੩੨੧॥

ਛਪੇ ਛੰਦ

ਲਰਤ ਏਕ ਸੋ ਏਕ, ਏਕ ਸੋ ਏਕ ਨਿਹਾਰੈ ।

ਕਰਤ ਸੂਰ ਸੰਗ੍ਰਾਮ, ਕਹਾ ਕਬਿ ਕਾਬਿ ਬੀਚਾਰੈ ।

ਦਿਵਤਨ⁶ ਧਰਜੇ ਧਿਆਨ, ਹੋਤ ਕਹੂੰ ਜੁੱਧ ਸਰਸ ਅਤਿ ।

ਵੇ ਚੜ੍ਹਿ ਚਲੇ ਬਿਬਾਨ, ਆਇ ਰੀਝੰਤ ਦੇਖਿ ਗਤਿ ।

ਜੋਗਨਿ ਸੁ ਆਨ ਉਪਰ ਖਰੀ, ਆਜ ਪਤ੍ਰ ਕੇਹੂ ਭਰੇ ।

ਜੇਧਾ ਸੁ ਜੀਤਯੋ ਜੁਧ ਮੈ, ਪ੍ਰਬਲ ਖਾਲਸਾਈ ਲਰੈ ॥੨੬॥੩੨੨॥

ਦੋਹਰਾ

ਸਤਿਗੁਰੁ ਕੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਤੇ, ਲਰਤ ਖਾਲਸਾ ਸੋਇ ।

ਸੂਰਾ ਸਬ ਤਿਹੂੰ ਲੋਕ ਮੈ, ਤਿਹ ਸਮਾਨ ਨਹੀਂ ਕੋਇ ॥੨੭॥੩੨੩॥

ਕਬਿਤੁ

ਵਾਹਗੁਰੂ ਮਨਾਇ ਜੀਇ ਧਾਰਿ ਕੋਪ ਪਰੇ ਧਾਇ,

ਕਰੇ ਲੋਗ ਹਾਇ ਹਾਇ ਐਸੀ ਬਿਧਿ ਕਰ ਹੀ ।

¹ਜੁਗ-ਅਨੀ, ਭਾਵ—ਦੋਹਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਦੀ ਫੌਜ ।

²ਤੁਰ੍ਹੀ, ਡੱਫ ।

³ਸਹਿਨਾਈ, ਇਕ ਵਾਜਾ ।

⁴ਛੇ ਰਾਗ ਤੇ ਤੀਹ ਰਾਗਣੀਆਂ ।

⁵ਫੌਜ ।

⁶ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੇ ।

ਮਾਰੇ ਸਮਸੇਰਨ ਕੇ ਲੋਥਨਿ ਪੈ ਲੋਥਿ ਡਾਰੀ,
 ਤੀਰਨ ਕੇ ਮਾਰੇ ਕਹੂੰ ਧੀਰਜ ਨ ਧਰ ਹੀ ।
 ਮਾਰੇ ਜੁ ਬੰਦੂਕਨ ਕੇ ਦੀਨੇ ਅਸਵਾਰ ਡਾਰ,
 ਨੇਜਨ ਕੇ ਮਾਰੇ ਨਰ ਧਰਨੀ ਪਰ ਪਰ ਹੀ ।
 ਮਾਰੇ ਜਮਧਾਰਨ ਕੇ ਜੀਵਨ ਕੇ ਨਾਹਿ ਮੂਲ,
 ਬਾਂਧੇ ਹਥਿਆਰ ਪਾਂਚਾ ਖਾਲਸਾ ਜੀ ਲਰ ਹੀ ॥੨੮॥੩੨੪॥

ਦੋਹਰਾ

ਚਲਤ ਤੀਰ ਬੰਦੂਕ ਤਹ, ਨੇਜਾ ਸਰਸ^੨ ਅਪਾਰ ।
 ਬਗਤਿ^੩ ਬਹੁਤ ਤਰਵਾਰ ਜਹਿ, ਚਮਕਤ ਹੈ ਜਮਧਾਰ ॥੨੯॥੩੨੫॥

ਛਪੈ ਛੰਦ

ਤਬੈ ਗਹੀ ਤਰਵਾਰ, ਫਉਜ ਮੈ ਪਰਤ ਧਾਇ ਕਰਿ ।
 ਕਰਤ ਏਕ ਸੋ ਦੋਇ, ਦੋਇ ਹੋਇ ਪਰਤ ਧਰਤਿ ਪਰ ।
 ਚਲਤ ਰਕਤ ਦਰੀਆਉ, ਗਿਰਤ ਜੁਝੰਤ ਸੂਰ ਤਹਿ ।
 ਦਿਵਸ ਰੈਨ ਹੋਇ ਗਈ, ਪਉਨ ਹੁਇ ਰਹੀ ਮੰਦ ਜਹਿ ।
 ਮਹਾਂ ਜੁੱਧ ਭਾਰੀ ਭਯੋ, ਖਬਰ ਤੀਨ ਲੋਕਨ ਭਈ ।
 ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸੁਤ ਇਵ ਲਰਤ, ਰਾਜਨ ਕੀ ਸੁਧਿ ਬੁਧਿ ਗਈ ॥੩੦॥੩੨੬॥

ਦੋਹਰਾ

ਰਾਜਨ ਕੀ ਸੁਧਿ ਬੁਧਿ ਗਈ, ਭਯੋ ਜੁੱਧ ਜਬ ਜੋਰ ।
 ਲਰਤ ਸਿੰਘ ਰਣਜੀਤ ਤਹਿ, ਫਉਜ ਦਈ ਸਬ ਮੋਰ ॥੩੧॥੩੨੭॥

ਚੋਪਈ

ਏਕ ਲਰੇ ਇਕ ਭਾਜਿ ਲੁਕਾਨੇ । ਇਕ ਕਾਇਰ ਦੇਖਿ ਬਹੁਤ ਡਰਪਾਨੇ ।
 ਇਕ ਘਾਇਲ ਹੁਇ ਗਏ ਬਿਹਾਲ । ਇਕ ਉਘਰੇ ਸੀਸ ਫਿਰੈ ਬਿਕਰਾਲ ॥੩੨॥੩੨੮॥
 ਇਕ ਸਨਮੁਖ ਹੁਇ ਜੁੱਧ ਮਚਾਵੈ । ਇਕ ਭਾਜੇ ਫਿਰ ਨਿਕਟਿ ਨ ਆਵੈ ।
 ਇਕ ਪਿਆਸੇ ਪਾਨੀ ਬਿਨੁ ਮਰਈ । ਇਕ ਦੇਖੇ ਤੇਗ ਧੀਰ ਨਹੀਂ ਧਰ ਹੀ ॥੩੩॥੩੨੯॥
 ਅਧਿਕ ਅਧੀਰ ਸਸਤ੍ਰ ਤਜਿ ਡਾਰੇ । ਗਿਰ ਗਿਰ ਪਰੇ ਪਖਰੀਆ^੪ ਸਾਰੇ ।

^੧ਪੰਜ ਹਥਿਆਰ ਇਹ ਹਨ : ਕ੍ਰਿਪਾਨ, ਤੀਰ-ਕਮਾਣ, ਬੰਦੂਕ, ਨੇਜਾ ਅਤੇ
 ਬਰਛੀ ਜਾਂ ਬਰਛਾ । ^੨ਅਧਿਕ, ਵਧੀਕ । ^੩ਚਲਦੀ ਹੈ ।

^੪ਪਖਰੈਤ, ਘੋੜ-ਸਵਾਰ, ਘੋੜ-ਚੜ੍ਹੇ ।

ਏਕ ਸੂਰ ਹੋਇ ਸਨਮੁਖ ਲਰਈ । ਵੇ ਮਰਨੇ ਤੇ ਬਿਲਮ ਨ ਕਰਈ ॥੩੪॥੩੩੦॥

ਦੋਹਰਾ

ਲਰਤ ਸੂਰ ਸੰਗ੍ਰਾਮ ਮੈ, ਮਹਾ ਨਿਡਰ ਮਨ ਸੋਇ ।

ਤਾ ਸਮਾਨ ਤਿਹੁ ਲੋਕ ਮੈ, ਬਿਰਲਾ ਗਨੀਐ ਕੋਇ ॥੩੫॥੩੩੧॥

ਸਵੈਯਾ

ਗਾਜਤ ਸੂਰ ਮਹਾ ਰਨ ਮੈ, ਘਨ ਮੈ ਚਮਕੈ ਬਿਜਲੀ ਘਨਨਾਵੈ ।

ਤਾਰਨ ਮੈ ਜਿਮ ਚੰਦ ਦਿਵੈ, ਨ ਛਪੈ ਰਣਜੀਤ ਮਹਾ ਰਨ ਪਾਵੈ ।

ਭਾਨ ਪ੍ਰਕਾਸ ਕਿਯੋ ਜੁ ਤਬੈ, ਨਿਸ ਭਾਜਤ ਹੈ ਤਿਹ ਨੇੜ ਨ ਆਵੈ ।

ਮਾਨੇ ਪ੍ਰਕਾਸ ਕਿਯੋ ਜੁ ਤਬੈ ਸੈ ਬਾਜਿ ਸੁਯੋ ਦਲ ਰਾਜਨ ਕੇ ਬਿਚਲਾਵੈ ॥੩੬॥੩੩੨॥

ਦੋਹਰਾ

ਕੋਤਨ ਦਿਨ^੧ ਇਹ ਭਾਂਤਿ ਕਰਿ ਭਯੋ ਜੁਧ ਸੰਗ੍ਰਾਮ ।

ਪ੍ਰਬਲ ਭਯੋ ਤਹਿ ਖਾਲਸਾ, ਰਾਜਨ ਮਾਨੀ ਆਨ ॥੩੭॥੩੩੩॥

ਚੌਪਈ

ਤਬ ਉਪਾਵ ਰਾਜੇ ਇਮ ਕੀਨਾ । ਮੰਤ੍ਰੀ ਸੋ ਬਿਚਾਰ ਕਰਿ ਲੀਨਾ ।

ਇਹੀ ਭਾਂਤਿ ਦਾਵ ਕਰਿ ਆਵੈ । ਅਉਰ ਕਛੁ ਨਹੀਂ ਹੋਤ ਉਪਾਵੈ ॥੩੮॥੩੩੪॥

ਏਕ ਆਨ ਸਤਿਗੁਰੁ ਕੋ ਦੀਜੇ । ਤਬੈ ਠਾਂਵ ਅਪਨੀ ਕਰਿ ਲੀਜੇ ।

ਗਉ ਬਾਂਧਿ ਰਾਵ ਤਹਿ ਗਯੋ । ਛਾਡੋ ਗਾਂਵ ਭਾਂਤਿ ਯਹ ਕਹਯੋ ॥੩੯॥੩੩੫॥

ਸ੍ਰਵਨ ਸੁਨਤ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦਾਤੇ । ਛਾਡੀ ਠਉਰ ਕਰੀ ਯਹਿ ਬਾਤੇ ।

ਪੁਰ ਨਿਰਮੋਹ ਕੀਨੋ ਬਿਸ੍ਵਾਮਾ । ਭੇਜੀ ਵਉਜ ਹਨਨ ਕੋ ਗ੍ਰਾਮਾ ॥੪੦॥੩੩੬॥

ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਸੋਭਾ ਗ੍ਰੰਥ ਸੰਗ੍ਰਾਮ ਆਨੰਦ ਪੁਰ ਕਾ ਜੋ ਪਹਿਲਾ ਹੋਆ ਰਾਜੇ ਸਾਬ

ਆਨਵਾਂ ਧਿਆਇ ਸੰਪੂਰਨਮਸਤੁ ਸੁਭਮਸਤੁ ॥ ੮ ॥

---

^੧ਇਹ ਜੰਗ ੨੯ ਭਾਦਰੋ ੧੭੫੭ ਬਿ: ਤੋਂ ੧ ਅੱਸੂ ੧੭੫੭ ਬਿ: ਤਕ ਲਗਾਤਾਰ ਚਾਰ ਦਿਨ ਹੁੰਦਾ ਰਹਿਆ । ਇਸ ਵਿਚ ਤਾਰਾ ਗੜ੍ਹ, ਫਤਿਹ ਗੜ੍ਹ, ਅਗੰਮ ਗੜ੍ਹ ਤੇ ਲੋਹ ਗੜ੍ਹ ਦੀਆਂ ਚਾਰੇ ਲੜਾਈਆਂ, ਜੋ ਇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਵੱਖੋਂ ਵੱਖ ਥਾਵਾਂ ਤੋਂ ਹਮਲੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ।

ਨੌਵਾਂ ਅਧਿਆਇ

ਨਿਰਮੋਹ ਗੜ੍ਹ ਦਾ ਜੁੱਧ
 { ੭ ਕੱਤਕ ਤੋਂ ੧੪ ਕੱਤਕ ੧੭੫੭ ਬਿ: }
 ਸੂਬਾ ਸਰਹਿੰਦ ਦੀ ਚੜ੍ਹਾਈ

ਦੋਹਰਾ

ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਨਿਰਮੋਹ¹ ਮੈ, ਆਨਿ ਕਿਯੋ ਬਿਸ਼ਾਮ ।

ਚਲੀ ਫਉਜ ਕਹਿਲੂਰ ਕੋ, ਲੂਟਿ ਲੇਹੁ ਸਭਿ ਗ੍ਰਾਮ ॥੧॥੩੩੭॥

ਸਵੈਯਾ

ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਕੀ ਫਉਜ ਚੜੀ, ਅਰਿ ਘੋਰਿ ਲਿਯੋ ਸਭ ਗਾਂਵ ਗੁਜਾਰਾ ।

ਦੇਖਿ ਨਿਹਾਰ ਮਹਾ ਬਿਸ਼ੁਮਾਰ, ਪਹਾਰਿਯੈ ਕੇਤੇ ਹੀ ਮਾਰੇ ਅਪਾਰਾ ।

ਲੇਬਨ ਪੈ ਤਹਿ ਲੋਥ ਪਰੀ, ਅਰੁ ਜੋਗਨਿ ਆਨ ਕੇ ਪਤ੍ਰ ਪਸਾਰਾ ।

ਜੂਝਤ ਸਾਹਿਬ ਚੰਦ ਤਹਾਂ, ਜਹਿ ਜੋਰ ਪਰੀ ਰਨ ਮਾਹਿ ਪੁਕਾਰਾ ॥੨॥੩੩੮॥

ਦੋਹਰਾ

ਲਿਯੈ ਪਤ੍ਰ ਜੋਗਨਿ ਅੰਗੀ, ਗਿੱਧ ਬਹੁਤ ਮੰਡਲਾਤ ।

ਲਰਤ ਸੂਰ ਸੰਗ੍ਰਾਮ ਮਹਿ, ਮਹਾ ਨਿਡਰ ਹੁਇ ਜਾਤ ॥੩॥੩੩੯॥

ਸਵੈਯਾ

ਮਾਰ ਹੀ ਮਾਰ ਪੁਕਾਰਤ ਹੈਂ ਤਹਾਂ, ਜੂਝਤ ਸੂਰ ਮਹਾ ਰੰਗ ਰਾਤੇ ।

ਜੋਧਨ ਸੋ ਤਹਾਂ ਜੋਧ ਅਰੇ, ਨ ਟਰੇ ਨ ਡਰੇ ਸੁ ਖਰੇ ਹੀ ਲਰਾਤੇ ।

¹ਨਿਰਮੋਹ ਗੜ੍ਹ ਕੀਰਤਪੁਰ-ਰੋਪੜ (ਅੰਬਾਲਾ) ਦੇ ਦਰਸਿਆਨ ਪਿੰਡ ਹਰਦੋ ਨਮੋਹ ਪਾਸ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਸ਼੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਦਾ ਸਾਧਾਰਣ ਗੁਰਦਵਾਰਾ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ।

ਜੂਝਤ ਸੂਰ ਠਿਠੈ ਧਰ ਪੈ, ਸੁ ਪਰੈ ਰਨ ਮੈ ਜੁ ਮਹਾ ਹੀ ਸੁਹਾਤੇ ।
ਕਾਇਰ ਏਕ ਭਜੇ ਮੁਖਿ ਮੋਰਿ ਕੈ, ਛੋਡਿ ਚਲੇ ਰਨ ਹੀ ਡਰਪਾਤੇ ॥੪॥੩੪੦॥

ਦੋਹਰਾ

ਲਰਤ ਜੋਰ ਸੰਗ੍ਰਾਮ ਮੈ, ਟਾਰਜੋ ਨਾਹਿ ਟਰੇਤ ।
ਏਕ ਮਾਰਿ ਦੁਇ ਦੁਇ ਕਰਤ, ਦੁਇ ਦੁਇ ਧਰਤ ਪਰੇਤ ॥੫॥੩੪੧॥

ਸਵੈਯਾ

ਜੋਰ ਲਰੈ ਤਹਿ ਖਾਲਸਾ ਆਛੈ ਹੂ, ਮਦਤ ਸਾਹਿਬ ਚੰਦ^੧ ਕੀ ਜਾਈ ।
ਏਕ ਸੋ ਏਕ ਮਹਾਬਲੀ ਸੂਰ, ਲਏ ਰਨ ਮੈ ਜੁ ਕਰੈ ਹਥਿ ਆਈ ।
ਮਾਰਿ ਲਈ ਤਹਾ ਫੇਜ਼ ਕਿਤੀ ਜੁ, ਰਹੀ ਸੁ ਅਤੀ ਜੁ ਦਈ ਬਿਚਲਾਈ ।
ਜੀਤ ਭਈ ਤਹਾ ਖਾਲਸੇ ਕੀ, ਅਰੁ ਸਾਹਿਬ ਚੰਦ ਕੀ ਲੋਥ ਉਠਾਈ ॥੬॥੩੪੨॥

ਦੋਹਰਾ

ਲੋਥ ਲਿਯੋ ਨਿਰਮੋਹ ਮੈ, ਆਨਿ ਦਿਯੋ ਤਿਹ ਦਾਗ ।
ਪ੍ਰਾਨ ਦਿਯੋ ਹੁਇ ਖਾਲਸਾ, ਪੂਰਨ ਤਾਕੇ ਭਾਗ ॥੭॥੩੪੩॥

ਸਵੈਯਾ

ਕੇਤੇ ਹੀ ਗਾਂਵ ਅਪਾਰ ਨਿਹਾਰ ਕੈ, ਮਾਰਿ ਲਏ ਜਬੈ ਖਾਲਸਾ ਧਾਯੋ ।
ਰਾਜਨ ਸੋਚ ਕਿਯੋ ਮਨ ਮੈ ਅਬ, ਜੋਰ ਹੀ ਖਾਲਸੇ ਧੂਮ ਉਠਾਯੋ ।
ਗਾਂਵਨ ਕੇ ਨਰ ਭਾਜਿ ਗਏ ਸੁ, ਬਸੈ ਬਨ ਮੈ ਨ ਰਹੈ ਠਹਰਾਯੋ ।
ਐਸੇ ਉਪਾਵ ਕੋਈ ਕਰਿਯੋ, ਯਹ ਠਉਰ ਰਹੈ, ਨਹੀਂ ਲੇਤ ਛਿਨਾਯੋ ॥੮॥੩੪੪॥

ਦੋਹਰਾ

ਤਬੈ ਰਾਵ ਕਹਿਲੂਰ ਕੇ, ਕੀਨੋ ਏਕ ਉਪਾਉ ।
ਬਿਦਾ ਕਿਯੋ ਪ੍ਰਧਾਨ ਕੋ, ਅਬੈ ਤੁਰਕ^੨ ਪੈ ਜਾਉ ॥੯॥੩੪੫॥

ਸਵੈਯਾ

ਜਾਇ ਕਹੀ ਸੁਲਤਾਨ ਹੀ ਸੋ, ਹਮ ਸੋ ਇਨ ਜੋਰਨਿ ਜੋਰਿ ਕਰੀ ਹੈ ।
ਮਾਰਿ ਲਿਯੋ ਤਿਹ ਗਾਂਵ ਸਬੈ, ਜੁ ਅਬੈ ਕਹਿਲੂਰ ਪੈ ਚੋਟ ਧਰੀ ਹੈ ।

ਇਹ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਚੰਦ ਪਹਿਲਾਂ ਭੰਗਾਣੀ ਦੇ ਜੰਗ ਵਿਚ ਬੜੀ ਬਹਾਦਰੀ
ਨਾਲ ਲੜਿਆ ਸੀ ।   ^੧ਭਾਵ—ਸ਼ਾਹ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਆਲਮਗੀਰ ।

ਜਾਨੀ ਨ ਜਾਤਿ ਕਰੈਗੋ ਕਹਾਂ ਸੁ,ਯਹੈ ਬਿਧਿ ਜਾਨਿ ਕੈ ਸਿਸਟਿ ਡਰੀ ਹੈ ।
ਕੀਜੈ ਅਬੈ ਉਪਰਾਲੇ ਹਮਾਰਾ ਸੁ,ਕਯੋ ਨ ਕਰੋ ਤੁਮਹੂ ਜੁ ਧਰੀ ਹੈ ॥੧੦॥੩੪੬॥

ਦੋਹਰਾ

ਆਨਿ ਤੁਰਕ ਕੇ ਕਰਿ ਦਈ, ਰਾਜਾ ਕੀ ਅਰਦਾਸ ।
ਤੁਰਕ ਕਹਯੋ ਇਕ ਔਰ ਸੋ, ਜਾਹੁ ਤਾਸ ਕੇ ਪਾਸਿ ॥੧੧॥੩੪੭॥

ਸਵੈਯਾ

ਤਉ ਸੁਲਤਾਨ ਕਹਯੋ ਇਕ ਔਰ ਸੋ ਜਾਹੁ ਅਬੈ ਇਹ ਕੈ ਸੰਗ ਭਾਈ ।
ਸੀਰੰਦ ਵਾਲੇ ਕੋ ਸੰਗਿ ਲਿਯੋ, ਮਿਲਿ ਕੈ ਸਬ ਜਾਹੁ ਕਰੋ ਜੁ ਚਵਾਈ ।
ਜਉ ਮਿਲਿ ਹੈ ਤੁ ਮਿਲਾਵਹੁ ਆਨ, ਜੁ ਨਾਹ ਮਿਲੈ ਤੁ ਕਰੋ ਹਥਿ ਆਈ ।
ਐਸੇ ਬਿਚਾਰਿ ਕੈ ਫਉਜੈ ਦਈ, ਮਿਲਕੇ ਜੁ ਸਬੈ ਸਿਰਹੰਦਿ ਮੈ ਆਈ ॥੧੨॥੩੪੮॥

ਦੋਹਰਾ

ਸੀਰੰਦ ਮੈ ਸਿਰਦਾਰ¹ ਇਕ, ਰਹਿਤ ਤੁਰਕ ਕੋ ਸੋਇ ।
ਸੰਗਿ ਫਉਜ ਕੇਤੀ ਦਈ, ਚੜ੍ਹਕੇ ਨਿਡਰ ਮਨ ਹੋਇ ॥੧੩॥੩੪੯॥
ਕਉਤਕ ਤਹਿ ਮੰਡਿ ਰਹੇ, ਕਰਤ ਤਾਸ ਬੀਚਾਰ ।
ਨਗਰ ਨਗਰ ਕੀ ਸੰਗਤੇ, ਆ ਪਹੁੰਚੀ ਦਰਬਾਰ ॥੧੪॥੩੫੦॥
ਰਾਖੇ ਤਬੈ ਹਜ਼ੂਰ ਪ੍ਰਭੂ, ਕਰਿ ਚਾਕਰ ਦਰਬਾਰਿ ।
ਮੁਜਰੇ² ਲੀਨੇ ਤਿਨਨ ਕੇ, ਪਹਿਰਾਏ ਹਥਿਆਰ ॥੧੫॥੩੫੧॥

ਅਝਿੱਲ

ਮਹਾ ਕਾਤਕੀ ਜਾਨ ਕਿ ਦਰਸਨ ਕੋ ਅਏ ।
ਨਿਰਮਲ ਭਏ ਸਰੀਰ ਕਿ ਦਰਸਨ ਜਬ ਭਏ ।
ਰਾਖੇ ਸਬੈ ਹਜ਼ੂਰ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਪੂਰਨ ਧਨੀ ।
ਜੀ, ਜੋ ਵਹੁ ਕਰੈ ਸੁ ਹੋਇ, ਕਰੀ ਤਾ ਕੀ ਬਨੀ ॥੧੬॥੩੫੨॥

ਦੋਹਰਾ

ਰਚਨਾ ਸਬ ਦਰਬਾਰ ਕੀ, ਜੋ ਵਹੁ ਕਰੈ ਸੁ ਹੋਇ ।
ਰਹੈ ਜੁ ਸਿੱਖ ਹਜ਼ੂਰ ਮੈ, ਤਿਹ ਸਮਾਨ ਨਹੀਂ ਕੋਇ ॥੧੭॥੩੫੩॥

¹ਨਵਾਬ ਵਜ਼ੀਰ ਖ਼ਾਨ ਕੁੰਜ ਪੁਰੀਆ ।

²ਅਧੀਨ ਕਰਨਾ, ਨੌਕਰ ਰੱਖਣਾ ।

ਪ੍ਰਭੂ ਪੂਰਨ ਸਾਮਾ ਕਰੀ, ਰਚਹੁ ਜੁਧ ਮਹਮੰਤ ।

ਸੇ ਸਮਰਥ ਕਾਰਨ ਕਰਨ, ਭ੍ਰਮਤ ਮੂੜੁ ਬਹੁ ਜੇਤ ॥੧੮॥੩੫੪॥

ਤੋਟਕ ਛੰਦ

ਲਿਯੇ ਸੰਗਿ ਸਮਾਨਨ ਔਰ ਪਠਾਨਨ, ਕੋਪਿ ਚੜ੍ਹੇ ਸਿਰਹੰਦ ਕੇ ਸੂਬਾ ।

ਤਿਉ ਉਤ ਤੇ ਕਹਿਲੂਰ ਕੇ ਰਾਵ, ਚੜ੍ਹੇ ਲਿਯੇ ਸੰਗ ਮਹਾ ਦਲ ਦੂਜਾ ।

ਐਸੇ ਹੀ ਗੂਜਰ ਔਰ ਗਵਾਰ, ਆਏ ਜੁ ਕਿਤੇ ਤਿਹ ਵਾਰ ਨ ਪਾਰੇ ।

ਯੋ ਉਮਡੇ ਚਹੂੰ ਓਰ ਅਟਾ, ਮਾਨੋ ਘੋਰਤ ਭਾਨ ਕੋ ਆਨ ਘਟਾ ਰੇ ॥੧੯॥੩੫੫॥

ਦੋਹਰਾ

ਚਹੂੰ ਓਰ ਘੇਰਾ ਪਰਜੇ, ਜਿਉ ਤਾਰਨ ਮੈ ਚੰਦ ।

ਤਿਹ ਸਮਾਨ ਛਾਬਿ ਤਬ ਧਰੀ, ਪ੍ਰਭੂ ਕੈ ਪਰਮ ਅਨੰਦ ॥੨੦॥੩੫੬॥

ਸਵੈਯਾ

ਜੈਸਾ ਨਗੀਨਾ ਅੰਗੂਠੀ ਮੈ ਹੋਤ ਸੁ, ਹੋਤ ਹੈ ਚੰਦ ਜੁ ਤਾਰਿਯਨ ਮਾਹੀ ।

ਜੋ ਘਨ ਮੈ ਬਿਜਰੀ ਚਮਕੈ, ਦਮਕੈ ਤਹਾ ਖਾਲਸਾ ਫੋਜਨ ਮਾਹੀ ।

ਸਿੰਘ ਇਕੈ ਅਰੁ ਲੱਛ ਪਸੂ ਸਬ, ਭਾਜਤ ਦੇਖਤ ਹੀ ਬਨ ਮਾਹੀ ।

ਐਸੇ ਮਨੋ ਤਹਾ ਖਾਲਸਾ ਸਿੰਘ ਹੈ, ਔਰ ਨਹੀਂ ਸਮਤਾ ਜਗ ਮਾਹੀ ॥੨੧॥੩੫੭॥

ਦੋਹਰਾ

ਲਗੇ ਮੋਰਚੇ ਤੁਰਕ ਕੇ, ਉਪਰ ਚੜ੍ਹੀ ਕਮਾਨ ।

ਇਤ ਸਨਮੁਖ ਭਯੋ ਖਾਲਸਾ, ਹੋਤ ਬੀਰ ਸੰਗ੍ਰਾਮ ॥੨੨॥੩੫੮॥

ਸਵੈਯਾ

ਤੋਪ ਛੁਟੇ ਗਰਜੇ ਘਨ ਮੈ, ਲਰਜੇ ਹਿਯਰਾ ਸੁ ਮਰਜੇ ਭਯ ਮਾਹੀ ।

ਐਸੇ ਮਨੋਜ ਚਲੇ ਭਵ ਚਾਲ, ਹਲੇ ਬਸੁਧਾ ਸਮ ਤਾਸ ਕੀ ਆਹੀ ।

ਦਾਮਨਿ ਜਿਉ ਚਮਕੈ ਤਿਹ ਠਉਰ ਸੁ, ਲਾਗਤ ਜਾਮ ਗਹੀ ਸੁ ਤਹਾ ਹੀ ।

ਸੇਤ ਮਨੋ ਬਰਖੇ ਘਨ ਤੇ ਤਹਾ, ਗੋਲਾ ਚਲੇ ਸਮਤਾਸੁ ਅਸਾਹੀ ॥੨੩॥੩੫੯॥

ਦੋਹਰਾ

ਜਿਹ ਜਨ ਕੇ ਗੋਲਾ ਲਗੇ, ਰਹਿਤ ਜੀਵ ਸੋਈ ਠਉਰ ।

---

¹ਹਿਰਦਾ ।

ਮਨ ਕੀ ਮਨ ਹੀ ਮੈ ਰਹਿਤ, ਕਹਿਤ ਬਚਨ ਨਹੀਂ ਅਉਰ ॥੨੪॥੩੬੦॥
 ਘਨ^੧ ਉਮਡੋ ਚਹੂੰ ਓਰ ਤੇ, ਮਹਾਂ ਪ੍ਰਬਲ ਬਿਸਥਾਰ ।
 ਤਿਉ ਦਲ ਸਤ੍ਰਨ ਕੋ ਅਯੋ, ਨਾਹ ਨ ਪਰਤ ਸੁਮਾਰ ॥੨੫॥੩੬੧॥

ਸਵੈਯਾ

ਸਜਾਮ ਘਟਾ ਉਮੰਡੈ ਚਹੂੰ ਓਰ ਤੇ, ਯੋ ਉਮੰਡੈ ਦਲ ਦੂਤ ਕੇ ਆਹੀ ।
 ਦਾਮਨਿ ਜੋ ਦਮਕੈ ਤਰਵਾਰ, ਲਿਯੋ ਕਰਵਾਰ^੨ ਫਿਰਾਵਤ ਤਾਹੀ ।
 ਸੂਰ ਕੀ ਸੁਆਬੀ^੩ ਤੇ ਧਾਰਿ ਪਰੈ, ਘਨ ਮੈ ਮਨੋ ਤਾਸ ਕਮਾਨ ਕੀ ਨਜਾਹੀ ।
 ਛੂਟਤ ਤੀਰ ਮਨੋ ਰਨ ਮਧਿ ਜੁ ਸਾਵਨ ਕੀ ਬਰਖਾ ਬਰਖਾਹੀ ॥੨੬॥੩੬੨॥

ਦੋਹਰਾ

ਚਲਤ ਤੀਰ ਗੰਭੀਰ ਜਹਿ ਅਰਜਨ ਤੀਰ^੪ ਸਮਾਨ ।
 ਜਿਹ ਉਰ ਲਾਗਤ ਜਾਤ ਬਿਧ, ਛੂਟਕ ਜਾਤ ਤਿਹ ਪ੍ਰਾਨ ॥੨੭॥੩੬੩॥

ਸਵੈਯਾ

ਘਾਇਲ ਘੁਮਤ ਹੈ ਰਨ ਮੈ, ਜੁ ਲਰੈ ਕਰਿ ਜੋਰਿ ਕਿਯੋ ਘਨਸਾਰਾ ।
 ਝੁਮਤ ਸੂਰ ਗਿਰੇ ਧਰਿ ਪੈ, ਜੁ ਪਰਜੋ ਰਨ ਜੋਰ ਮਹਾ ਬਿਕਰਾਰਾ ।
 ਸ੍ਰੋਨ^੫ ਚਲਜੋ ਤਿਨ ਕੇ ਤਨ ਤੇ, ਜੁ ਧਰੀ ਛਬਿ ਯੋਂ ਕਰ ਲੋਥ ਕਿਨਾਰਾ ।
 ਜਜੋਂ ਘਨ ਤੇ ਬਰਖਾ ਬਰਖੈ, ਜੁ ਚਲਜੋ ਪ੍ਰਵਾਹ ਰਕਤ^੬ ਕੋ ਧਾਰਾ ॥੨੮॥੩੬੪॥

ਸੋਰਠਾ

ਸਕਲ ਸਮਾਜ ਬਿਸਾਰ, ਜੂਝ ਸੂਰ ਰਨ ਮੈ ਪਰਤ ।
 ਚਲਤ ਰਕਤ ਪਰਵਾਹ, ਇਕ ਘਾਇਲ ਰਨ ਮੈ ਫਿਰਤ ॥੨੯॥੩੬੫॥

ਸਵੈਯਾ

ਖੇਲਤ ਸੂਰ ਮਹਾ ਰਨ ਮੈ, ਬਨ ਮੈ ਮਨੋ ਸਜਾਮ ਜੀ^੭ ਫਾਗ^੮ ਮਚਾਯੋ ।
 ਦਉਰਤ ਸੂਰ ਲਿਯੋ ਕਰ ਮੈ ਪਿਚਕਾਰਨ ਸੋ ਜੁ ਬੰਦੂਕ ਚਲਾਯੋ ।
 ਸ੍ਰੋਨਤ ਧਾਰਿ ਚਲੀ ਤਿਨ ਕੇ, ਤਨ ਤੇ ਮਨਹੁ ਲਾਲ ਗੁਲਾਲ ਲਗਾਯੋ ।
 ਬਾਗੋ^੯ ਬਨੇ ਤਿਨ ਕੇ ਤਨ ਲਾਲ, ਮਨੋ ਰੰਗਰੇਜ ਰੰਗੀ ਰੰਗ ਲਗਾਯੋ ॥੩੦॥੩੬੬॥

^੧ਬੱਦਲ ।   ^੨ਨੋਹਾਂ ਵਾਂਗੁ ਖਮਦਾਰ ਤਲਵਾਰ ।   ^੩ਸੁਨਹਿਰੀ ।

^੪ਪ੍ਰਤੀ ਨੰ: ੩੯੧੫ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਏਥੇ 'ਤਾਸ' ਪਾਠ ਹੈ, ਜੋ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

^੫ਲਹੂ ।   ^੬ਲਹੂ ।   ^੭ਸ਼੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ।   ^੮ਹੌਲੀ ।

^੯ਚਿੱਟੇ ਵਸਤੂ, ਚਿੱਟੀਆਂ ਪੁਸ਼ਾਕਾਂ ।

ਦੋਹਰਾ

ਤਨ ਝਾਰੀ ਕਰਿ ਸੂਰਮਾ, ਸ੍ਰੋਨ ਰੰਗ ਭਰ ਲੀਨ ।

ਛਿਰਕ ਛਿਰਕ ਫਿਰ ਫਿਰ ਲਰਤ, ਫਾਗਨ ਕੀ ਰੁਤ ਕੀਨ ॥੩੧॥੩੬੭॥

ਸਵੈਯਾ

ਜੋਧਨ ਜੁੱਧ ਰਚਯੋ ਰਨ ਮੈ, ਬਨ ਮੈ ਮਨੋ ਸਯਾਮ ਜੀ ਰਾਸ ਮਚਾਏ ।

ਬਾਜੇ ਬਜੇ ਰਨ ਮੈ ਜੁ ਵੇਈ, ਅਰੁ ਨਾਚਤ ਗਿੱਧ ਸਰੋਜ^੧ ਸੁਨਾਏ ।

ਝੂਮਤ ਸੂਰ ਮਹਾ ਰਨ ਮੈ, ਮਾਨੋ ਦੇਖਤ ਰਾਸ ਉਨੀਦੇ ਸੇ ਆਏ ।

ਲਾਲ ਨਿਹਾਲੀ ਕੀ ਸੇਜ ਕਿਯੋ, ਧਰ ਸੇਵਤ ਸੂਰ ਪਲੰਗ ਬਿਛਾਏ ॥੩੨॥੩੬੮॥

ਦੋਹਰਾ

ਬਸੁਧਾ^੨ ਸਮ ਕੀਨੋ ਪਲੰਗ, ਰਕਤ ਨਿਹਾਲੀ ਭਾਰ ।

ਮਹਾ ਉਨੀਦੇ ਰੇਨ ਕੇ, ਸੇਵਤ ਪਾਇ ਪਸਾਰ ॥੩੩॥੩੬੯॥

ਸਵੈਯਾ

ਖੇਲਤ ਸੂਰ ਮਹਾਂ ਮਹਮੱਤ, ਮਹਾਂ ਬਲਵੰਤ ਮਹਾਂ ਰਨ ਪਾਯੋ ।

ਸ੍ਰੋਨ ਸਮੂਹ ਪ੍ਰਵਾਹ ਚਲਯੋ, ਤਹ ਜੋਗਨਿ ਪਤ੍ਰ ਸੁ ਪੂਰ ਭਰਾਯੋ ।

ਏਕ ਸੋ ਏਕ ਮਹਾਂਬਲੀ ਸੂਰ, ਗਿਰੇ ਧਰ ਪੈ ਸੁ ਯਹੈ ਛਬਿ ਛਾਯੋ ।

ਪੋਨ ਪ੍ਰਵਾਹ ਚਲੈ ਜੁ ਤਹਾਂ, ਧਰ ਤੇ ਜੁ ਉਖਾਰ ਕੇ ਰੂਖ ਗਿਰਾਯੋ ॥੩੪॥੩੭੦॥

ਦੋਹਰਾ

ਮਹਾ ਪ੍ਰਬਲ ਰਨ ਤਹ ਪਰਯੋ, ਸਹਿ ਨ ਸਕਤਿ ਭੁਅ ਭਾਰ ।

ਪਤ੍ਰ ਪੂਰਿ ਜੋਗਨਿ ਚਲਤਿ, ਸ੍ਰੋਨਤ^੩ ਕੀ ਤਹਾਂ ਧਾਰਿ ॥੩੫॥੩੭੧॥

ਸਾਤਿ ਪਹਰ ਲੋ ਰਨ ਪਰਯੋ, ਮਹਾਂ ਪ੍ਰਬਲ ਇਕ ਸਾਰ ।

ਹਟੀ ਫੋਜ ਤੁਰਕਾਨ ਕੀ, ਸਤਿਗੁਰੁ ਕਿਯੋ ਬਿਚਾਰ ॥੩੬॥੩੭੨॥

ਸਵੈਯਾ

ਛੋਡਿ ਦਿਯੋ ਤਬ ਬਾਨ ਨਿਰਮੋਹ ਕੋ, ਪਾਰ ਭਏ ਜਬ ਸਾਇਰ^੪ ਤੀਰਾ ।

ਏਕ ਸੋ ਏਕ ਮਹਾਂ ਬਲੀ ਸੂਰ, ਪਰੀ ਚਲ ਚਾਲ ਰਹਯੋ ਨਹੀਂ ਧੀਰਾ ।

ਕੋਪ ਚਲੇ ਜੁ ਪਠਾਨ ਵੇਈ ਫਿਰਿ, ਜੁੱਧ ਮਚਯੋ ਦਰਿਆਉ ਕੇ ਨੀਰਾ ।

ਜੂਝਤ ਸੂਰ ਮਹਾ ਮਹਮੱਤ, ਨ ਚਿੰਤ ਭਏ ਤਜਿ ਦੇਹ ਸਰੀਰਾ ॥੩੭॥੩੭੩॥

^੧ਸਰੋਦ, ਸੰਗੀਤਕ ਆਵਾਜ਼ । ^੨ਧਰਤੀ । ^੩ਲਹੂ । ^੪ਸਾਗਰ, ਭਾਵ--ਨਦੀ ।

ਦੋਹਰਾ

ਸਵਾ ਪਹਿਰ ਲੋ ਰਨ ਪਰਜੋ, ਮਹਾ ਪ੍ਰਬਲ ਇਕ ਸਾਰ ।

ਬਹੁਤ ਸੂਰ ਜੂਝੇ ਤਹਾਂ, ਤਬ ਯਹ ਕਿਯੋ ਬਿਚਾਰ ॥੩੮॥੩੭੪॥

ਸਵੈਯਾ

ਪ੍ਰਭੂ ਸੇ ਪੁਰਖ ਕੀ ਸਰਨ ਗਹੁ ਰੇ ਮਨਾ, ਆਨ ਔਸਰ ਬਨਾ ਦਾਵ¹ ਤੇਰੇ ।

ਖੇਲ ਕੀਨੋ ਧਨੀ, ਭਰਮ ਭੂਲੀ ਘਨੀ, ਨਾਹਿ ਰਾਖਿਤ ਮਾਨ ਕਿਉਹੂ² ਕੇਰੇ ।

ਜੀਵ ਅਰੁ ਜੰਤ ਭਰਮਾਇ ਦੀਨੇ ਸਕਲ, ਸਬੈ ਸੰਸਾਰ ਨਿੰਦਾ ਸੁ ਹੋਰੇ ।

ਕਿਯੋ ਸਬ ਜਾਨਿ ਪ੍ਰਮਾਨ ਏਤਾ ਕਹੋ, ਰਾਖਿਯੋ ਸਰਨਿ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀਵ ਤੇਰੇ ॥੩੯॥੩੭੫॥

ਦੋਹਰਾ

ਰਾਖ ਲਿਯੋ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਤਬੈ, ਐਸੇ ਕਿਯੋ ਬਿਚਾਰ ।

ਦਿਯੋ ਫੇਰ ਦਲ ਤੁਰਕ ਕੇ, ਮਹਾ ਪ੍ਰਬਲ ਬਲ ਧਾਰ ॥੪੦॥੩੭੬॥

ਸਵੈਯਾ

ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਮਹਾ ਬਲ ਧਾਰ, ਬਿਦਾਰ ਦਏ ਦਲ ਤੁਰਕਨ ਕੇਰੇ ।

ਐਸੀ ਭਈ ਪ੍ਰਭੂ ਕੀ ਰਚਨਾ, ਸਭਿ ਭਾਜਿ ਗਏ ਫਿਰਿ ਆਏ ਨ ਨੇਰੇ ।

ਰਾਵ ਬਿਸਾਲੀ³ ਕੋ ਆਨਿ ਮਿਲਜੋ, ਕਰ ਜੋਰਿ ਕਹਯੋ, “ਹਮ ਸੇਵਕ ਤੇਰੇ ।”

ਕੀਨੀ ਮਯਾ ਤਿਹ ਠਉਰ ਪ੍ਰਭੂ, ਸੁ ਕਿਯੋ ਤਿਹ ਠਾਂਵ ਤਿਹੀ ਪੁਰ⁴ ਡੇਰੇ ॥੪੧॥੩੭੭॥

ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੁ ਸੋਭਾ ਗ੍ਰੰਥੇ ਜੁੱਧ ਨਿਰਮੋਹ (ਗੜ੍ਹ) ਕਾ ਬਰਨਨੰ ਨਾਮ

ਨੌਵਾਂ ਅਧਿਆਇ ਸੰਪੂਰਨਮਸਤੁ ਸੁਭਮਸਤੁ ॥੯॥

¹ਦਾਉ ।

²ਕਿਸੂ ।

³ਬਾਨਾ ਨੂਰ ਪੁਰ ਤਹਿਸੀਲ ਊਨਾ ਜ਼ਿਲਾ

ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਪੁਰ ਦਾ ਇਕ ਨਗਰ, ਜੋ ਨਵਾਂ ਸ਼ਹਿਰ ਤੋਂ ਉੱਤਰ-ਪੂਰਬ ਵਲ ੨੬ ਮੀਲ

ਹੈ । ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਇੱਥੇ ਰਾਜਾ ਧਰਮ ਪਾਲ ਦੇ ਕੋਲ ਠਹਿਰੇ ਸਨ ਜਿੱਥੇ ਕਿ

ਗੁਰਦਵਾਰਾ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ।

⁴ਨਗਰ ।

ਦਸਵਾਂ ਅਧਿਆਇ

{ ਬਿਸਾਲੀ ਤੇ ਕਲਮੋਟ ਦਾ ਜੁੱਧ-
੧੯ ਕੱਤਕ, ਸੰਮਤ ੧੭੫੭ ਬਿ: }

ਦੋਹਰਾ

ਸਰਬ ਖਾਲਸੇ ਠਉਰ ਤਿਹ, ਉਤਰ ਕਿਯੋ ਬਿਸਮ।

ਬਹੁਤ ਫੋਜ ਕਹਿਲੂਰ ਕੀ, ਭਈ ਮੁਹਬਲਾ ਆਨ ॥੧॥੩੭੮॥

ਸਵੈਯਾ

ਫੇਰਿ ਮਚਯੋ ਅਤਿ ਜੁੱਧ ਤਹਾਂ, ਸੁ ਜਹਾਂ ਕਰ ਮੈ ਗਹਿ ਵਾਰਿ ਫਿਰਾਏ।

ਏਕ ਸੋ ਏਕ ਮਹਾਂ ਮਹਿਮਤ, ਭਿਰੇ ਬਲਵੰਤ ਸੁ ਯੋ ਗਜ ਗਾਏ।

ਛੂਟਤ ਹੈ ਚਰਖੀ ਜੁ ਤਹਾਂ, ਸੁ ਤੁਫੰਗ ਚਲੇ ਗਢ ਨੇਜਾ ਬਨਾਏ।

ਸਾਹੁ ਸੋਟੀ ਗੁਰੁ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਹੈ, ਬੈਠਿ ਝਰੋਖੇ ਗਇੰਦ^੧ ਲੜਾਏ ॥੨॥੩੭੯॥

ਦੋਹਰਾ

ਦਉਰ ਦਉਰ ਜੋਧਾ ਅਰਤ, ਮਾਨਹੁ ਲਰਤ ਗਇੰਦ।

ਜਲਤ ਚਾਲ ਧਰਨੀ ਹਲਤ, ਬਜਤ ਸਾਰ ਕਿਲਕੇਤ ॥੩॥੩੮੦॥

ਸਵੈਯਾ

ਬਾਜਤ ਸਾਰ ਸੋ ਸਾਰ ਤਹਾਂ, ਚਮਕੈ ਚਿਨਗੀ ਸਮ ਤਾਰਨ ਜੋਸੀ।

ਐਸੀ ਬਨੀ ਰੁਤਿ ਸਾਵਨ ਕੀ, ਪਟਬੀਜਨ ਜੋਤਿ ਅਨੂਪ ਰਤੋਸੀ।

ਇਉ ਉਪਜੈ ਝਨਕਾਰ ਤਹਾ, ਮਾਨੋ ਸੈਲ ਪੈ ਬਾਜਤ ਹੈ ਚਮਕੋਸੀ।

^੧ਮੁਹਵਲ, ਆਹਮੋ ਸਾਮੁਣੇ ਅਥਵਾ ਮੁਕਾਬਲੇ ਉਤੇ।

^੨ਹਾਥੀ।

ਮਾਨੋ ਮਹਾ ਘਨ ਮੈ ਚਮਕੈ ਦਮਕੈ ਤਰਵਾਰ ਮਹਾਂ ਬਿਜਲੈਸੀ ॥੪॥੩੮੧॥

ਦੋਹਰਾ

ਛੁਟਤ ਮਹਾ ਬੰਦੂਕ ਤਹ, ਚਲਤ ਤੀਰ ਕਿਲਕੰਤ ।

ਮਾਨੋ ਰਵਿ ਕੀ ਜੋਤਿ ਮੈ, ਪ੍ਰਬਲ ਮੇਹ ਬਰਖੰਤ ॥੫॥੩੮੨॥

ਸਵੈਯਾ

ਚਾਰਿ ਹੀ ਓਰਨ ਤੇ ਉਮਡੋ ਜੁ, ਲਰੈ ਤਹ ਖਾਲਸੇ ਐਸੇ ਕਿਯੋ ਹੈ ।

ਦਾਸਨ ਜੋ ਕਰ ਮੈ ਗਹਿ ਵਾਰ, ਸਬੈ ਦਲ ਮਾਰਿ ਬਿਦਾਰਿ ਦਿਯੋ ਹੈ ।

ਮਾਰਿ ਧਰੀ ਅਰਿ ਤੀਰਨ ਕੀ ਜੁ, ਕਿਯੇ ਚਲਿਨੀ ਜਿਮ ਧੀਰ ਟਰਜੋ ਹੈ ।

ਭਾਜ ਗਏ ਕਹਿਲੂਰ ਕੇ ਪੂਰ, ਕਰੂਰ ਭਏ ਜੁ ਗਰੂਰ ਕਿਯੋ ਹੈ ॥੬॥੩੮੩॥

ਦੋਹਰਾ

ਭਾਜੀ ਫੌਜ ਕਹਿਲੂਰ ਕੀ, ਹੁਇ ਕਰਿ ਸਕਲ ਅਧੀਰ ।

ਮਾਨੋ ਗੁਨ ਤੇ ਛੁਟਕ ਕੈ, ਭਜੋ ਜਾਤ ਹੈ ਤੀਰ ॥੭॥੩੮੪॥

ਜੋ ਜੋ ਨਰ ਗਰਬਤ ਭਏ, ਦੀਨੇ ਭਰਮ ਭੁਲਾਇ ।

ਜੋ ਜਨ ਸਿਮਰਤ ਪ੍ਰੀਤਿ ਕਰਿ, ਉਇ ਲੀਨੇ ਲੜਿ ਲਾਇ ॥੮॥੩੮੫॥

ਕਬਿਤੁ

ਕਿਯੋ ਹੈ ਪ੍ਰਕਾਸ ਜੋਤਿ ਚਮਕਤ ਹੈ ਚਹੂੰ ਓਰ,

ਦੀਸੈ ਰਵਿ ਚੰਦ ਹੂ ਮੈ ਤੇਰੀ ਸਬ ਜੋਤਿ ਹੈ ।

ਜੇਤੇ ਹੈ ਏ ਜੀਵ ਜੰਤ ਕਰਨਹਾਰ ਤੂਹੀ ਏਕ,

ਪੂਰਿ ਰਹਜੋ ਸਰਬ ਹੀ ਮੈ ਆਪਿ ਓਤਪੋਤ^੧ ਹੈ ।

ਸੇਵਾ ਜਾਕੀ ਹੈ ਅਨੂਪ ਸੁੰਦਰ ਸਰੂਪ ਰੂਪ,

ਚਰਨ ਕਵਲ ਨਿਰਖੇ ਤੇ ਜਨ ਕੀ ਗਤਿ ਹੋਤ ਹੈ ।

ਬਿਨਸੇ ਹੈ ਸਬੈ ਪਾਪ ਨਿਸ ਦਿਨ ਪ੍ਰਭੂ ਏਕ ਜਾਪ,

ਚਹੂੰ ਓਰ ਆਪ ਆਪ, ਆਪ ਹੀ ਦਿਸੋਤ ਹੈ ॥੯॥੩੮੬॥

ਦੋਹਰਾ

ਐਸੇ ਸਮਰਥ ਨਾਮੁ ਹੈ, ਤਾ ਸਮ ਅਵਰ ਨ ਕੋਇ ।

ਜੀਵਨ ਮੈ ਭਰਪੂਰ ਹੈ, ਜਿਤ ਦੇਖੋ ਤਿਤ ਸੋਇ ॥੧੦॥੩੮੭॥

---

^੧ਤਾਣੇ-ਪੋਟੇ ਵਾਂਗੁ ਆਪਸ ਵਿਚ ਮਿਲਿਆ ਹੋਇਆ ।

ਠਾਂਵ ਬਿਸਾਲੀ ਮੈ ਕਿਯੋ ਕੇਤਕ ਦਿਨ ਬਿਸ੍ਰਾਮ ।
ਖੇਲਨ ਚੜ੍ਹੇ ਸਿਕਾਰ ਕੋ, ਫੇਰ ਕਿਯੋ ਸਰੰਜਾਮ ॥੧੧॥੩੮੮॥

ਕਬਿਤੁ

ਠਾਂਵ ਕੋ ਸਿਕਾਰ ਕਹਾ ਕੁਦਰਤ ਕੇ ਕਰਨਹਾਰ,
ਜੁੱਧ ਕੋ ਭਏ ਸਵਾਰ ਨਉਬਤ ਬਜਾਇ ਕੈ ।
ਵੇ ਜੋ ਕਲਮੋਟ^੧ ਮੈ ਗੁਰੂਰ ਲੋਗ ਰਹਿਤੇ ਥੇ,
ਘੇਰਾ ਥਾ ਸਿੱਖੋ^੨ ਕੋ ਤਬ ਮਾਰਗਿ ਮੈ ਆਇ ਕੈ ।
ਰਹੇ ਥੇ ਪਿਛਾਰੀ ਮੈ ਕੇਤੇ ਹੀ ਸਿਖ ਤਹਾਂ,
ਜੁੱਧ ਭਯੋ ਤਿਨ ਹੀ ਸੋ ਲਿਯੋ ਦੋਇ ਘਾਇ ਕੈ ।
ਕਹਾ ਥਾ ਹਜੂਰ ਜਾਇ ਸਿਖੋ^੩ ਨੇ ਖਾਵੇਦ^੪ ਜੂ ਸੋ,
ਘੇਰੀ ਕਲਮੋਟਿ ਧਾਇ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਜਾਇ ਕੈ ॥੧੨॥੩੮੯॥

ਦੋਹਰਾ

ਤਬੈ ਖਾਲਸੇ ਆਇ ਕੈ ਘੇਰ ਲਈ ਕਲਮੋਟਿ ।
ਦੁਹੁ ਓਰ ਤੇ ਪ੍ਰਬਲ ਹੀ ਭਈ ਬੰਦੂਕਨ ਚੋਟ ॥੧੩॥੩੯੦॥

ਸਵੈਯਾ

ਯੋ ਉਮਡਯੋ ਦਲ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਕੋ, ਵਾਰ ਨ ਪਾਰ ਸੁਮਾਰਿ ਨ ਪਾਯੋ ।
ਘੇਰ ਲਿਯੋ ਕਲਮੋਟ ਕੋ ਕੋਟ, ਭਈ ਜਬ ਚੋਟਿ ਤੁਫੰਗ^੩ ਚਲਾਯੋ ।
ਮਾਰਿ ਕਰੀ ਤਿਨ ਕੋ ਅਤਿ ਹੀ, ਜੁ ਕਰੂਰ ਭਜੇ ਪ੍ਰਭੁ ਕੋ ਬਿਸਰਾਯੋ ।
ਸਾਂਗ ਕਹੀ^੪ ਸਿਰਵਾਰ ਕਹੀ, ਕਰਵਾਰ ਕਹੀ ਜੁ ਭਏ ਬਿਕਲਾਯੋ ॥੧੪॥੩੯੧॥

ਦੋਹਰਾ

ਬਯਾਕੁਲ ਹੈ ਗ੍ਰਿਹ ਤੇ ਭਜਯੋ, ਸਬ ਤਨ ਭਯੋ ਅਧੀਰ ।
ਸੁਧ ਨ ਭਈ ਕਛੁ ਜੁੱਧ ਕੀ, ਬਰਹਰ ਕਰਤ ਸਰੀਰ ॥੧੫॥੩੯੨॥
ਤਉ ਨਿਸਾਨ ਗੁਰਦੇਵ ਕੇ ਚਢੇ ਕੋਟਿ ਪਰ ਜਾਇ ।
ਨਉਬਤ ਬਾਜੀ ਫਤੇ ਕੀ, ਦੀਨੇ ਦੂਤ ਭਗਾਇ ॥੧੬॥੩੯੩॥

---

^੧ਸਹੀ ਨਾਮ ਖੇੜਾ ਕਲਮੋਟ । ਇਹ ਪਿੰਡ ਤਹਿਸੀਲ ਊਨਾ ਜ਼ਿਲਾ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਪੁਰ ਵਿਚ ਹੈ । ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੀ ਯਾਦਗਾਰ ਵਜੋਂ ਇੱਥੇ ਗੁਰਦਵਾਰਾ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ।

^੨ਮਾਲਿਕ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ।

^੩ਬੰਦੂਕ ।

ਸਵੈਯਾ

ਮਿਲਿ ਕੈ ਕਲਮੋਟਿ ਕੇ ਲੋਗ ਸਬੈ, ਫਿਰਿ ਜੁੱਧ ਕੋ ਆਨ ਭਏ ਇਕ ਠੋਰੈ ।
ਮਾਨੋ ਅੰਧੇਰੀ ਚਲੀ ਉਡਿ ਕੈ, ਤਿਨ ਕੇ ਪਗ ਤੇ ਬਸੁਧਾ ਪਰ ਦਉਰੈ ।
ਐਸੀ ਹੀ ਸਾਜਿ ਚੜ੍ਹੇ ਤਬ ਹੀ ਦਲ, ਦੇਖਤ ਮੂੜੁ ਭਏ ਨਿਰਭੋਰੈ ।
ਐਸੇ ਅਜਾਨ ਮਹਾ ਅਗਿਆਨ ਸੁ, ਜਾਨਤ ਹੈ ਪ੍ਰਭੁ ਕੋ ਕਛੁ ਔਰੈ ॥੧੭॥੩੯੪॥

ਦੋਹਰਾ

ਮਿਲਿ ਕੈ ਸਭ ਕਲਮੋਟੀਅਨ, ਗਹਿ ਗਾਢੇ ਮਨਿ ਧੀਰ ।
ਤਲੇ ਆਨਿ ਕਲਮੋਟ ਕੇ, ਬਹੁਤ ਚਲਾਏ ਤੀਰ ॥੧੮॥੩੯੫॥
ਸਾਹਿਬ ਸਿਉ ਕੇਤਨ ਕਹਜੋ, ਦਲ ਆਏ ਹੈ ਫੇਰ ।
ਬਚਨ ਕਿਯੋ ਕਾਰਨ ਕਰਨ, ਹੋਵਨ ਦੇਹੁ ਸਵੇਰਿ ॥੧੯॥੩੯੬॥
ਸਗਲ ਰੈਨ ਇਹ ਭਾਂਤਿ ਕਰਿ, ਚਲੇ ਸੁ ਤੀਰ ਅਪਾਰ ।
ਕਿਸ ਹੀ ਕੇ ਲਾਗਜੋ ਨਹੀ, ਰਾਖਿ ਲਿਯੇ ਕਰਤਾਰ ॥੨੦॥੩੯੭॥
ਨਿਸ ਬੀਤੀ ਯਹ ਭਾਂਤਿ ਕਰਿ, ਰਵਿ ਕੀਨੋ ਪ੍ਰਗਾਸ ।
ਬਿਦਾ ਕਿਯੋ ਤਾਹੀ ਸਮੈ, ਪ੍ਰੇਮ ਖਾਲਸਾ ਖਾਸ ॥੨੧॥੩੯੮॥

ਸਵੈਯਾ

ਦਉਰ ਪਰਜੇ ਦਲ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਕੋ, ਬਾਜ ਚਲਜੋ ਚਿਰੀਆਨ ਪੈ ਧਾਯੋ ।
ਐਸੇ ਕੁਰੇਗ ਪੈ ਸਿੰਘ ਚਲਜੋ, ਤਹਾਂ ਖਾਲਸਾ ਸਿੰਘ ਮਹਾ ਪ੍ਰਬਲਾਯੋ ।
ਦੇਖਤ ਹੀ ਤਿਹ ਕੀ ਛਬਿ ਮੂੜੁ, ਮਹਾ ਭੈ ਮਾਨ ਮਹਾ ਭਯ ਖਾਯੋ ।
ਭਾਜ ਗਏ ਰਨ ਮੈ ਨ ਰਹੇ, ਮਾਨੋ ਤੀਰ ਚਲਜੋ ਗੁਨ ਤੇ ਛੁਟਕਾਯੋ ॥੨੨॥੩੯੯॥

ਦੋਹਰਾ

ਛੋਡਿ ਖੇਤ ਕਲਮੋਟ ਕੋ, ਭਜੇ ਮੂੜੁ ਅਗਿਆਨ ।
ਫਤੇ ਭਈ ਪ੍ਰਭੁ ਪੁਰਖ ਕੀ, ਰਾਜਨ ਮਾਨੀ ਆਨ ॥੨੩॥੪੦੦॥
ਰਾਜਾ ਗੜ੍ਹ ਕਹਿਲੂਰ ਕੋ, ਮਿਲਜੋ ਪ੍ਰਭੁ ਸੋ ਆਨ ।
ਸਤਿਗੁਰੁ ਕੀ ਸਰਨੀ ਗਹੀ, ਚੂਕਜੋ ਮਨਿ ਅਭਿਮਾਨ ॥੨੪॥੪੦੧॥
ਪ੍ਰਬਲ ਭਯੋ ਤਹਾਂ ਖਾਲਸਾ, ਸਤਿਗੁਰੁ ਕੋ ਬਲਿ ਜਾਨ ।
ਬਹੁਰਿ ਬਿਸਾਲੀ ਆਇਯੋ, ਸਤਿਗੁਰੁ ਪੁਰਖ ਸੁਜਾਨ ॥੨੫॥੪੦੨॥

ਸਬ ਕਉਤਕ ਆਪੇ ਕਿਯੋ, ਆਪੇ ਕਿਯੋ ਉਝਾਰ^੧ ।

ਫਿਰਿ ਆਨੰਦ ਗੜ੍ਹ ਬਾਂਧਿਓ, ਬਹੁ ਬਿਧਿ ਕਰਿ ਬਿਸਥਾਰ ॥੨੬॥੪੦੩॥

ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੁ ਸੋਭਾ ਗ੍ਰੰਥ ਜੁੱਧ ਬਿਸਾਲੀ ਕਲਮੋਟ ਕੀ ਫਤੇ ਦਸਵਾਂ ਅਧਿਆਇ

ਸੰਪੂਰਨਮਸਤੁ ਸੁਭਮਸਤੁ ॥ ੧੦ ॥

---

^੧ਉਜਾੜ ਦਿੱਤੀ, ਅਰਥਾਤ—ਸਾਰਾ ਖੋਲ ਵਖੋਰ ਦਿੱਤਾ ।

ਗਿਆਰੂਵਾਂ ਅਧਿਆਇ

{ ਆਨੰਦ ਗੜ੍ਹ ਦਾ ਦੂਜਾ ਜੁੱਧ-
ਮੱਘਰ ਸੁਦੀ ੫, ਸੰਮਤ ੧੭੬੦ ਬਿ: }

ਦੋਹਰਾ

ਫੇਰ ਬਸਯੋ ਆਨੰਦ ਗੜ੍ਹ, ਰਾਜਨ ਮਾਨੀ ਆਨ ।
ਬੈਸਾਲੀ ਤੇ ਕੂਚ ਕਰਿ, ਬਸੇ ਪ੍ਰਭੂ ਤਿਹ ਬਾਨ ॥੧॥੪੦੪॥
ਦਰਸਨ ਕਰੈ ਨਿਤ ਖਾਲਸਾ, ਖੁਸੀ ਹੋਤ ਨਿਤ ਨੀਤ ।
ਸੇਵਾ ਸਤਿਗੁਰੁ ਕੀ ਕਰੈ, ਮਨ ਅੰਤਰਿ ਕਰਿ ਪ੍ਰੀਤਿ ॥੨॥੪੦੫॥
ਨਗਰ ਨਗਰ ਤੇ ਖਾਲਸਾ ਆਵਤ ਹੈ ਤਿਹ ਠਉਰ ।
ਦਰਸ ਕਰਤ ਪ੍ਰਭੂ ਪੁਰਖ ਕੋ, ਭ੍ਰਮ ਰਹਿਤ ਨਹੀਂ ਅਉਰ ॥੩॥੪੦੬॥
ਨਿਕਟ ਗਾਂਵ ਜੇਤੇ ਬਸੈ, ਲਏ ਖਾਲਸੇ ਜੀਤ ।
ਕੇਤਕ ਦਿਣ ਅਰੁ ਦੁਇ ਬਰਸ, ਯਹਿ ਬਿਧਿ ਭਏ ਬਿਤੀਤ ॥੪॥੪੦੭॥

ਚੌਪਈ

ਤਥੇ ਖਾਲਸਾ ਐਸੀ ਕਰੈ । ਹੁਇ ਅਸਵਾਰ ਗਾਂਵਨ ਪੈ ਚਰੈ ।
ਜੋ ਆਗੇ ਤੇ ਮਿਲਨੈ ਆਵੈ । ਬਸਤੁ ਰਹੈ ਕਛੁ ਭੇਟ ਚੜਾਵੈ ॥੫॥੪੦੮॥
ਕਰੈ ਬਿਲੰਮ ਭੇਟ ਨਹੀਂ ਦੇਈ । ਤਾਕੋ ਲੂਟ ਖਾਲਸਾ ਲੇਈ ।
ਇਹ ਬਿਧਿ ਚਰਚਾ ਭਈ ਅਪਾਰਾ । ਤਬ ਰਾਜਨ ਮਨ ਮਾਹਿ ਬਿਚਾਰਾ ॥੬॥੪੦੯॥
ਹਮਰੇ ਰਾਜ ਅਕਾਰਥ ਗਯੋ । ਸਤਿਗੁਰੁ ਰਾਜ ਚਹੂੰ ਦਿਸ ਭਯੋ ।
ਤਬ ਬਿਚਾਰ ਰਾਜਨ ਮਨ ਆਯੋ । ਠਉਰ ਠਉਰ ਤੇ ਲੋਗ ਬੁਲਾਯੋ ॥੭॥੪੧੦॥

ਦੋਹਰਾ

ਤਬ ਰਾਜਨ ਯਹ ਬਿਧਿ ਕਰੀ, ਸੈਨਾ ਲਈ ਬੁਲਾਇ ।
 ਸਕਲ ਸੰਗ ਦਲ ਜੋਰਿ ਕੈ, ਨਿਕਟ ਪਹੁੰਚੇ ਆਇ ॥੮॥੪੧੧॥
 ਢੇਰਿ ਲਿਖਾ ਰਾਜਨ ਕਿਯੋ, “ਸੁਨਹੁ, ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜ !
 ਅਬ ਛਾਡੋ ਆਨੰਦ ਗੜ੍ਹ, ਭਲੀ ਬਾਤ ਹੈ ਆਜ” ॥੯॥੪੧੨॥
 ਪ੍ਰਭੂ ਵਾਕ ਐਸੇ ਭਯੋ, ਬਹੁ ਬਿਧਿ ਭਏ ਤੱਯਾਰ ।
 ਠਉਰ ਠਉਰ ਧਰਿ ਮੋਰਚੇ, ਹੋਨ ਲਗੀ ਤਿਹ ਮਾਰ ॥੧੦॥੪੧੩॥
 ਮਿਲਿ ਰਾਜਨ ਐਸੇ ਕਿਯੋ, ਬਾਂਟਿ ਲਈ ਸਬ ਠਉਰ ।
 ਚਹੂੰ ਓਰ ਤੇ ਆਵਹੀ, ਫਉਜਾਂ ਦਉਰਾ ਦਉਰ ॥੧੧॥੪੧੪॥

ਸਵੈਯਾ

ਤੋਪ ਛੁਟੈ ਗਰਜੈ ਘਨ ਜੋ, ਲਰਜੈ ਹਿਯਰਾ ਮਨੋ ਬਿੱਜੈ ਕੜੱਕੈ ।
 ਠਉਰ ਰਹੇ ਜਿਹ ਕੇ ਉਰਿ ਲਾਗਤ, ਹੋਤ ਹੈ ਛਾਤੀ ਕੈ ਪਾਟ ਪੜੱਕੈ ।
 ਯਾ ਬਿਧਿ ਸੋ ਤਹਿ ਗੋਲਾ ਚਲੈ, ਟਿਕ ਹੈ ਨਹੀਂ ਸੂਰਮਾ ਤਾਹੀ ਕੈ ਧੱਕੈ ।
 ਰਾਜਨ ਕੇ ਅਵਸਾਨ^੧ ਗਏ, ਜਬ ਆਨੰਦ ਕੋਟਿ ਤੇ ਤੋਪ ਛੜੱਕੈ ॥੧੨॥੪੧੫॥

ਦੋਹਰਾ

ਜਿਹ ਜਨ ਕੇ ਗੋਲਾ ਲਗੈ, ਰਹੈ ਜੀਵ ਸੋਈ ਠਉਰ ।
 ਮਨ ਕੀ ਮਨ ਹੀ ਮੈ ਰਹਿਤ, ਕਹਿਤ ਬਚਨ ਨਹੀਂ ਅਉਰ ॥੧੩॥੪੧੬॥

ਸਵੈਯਾ

ਕਹਿ ਕੇ ਕਹਿ ਬਾਨ ਛੁਟੈ ਕਹਿ ਕਾਹਕ, ਐਸੇ ਅਵਾਜ ਕਰੈ ਰਨ ਮੈ ।
 ਤਹਾਂ ਭਾਰਿ ਸਵਾਰ ਪਛਾਰਤ ਘੋਰਨ, ਮਾਰਤ ਠਉਰ ਨਹੀਂ ਮਨ ਮੈ ।
 ਤਿਹ ਭਾਂਤਿ ਯਹੋ ਕਰਿ ਡਾਰਤ ਹੈ, ਮਾਨੋ ਦਾਧੀ ਸੀ ਚੋਬ ਖਰੀ ਬਨ ਮੈ ।
 ਗਿਰ ਹੈ ਪਰ ਹੈ ਕਰ ਹੈ ਇਹ ਭਾਂਤਿ ਸੁ, ਕੇਤਕ ਮਾਰ ਲਏ ਛਿਨ ਮੈ ॥੧੪॥੪੧੭॥

ਦੋਹਰਾ

ਤੋਪ ਬਾਨ ਗੋਲੀ ਚਲੈ, ਛੂਟਤ ਤੀਰ ਅਪਾਰ ।
 ਸਾਵਨ ਜੇ ਭਾਰੀ ਭਰਨਿ, ਇਵ ਬਰਸੇ ਨਿਤ ਸਾਰ ॥੧੫॥੪੧੮॥
 ਚੜ੍ਹੇ ਸਿੰਘ ਦਲ ਸਾਜਿ ਕੈ, ਪਰੇ ਫਉਜ ਮੈ ਧਾਇ ।

^੧ਬਿਜਲੀ,

^੨ਐਸਾਨ, ਹੋਸ਼-ਹਵਾਸ ।

ਤਹਾਂ ਮਾਰਿ ਯਹ ਬਿਧਿ ਕਰੀ, ਰਾਜੇ ਦਿਯੋ ਉਠਾਇ ॥੧੬॥੪੧੯॥
 ਬਹੁਤ ਰਾਵ ਮਾਰੇ ਤਹਾਂ, ਜੋਧਾ ਵਡੇ ਅਪਾਰ ।
 ਮਿਲਿ ਰਾਜੇ ਮਸਲਤ ਕਰਤਿ, ਕਯਾ ਕਰਿਯੈ ਕਰਤਾਰ ॥੧੭॥੪੨੦॥
 ਸਿੰਘ ਬਹੁਤ ਯਹ ਬਿਧਿ ਕਰਤਿ, ਤਿਹ ਸਮਾਨ ਕਹੀ ਨਾਹਿ ।
 ਬਡੇ ਸੂਰਮਾ ਅਤਿ ਬਲੀ, ਮਾਰਿ ਲਿਯੋ ਰਨ ਮਾਹਿ ॥੧੮॥੪੨੧॥

ਚੋਪਈ

ਰਾਜੇ ਭਾਜਿ ਤੁਰਕ ਪੈ ਆਏ । ਸਭ ਤੁਰਕਨ ਕੋ ਭੇਦ ਬਤਾਏ ।
 ਅਬ ਹਮਰੇ ਉਪਰਾਲੋ ਕੀਜੈ । ਆਨੰਦ ਗੜ੍ਹ ਹਮ ਕੋ ਲੈ ਦੀਜੈ ॥੧੯॥੪੨੨॥
 ਤੁਰਕ ਸਭੇ ਮਿਲਿ ਕੈ ਉਠਿ ਧਾਏ । ਸਾਮਾ ਕਰੀ ਬੇਗ ਹੀ ਆਏ ।
 ਬਹੁਤ ਮੁਗਲ ਅਹੁ ਘਨੇ ਪਠਾਨ । ਚੜ੍ਹੇ ਸਾਜਿ ਦਲ, ਚਾਬੇ ਪਾਨ ॥੨੦॥੪੨੩॥
 ਗੁੱਜਰ ਰੰਘੜ ਬਹੁਤ ਅਪਾਰ । ਬਡੇ ਬਡੇ ਜੋਧਾ ਅਸਵਾਰ ।
 ਸੀਰੰਦ ਵਾਲੇ ਹੈਂ ਹਮਰਾਹੀ । ਗੜ੍ਹ ਲਾਹੋਰ ਤੇ ਫਉਜ ਮੰਗਾਈ ॥੨੧॥੪੨੪॥

ਦੋਹਰਾ

ਬਹੁਤ ਫਉਜ ਕਰ ਏਕਠੀ, ਜੰਮੂ ਸੰਗਿ ਮਿਲਾਇ ।
 ਸਭ ਰਾਜਾ ਦਲ ਜੋਰਿ ਕੈ, ਫੇਰ ਪਹੁੰਚੇ ਆਇ ॥੨੨॥੪੨੫॥
 ਖਬਰ ਸੁਨੀ ਕਾਰਨ ਕਰਨ^੧, ਫੇਰ ਕਿਯੋ ਫਰਮਾਨ ।
 ਠਉਰ ਠਉਰ ਧਰਿ ਮੋਰਚੇ, ਬੈਠਿ ਰਹੇ ਤਿਹ ਬਾਨ ॥੨੩॥੪੨੬॥
 ਤੀਰ ਬਾਨ ਗੋਲੀ ਚਲੀ, ਬਰਖੇ ਧੂਆਂ ਧਾਰ ।
 ਤਿਹ ਪਾਛੇ ਮਿਲਿ ਸੂਰਮੇ, ਕਰਨ ਗਹੀ ਤਰਵਾਰ ॥੨੪॥੪੨੭॥

ਸਵੈਯਾ

ਭਭਕੇ ਸਿੰਘ ਜਬ ਜਾਇ ਰਨ ਸੈ ਪਰੈ, ਕਿਯੋ ਸੰਗ੍ਰਾਮ ਯਹਿ ਭਾਂਤਿ ਪੂਰਾ ।
 ਬਜੇ ਸਾਰ ਸੋ ਸਾਰ ਤਰਵਾਰ ਚਮਕੈ ਘਨੀ, ਮਿਲਿਤ ਦੋਨੋ ਅਨੀ ਬਜਤ ਤੂਰਾ ।
 ਛੁਟਤ ਹੈ ਤੀਰ ਤਹਾਂ ਧੀਰ ਕਿਸਕੀ ਰਹੈ, ਲਗੈ ਜਿਹ ਜਾਇ ਛਾਡੈ ਸਰੀਰਾ ।
 ਕਰੈ ਮਾਰ ਹੀ ਮਾਰ ਚਹੂੰ ਓਰ ਤੇ ਧਾਇ ਕੈ, ਲਰਤ ਤਿਹ ਠਉਰ ਇਹ ਭਾਂਤਿ ਸੂਰਾ
 ॥੨੫॥੪੨੮॥

^੧ਗੁਰੂ ਦਸਮੇਸ਼ ਨੇ ।

ਦੋਹਰਾ

ਏਕ ਸੂਰ ਸਨਮੁਖ ਲਰੈ, ਕਰਤ ਬੀਰ ਸੰਗ੍ਰਾਮ ।

ਏਕ ਭਾਜਿ ਪਾਛੇ ਭਿਰੈ, ਤਿਨ ਤੇ ਹੋਤ ਨ ਕਾਮ ॥੨੬॥੪੨੯॥

ਚੋਪਈ

ਸੂਰ ਸਬੈ ਐਸੀ ਬਿਧਿ ਕਰਹੀ । ਧਾਇ ਧਾਇ ਫਉਜਨ ਮੈ ਪਰਹੀ ।

ਭਿਰੈ ਸੂਰਮਾ ਬਹੁਤ ਅਪਾਰਾ । ਕਰਤ ਮਾਰ ਕੇਤੇ ਹਥਿਆਰਾ ॥੨੭॥੪੩੦॥

ਐਸੀ ਮਾਰ ਭਈ ਤਿਹ ਥਾਨੇ । ਬਾਪਹਿ ਨਾਹਿ ਪੂਤ ਪਹਿਚਾਨੇ ।

ਬਹੁਤ ਸੂਰ ਜੂਝੈ ਧਰਿ ਪਰ ਹੀ । ਇਕ ਘਾਇਲ ਹੂੰ ਪਾਛੇ ਪਰ ਹੀ ॥੨੮॥੪੩੧॥

ਏਕ ਸੂਰ ਸਨਮੁਖ ਉਠਿ ਧਾਵੈ । ਵੇ ਮਰਨੇ ਤੇ ਬਿਲਮ ਨ ਲਾਵੈ ।

ਪਕਰੈ ਸਸਤ੍ਰ ਅਸਤ੍ਰ ਜੋ ਲੇਹੀ । ਧੁਬੀਆ ਜੋ ਅਉਰਨ ਸਿਰ ਦੇਹੀ ॥੨੯॥੪੩੨॥

ਦੋਹਰਾ

ਏਕ ਭਾਜਿ ਪੀਛੇ ਫਿਰੈ, ਏਕ ਘਾਇ ਬੇਹਾਲ ।

ਏਕ ਜੂਝਿ ਰਣ ਮੈ ਪਰੇ, ਸਕਲੀ ਸਮਝ ਬਿਸਾਰ ॥੩੦॥੪੩੩॥

ਦੇਖਿ ਤਬੈ ਰਾਜਨ ਕਹਜੋ, ਕੜਾ ਕਰਿਯੈ ਕਰਤਾਰ ।

ਸਿੰਘ ਬਹੁਤ ਇਹ ਬਿਧਿ ਲਰਤ, ਨਾਹਿ ਨ ਪਰਤ ਸੁਮਾਰ ॥੩੧॥੪੩੪॥

ਛਪੇ ਛੰਦ

ਲਰਤ ਸਿੰਘ ਇਹ ਭਾਤਿ, ਫਉਜ ਮੈ ਪਰਤ ਧਾਇ ਕਰਿ ।

ਕਾਟਤ ਹੈ ਤਿਹ ਮੂੰਡ, ਧਰਤ ਪਰ ਪਰਤ ਆਇ ਧਰ ।

ਇਹ ਬਿਧਿ ਕਰਿ ਸੰਗ੍ਰਾਮ, ਸੂਰ ਰਨ ਮਾਹਿ ਮਚਾਵੈ ।

ਨਿਮਖ ਬਿਲਮ ਨਹੀਂ ਕਰੈ, ਲੋਥ ਪਰ ਲੋਥ ਗਿਰਾਵੈ ।

ਕੀਨੇ ਪ੍ਰਹਾਰ ਇਹ ਭਾਤਿ ਕਰ, ਦੇਖਿ ਰਾਵ ਪਾਛੇ ਫਿਰੇ ।

ਦੀਨੇ ਬਿਡਾਰ, ਭਾਜੇ ਅਪਾਰ, ਕੇਤੇ ਸੂਰ ਕਰ ਮੈ ਕਰੇ ॥੩੨॥੪੩੫॥

ਦੋਹਰਾ

ਬਿਨਉ ਕਰੈ ਘਘਿਆਇ ਕੇ, ਇਹ ਬਿਧਿ ਕਰੈ ਕਰਾਰ ।

“ਫੇਰ ਨ ਆਵੈ ਜੁੱਧ ਮੈ, ਜੋ ਛੂਟੇ ਇਹ ਬਾਰ ॥੩੩॥੪੩੬॥

ਤਜੇ ਗਾਵ ਕਹਿਲੂਰ ਕੇ, ਬਸੈ ਅਉਰ ਦਿਸ ਜਾਇ ।”

ਛਾਡ ਦਏ ਤਾਤੇ ਤਬੈ, ਭਾਜੇ ਪੰਖ ਲਗਾਇ ॥੩੪॥੪੩੭॥

(ਆਨੰਦ ਪੁਰ ਦਾ ਘੋਰਾ—ਜੇਠ ੧੭੬੨ ਬਿ:)

ਕੇਤਕ ਦਿਨ ਇਹ ਭਾਂਤਿ ਕਰ, ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਬਲ ਭਈ ਮਾਰ ।
ਤਬ ਰਾਜਨ ਮਸਲਤ^੧ ਕਰੀ, ਸਕਲ ਸਭਾ ਬਿਚਾਰ ॥੩੫॥੪੩੮॥
ਤੁਰਕਨ ਰਾਜਨ ਸੋਂ ਕਹਯੋ, ਯਾ ਤੇ ਭਲੀ ਨ ਅਉਰ ।
ਘੋਰ ਲੇਹੁ ਚਹੂੰ ਓਰ ਤੇ, ਬੈਠਿ ਰਹੋ ਤਿਹ ਠਉਰ ॥੩੬॥੪੩੯॥

ਚੋਪਈ

ਗੁਜਰ ਰੰਘੜ ਅਉਰ ਪਠਾਨ । ਰਾਜੇ ਪਰੇ ਚਹੂੰ ਦਿਸ ਆਨ ।
ਘੋਰਿ ਨਗਰ ਭਾਂਤਿ ਯਹ ਕੀਨੀ । ਮਨਹ ਰਸਤ ਸਬ ਹੀ ਕਰਿ ਲੀਨੀ ॥੩੭॥੪੪੦॥
ਆਵਨ ਜਾਨ ਨ ਕੋਉ ਪਾਵੈ । ਤਹਾਂ ਰਸਤ ਕੈਸੇ ਕਰਿ ਆਵੈ ।
ਕੇਤਕ ਦਿਨ ਬੀਤੇ ਬਿਧਿ ਯਾਹੀ । ਏਕ ਰੁਪੀਐ ਸੇਰ ਬਿਕਾਹੀ ॥੩੮॥੪੪੧॥
ਚਾਰ ਸਿਖ ਪਾਨੀ ਕੋ ਜਾਵੈ । ਦੋ ਜੂਝੇ ਦੋ ਪਾਨੀ ਲਯਾਵੈ ।
ਐਸੀ ਭਾਂਤਿ ਖੇਲ ਪ੍ਰਭੁ ਕਰੀ । ਪ੍ਰਿਥੀ ਅਨਿਕ ਦੇਖਿ ਕੈ ਡਰੀ ॥੩੯॥੪੪੨॥

ਦੋਹਰਾ

ਇਹ ਬਿਧਿ ਸੋ ਭਾਰੀ ਕਠਿਨ, ਆਨਿ ਬਨੀ ਤਿਹ ਠਾਇ ।
ਜੋ ਕਛੁ ਅੰਦਰ ਸੋ ਮਿਲੈ, ਸੋਈ ਸਿਖ ਸਬ ਖਾਇ ॥੪੦॥੪੪੩॥

ਚੋਪਈ

ਏਕ ਰੁਪੀਐ ਸੇਰ ਬਿਕਾਵੈ । ਸੋ ਭੀ ਢੂਢਤ ਹਾਥ ਨ ਆਵੈ ।
ਮਿਲਿ ਜੋਧਨ ਇਹ ਭਾਂਤਿ ਨਿਹਾਰਾ । ਅਪਨੇ ਮਨ ਕੇ ਬੀਚ ਬਿਚਾਰਾ ॥੪੧॥੪੪੪॥
ਕੇਤਕ ਸਿੰਘ ਯਹੋ ਬਿਧਿ ਕਰ ਹੀ । ਰਾਤਿ ਸਮੇਂ ਫਉਜਨ ਪਰ ਪਰ ਹੀ ।
ਕਰਿ ਸੰਗ੍ਰਾਮ ਅੰਨ ਤਹਾਂ ਲੀਨਾ । ਪੋਟ^੨ ਬਾਂਧਿ ਕੇਤਨ ਸਿਰ ਦੀਨਾ ॥੪੨॥੪੪੫॥
ਕੇਤਕ ਜੁੱਧ ਕਰਤ ਤਿਹ ਠਾਈ । ਕੇਤਕ ਪੋਟ ਲਿਯੇ ਸਿਰ ਜਾਹੀ ।
ਇਹ ਬਿਧਿ ਅੰਨ ਬਹੁਤ ਲੈ ਆਏ । ਕੇਤਕ ਦਿਨ ਇਹ ਭਾਂਤਿ ਬਿਤਾਏ ॥੪੩॥੪੪੬॥

ਦੋਹਰਾ

ਤਬ ਇਹ ਬਿਧਿ ਸੂਰਨ ਕਰੀ, ਕੇਤਕ ਦਿਨ ਗੁਜਰਾਨ ।
ਖਰਚ ਖਾਤ ਪੂਰਨ ਭਏ, ਫਿਰ ਪਹੁੰਚੇ ਤਿਹ ਬਾਨ ॥੪੪॥੪੪੭॥

---

^੧ਸਲਾਹ, ਮਸ਼ਵਰਾ ।

^੨ਗੰਢ, ਗਠੜੀ ।

ਤਬ ਰਾਜਨ ਇਹ ਬਿਧਿ ਕਰੀ, ਧਰਜੇ ਅੰਨ ਤਹਿ ਘੇਰੇ ।
ਨਿਸ ਬਾਸਰ ਜਾਗਤ ਰਹੈ, ਫਉਜ ਫਿਰੈ ਚਹੂੰ ਫੇਰ ॥੪੫॥੪੪੮॥

ਚੋਪਈ

ਫਿਰਤ ਫਉਜ ਤਬ ਸਿੰਘ ਨਿਹਾਰੈ । ਅਬ ਕਿਹ ਬਿਧਿ ਕੀਜੈ ਬੀਚਾਰੈ ।
ਨਾਹ ਨ ਰਾਹੁ ਕਹੈ ਕਿਤ ਜਾਵੈ । ਮਾਰਗ ਕਉਨ ਰਸਤ ਲੇ ਆਵੈ ॥੪੬॥੪੪੯॥
ਕਰਿਹੋ ਜੁੱਧ ਹੋਨ ਸੇ ਹੋਈ । ਅਬ ਮੁਖ ਫੇਰ ਚਲੇ ਮਤ ਕੋਈ ।
ਪਰੈ ਸਿੰਘ ਫਉਜਨ ਮੈ ਧਾਈ । ਕਿਯੋ ਜੁੱਧ ਸਬ ਦਿਯੇ ਉਠਾਈ ॥੪੭॥੪੫੦॥
ਗਿਰੀ ਲੋਥ ਪੈ ਲੋਥ ਅਪਾਰਾ । ਤਬ ਰਾਜਨ ਮਨ ਮਾਹਿ ਚਿਤਾਰਾ ।
ਹੋਇ ਇਕਤ੍ਰ ਸਭ ਹੀ ਉਠਿ ਧਾਏ । ਚਹੂੰ ਓਰ ਤੇ ਸੂਰ ਰਿਸਾਏ ॥੪੮॥੪੫੧॥

ਦੋਹਰਾ

ਲਰਤ ਲਰਤ ਦਿਨ ਹੁਇ ਗਯੋ, ਤਬ ਰਾਜਨ ਇਵ ਕੀਨ ।
ਚਹੂੰ ਓਰ ਦਲ ਸਾਜਿ ਕੈ, ਘੇਰ ਸਿੰਘ ਸਬ ਲੀਨ ॥੪੯॥੪੫੨॥

ਚੋਪਈ

ਚਹੂੰ ਓਰ ਦਲ ਪਰਾ ਅਪਾਰਾ । ਮਾਰਿ ਮਾਰਿ ਕਹਿ ਉਠੇ ਪੁਕਾਰਾ ।
ਧਿਰ ਧਿਰ ਚੇਟ ਕਰੈ ਅਤਿ ਭਾਰੀ । ਲਰੈ ਸਿੰਘ ਮਾਰੈ ਕਿਲਕਾਰੀ ॥੫੦॥੪੫੩॥
ਬਰਖੈ ਤੀਰ ਮੋਹ ਅਤਿ ਭਾਰਾ । ਗੋਲੀ ਲਾਗੈ ਜਾਹਿ ਦੁਸਾਰਾ ।
ਲਗੈ ਤੇਗ ਤਿਹ ਤਨ ਬਿਸਰਾਵੈ । ਪਰੈ ਬਾਨ ਕਛੁ ਬਿਲਮ ਨ ਲਾਵੈ ॥੫੧॥੪੫੪॥
ਐਸੇ ਜੁੱਧ ਭਯੋ ਤਿਹ ਭਾਰਾ । ਪਰੀ ਲੋਥ ਪੈ ਲੋਥ ਅਪਾਰਾ ।
ਜਪੈ ਖਾਲਸਾ ਸੁਰਤਿ ਨ ਔਰ । ਜੂਝੈ ਸਿੰਘ ਸਬੈ ਇਕ ਠਹੁਰ ॥੫੨॥੪੫੫॥

ਦੋਹਰਾ

ਤਬ ਸਿੱਖਨ ਮਿਲਿ ਕੈ ਕਰੀ, ਸਤਿਗੁਰੁ ਪੈ ਅਰਦਾਸ ।
“ਸਿੰਘ ਗਏ ਥੇ ਰਸਤ ਕੋ, ਸਬਨ ਤਜੇ ਮਿਲਿ ਸਾਸ” ॥੫੩॥੪੫੬॥
“ਬਿਨਾ ਹੁਕਮ ਵੇ ਕਿਉਂ ਗਏ ?” ਸਤਿਗੁਰੁ ਕਹੀ ਸੁਨਾਇ ।
ਮੁਕਤਿ ਕਿਯੋ ਤਿਨ ਸਬਨ ਕੋ, ਜੋ ਜੂਝੈ ਰਨ ਪਾਇ ॥੫੪॥੪੫੭॥
ਸਦਾ ਕਮਰ ਬਾਧੇ ਰਹੈ, ਦਰਸਨ ਦੇਖਿ ਅਘਾਇ ।
ਜੋ ਕਛੁ ਮਿਲੈ ਹਜੂਰ ਤੇ, ਤਬੈ ਸਿੱਖ ਕਛੁ ਖਾਇ ॥੫੫॥੪੫੮॥

ਨਿਸ ਬਾਸਰ ਜਾਗਤ ਰਹੈ, ਫਿਰਤ ਰਹੈ ਚਹੂ ਓਰ ।
ਇਹਿ ਬਿਧਿ ਚਉਕੀ ਦੇਤ ਹੈ, ਮਤਿ ਚੜ੍ਹਿ ਆਵੈ ਚੋਰ ॥੫੬॥੪੫੯॥

ਚੋਪਈ

ਇਸ ਹੀ ਭਾਂਤਿ ਕਈ ਦਿਨ ਗਏ । ਨਗਰ ਲੋਗ ਠਾਵੇ ਸਭਿ ਭਏ ।
ਦਰ ਕੈ ਆਗੈ ਕਰੀ ਪੁਕਾਰਾ । “ਅੰਨ ਬਿਨਾ ਜੀਉ ਜਾਇ ਹਮਾਰਾ ॥੫੭॥੪੬੦॥
ਦੇਖਹੁ ਯਹ ਹਵਾਲ ਅਬ ਭਯੋ । ਰਹੇ ਸੁ ਹਾਡ ਚਾਮਿ ਉਡਿ ਗਯੋ ।
ਬਿਨ ਭੋਜਨ ਜੀਵਨ ਅਬ ਨਾਹੀ । ਸੋ ਬੀ ਜੋਹੈ ਸਾਂਝ ਸੁਬਾਹੀ” ॥੫੮॥੪੬੧॥
ਇਹ ਬਿਧਿ ਨਗਰ ਸਬੈ ਹਠਿ ਗਹਯੋ । ਤਾਹਿ ਸਮੈ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਇਮ ਕਹਯੋ ।
“ਕੇਤਕ ਦਿਨ ਤੁਮ ਔਰ ਥਿਤਾਵੇ । ਫਿਰਿ ਮਨ ਇੱਛੇ ਭੋਜਨ ਖਾਵੇ ॥੫੯॥੪੬੨॥

ਦੋਹਰਾ

ਛਾਡੇ ਤੇ ਆਨੰਦ ਗੜ੍ਹ, ਹੋਤ ਬੀਰ ਸੰਗ੍ਰਾਮ ।
ਬਡੇ ਸਿੰਘ ਜੋਧਾ ਬਲੀ, ਤੇ ਜੂਝੇ ਤਿਹ ਥਾਨ” ॥੬੦॥੪੬੩॥
ਸਬ ਸਿੱਖਨ ਐਸੇ ਕਹਯੋ, “ਬੁਰਾ ਹੋਤ ਨਹੀਂ ਕੋਇ ।
ਛਾਡਿ ਚਲੋ ਆਨੰਦ ਗੜ੍ਹ, ਭਲੀ ਬਾਤ ਹੈ ਸੋਇ” ॥੬੧॥੪੬੪॥

ਚੋਪਈ

ਸਤਿਗੁਰੁ ਕਹੀ, “ਸੁਨੋ, ਬਿਧਿ ਸਾਈ । ਬੁਰਾ ਹੋਤ ਤੁਮਰੇ ਸਿਰ ਭਾਈ ।”
ਜੋ ਸਬ ਸੋ ਤਉਹਦਾ ਲਿਖਵਾਏ । “ਹੋਹੁ ਤਯਾਰ” ਤਬੈ ਫੁਰਮਾਏ ॥੬੨॥੪੬੫॥
ਨਗਰ ਭਯੋ ਇਹ ਭਾਂਤਿ ਤਯਾਰਾ । ਬਾਂਧੇ ਬੋਝ ਲਿਯੈ ਸਿਰ ਭਾਰਾ ।
ਸਾਮਾਂ ਸਬੈ ਕੂਚ ਕਾ ਕੀਨੋ । ਆਪਨ ਬੋਝ ਆਪ ਸਿਰ ਲੀਨੋ ॥੬੩॥੪੬੬॥
ਸਾਮਾਂ ਸਬੈ ਕੂਚ ਕਾ ਕੀਨਾ । ਸਿੰਘਨ ਬਾਂਟਿ ਖਜਾਨਾ ਦੀਨਾ ।
ਸਬਨ ਪਾਂਚ ਹਥਿਆਰ ਬਧਾਏ । ਸਿੰਘ ਸੂਰ ਬਨਿ ਬਨਿ ਸਭਿ ਆਏ ॥੬੪॥੪੬੭॥

¹ਅਹਿਦ ਨਾਮਾ ।

{ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਨੰਦ ਗੜ੍ਹ ਛੱਡਿਆ—
੭ ਪੌਰ, ਸੰਮਤ ੧੭੬੨ ਬਿ: }

ਦੋਹਰਾ

ਔਰ ਬਸਤੁ ਜੇਤੀ ਹੁਤੀ, ਦੀਨੀ ਸਥੈ ਜਲਾਇ ।

ਛੋਡ ਚਲੇ ਆਨੰਦ ਗੜ੍ਹ, ਨਿਮਖ ਬਿਲਮ ਨਹੀਂ ਲਾਇ ॥੬੫॥੪੬੮॥

ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਸੋਭਾ ਗ੍ਰੰਥੇ ਆਨੰਦ ਗੜ੍ਹ ਕਾ ਜੁੱਧ ਦੂਸਰਾ ਬਰਨਨੇ,

ਯਾਰੂਵਾਂ ਅਧਿਆਇ ਸੰਪੂਰਨਮਸਤੁ ਸੁਭਮਸਤੁ ॥ ੧੧ ॥

ਬਾਰੂਵਾਂ ਅਧਿਆਇ

{ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਨੇ ਆਨੰਦ ਪੁਰ ਛੱਡਿਆ । ਸਾਹੀ ਟਿੱਬੀ, ਕੀਰਤ ਪੁਰ ਤੇ
ਚਮਕੌਰ ਦਾ ਜੁੱਧ । ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਤੇ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀਆਂ
ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ : ੭ ਪੌਹ, ੧੭੬੨ ਬਿ: }

ਦੌਹਰਾ

ਸਤਿਗੁਰੁ ਕ੍ਰਿਪਾ ਤੇ ਕਹੋ, ਧਿਆਵ ਬੀਰ ਸੰਗ੍ਰਾਮ ।
ਜਥਾ ਸਕਤਿ ਉਪਮਾ ਕਹੋ, ਜੋਧਨ ਕੇ ਪਰਕਾਮ^੧ ॥੧॥੪੬੯॥
ਸਾਹੀ ਟਿੱਬੀ^੨ ਆਨਿ ਕੈ, ਖੜੇ ਭਏ ਤਿਹ ਥਾਨ ।
ਰਾਜਾ ਅਰੁ ਤੁਰਕਾਨ ਸਬ, ਨਿਕਟਿ ਪਹੁਚੇ ਆਨ ॥੨॥੪੭੦॥
ਉਦੇ ਸਿੰਘ^੩ ਲਲਕਾਰ ਕੈ, ਖੁਸੀ ਕਰੀ ਕਰਤਾਰ ।
ਸਫਲ ਜਨਮੁ ਯਹ ਭਾਂਤਿ ਕਹਿ, ਦੂਤਨ ਕਰੋ ਸੰਘਾਰ ॥੩॥੪੭੧॥
ਉਦੇ ਸਿੰਘ ਕੋ ਛੋਰਿ ਕੈ, ਚਲਿ ਆਏ ਤਿਹ ਠਉਰ ।
ਬਾਗ ਦੇਖਿ ਬੈਠੇ ਤਹਾਂ, ਨਿਕਟਿ ਗਾਂਵ ਚਮਕੌਰ ॥੪॥੪੭੨॥
ਖਬਰਿ ਸੁਨੀ ਜਿਮੀਦਾਰ ਨੇ, ਮੱਧ ਬਸੈ ਚਮਕੌਰ ।

^੧ਜੋਧਿਆਂ ਦੇ ਪਰਾਕ੍ਰਮ (ਪੁਰਸਾਰਥ, ਉੱਦਮ) ।

^੨ਕੀਰਤ ਪੁਰ ਦੇ ਨੇੜੇ ਇਕ ਮਸ਼ਹੂਰ ਜਗ੍ਹਾ ।

^੩ਭਾਈ ਉਦੇ ਸਿੰਘ ਰਾਜਪੂਤ, ਜੋ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸ਼ਹੀਦ ਮੁਲਤਾਨੀ ਦਾ ਪੁਤ੍ਰ ਸੀ
(ਦੇਖੋ, ਸ਼ਹੀਦ ਬਿਲਾਸ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ, ਸੰਪਾਦਕ—ਗਿਆਨੀ
ਗਰਜਾ ਸਿੰਘ, ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿੱਤ ਅਕਾਡਮੀ, ਲੁਧਿਆਣਾ)

ਸੁਨਤ ਬਚਨ ਤਤਕਾਲ ਹੀ, ਵਹ ਆਯੋ ਉਠਿ ਦੋਰ ॥੫॥੪੭੩॥
 ਹਾਥ ਜੋਰਿ ਐਸੇ ਕਹਜੋ, “ਬਿਨਤੀ ਸੁਨੋ, ਕਰਤਾਰ !
 ਬਸੋ ਮੱਧਿ ਚਮਕੋਰ ਕੈ, ਅਪਨੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਧਾਰਿ” ॥੬॥੪੭੪॥
 ਤਬੇ ਸ੍ਵਾਰ ਸਾਹਿਬ ਭਏ, ਛਾਡਿ ਬਾਗ ਕੀ ਠਉਰ ।
 ਸਿੰਘ ਸਾਬ ਸਬ ਹੀ ਲਿਖੇ, ਆਇ ਬਸੇ ਚਮਕਉਰ ॥੭॥੪੭੫॥
 ਤਬ ਦੂਤਨ ਕੀਨੇ ਲਿਖੇ, ਤੁਮ ਚਲਿ ਆਯੋ ਦਉਰ ।
 ਸਿੰਘ ਰਹੇ ਹੈਂ ਆਨਿ ਕੈ, ਨਿਕਟਿ ਗਾਵ ਚਮਕਉਰ ॥੮॥੪੭੬॥
 ਠਉਰ ਠਉਰ ਕੀਨੇ ਲਿਖੇ, ਐਸੇ ਦੂਤ ਗਵਾਰ ।
 ਉਦੇ ਸਿੰਘ ਪੀਛੇ ਰਹਾ, ਸੁਨਹੁ ਤਾਹਿ ਬੀਚਾਰ ॥੯॥੪੭੭॥
 ਰਾਜਾ ਅਰੁ ਤੁਰਕਾਨ ਸਬ, ਨਿਕਟਿ ਪਹੁਚੇ ਆਇ ।
 ਉਦੇ ਸਿੰਘ ਤਿਨ ਮੈ ਪਰਜੋ, ਨਿਮਖ^੧ ਬਿਲਮ^੨ ਨਹੀਂ ਲਾਇ ॥੧੦॥੪੭੮॥

ਬੁਲਨਾ ਸਵੈਯਾ

ਦਉਰ ਕੈ ਧਾਇ ਜਬ ਜਾਇ ਰਨਿ ਮੈ ਪਰਜੋ, ਭਲੇ ਅਸਵਾਰ ਐਸੇ ਪਛਾਰੇ ।
 ਗਿਰੀ ਹੈ ਲੋਥ ਛਬਿ ਯੋਂ ਧਰੀ ਤਾਹਿ ਕੀ, ਬਸਤ੍ਰ ਸੂਕੇ ਧਰੇ ਸਰ ਕਿਨਾਰੇ ।
 ਸੋਨ ਕੈ ਰੰਗ ਮੈ ਲਾਲ ਹੁਇ ਭੁਇ ਪਰੇ, ਮਨੋ ਰੰਗਰੇਜ ਰੰਗ ਰੰਗ ਡਾਰੇ ।
 ਪਉਨ ਪਰਵਾਹ ਯਹ ਭਾਂਤਿ ਭਾਰੀ ਬਹਜੋ, ਗਿਰੇ ਹੈਂ ਰੂਖ ਐਸੇ ਅਪਾਰੇ ॥੧੧॥੪੭੯॥

ਦੋਹਰਾ

ਪਹਰ ਏਕ ਲੋ ਰਨ ਪਰਜੋ, ਮਹਾਂ ਪ੍ਰਬਲ ਇਕ ਸਾਰ ।
 ਉਦੇ ਸਿੰਘ ਜੂਝੇ ਤਬੇ, ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਰਨ ਬਿਚਾਰ ॥੧੨॥੪੮੦॥

ਸਵੈਯਾ

ਕੇਤੇ ਸਿੰਘ ਸਾਬ ਲੈ ਲੈ ਹੁਬਿਆਰ ਹਾਥ,
 ਪਰੇ ਧਾਇ ਫਉਜਨ ਮੈ ਭਾਰੀ ਰਨ ਕਰ ਹੀ ।
 ਕਿਨਹੂੰ ਤਰਵਾਰ ਕਿਨਹੀਂ ਲੀਨੀ ਬਰਛੀ ਸੰਭਾਰਿ,
 ਮੁਖ ਤੇ ਕਹਿ ਮਾਰਿ ਮਾਰਿ ਧਾਇ ਧਾਇ ਪਰ ਹੀ ।
 ਕੋਊ ਚਲਾਵੇ ਬਾਨ, ਕਿਸ ਹੀ ਕਰ ਮੈ ਕਮਾਨ,
 ਮਾਰਤ ਹੈ ਤੀਰ ਧੀਰ ਲਗੇ ਤੇ ਨ ਧਰ ਹੀ ।

^੧ਖਿਣ, ਪਲ ।

^੨ਬਿਲੰਬ, ਦੇਰ, ਚਿਰ ।

ਐਸੀ ਕਰੀ ਹੈ ਮਾਰਿ, ਨਾਹ ਨ ਕਛੁ ਵਾਰਿ ਪਾਰਿ,
ਲੋਥ ਕੈ ਕਿਯੋ ਪਹਾਰ, ਐਸੇ ਸਿੰਘ ਲਰ ਹੀ ॥੧੩॥੪੮੧॥

ਦੋਹਰਾ

ਪਹਿਰ ਏਕ ਲੋਯੋ ਲਰੇ, ਸਿੰਘ ਤਬੈ ਇਕ ਸਾਰ ।
ਲਰਤ ਲਰਤ ਜੂਝੇ ਸਬੈ, ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਰਨ ਬਿਚਾਰ ॥੧੪॥੪੮੨॥
ਤਾਹਿ ਸਮੈ ਦਲ ਦੇਖਿ ਕੈ, ਹੋਇ ਰਹੈ ਹੈਰਾਨ ।
ਆਪ ਕਰਨ ਕਾਰਨ¹ ਤਹਾਂ, ਦੇਖਿ ਰਹੇ ਸਬ ਥਾਨ ॥੧੫॥੪੮੩॥
ਲਿਖੇ ਬਹੁਤ ਚਮਕੋਰ ਤੇ, ਤਬੈ ਪਹੁਚੇ ਆਨ ।
ਕਰਿ ਸਾਮਾ ਫਿਰਿ ਜੁੱਧ ਕੀ, ਸਬ ਪਹੁਚੇ ਤਿਹ ਥਾਨ ॥੧੬॥੪੮੪॥
ਠਉਰ ਠਉਰ ਧਰਿ ਮੋਰਚੇ, ਤਬੈ ਪਹੁਚੇ ਆਇ ।
ਰਚਯੋ ਜੁੱਧ ਤਾਹੀ ਸਮੈ, ਦਈ ਪਲੀਤੀ ਲਾਇ ॥੧੭॥੪੮੫॥
ਚਹੂ ਓਰ ਸਬ ਦਲ ਖਰੇ, ਬੀਚ ਸਿੰਘ ਗੋਬਿੰਦ ।
ਤਾਹਿ ਸਮੈ ਛਬਿਯੋ ਕਹੇ, ਜਯੋ ਤਾਰਨ ਮੈ ਚੰਦ ॥੧੮॥੪੮੬॥
ਗਿਰਦ ਆਇ ਸਬ ਦਲ ਖਰੇ, ਖੇਤ ਬਾਰ ਜਿਉ ਹੋਇ ।
ਤਿਹ ਸਮਾਨ ਘੇਰਾ ਪਰੇ, ਚਹੁ ਦਿਸ ਰਾਹ ਨ ਕੋਇ ॥੧੯॥੪੮੭॥

ਸਵੈਯਾ

ਮਾਨੋ ਘਟਾ ਉਮਡੀ ਚਹੂ ਓਰ ਤੇ, ਯੋ ਉਮਡੇ ਦਲ ਦੂਤ ਕੇ ਆਈ ।
ਘੇਰਿ ਲਈ ਚਮਕੋਰ ਸਬੈ ਸੁ, ਰਹਯੋ ਨਹੀਂ ਰਾਹ ਕਹੇ ਕਿਤ ਜਾਹੀ ।
ਚਾਰੋ ਦਿਸਾ ਦਲ ਆਨ ਪਰੇ, ਤਹ ਦੇਖਤ ਸਿੰਘ ਉਠੇ ਭਭਕਾਹੀ ।
ਸਾਹਿਬ ਸਿਉ ਤਬ ਲੇਤ ਖੁਸੀ, ਮਨ ਮੈ ਕਰਿ ਆਨੰਦ ਜੂਝਨ ਜਾਹੀ ॥੨੦॥੪੮੮॥
ਆਜ ਮਨਜੂਰ ਪਰੇ ਦਰ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਹੀ ਕੈ ਜੁ ਕਹੈ ਸਬ ਹੀ ।
ਕਰਿ ਮੈ ਗਹਿ ਵਾਰ ਜੁਝਾਰ ਬਡੇ, ਰਨ ਮਾਹਿ ਪਰੇ ਨ ਰਹੇ ਤਬ ਹੀ ।
ਸਬ ਆਪਸ ਮੇ ਮਿਲਿ ਲੇਤ ਖੁਸੀ, ਐਸੇ ਅਬ ਦਾਵ ਭਯੋ ਨ ਕਬ ਹੀ ।
ਸਬ ਅੰਤ ਕੀ ਬਾਰ ਸੰਭਾਰਿ ਪ੍ਰਭੂ, ਕਰ ਹੈ ਇਵ ਸਾਰ ਲਰੈ ਜਬ ਹੀ ॥੨੧॥੪੮੯॥
ਗਰਜ ਕੈ ਸਿੰਘ ਜੋ ਜਾਇ ਰਨ ਮੇ ਪਰੇ, ਕਿਯੋ ਹੈ ਲੋਹ ਐਸੇ ਬਤਾਏ ।
ਕਿਸੀ ਕਰਵਾਰ² ਜਮਧਾਰ ਨੇਜਾ ਕਿਸੀ, ਕਿਸੀ ਬੰਦੂਕ ਤੀਰੇ ਚਲਾਏ ।

¹-ਭਾਵ—ਗੁਰੂ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ।

²ਤਲਵਾਰ।

ਸੂਰ ਸੰਭਾਰਿ ਹਥਿਆਰ ਪਾਂਚੇ ਕਰੇ, ਮਾਰਿ ਹੀ ਮਾਰਿ ਜੋਧਾ ਗਿਰਾਏ ।
ਭਏ ਭੈਮਾਨ ਪੈ ਜਾਨਿ ਐਸੀ ਸਮੈ, ਕਾਲ ਕੇ ਰੂਪ ਇਮ ਸਿੰਘ ਆਏ ॥੨੨॥੪੯੦॥

ਚੋਪਈ

ਦਉਰ ਦਉਰ ਫਉਜਨ ਮੈ ਪਰ ਹੀ । ਸਿੰਘ ਸਬੈ ਐਸੀ ਬਿਧਿ ਕਰ ਹੀ ।
ਬਜੇ ਸਾਰ ਸੇ ਸਾਰ ਅਪਾਰਾ । ਝੜ ਝੜਾਕ ਬਾਜੈ ਬੁਨਕਾਰਾ ॥੨੩॥੪੯੧॥
ਪੜ ਪੜਾਕ ਧਰਤੀ ਪਰ ਪਰ ਹੀ । ਜੂਝੇ ਸੂਰ ਬਹੁਤ ਤਹਿ ਮਰ ਹੀ ।
ਇਕ ਘਾਇਲ ਹੈ ਗਿਰੇ ਬਿਹਾਲਾ । ਏਕ ਨ ਆਪ ਤਜੇ ਤਤਕਾਲਾ ॥੨੪॥੪੯੨॥
ਇਕ ਭਾਜੇ ਫਿਰਿ ਨਿਕਟਿ ਨ ਆਵੈ । ਇਕ ਸਨਮੁਖਿ ਹੈ ਜੁੱਧ ਮਚਾਵੈ ।
ਲਹੈ ਸਿੰਘ ਇਹ ਭਾਂਤਿ ਅਪਾਰੇ । ਚੜੀ ਖੁਮਾਰ ਭਏ ਮਤਵਾਰੇ ॥੨੫॥੪੯੩॥
ਗੋਲੀ ਲਾਗੈ ਜਾਇ ਗਿਰੀਨੇ । ਬਸਤ੍ਰ ਲਾਲ ਅੰਗ ਸਬ ਕੀਨੇ ।
ਚਹੂ ਓਰ ਚਮਕੈ ਤਰਵਾਰੀ । ਛੁਟੈ ਤੀਰ ਕਛੁ ਵਾਰ ਨ ਪਾਰੀ ॥੨੬॥੪੯੪॥
ਗੋਲੀ ਲਾਗੈ ਜਾਹਿ ਦੁਸਾਰਾ । ਬਰਸੈ ਸੇਤ ਮੋਹਿ ਅਤਿ ਭਾਰਾ ।
ਜੂਝੈ ਸਿੰਘ ਸਬੈ ਇਕ ਸਾਰਾ । ਜਪੈ ਖਾਲਸਾ ਬਾਰੇਬਾਰ ॥੨੭॥੪੯੫॥

ਦੋਹਰਾ

ਤਾਹਿ ਸਮੈ ਕਾਰਨ ਕਰਨ, ਲੀਨੋ ਸਿੰਘ ਬੁਲਾਇ ।
ਕਹੀ ਸਿੰਘ ਰਣਜੀਤ' ਸੋ, "ਦੂਤਨ ਦੇਹੁ ਸਜਾਇ" ॥੨੮॥੪੯੬॥
ਬਿਨਉ ਕਰੀ ਕਰਿ ਜੋਰਿ ਕੈ, "ਖੁਸੀ ਕਰਉ ਕਰਤਾਰ ।
ਕਰਉ ਬੀਰ ਸੰਗ੍ਰਾਮ ਮੈ, ਦੇਖਉ ਆਪਿ ਨਿਹਾਰਿ" ॥੨੯॥੪੯੭॥

ਸਵੈਯਾ

ਭਈ ਅਸ ਵਾਜ, "ਅਬ ਜਾਹ, ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ !
ਤੁਮ ਕਰੋ ਸੰਗ੍ਰਾਮ ਦੂਤਨ ਸੇਘਾਰੇ ।"
ਖੁਸੀ ਤਾਹੀ ਸਮੈ ਲਈ ਗੁਰਦੇਵ ਸੋ,
ਆਨ ਰਨ ਮਾਹਿ ਦਲ ਕੋ ਨਿਹਾਰੋ ।
ਕਰੀ ਆਵਾਜ, "ਅਬ ਆਉ ਅਰਮਾਨ^੧ ਜਿਹ,"
ਸਕਲ ਦਲ ਦੇਖਿ ਦਉਰੇ ਅਪਾਰੇ ।

^੧ਵੱਡੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਨਾਮ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਸੰਬੋਧ ਕਰਕੇ
ਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜਾਂ ਦੂਜਾ ਨਾਂ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਕਹਿ ਕੇ ਵੀ ਬੁਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ।
੧ਚਾਹ, ਇੱਛਾ ।

ਘੇਰ ਚਹੂ ਦਿਸ ਲਿਯੋ ਆਨਿ ਤੁਰਕਾਨ ਨੇ,
ਕਰਤ ਸੰਗ੍ਰਾਮ ਰਣਜੀਤ ਭਾਰੋ ॥੩੦॥੪੯॥

ਛਪੈ ਛੰਦ

ਤਾ ਦਿਨ ਗਡਹੁ ਰਣ ਖੰਭ, ਸਿੰਘ ਰਣਜੀਤ ਧਰਤਿ ਪਰ ।
ਧਰਤਿ ਲਰਜਿ ਉਠੀ ਧੂਰ, ਭਾਨੁ ਛਿਪ ਗਯੋ ਆਪ ਘਰ ।
ਪਵਨ ਮੰਦ ਹੁਇ ਰਹੀ, ਰੈਨਿ ਭਈ ਦਿਵਸ ਛਿਪਾਨੇ ।
ਲਰਜੇ ਸਕਲ ਅਕਾਸ, ਤੋਪ ਛੂਟੀ ਪਰਮਾਨੇ ।
ਬਜਯੋ ਨਿਸਾਨ ਤਿਹੂ ਲੋਕ ਮੈ ਸੁਨਿ ਦੇਵਨ ਮਨ ਭਉ ਭਯੋ ।
ਚੜਿ ਚੜਿ ਬਿਬਾਨ ਦੇਖਨ ਚਲੇ, ਸੁ ਸੰਕਰ ਸਮੇਤ ਨਹੀਂ ਕੇ ਰਹਯੋ ॥੩੧॥੪੯੯॥

ਦੋਹਰਾ

ਤਹਾਂ ਆਨਿ ਜੋਗਨਿ ਖਰੀ, ਨਾਰਦ ਵਾਵੈ ਤੂਰ ।
ਜੀਤ ਸਿੰਘ ਰਣ ਮੈ ਮਡਯੋ, ਹੋਤ ਪਤ੍ਰ ਭਰਪੂਰਿ ॥੩੨॥੫੦੦॥
ਚਹੂੰ ਓਰ ਦਲ ਦੇਖਿ ਕੈ, ਕਰ ਮੈ ਗਹੀ ਕਮਾਨ ।
ਇਹ ਬਿਧਿ ਚਲਤ ਅਪਾਰ ਸਰ, ਸਾਵਨ ਮੋਹ ਸਮਾਨ ॥੩੩॥੫੦੧॥
ਜਿਹ ਸਰ ਲਾਗਤ ਜਾਇ ਕੈ, ਰਹਿਤ ਨਾਇ ਅਰਮਾਨ ।
ਮਾਨਹੁ ਮੰਡਪ¹ ਖੋਖਰੋ², ਗਿਰ ਗਿਰ ਪਰਤ ਪਠਾਨ ॥੩੪॥੫੦੨॥

ਛਪੈ ਛੰਦ

ਕਰ ਮੈ ਗਹੈ ਕਮਾਨ, ਜੁੱਧ ਕੀਨੋ ਅਸਰਾ ਸਰ ।
ਜਿਹ ਉਰ ਮਾਰਤ ਤੀਰ, ਫੋਰ ਬਖਤਰ³ ਸੁ ਜਾਤ ਸਰ ।
ਲਗੈ ਤਾਹਿ ਕੇ ਆਨ, ਮਾਨ ਕਰਿ ਰਹਿਤ ਸੋਇ ਕਰ ।
ਭੂਲਤ ਹੈ ਘਰ ਬਾਰ, ਸਬੈ ਸੁਧ ਜਾਤ ਬਿਸਰ ਕਰ ।
ਮਾਰੇ ਪਠਾਨ ਇਹ ਭਾਂਤਿ ਕਰਿ, ਜੀਤ ਸਿੰਘ ਤਿਨ ਮੈ ਪਰੋ ।
ਕਰ ਸੋ ਕਮਾਨ ਤਜਿ ਸਾਂਗ ਗਹਿ ਸੁ ਕੇਤੇ ਹਥਿਆਰਨ ਲਰੋ ॥੩੫॥੫੦੩॥

ਦੋਹਰਾ

ਦੋਰਯੋ ਦਲ ਮੈ ਧਾਇ ਕੈ, ਲੈ ਕਰ ਸਾਂਗ ਬਨਾਇ ।
ਮਾਰਤ ਜਿਹ ਅਸਵਾਰ ਕੇ, ਛਿਨ ਮੈ ਦੇਤ ਗਿਰਾਇ ॥੩੬॥੫੦੪॥

¹ਮਹਲ, ਮਕਾਨ ।

²ਖੋਖਲਾ ।

³ਜ਼ਿਰਹ ਬਕਤਰ, ਕਵਚ ।

ਸਵੈਯਾ

ਚਲੇ ਰਣਜੀਤ ਜਬ ਜਾਇ ਰਣ ਮੈ ਪਰੇ, ਕਿਯੋ ਸੰਗ੍ਰਾਮ ਐਸੇ ਅਪਾਰੇ ।
ਲੋਥ ਪਰ ਲੋਥ ਤਹਿ ਡਾਰਿ ਕੇਤੀ ਦਈ, ਭਬਕ ਕਰਿ ਰਕਤ ਹੁਇ ਚਲੇ ਨਾਰੇ ।
ਲਿਯੇ ਕਰਿ ਸਾਂਗ ਤਿਹ ਆਂਗ ਪਰ ਧਰਤਿ ਹੈਂ, ਤਬੈ ਤਤਕਾਲ ਤਿਹ ਠਉਰ ਮਾਰੇ ।
ਭੁਜਨ ਪੈ ਜੋਰ ਕਰਿ ਲੇਤ ਉਠਾਇ ਕੈ, ਸਬਨ ਦਿਖਲਾਇ ਭੁਇ ਮਾਹਿ ਡਾਰੇ ॥

੩੭॥੫੦੫॥

ਦੋਹਰਾ

ਲੇਤ ਪਰੋਇ ਪਠਾਨ ਕੋ, ਸਭਹਨ ਸਾਂਗ ਦਿਖਲਾਇ ।
ਦੇਖਤ ਹੀ ਸਬ ਕਰਤ ਹੈਂ, ਅਰੇ ਖੁਦਾਇ ਖੁਦਾਇ ॥੩੮॥੫੦੬॥

ਸਵੈਯਾ

ਭਾਂਤਿ ਇਹ ਜੁੱਧ ਰਣਜੀਤ ਭਾਰੀ ਕਿਯੋ, ਸਭੈ ਦਲ ਵਾਹਿ ਵਾਹਿ ਕਹਿ ਪੁਕਾਰੇ ।
ਤਹਾਂ ਮਾਰ ਸਾਂਗਨ ਧਰੀ, ਸਿੰਘ ਐਸੀ ਕਰੀ, ਲੋਥ ਪਰ ਲੋਥ ਕੀਨੇ ਕਿਨਾਰੇ ।
ਰਕਤ^੧ ਦਰੀਆਉ ਹੁਇ ਚਲੇ ਤਿਹ ਮਧਿ ਤੇ, ਬਹਜੋ ਪਰਵਾਹਿ ਨਹੀਂ ਵਾਰ ਪਾਰੇ ।
ਅਸ੍ਰ^੨ ਪੈਰਤ^੩ ਫਿਰੈ, ਸੂਰ ਐਸੀ ਕਰੈ, ਆਪਨੇ ਹਾਥ ਦਲ ਯੋਂ ਸੰਘਾਰੇ ॥੩੯॥੫੦੭॥

ਦੋਹਰਾ

ਕਰਤ ਮਾਰਿ ਚਾਰੇ ਦਿਸਾ, ਜੀਤ ਸਿੰਘ ਅਸਵਾਰ ।
ਸਾਂਗ ਤਜੀ ਕਰਿ ਤੇ ਤਬੈ, ਗਹਿ ਲੀਨੀ ਤਰਵਾਰ ॥੪੦॥੫੦੮॥

ਸਵੈਯਾ

ਟੂਟ ਕੈ ਸਾਂਗ ਦੁਇ ਟੂਕ ਹੁਇ ਭੁਇ ਪਰੀ, ਗਹੀ ਤਰਵਾਰ ਦਲ ਬਹੁਤ ਮਾਰੇ ।
ਏਕ ਕੇ ਸੀਸ ਧਰਿ ਦੁਇ ਟੁਕਰੇ ਕਰੈ, ਦੁਇ ਕੇ ਸੀਸ ਧਰਿ ਕਰਤ ਚਾਰੇ ।
ਭਾਂਤਿ ਇਹ ਪੂਰ ਪਰਵਾਹ ਦੀਨੇ ਕਈ, ਰਕਤ ਦਰੀਆਉ ਮੈ ਪਰੇ ਸਾਰੇ ।
ਗਿਰੇ ਬਿਕਰਾਲ ਬਹਾਲ ਸੁਧ ਕਛੁ ਨਹੀਂ, ਪਰੇ ਰਣ ਮਾਹਿ ਸਬ ਕਛੁ ਬਿਸਾਰੇ ॥
੪੧॥੫੦੯॥

ਦੋਹਰਾ

ਬਹੁਤ ਜੁੱਧ ਭਾਰੀ ਭਯੋ, ਨਿਕਟ ਗਾਂਵ ਚਮਕਉਰ ।
ਜਿਹ ਕੇ ਮਾਰਤ ਵਾਰ ਗਹਿ, ਤਿਹ ਮਾਰਤ ਹੈ ਠਉਰ ॥੪੨॥੫੧੦॥

^੧ਰੱਤ, ਲਹੂ ।

^੨ਘੋੜੇ ।

^੩ਤਿਰਦੇ ।

ਕਿਯੋ ਜੁੱਧ ਇਹ ਭਾਂਤਿ ਕਰਿ, ਬਲੀ ਸਿੰਘ ਰਣਜੀਤਿ ।

ਬਡੇ ਸੂਰਮਾ ਜੇ ਹੁਤੇ, ਚੁਨਿ ਮਾਰੇ ਇਹ ਗੀਤਿ ॥੪੩॥੫੧੧॥

ਸਵੇਯਾ

ਲਰਤ ਰਣਜੀਤ ਤਿਹ ਠੋਰ ਐਸਾ ਕਿਯੋ, ਕਈ ਦਲ ਮਥਨ ਕੈ^੧ ਮਾਰਿ ਡਾਰੇ ।
ਲਈ ਤਰਵਾਰ ਅਰੁ ਵਾਰ ਐਸੇ ਕਰੇ, ਕਰੈ ਦੁਇ ਟੂਕ ਭੁਇ ਮਾਹਿ ਡਾਰੇ ।
ਸ੍ਰੋਨ ਭਾਰੀ ਬਹਜੇ ਉਮੰਗਿ ਦਰੀਆਉ ਜੋ, ਪਰੀ ਹੈ ਲੋਥ ਮਾਨੋ ਕਿਨਾਰੇ ।
ਅਸੁ ਪੈਰਤ ਫਿਰੈ, ਸੂਰ ਐਸੀ ਕਰੈ, ਕਿਯੋ ਬਿਸ਼ਾਮ ਐਸੇ ਅਪਾਰੇ ॥੪੪॥੫੧੨॥

ਦੋਹਰਾ

ਲਰਤ ਸੂਰ ਸੰਗ੍ਰਾਮ ਮੈ, ਕਰਿ ਲੀਨੇ ਤਰਵਾਰ ।

ਬਡੇ ਸੂਰ ਮਾਰੇ ਤਹਾਂ, ਫਉਜਨ ਕੇ ਸਿਰਦਾਰ ॥੪੫॥੫੧੩॥

ਤਬ ਸਬ ਕਟਕ ਇਕਤ੍ਰੁ ਹੈ, ਪਰੇ ਚਹੁ ਦਿਸ ਧਾਇ ।

ਕਰ ਮੈ ਗਹਿ ਕਰਵਾਰ ਸਬ, ਨਿਕਟ ਪਹੁਚੇ ਆਇ ॥੪੬॥੫੧੪॥

ਸਵੇਯਾ

ਦੇਖਿ ਤਬੈ ਬਿਧਿ ਐਸੀ ਭਈ, ਹੁਤਿ ਫਾਗਨ ਜੋ ਮਾਨੋ ਖੋਲਨ ਆਯੋ ।

ਲਾਗਤਿ ਸਾਂਗਨ ਤੇਗਨਿ ਤੀਰ, ਤੁਫੰਗਨ ਮੋਨ ਚਲਯੋ ਭਭਕਾਯੋ ।

ਤਾਹਿ ਸਮੈ ਛਬਿ ਐਸੀ ਭਈ, ਮਾਨੋ ਲਾਲ ਗੁਲਾਲ ਕੇ ਰੰਗ ਬਨਾਯੋ ।

ਬਾਗੋ^੨ ਬਨੋ ਜਿਹ ਕੇ ਗਲਿ ਲਾਲ, ਮਾਨੋ ਰੰਗਰੇਜ ਅਬੈ ਰੰਗ ਲਯਾਯੋ ॥੪੭॥੫੧੫॥

ਦੋਹਰਾ

ਤਨ ਝਾਰੀ ਕਰਿ ਸੂਰਮਾ, ਸ੍ਰੋਨ ਰੰਗ ਭਰਿ ਲੀਨ ।

ਛਿਰਕਿ ਛਿਰਕਿ ਤਨ ਰੰਗਿਯੋ, ਫਾਗਨ ਕੀ ਹੁਤਿ ਕੀਨ ॥੪੮॥੫੧੬॥

ਸਵੇਯਾ

ਆਨ ਜੋਗਨਿ ਖਰੀ, ਲਿਯੋ ਪਤ੍ਰ^੩ ਅਰੀ, ਕਰੇ ਭਰਪੂਰ ਰਣਜੀਤ ਪਯਾਰੇ ।

ਤੁਮ ਬਿਨਾ ਕੋਨ ਯਹ ਪਤ੍ਰ ਪੂਰਾ ਕਰੇ, ਕਉਨ ਸੰਗ੍ਰਾਮ ਯੋ ਕਰੇ ਭਾਰੇ ।

ਗਿੱਧ ਮੰਡਲਾਤ ਅਰੁ ਨਾਚ ਨਾਰਦ ਕਰੇ, ਸੂਰ ਅਨਗਨਤ ਤਹਾਂ ਠੋਰ ਮਾਰੇ ।

ਜੁੱਧ ਭਾਰੀ ਭਯੋ ਮਧਿ ਚਮਕਉਰ ਕੇ, ਕਿਯੋ ਸੰਗ੍ਰਾਮ ਐਸੇ ਅਪਾਰੇ ॥੪੯॥੫੧੭॥

---

^੧ਮਲ ਕੇ, ਝੰਜੋੜ ਕੇ ।

^੨ਚਿਟਾ ਵਸਤ੍ਰ, ਪੁਸ਼ਾਕ ।

^੩ਪਾਤ੍ਰ, ਭਾਂਡਾ ।

ਦੋਹਰਾ

ਲਗੀ ਕਾਰ ਅਸਵਾਰ ਕੈ, ਕੀਨੋ ਕਾਮ ਅਪਾਰ ।
ਪਿਯੋ ਪਿਆਲਾ ਪ੍ਰੇਮ ਕਾ, ਮਗਨ ਭਯੋ ਅਸਵਾਰ ॥੫੦॥੫੧੮॥
ਤਾਹਿ ਸਮੈ ਐਸੇ ਕਹਯੋ, ਗੋਬਿੰਦ ਸਰਨ ਬਿਚਾਰ ।
“ਆਜ ਖਾਸ ਭਏ ਖਾਲਸਾ, ਸਤਿਗੁਰੁ ਕੈ ਦਰਬਾਰ” ॥੫੧॥੫੧੯॥

ਸਵੈਯਾ

ਰਾਸ ਰਚੈ ਬਨ ਮੈ ਹਰਿ ਜੀ, ਛਬਿ ਤਾ ਦਿਨ ਤਾਹੀ ਕਿਯੋ ਰਣ ਪਾਯੋ ।
ਬਾਜਤ ਸਾਰ ਸੋ ਸਾਰ ਅਪਾਰ, ਕਰੈ ਝੁਨਕਾਰ ਸੁ ਯੋ ਧੁਨਿ ਲਾਯੋ ।
ਸੂਰ ਸਭੇ ਮਿਲਿ ਖੇਲਤ ਫਾਗਨ, ਦੇਖਤ ਰਾਸ ਉਨੀਦੇ ਹੀ ਆਯੋ ।
ਲਾਲ ਨਿਹਾਲੀ ਕੀ ਸੇਜ ਕਿਯੇ ਸਰ, ਸੋਵਤ ਸੂਰ ਪਲੰਘ ਬਿਛਾਯੋ ॥੫੨॥੫੨੦॥

ਦੋਹਰਾ

ਹਿਤ ਚਿਤ ਕੈ ਤਾਹੀ ਸਮੈ, ਚਰਨ ਕਵਲ ਸੋ ਧਯਾਨ ।
ਵਾਹਗੁਰੂ ਮੁਖ ਤੇ ਕਹਯੋ, ਸਮੈ ਅੰਤ ਕੀ ਤਾਨ¹ ॥੫੩॥੫੨੧॥

ਸਵੈਯਾ

ਦੇਖਨ ਕੋ ਬਿਧਿ ਯੋ ਹੀ ਭਈ, ਪ੍ਰਭੁ ਕੀ ਗਤਿ ਕੀ ਕੋਊ ਕਾ ਮਿਤਿ ਜਾਨੇ ।
ਜੂਝ ਪਰੇ ਕਿ ਗਏ ਕਿਤਹੂੰ ਦਿਸ, ਦੇਖਿ ਰਹੈ ਕਿਨਹੂ ਨ ਪਛਾਨੇ ।
ਲੋਥਨ ਮੈ ਨਹੀਂ ਲੋਥ ਪਰੀ, ਨਿਕਸੇ ਕਿਤਹੂ ਕਿਨਹੂ ਨਹੀਂ ਮਾਨੇ ।
ਏਕ ਬਿਚਾਰ ਬਿਚਾਰ ਕਿਯੋ, ਕੋਊ ਤਾਕੋ ਬਿਚਾਰ ਬਿਚਾਰ ਨ ਆਨੇ ॥੫੪॥੫੨੨॥

ਦੋਹਰਾ

ਜਬ ਦੇਖਯੋ ਜੁਝਾਰ ਸਿੰਘ², ਸਮਾ ਪਹੂਚਯੋ ਆਨ ।
ਦੋਰਯੋ ਦਲ ਮੈਂ ਧਾਇ ਕੈ, ਕਰ ਮੈ ਗਹੀ ਕਮਾਨ ॥੫੫॥੫੨੩॥

ਸਵੈਯਾ

ਦਲ ਮੈ ਜੁ ਧਸਯੋ ਬਲਵੰਤ ਬਲੀ, ਇਹ ਭਾਂਤਿ ਸੋ ਤੀਰ ਚਲਾਵਤ ਹੈ ।
ਜਿਹ ਕੇ ਉਰਿ³ ਮਾਰਤ ਦੇਤ ਗਿਰਾਇ, ਪਰੇ ਰਨ ਮੈ ਬਿਲਲਾਵਤ ਹੈ ।

---

¹ਤਿਸ (ਉਸ) ਨੇ । ²ਹੱਥ ਲਿਖਿਤ ਪ੍ਰਤੀ ੩੯੧੫ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ — “ਤਬ ਦੇਖਿਓ ਜੁਝਾਰ ਨੇ ।” ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਦੇ ਤੀਜੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਦਾ ਨਾਉਂ ਜੁਝਾਰ ਸਿੰਘ ਸੀ ।
³ਪੇਟ ਵਿਚ ।

ਗਿਰੀ ਲੋਥ ਪੈ ਲੋਥ ਅਪਾਰ ਤਹਾਂ, ਖਰੀ ਜੋਗਨ ਪਤ੍ਰ ਪੂਰਾਵਤ ਹੈ ।
ਇਹ ਭਾਂਤਿ ਜੁਝਾਰ ਕਰੈ ਰਨ ਝਾਰਿ, ਸੁ ਯੋਂ ਰਣ ਮੈ ਰਣ ਪਾਵਤ ਹੈ ॥੫੬॥੫੨੪॥

ਛਪੈ ਛੰਦ

ਕਰ ਮੈ ਗਹੇ ਕਮਾਨ, ਤੀਰ ਯਹ ਭਾਂਤਿ ਚਲਾਵੈ ।
ਜਿਹ ਉਰਿ ਮਾਰਤ ਧਾਇ, ਜਾਤਿ ਬਿਧਿ ਬਿਲਮ ਨ ਲਾਵੈ ।
ਨਿਕਸੈ ਜਾਇ ਦੁਸਾਰ, ਗਿਰੈ ਅਸਵਾਰ ਅੰਤ ਤਹਿ ।
ਛਿਨ ਮੈ ਤਜੈ ਸੁ ਪ੍ਰਾਨ, ਤੀਰ ਲਾਗੰਤ ਜਾਇ ਜਿਹ ।
ਮਾਰੇ ਪਠਾਨ ਯਹ ਭਾਂਤਿ ਕਹਿ, ਚਹੂੰ ਓਰ ਲੋਟੈ ਪਰੈ ।
ਨਾਹ ਨ ਸੁਮਾਰ, ਏਤੇ ਅਪਾਰ, ਐਸੇ ਜੁਝਾਰ ਤਿਨ ਮੈ ਲਰੈ ॥੫੭॥੫੨੫॥

ਦੋਹਰਾ

ਚਹੂੰ ਓਰ ਦਲ ਦੇਖ ਕੈ, ਨਿਕਟਿ ਪਹੁੰਚੇ ਆਇ ।
ਤਬ ਨੇਜਾ ਕਰ ਮੈ ਲਿਯੋ, ਨਿਮਖ ਬਿਲਮ ਨਹੀਂ ਲਾਇ ॥੫੮॥੫੨੬॥

ਕਬਿਤੁ

ਐਸੇ ਹੀ ਚਲਿਓ ਜਬ ਬਰਛੀ ਫਿਰਾਵੈ ਹਾਥ,
ਲੇਤ ਹੈ ਪਰੋਇ ਮਾਨੋ ਫੂਲ ਪੋਈਅਤ^੧ ਹੈ ।
ਗੁੰਦਬੇ ਕੋ ਹਾਰ ਝਾਰ, ਝਾਰ ਡਾਰੀ ਘਨਸਾਰ^੨,
ਪਉਨ ਪਰਵਾਹ ਬਹਜੋ ਐਸੇ ਜੋਈਅਤ ਹੈ ।
ਬਰਛਾ ਲਗਾਵੈ ਜਾਹਿ, ਲੇਤ ਹੈ ਪਰੋਇ ਤਾਹਿ,
ਸਬਨ ਦਿਖਲਾਇ ਡਾਰ ਯੋ ਬਿਰੋਈਅਤਿ ਹੈ ।
ਸੋਨ ਕੋ ਅਗਮ ਨੀਰ, ਦੇਖ ਕੈ ਰਹੈ ਨ ਧੀਰ,
ਤਾਹੀ ਮੈ ਜੁ ਲੋਥ ਡਾਰ ਯੋ ਫੁਰੋਈਅਤ ਹੈ ॥੫੯॥੫੨੭॥

ਸਵੇਯਾ

ਯਾ ਬਿਧਿ ਸੋ ਲਰ ਹੈ ਤਹ ਸੂਰਮਾ, ਕੇਤਕ ਮਾਰਿ ਲਏ ਛਿਨ ਮਾਹੀ ।
ਡਾਰ ਸਵਾਰ ਬਿਥਾਰ ਘਨੇ, ਤਿਹ ਦੇਖਤ ਭਾਜਿ ਪਰੇ ਹਟਿ ਜਾਹੀ ।
ਮਾਰ ਹੀ ਮਾਰ ਪ੍ਰਕਾਰਤ ਹੈ, ਸਬ ਤੀਰ ਤੁਫੇਗਨ ਚੋਟ ਚਲਾਹੀ ।
ਯਾ ਬਿਧਿ ਦੇਖਿ ਗਹੀ ਕਰਿ ਤੇਗ ਸੁ, ਸਿੰਘ ਪਰੇ ਰਣ ਮੈ ਭਭਕਾਹੀ ॥੬੦॥੫੨੮॥

^੧ਪਰੋਈਦਾ ਹੈ ।

^੨ਕਪੂਰ, ਚੰਦਨ ।

ਕਰਤ ਸੰਗ੍ਰਾਮ ਜੋ ਜਾਇ ਰਣ ਮੈ ਪਰੇ, ਮਾਰੇ ਇਹ ਭਾਂਤਿ ਨਹਿ ਟਰਤ ਸੂਰਾ ।
 ਲਿਯੇ ਤਰਵਾਰ ਅਰੁ ਵਾਰ ਐਸੇ ਕਰੇ, ਏਕ ਤੇ ਦੋਇ ਕਰਿ ਕਰਤ ਪੂਰਾ ।
 ਲੋਥ ਪਰ ਲੋਥ ਤਹ ਡਾਰ ਕੋਤੀ ਦਈ, ਪਉਨ ਪਰਵਾਹ ਚਲ ਪਰਤ ਕੂਰਾ ।
 ਮਾਰ ਤੇਗਨ ਧਰੀ, ਸਿੰਘ ਐਸੀ ਕਰੀ, ਲਰਤ ਜੁਝਾਰ ਬਾਜੇਤ ਤੂਰਾ ॥੬੧॥੫੨੯॥
 ਦਲ ਮੈ ਜੁ ਧਸੇ ਕਰ ਮੈ ਗਹਿ ਤੇਗ, ਕਰੀ ਬਿਧਿ ਯੋ ਮਿਲਿ ਸੂਰਨ ਸੰਗੇ ।
 ਹਾਥ ਸੇ ਵਾਰ ਗਹੇ ਜਿਨ ਕੇ, ਤਿਨ ਕੇ ਸਿਰ ਦੇਤ ਹੈ ਤੇਗਨ ਸੰਗੇ ।
 ਯਾ ਬਿਧਿ ਸੇ ਰਨ ਡਾਰਤ ਹੈ, ਮਿਲ ਕੈ ਸਬ ਸੂਰ ਗਏ ਤਿਹ ਸੰਗੇ ।
 ਦੇਖਿ ਜੁਝਾਰ ਰਹੇ ਤਬ ਹੀ, ਅਬ ਕਉਨ ਉਪਾਵ ਕਰੇ ਪ੍ਰਭੁ ਸੰਗੇ ॥੬੨॥੫੩੦॥
 ਜੋਰ ਜੁਰਾਵਰ ਸਿੰਘ ਚੜ੍ਹੇ, ਰਨ ਮੈ ਜੁ ਪਰੇ ਤਿਹ ਐਸੇ ਕਰੇ ਹੈ ।
 ਏਕ ਸੋ ਏਕ ਕੋ ਦੋਇ ਕਰੇ, ਦੁਇ ਚਾਰ ਕਰੇ ਦਲ ਐਸੇ ਦਰੇ ਹੈ ।
 ਇਤ ਤੇ ਉਤ ਜਾਇ ਫਿਰੇ ਉਤ ਤੇ, ਫਿਰਿ ਮੱਧ ਪਰੇ ਨਹਿ ਨੈਕ ਡਰੇ ਹੈ ।
 ਸਾਂਗਨ ਨੇਜਨ ਤੀਰਨ ਤੇਗਨ, ਸੂਰਨ ਕੇ ਸੰਗ ਐਸੇ ਲਰੇ ਹੈ ॥੬੩॥੫੩੧॥

ਕਬਿੱਤੁ

ਖੈਂਚਤ ਖੜਗ ਜਦ ਮਾਰਤ ਸੜਕ ਗਿਰ,
 ਪੜਤ ਤੜਕ ਅਸਵਾਰ ਆਗੇ ਤਾਹੀ ਕੇ ।
 ਗਿਰਤ ਬਿਹਾਲ ਬਿਕਰਾਲ ਸੁਧ ਨਾਹੀਂ ਕਛੁ,
 ਲੋਟਤ ਧਰਤਿ ਜੋ ਕਪੋਤ^੧ ਸੁਤ ਸਾਹੀ^੨ ਕੇ ।
 ਐਸੇ ਮਾਰੇ ਅਸਵਾਰ ਏਕ ਏਕ ਝਾਰ ਝਾਰ,
 ਮਾਨੋ ਕੋਜਮ^੩ ਬਜਾਰ^੪ ਮਾਹਿ ਪਤਿ ਬਿਰਖਾਹੀ ਕੇ ।
 ਕੋਨ ਹੈ ਕਹੈ ਬਿਚਾਰ, ਨਾਹੀਂ ਕਛੁ ਪਾਰਾਵਾਰ,
 ਜੁਰਾਵਰ ਸਿੰਘ^੫ ਦਲ ਮਾਰੇ ਰਾਈ ਰਾਈ ਕੇ ॥੬੪॥੫੩੨॥

ਦੋਹਰਾ

ਪਟਕ ਪੁਟਕ ਕੈ ਕਟਕ ਕੋ, ਝਟਕਿ ਨਿਕਸਿ ਗਯੋ ਪਾਰ ।
 ਜੋਰਾਵਰ ਪ੍ਰਭੁ ਜੋਰ ਕਰਿ, ਰਾਖ ਲਿਯੋ ਕਰਤਾਰ ॥੬੫॥੫੩੩॥

^੧ਕਬੂਤਰ ।   ^੨ਸਾਹੀਨ, ਬਾਜ਼ ।   ^੩ਤਲਵਾਰ   ^੪ਹਵਾ, ਝੱਖੜ ।
^੫ਗੁਰੂ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦਾ ਦੂਜਾ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ।

ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਤਾਹੀ ਸਮੈ, ਗਹਿ ਲੀਨੀ ਤਰਵਾਰ ।
ਦੋਰੋ ਦਲ ਮੈ ਧਾਇ ਕੈ, ਫੇਰ ਨ ਐਸੀ ਬਾਰ ॥੬੬॥੫੩੪॥

ਕਬਿੱਤੁ

ਐਸੇ ਲਲਕਾਰਤ ਹੈ, ਪਾਸ ਤੇ ਪਚਾਰਤ ਹੈ,
ਸੂਰਨ ਕੇ ਮਾਰਤ ਹੈ, ਡਾਰਤ ਹੈ ਰਨ ਮੇ ।
ਤੀਖੀ ਤਰਵਾਰ ਸਿੰਘ ਤਾਹੀ ਸੇ ਕਰੈ ਜੁ ਵਾਰ,
ਚਮਕੈ ਯਾ ਭਾਂਤਿ ਮਾਨੋ ਦਾਮਨਿ ਜੋ ਘਨ ਮੇ ।
ਤੀਰਨ ਸੋ ਭਯੋ ਮੋਹ, ਲਗੇ ਉਰ ਭਿਜੀ ਦੇਹ,
ਲਾਗ ਰਹੇ ਯਾਹੀ ਬਿਧਿ ਰੋਮਨ ਜੋ ਤਨ ਮੇ ।
ਐਸੀ ਭਈ ਹੈ ਮਾਰ, ਨਾਹ ਨ ਕਛੁ ਪਾਰਾਵਾਰ,
ਮਾਨੋ ਆਜ ਫੂਲ ਡੋਲ ਖੇਲ ਚਲੇ ਬਨ ਮੇ ॥੬੭॥੫੩੫॥

ਸਵੈਯਾ

ਪਰੇ ਜੋ ਜਾਇ ਖੁਨਸਾਇ ਤਾਹੀ ਸਮੈ, ਕਿਯੋ ਸੰਗ੍ਰਾਮ ਐਸੇ ਅਪਾਰੇ ।
ਤੇਗ ਸੰਭਾਰ ਕੈ, ਦੇਤ ਅਸਵਾਰ ਕੈ, ਕਰੈ ਦੋ ਟੂਕ ਭੁਇ ਮਾਹਿ ਡਾਰੇ ।
ਝਾਰਿ ਕੈ ਸ੍ਵਾਰ ਤੇ ਜੀਨ ਖਾਲੀ ਕਿਯੋ, ਸੂਰ ਅਨੇਕ ਤਿਹ ਠਉਰ ਮਾਰੇ ।
ਬਹੁਤ ਘਾਇਲ ਭਯੋ, ਸ੍ਰੋਨ ਤਨ ਤੇ ਗਯੋ, ਜੂਝ ਕੈ ਖੇਤ ਮੈ ਯੋ ਬਿਚਾਰੇ ॥੬੮॥੫੩੬॥

ਦੋਹਰਾ

ਕਹੈ ਖਾਲਸਾ ਖਾਲਸਾ, ਦੂਸਰ ਅਉਰ ਨ ਆਸ ।
ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਮੁਖ ਤੇ ਕਹਯੋ, ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਤਜੇ ਸਾਸ ॥੬੯॥੫੩੭॥
ਬਹੁਤ ਸੂਰ ਜੂਝੇ ਤਹਾਂ ਜੋਧਾ ਬਡੇ ਅਪਾਰ ।
ਗਹਿ ਕਮਾਨ ਤਾਹੀ ਸਮੈ, ਭਏ ਆਪ ਅਸਵਾਰ ॥੭੦॥੫੩੮॥

ਸਵੈਯਾ

ਤਬ ਹੀ ਗਹਿ ਬਾਨ ਕਮਾਨ ਗਹੀ, ਕਰ ਮੈ ਸਜਿ ਕੈ ਦਲ ਕੋ ਉਠਿ ਧਾਏ ।
ਮਾਰਤ ਤੀਰ ਬਿਲੰਮੁ ਨਹੀਂ ਕਛੁ, ਚੋਟ ਪੈ ਚੋਟ ਕਰੈ ਧੁਨਿ ਲਾਏ ।

ਇਹ ਭਾਈ ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਮਾਝੇ ਦੇ ਪੱਟੀ ਪਿੰਡ ਦਾ ਵਸਨੀਕ ਤੇ ਜਾਤਿ ਦਾ
ਅਰੋੜਾ ਸੀ । ਇਸ ਦੀ ਸੰਤਾਨ ਪਾਸ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦਾ ਇਕ ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਹੈ ।

(ਦੇਖੋ, ਗੁਰੂ ਸ਼ਬਦ ਰਤਨਾਕਰ ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼, ੧੯੬੦, ਸਫ਼ਾ ੧੮੨)

ਤਾਹਿ ਸਮੈ ਪ੍ਰਭੁ ਕੋਤਕ ਕੈ, ਇਕ ਦੂਤ ਨੇ ਚੋਟ ਕਰੀ ਖੁਨਸਾਏ ।
ਯੋ ਪ੍ਰਭੁ ਜੀ ਕਰਨੀ ਇਵ ਹੀ, ਇਕ ਉਂਗਲ ਪੋਰਾ ਰਹੀ ਤਿਹ ਠਾਏ ॥੭੧॥੫੩੯॥

ਦੋਹਰਾ

ਪ੍ਰਭੁ ਰਚਨਾ ਐਸੀ ਭਈ, ਚਲੇ ਅਵਰ ਦਿਸ ਧਾਇ ।
ਪੈ ਕਿਨਹੁ ਦੇਖਯੋ ਨਹੀਂ, ਇਮ ਪ੍ਰਭੁ ਭਏ ਸਹਾਇ ॥੭੨॥੫੪੦॥

ਸਵੈਯਾ

ਜੇ ਦਲ ਮੈ ਦਲ ਬਾਕੀ ਰਹੇ, ਮਿਲਿ ਕੈ ਸਬ ਹੀ ਚਮਕੋਰ ਪੈ ਧਾਏ ।
ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ^੧ ਲਿਯੇ ਗਹਿ ਕੈ, ਮਿਲਿ ਕੈ ਜਿਨ ਕੋ ਸਬ ਸੀਰੰਦ ਲਾਏ ।
ਭਾਰੀ ਜਬਾਬ ਜੁਝਾਰ^੨ ਦਏ, ਸੁਨਿ ਕੈ ਸਬ ਦੂਤਨ ਅੰਗ ਪਿਰਾਏ ।
ਯੋ ਪ੍ਰਭੁ ਕੋ ਕਰਨੀ ਤਬ ਹੀ, ਦੋਉ ਜੁਝਤ ਹੀ ਪ੍ਰਭੁ ਲੋਕ ਸਿਧਾਏ ॥੭੩॥੫੪੧॥

ਦੋਹਰਾ

ਪੰਨਿ ਪੰਨਿ ਗੁਰਦੇਵ ਸੁਤ, ਤਨ ਕੋ ਲੋਭ ਨ ਕੀਨ ।
ਧਰਮ ਰਾਖਿ ਕਲਿ ਮੋ ਗਏ, ਦਾਦੇ ਸੋ^੪ ਜਸੁ ਲੀਨ ॥੭੪॥੫੪੨॥
ਫਤੇ ਸਿੰਘ ਜੁਝਾਰ ਸਿੰਘ, ਇਹ ਬਿਧਿ ਤਜੇ ਪ੍ਰਾਨ ।
ਪ੍ਰਗਟ ਭਏ ਤਿਹੁ ਲੋਕ ਮੈ, ਜਾਨਤ ਸਕਲ ਜਹਾਨ ॥੭੫॥੫੪੩॥

ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਸੋਭਾ ਗ੍ਰੰਥੇ ਜੁੱਧ ਚਮਕੋਰ ਬਰਨਨੰ ਨਾਮ ਬਾਰੂਵਾਂ ਅਧਿਆਇ
ਸੰਪੂਰਨਮਸਤੁ ਸੁਭਮਸਤੁ ॥ ੧੨ ॥

---

^੧ਪੋਰੀ, ਉਂਗਲ ਦੀ ਗੰਢ ।   ^੨ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਜੁਝਾਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਫਤਿਹ ਸਿੰਘ ।
^੩ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਜੁਝਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਯੁੱਧ-ਪਰਾਕ੍ਰਮ ਪਿੱਛੇ ਛੰਦ-ਅੰਕ
੫੫ ਤੋਂ ੬੨ ਤਕ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ।
^੪ਦਾਦਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ।

ਬਾਰੂਵਾਂ ਅਧਿਆਇ

{ ਚਮਕੋਰ ਤੋਂ ਮਾਲਵੇ ਤਕ,
ਮੁਕਤਸਰ ਦਾ ਜੁੱਧ—
ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਜਫਰਨਾਮਾ ਲਿਖਿਆ } }

ਦੋਹਰਾ

ਨਿਰੰਕਾਰ ਅਪਾਰ ਗਤਿ, ਬਹੁ ਬਿਧਿ ਕਰਿ ਬਿਸਥਾਰ ।

ਸਬੈ ਛਾਡਿ ਛਿਨ ਮੈ ਦਿਯੋ, ਰਹਜੋ ਸੁ ਏਕੰਕਾਰ¹॥੧॥੫੪੪॥

ਸਵੈਯਾ

ਛੋੜ ਚਮਕੋਰ ਕਰਤਾਰ ਤਾਹੀ ਸਮੈ, ਰੂਪ ਯੋ ਧਾਰਿ ਦਿਸ ਔਰ ਆਯੋ ।

ਛੋੜ ਧਨ ਧਾਮ ਸੁਤ ਬੰਧ ਦਾਰਾ ਸਬੈ, ਏਕ ਅੰਕਾਰ ਹੋ ਯੋ ਦਿਖਾਯੋ ।

ਸਰਬ ਸਮਾਨ ਛਿਨ ਮਾਹਿ ਐਸੇ ਤਜੇ, ਭੇਖ ਨਿਰਬਾਨ ਕੇ ਰੂਪ ਆਯੋ ।

ਸਿੰਘ ਗੋਬਿੰਦ ਇਮ ਫੇਰ ਰਚਨਾ ਰਚੀ, ਧਰਨਿ ਅਕਾਸ ਤਾਤੇ ਟਿਕਾਯੋ॥੨॥੫੪੫॥

ਦੋਹਰਾ

ਨਿਰੰਕਾਰ ਆਕਾਰ ਕਰਿ, ਮਨਸਾ ਮਨਿ ਬੀਚਾਰ ।

¹ਕਵਿ ਕੋਇਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਗੁਰ ਬਿਲਾਸ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਮਤ ਵਖਯਾਨ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ੧੦ ਵਿਚ, ਜੋ ਗੁਰੂ ਸੋਭਾ ਤੋਂ ੪੦ ਸਾਲ ਪਿੱਛੋਂ ਸੰਮਤ ੧੮੦੮ ਬਿ: (ਸੰਨ ੧੭੫੧ ਈ:) ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੈ, ਇਹ ਦੋਹਰਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਦਲ ਕੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ :

ਸੁਤ ਦਾਰਾ ਧਨ ਧਾਮ ਰਬ, ਹੈ ਗੈ ਸਗਲ ਸਿੰਗਾਰ ।

ਸਬ ਬਿਭੂਤਿ ਕੋ ਛੋੜਿ ਕੈ, ਭਏ ਸੁ ਏਕੰਕਾਰ ॥ ੬ ॥

(ਗੁ: ਬਿ: ਅਧਿ: ੧੮)

ਮੁਕਤ ਕਰਨ ਸੰਸਾਰ ਕੋ, ਪ੍ਰਗਟ ਭਯੋ ਕਰਤਾਰ ॥੩॥੫੪੬॥
 ਕਰਨ ਕਰਾਵਨ ਹਾਰ ਪ੍ਰਭੂ, ਸਮਰਥ ਸਿੰਘ ਗੋਬਿੰਦ ।
 ਕਲਾ ਧਾਰਿ ਪ੍ਰਗਟ ਭਯੋ, ਚਹੁ ਦਿਸ ਭਯੋ ਅਨੰਦ ॥੪॥੫੪੭॥

ਸਵੈਯਾ

ਕਲਿ ਮੈ ਕਲਿ ਧਾਰਿ ਅਕਾਰਿ ਕਿਯੋ, ਕਰਿ ਆਪਨ ਦੂਤ ਸੰਘਾਰਨ ਕੋ ।
 ਚਮਕੀ ਦਿਸ ਚਾਰ ਹੂੰ ਜੋਤਿ ਮਹਾ, ਜਗ ਪਾਪ ਸਮੂਹ ਬਿਡਾਰਨ ਕੋ ।
 ਕਰਿ ਖਾਲਸ ਜਾਪ ਦਏ ਹਰਿ ਨੇ, ਹਥਿਆਰ ਅਪਾਰ ਜੁਝਾਰਨ ਕੋ ।
 ਗੁਰੁ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਕਿਯੋ ਇਤਨਾ, ਭਵ ਸਾਗਰ ਪਾਰ ਉਤਾਰਨ ਕੋ ॥੫॥੫੪੮॥

ਚੋਪਈ

ਰੂਪ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਭੂ ਇਮ ਧਾਰੇ । ਜੀਵ ਕਹਾ ਗਤਿ ਤਾਹਿ ਬਿਚਾਰੇ ।
 ਤਬ ਪ੍ਰਭੂ ਬੈਰਾਰਨ^੧ ਮਹਿ ਆਏ । ਸਭ ਸਿੰਘਨ ਮਿਲਿ ਦਰਸਨ ਪਾਏ ॥੬॥੫੪੯॥
 ਜਨਮ ਜਨਮ ਕੀ ਮੈਲ ਬਿਨਾਸੀ । ਨੰਨਨ ਦੇਖਯੋ ਪ੍ਰਭੂ ਅਬਿਨਾਸੀ ।
 ਚਿੰਤਾ ਫਿਕਰ ਗਯੋ ਦੁਖ ਦੂਰੇ । ਦੀਨੋ ਦਰਸ ਜਬੈ ਗੁਰੁ ਪੂਰੇ ॥੭॥੫੫੦॥
 ਅਉਗੁਨ ਮੋਟਿ ਸਬੈ ਗੁਨ ਕੀਨੇ । ਐਸਾ ਦਾਨ ਦਯਾ ਕਰਿ ਦੀਨੇ ।
 ਅਧਮ ਕਰਮ ਤਜਿ ਨਿਰਮਲ ਭਏ । ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਰਨਿ ਸਿਖ ਜੋ ਗਏ ॥੮॥੫੫੧॥

ਦੋਹਰਾ

ਸਾਇਰ ਏਕ ਅਪਾਰ ਸਰ^੨, ਸੁਭਰ ਭਰਜੋ ਤਿਹ ਨੀਰ ।
 ਤਿਹ ਸਰ ਕੀਨੀ ਛਾਵਨੀ, ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਗਹੀਰ ॥੯॥੫੫੨॥

ਸਵੈਯਾ

ਸਿੰਘ ਗੋਬਿੰਦ ਤਿਹ ਠਉਰ ਕੀਨੀ ਮਯਾ, ਬਜੈ ਘਨਘੋਰ ਅਨਾਹਦ ਪੂਰਾ ।
 ਪਵੈ ਸਿੰਘ ਦਿਨ ਰੈਨਿ ਤਿਹ ਠਉਰ ਇਹ ਭਾਂਤਿ, ਬਾਨੀ ਗੁਰੁ ਮਾਰੂ ਸੁ ਬਾਜੰਤ ਤੂਰਾ ।
 ਕਬੈ ਮੁਖਿ ਪਾਠ ਕਵਿ ਛੰਦ ਸੰਗ੍ਰਾਮ ਕੋ, ਸੁਨਤ ਆਨੰਦ ਸੋ ਸਬੈ ਸੂਰਾ ।
 ਭਯੋ ਜੈਕਾਰ ਤ੍ਰਈ ਲੋਕ ਚਉਦਹ ਭਵਨ, ਸੁਨੇ ਤੇ ਦੂਤ ਕਾਂਪੇ ਸਰੀਰਾ ॥੧੦॥੫੫੩॥
 ਭਨਕ ਪ੍ਰਭੂ ਕੀ ਤਬੈ ਸੁਨੀ ਦੂਤਾਨ ਨੇ, ਫੋਜ ਸੀਗਾਰ ਕੇ ਫੇਰਿ ਧਾਏ ।
 ਦੇਖ ਐਸੇ ਕਹਯੋ ਜਾਹੁ ਸੰਗ੍ਰਾਮ ਕੋ, ਫੇਰ ਵੇ ਫੋਜ ਲੈ ਤੁਰਕ ਆਏ ।
 ਸਿੰਘ ਚਾਰੋ ਦਿਸਾ ਦੋਰ ਦਲ ਮੈ ਪਰੇ, ਸਿੰਘ ਸਿੰਘਾਨ ਹੁਜੈ ਸਹਾਏ ।
 ਮਾਰਿ ਐਸੀ ਕਰੈ ਸੂਰ ਤਾਹੀ ਸਮੈ, ਭਏ ਗਹਿ ਗੱਡਿ ਦਲ ਯੋ ਗਿਰਾਏ ॥੧੧॥੫੫੪॥

^੧ਬਰਾੜਾਂ ਦੇ ਦੇਸ ਜੰਗਲ (ਮਾਲਵੇ) ਵਿਚ ।

^੨ਸਾਗਰ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੱਡਾ ਟੋਭਾ ।

ਖੇਤ ਕਿਸਾਨ ਤਿਹ ਭਾਂਤਿ ਐਸਾ ਕਿਯੋ, ਧਰਨ^੧ ਤੇ ਧਰਤਿ ਪੈ ਮੂੰਡ ਡਾਰੇ ।
 ਤੇਗ ਚੋਗਾਨ^੨ ਅਰੁ ਸੀਸ ਬੇਟਾ^੩ ਕਰੇ, ਖੇਲਤੇ ਸਿੰਘ ਗੋਬਿੰਦ ਪਯਾਰੇ ।
 ਲੋਥ ਬਿਚਾਰ ਬਿਸਥਾਰ ਕੇਤਾ ਕਹੋ, ਪੋਨ ਪਰਵਾਹ ਪਤ ਹੋਤ ਝਾਰੇ ।
 ਮਾਰ ਅਪਾਰ ਤਹ ਠੌਰ ਐਸੀ ਭਈ, ਭਾਜਿ ਕੈ ਦੂਤ ਸਾਰੇ ਸਿਧਾਰੇ ॥੧੨॥੫੫॥
 ਭਾਜਿ ਤੁਰਕਾਨ ਮੈਦਾਨ ਛੋਡੈ ਤਖੈ, ਖੇਤ ਸਿੰਘਾਨ ਕੇ ਹਾਥ ਆਯੋ ।
 ਕਿਯੋ ਬਿਚਾਰ ਕਰਤਾਰ ਮਨ ਮੈ ਇਤੋ, ਸਾਹ ਕੋ ਭੇਦ ਚਾਹਿਯੋ ਸੁਨਾਯੋ^੪ ।
 ਦਯਾ ਕੋ ਸਿੰਘ^੫ਤਿਹ ਸਾਜਿ ਸੀਗਾਰ ਕੈ, ਖੁਸੀ ਕਰਤਾਰ ਕਰਿਕੈ ਪਠਾਯੋ ।
 ਕਰੀ ਤਸਲੀਮ ਤਿਹ ਹੁਕਮ ਕੋ ਦੇਖ ਕੈ, ਸੀਸ ਪੈ ਬਾਧਿ ਤਾਂਤੇ ਸਿਧਾਯੋ ॥੧੩॥੫੫॥
 ਕਹੀ ਸਮਝਾਇ ਕਰਤਾਰ ਤਾਹੀ ਸਮੈ, ਲਿਖਾ ਔਰੰਗੋ ਕੇ ਹਾਥ ਦੀਜੋ ।
 ਸਾਥ ਸਹਾਇ ਯੋ ਜਾਨ ਮੇਰਾ ਬਚਨ, ਨਾਹਿ ਮਨ ਮਾਹਿ ਕਛੁ ਸੇਕ ਕੀਜੋ ।
 ਤੀਨ ਦੋ ਪਾਂਚ ਲੈ ਖਾਲਸੇ ਪਾਸਿ ਤੇ, ਖਰਚ ਦਰਬਾਰ ਬੀਚਾਰੁ ਲੀਜੋ ।
 ਸਾਹਿ ਪੈ ਜਾਇ ਦਰਿ ਆਇ ਦਰਬਾਰ ਮੈ, ਬੇਗ ਫਰਮਾਨ ਤਯਾਰ ਕੀਜੋ ॥੧੪॥੫੫॥

ਦੋਹਰਾ

ਬਿਦਾ ਭਯੋ ਤਾਹੀ ਸਮੈ, ਪ੍ਰਭੁ ਕੋ ਸੀਸ ਨਿਵਾਇ ।
 ਅਹਿਦੀ ਭੇਸ ਬਨਾਇ ਕੈ, ਚਲਯੋ ਸਿੰਘ ਤਬ ਧਾਇ ॥੧੫॥੫੫॥

ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ

ਕਿਯੋ ਅਹਿਦੀਯੋ ਭੇਸ ਬੇਗ ਸਿਧਾਯੋ । ਤਿਨੈ ਗਾਵ ਗਾਵੇ ਬਿਗਾਰੇ ਬੁਲਾਯੋ ।
 ਕਿਯੋ ਕੂਚ ਕੇਤੇ ਕਰੀ ਐਲਗਾਰੇ^੬। ਕਿਤੇ ਦਯੋਸ^੭ਮੈ ਆਇ ਦਿੱਲੀ ਮਝਾਰੇ॥੧੬॥੫੫॥
 ਮਿਲੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਮਹਾ ਸੂਖ ਪਾਯੋ । ਹੁਕਮ ਕਾਇ ਕੈ ਤਾਹਿ ਤਾਂਤੇ ਬਚਾਯੋ ।
 ਲਿਯੋ ਦਾਮ ਜੇਤੇ ਲਿਖੇ ਤਾਹਿ ਨਾਮ । ਚਲੇ ਕੂਚ ਕੈ ਕੈ ਕਿਯੋ ਏਹ ਕਾਮ ॥੧੭॥੫੫॥

^੧ਧੜਾਂ ਤੋਂ । ^੨ਖੁੱਦੋ (ਖਿੱਦੋ) ਖੁੰਡੀ ਦਾ ਖੇਲ । ^੩ਖੁੱਦੋ(ਖਿੱਦੋ), ਫਿੰਡ ।

^੪ਅਰਥਾਤ—ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਮੁਕਤ ਸਰ ਦੇ ਜੁੱਧ ਤੋਂ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੂੰ ਫਤਿਹਨਾਮਾ ਲਿਖ ਭੇਜਣ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੀ, ਜਿਸ ਉਤੇ ਉਸੇ ਸਮੇਂ ਅਮਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ । ਪਰ ਸਿੱਖ-ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ (ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ) ਆਦਿ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਜ਼ਫ਼ਰਨਾਮਾ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਸਬਾ ਕਾਂਗੜਾ (ਦੀਨੋ) ਤੋਂ ਲਿਖ ਕੇ ਭੇਜਿਆ ਸੀ ।

^੫ਭਾਈ ਦਯਾ ਸਿੰਘ (ਪਿਆਰਾ) । ^੬ਯਲਗਾਰ, ਧਾਵਾ । ^੭ਦਿਨ ।

ਆਏ ਆਗਰੇ ਕਾਮ ਕੈ ਕੈ ਸਿਧਾਏ । ਲਖੀ ਚੰਬਲੇ ਛੋੜਿ ਗੁੱਲੇਰ ਧਾਏ ।
 ਆਏ ਨਰਵਰੇ ਕਾਲ ਬਾਗੇ ਸਿਰਜੈਨੇ^੧ । ਦਈ ਛੋੜਿਕੈ ਸੋਇ ਆਏ ਉਜੈਨੇ ॥੧੮॥੫੬੧॥
 ਲਖੀ ਨਰਬਦਾ ਪਾਰ ਪੈ ਲੇ ਸਿਧਾਰੇ । ਗਏ ਮਾਲਵੇ ਕੇ ਮਹਾ ਕੋਸ ਭਾਰੇ ।
 ਗੜੇ ਦੇਖਿਅੰ ਸੇਰ^੨ ਤਾਤੇ ਪਧਾਰੇ । ਆਏ ਨੱਗੂ ਬੁੱਧੂਨ ਪੂਰੇ^੩ ਮਝਾਰੇ ॥੧੯॥੫੬੨॥
 ਕਿਯੋ ਬਾਹਨੰ ਅਸੂ ਤਾਤੇ ਸਿਧਾਯੋ । ਕਿਯੋ ਕੂਚ ਔਰੰਗਬਾਦੇ ਸੁ ਆਯੋ ।
 ਕਿਯੋ ਕਾਮ ਤਾਤੇ ਤਹਾ ਤੇ ਸਿਧਾਯੋ । ਤਬੈ ਲਸਕਰੇ ਅਹਮਦਾ ਨਗੂ ਆਯੋ ॥੨੦॥੫੬੩॥
 ਸਮੈ ਸੋਦਰੇ ਬੇਦਰੇ ਸਿੰਘ ਆਯੋ । ਕਿਨੀ ਗੰਜ ਮੈ ਜੇਨ ਸਿੰਘ ਬਤਾਯੋ ।
 ਰਹੇ ਧਾਮ ਤਾਕੇ ਸੁਰੰਨੇ ਬਿਤਾਯੋ । ਭਈ ਭੋਰ ਤੇ ਧਰਮ ਸਾਲੇ ਸਿਧਾਯੋ ॥੨੧॥੫੬੪॥

ਸਵੈਯਾ

ਸਿੰਘ ਤਾਹੀ ਸਮੈ ਆਨ ਦੱਛਨ ਦਿਸਾ, ਮੇਲਿ ਸਤਿਸੰਗ ਬੀਚਾਰ ਕੀਨਾ ।
 ਕਹੋ ਜਿਹ ਭਾਂਤਿ ਤਿਹ ਭਾਂਤਿ ਅਰਜੀ ਕਰੇ, ਸਾਹ ਕੋ ਲਿਖਾ ਸਿੰਘ ਗੋਬਿੰਦ ਦੀਨਾ ।
 ਬਾਕ ਬੀਚਾਰ ਬਿਸਥਾਰ ਕੇਤਾ ਭਯੋ, ਭਰਮ ਭੂਲੇ ਜਿਵੇਂ ਬੇਦਿਰੀਨਾ ।
 ਹੁਕਮ ਕਰਤਾਰ ਕਾ ਮਾਨ ਕੈ ਖਾਲਸੇ ਪ੍ਰੀਤਿ ਸੋ ਆਪਨੇ ਸੀਸ ਲੀਨਾ ॥੨੨॥੫੬੫॥

ਦੋਹਰਾ

ਮਨ ਬਚ ਕਰਮ ਕਰਿ ਭਾਵਨੀ, ਅਤਿ ਹਿਤ ਚਿਤਿ ਮਨ ਲਾਇ ।
 ਨਿਸਦਿਨ ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ ਕੀ, ਕਰੇ ਖਾਲਸਾ ਜਾਇ ॥੨੩॥੫੬੬॥

ਚੌਪਈ

ਮਾਇਆ ਕੇ ਮਦ ਜੋ ਜਨ ਫੂਲੇ । ਐਡੇ ਫਿਰੇ ਹੁਕਮ ਤੇ ਭੂਲੇ ।
 ਫੀਕੇ ਬੈਨ ਕਹੈ ਅਤਿ ਭਾਰੀ । ਪ੍ਰਭੂ ਕੀ ਕ੍ਰਿਆ ਨ ਨੈਕ ਬਿਚਾਰੀ ॥੨੪॥੫੬੭॥
 ਜਿਹ ਦਿਸ ਘਾਤ ਸਿੰਘ ਕਛੁ ਧਰੇ । ਇਹੀ ਉਪਾਵ ਅਰਜ ਕੋ ਕਰੇ ।
 ਤਾਕੀ ਭਨਕ ਮੂੜੁ ਸੁਨਿ ਪਾਵੈ । ਤਿਹ ਢਿਗ ਜਾਇ ਮਨੈ ਕਰਿ ਆਵੈ ॥੨੫॥੫੬੮॥
 ਅਨਿਕ ਉਪਾਵ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਰੇ । ਛੇਦ ਬੇਦ ਕਛੁ ਨੈਕ ਨ ਸਰੇ ।
 ਲਿਖੀ ਕਥਾ ਪ੍ਰਭੂ ਪਾਸ ਪਠਾਈ । ਦਯਾ ਕਰੇ ਇਮ ਹੋਹੁ ਸਹਾਈ ॥੨੬॥੫੬੯॥

ਸੋਰਠਾ

ਦਯਾ ਸਿੰਘ ਅਰਦਾਸ, ਲਿਖਿ ਭੇਜੀ ਪ੍ਰਭੂ ਕੋ ਤਬੈ ।
 “ਆਪਨ ਕਾਜ ਸੁਧਾਰ, ਹੁਇ ਸਹਾਇ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ! ਅਬੈ” ॥੨੭॥੫੭੦॥

ਦੋਹਰਾ

ਜੋਰੀ ਏਕ ਬੁਲਾਇ ਕੈ, ਕਾਸਦਾ ਕਰਾ ਤਯਾਰ ।
ਸੋ ਪਠਏ ਪ੍ਰਭੁ ਪੈ ਤਬੈ, ਆ ਪਹੁਚੇ ਦਰਬਾਰ ॥੨੮॥੫੭੧॥
ਪ੍ਰਭੁ ਬਾਚ ਅਰਦਾਸ ਕੋ, ਪਾਂਚ ਹੁਕਮੁ ਲਿਖਿ ਦੀਨ ।
ਆਪਨ ਕਾਜ ਸੁਧਾਰਨੇ, ਆਪ ਸਹਾਇ ਇਮ ਕੀਨ ॥੨੯॥੫੭੨॥
ਕਾਸਦ ਫਿਰ ਇਤ ਤੇ ਚਲੇ, ਤੇ ਮਾਰਗ ਮੰਝਾਰ ।
ਅਬ ਲੀਲਾ ਉਤ ਕੀ ਕਹੋ, ਜੋ ਕੀਨੀ ਕਰਤਾਰ ॥੩੦॥੫੭੩॥

ਚੌਪਈ

ਕਾਬੂ ਏਕ ਸਿੰਘ ਕਰਿ ਆਯੋ । ਸਿੰਘ ਸਾਥ ਉਨ ਭੇਦ ਬਠਾਯੋ ।
ਤਾਹਿ ਬਿਚਾਰ ਅਰਜ ਇਮ ਕਰੀ । ਵਰਕੀ ਹਾਥ ਸਾਹ ਕੇ ਪਰੀ ॥੩੧॥੫੭੪॥
ਤਾ ਮੈ ਲੀਲਾ ਲਿਖੀ ਅਪਾਰਾ । ਭਾਂਤਿ ਭਾਂਤਿ ਸੋ ਸਾਹ ਬਿਚਾਰਾ ।
ਤਾਕੀ ਤਨਿਕ ਭਨਕ ਇਮ ਕਹੀ । ਸਰਬ ਕਥਾ ਕੀ ਮਿਤਿ ਨਹੀਂ ਲਹੀ ॥੩੨॥੫੭੫॥

ਸਵੈਯਾ

ਸਾਹਿ ਔਰੰਗ ਕੋ ਲਿਖਾ ਯਹ ਭਾਂਤਿ ਸੋ, ਚਾਹਤਾ ਆਪ ਤੁਹਿ ਪਾਸ ਆਯੋ ।
ਕੋਲ ਬਿਕੋਲਾ ਸਬ ਲੋਗ ਤੇਰੇ ਭਏ, ਜੰਗ ਕੋ ਭੇਦ ਐਸੇ ਬਤਾਯੋ ।
ਰਾਵ ਰਾਜੇ ਘਨੇ, ਆਨ ਰਨ ਮੈ ਤਨੇ, ਭਏ ਹੈ ਅਨਮਨੇ ਤਿਤਨ ਘਾਯੋ ।
ਦੇਖਿ ਕੈ ਚੇਤ ਬਿਚਾਰ ਏਤਾ ਯਹੀ, ਸਿੰਘ ਤੁਹਿ ਪਾਸਿ ਯਾਤੇ ਪਠਾਯੋ ॥੩੩॥੫੭੬॥

ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ

ਮਹਾ ਬੋਝ ਹੈ ਸੀਸ ਪੈ ਜਾਨ ਤੇਰੇ । ਭਏ ਕੋਲ ਬਿਕੋਲ ਸੋ ਲੋਗ ਤੇਰੇ ।
ਲਿਖਾ ਹੈ ਤੁਝੇ ਜਾਨ ਈਮਾਨ ਸੰਗੇ । ਕਰੋਗੇ ਕਹਾ ਜੀਵ ਕਰਤਾਰ ਮੰਗੇ ॥੩੪॥੫੭੭॥
ਸੁਖਨ ਮਰਦ ਕੋ ਜਾਨ ਮੈ ਜਾਨ ਰਾਖੇ । ਸੁਖਨ ਬੇਸੁਖਨ ਅਉਰ ਕੀ ਅਉਰ ਭਾਖੇ ।
ਦਿਲੋ ਜਾਨ ਸੇ ਕਾਮ ਕੋ ਜਾਨ ਕੀਜੈ । ਕਰੋਗੇ ਜਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਢੀਲ ਦੀਜੈ ॥੩੫॥੫੭੮॥
ਕਿ ਅਸਵਾਰ ਹਜ਼ਾਰ ਸੋ ਸਾਥ ਆਵੈ । ਭਲੀ ਫੌਜ ਸੋ ਸਿੰਘ ਡੰਕਾ ਬਜਾਵੈ ।
ਕਿਲੇਦਾਰ ਔ ਫੌਜਦਾਰ ਅਪਾਰੇ । ਸੂਬੇ ਜਾਤ ਹੈ ਰਾਹ ਕੈ ਬੀਚ ਸਾਰੇ ॥੩੬॥੫੭੯॥
ਯਾ ਵਰਮਾਨ ਕੋ ਤਯਾਰ ਕੈ ਭੇਜ ਦੀਜੈ । ਲਿਖਾ ਠਉਰ ਹੀ ਠਉਰ ਕੋ ਆਪ ਕੀਜੈ ॥

---

¹ਚਿੱਠੀ ਰਸਾਂ, ਪਤ੍ਰ ਵਾਹਕ, Postman ।

²ਬੇ-ਕੋਲ, ਵਚਨ (ਇਕਰਾਰ) ਤੋਂ ਮੁਨਕਿਰ ।

ਹੁਕਮ ਸਾਹ ਕਾ ਜੋ ਕਬੀ ਹਾਥ ਆਵੈ। ਚਲੇ ਕੂਚ ਕੈ ਕੈ ਯਹੀ ਮੋਹਿ ਭਾਵੈ ॥੩੭॥੫੮੦॥

ਸਵੈਯਾ

ਦੇਖਿ ਬੀਚਾਰ ਮਨ ਮਾਹਿ ਏਤਾ ਕਹਯੋ, ਕਉਨ ਸੰਜੋਗ ਕਰਤਾਰ ਆਵੈ ।
ਲਿਖਾ ਕੈ ਦੇਹੁ ਤਾਕੀਦ ਦਰਬਾਰ ਮੈ, ਸਿੰਘ ਤਤਕਾਲ ਯਾ ਤੇ ਸਿਧਾਵੈ ।
ਗੁਰਜ ਬਰਦਾਰ^੧ ਫੁਰਮਾਨ^੨ ਭੇਜਾ ਤਬੈ, ਸਿੰਘ ਗੋਬਿੰਦ ਕੇ ਪਾਸ ਜਾਵੈ ।
ਜੋਰ ਕਰਿ ਬੇਨਤੀ ਜਾਇ ਐਸੇ ਕਹੋ, ਰਹੋ ਤਿਹ ਠਉਰ ਜਹਾ ਜੀਵ^੩ ਆਵੈ ॥੩੮॥੫੮੧॥

ਦੋਹਰਾ

ਗੁਰਜਦਾਰ ਫੁਰਮਾਨ ਲੈ, ਦਯਾ ਸਿੰਘ ਕੈ ਸੰਗਿ ।
ਬਿਦਾ ਕਿਯੋ ਤਾਹੀ ਸਮੈ, ਬਾਦਸਾਹ ਔਰੰਗ ॥੩੯॥੫੮੨॥

ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ

ਗੁਰਜਦਾਰ ਅਰੁ ਸਿੰਘ ਤਾਤੇ ਸਿਧਾਏ । ਲਿਖੇ ਪਾਂਚ ਦਰਬਾਰ ਤੇ ਹੁਕਮੁ ਆਏ ।
ਭਯੋ ਧੀਰਜ ਜੀਵ ਮੈ ਸਾਂਤਿ ਆਈ । ਹੁਕਮੁ ਵਾਰ ਬੀਚਾਰ ਕੈ ਕੈ ਸੁਨਾਈ ।
॥੪੦॥੫੮੩॥

ਪਉੜੀ

ਬਿਰਦ ਬਾਣੇ ਦੀ ਪੈਜ ਰਖਦਾ ਆਇਆ ।
ਹੁਕਮਾਂ ਦੇ ਵਿਚਿ ਲਿਖਿ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਪਠਾਇਆ ।
ਕਛ ਨ ਕਰੋ ਵਿਸਵਾਸ, ਇਉਂ ਫੁਰਮਾਇਆ ।
ਸੁਣਿਆ ਮਨ ਸੰਤੋਖ, ਬਹੁਤ ਸੁਖ ਪਾਇਆ ।
ਜੀ, ਨਿੰਦਕ ਮੁੱਠੇ ਰੋਇ, ਜਿਨੀ ਜਨਮੁ ਗਵਾਇਆ ॥੪੧॥੫੮੪॥
ਖਾਸ ਕਲਮ ਕਰਤਾਰ^੧, ਲਿਖਿਆ ਨਾ ਡਰੋ ।
ਦਯਾ ਸਿੰਘ ਕੇ ਨਾਲ, ਕੰਮ ਸਾਮਲ ਕਰੋ ।
ਨਿਮਖ ਬਿਲਮ ਨਹੀਂ ਹੋਇ, ਕਾਰ ਐਸੀ ਕਰੋ ।
ਸਤਿਗੁਰੁ ਸੋ ਕਰਿ ਪ੍ਰੀਤਿ, ਦੁਰਮਤਿ ਮਨ ਤੇ ਹਰੋ ।

^੧ਮੁਗਲੋਈ ਚੋਬਦਾਰ ਜੋ ਗੁਰਜ ਰਖਦੇ ਸਨ ।

^੨ਇਸ ਸਾਹੀ ਫੁਰਮਾਨ ਦੀ ਨਕਲ ਨਵਾਬ ਰਾਮਪੁਰ ਦੀ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹੈ । ^੩ਦਿਲ । ^੪ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਨਾਲ

ਜੀ, ਜੁਗੁ ਜੁਗੁ ਹੋਇ ਸਹਾਇ, ਧਿਆਨ ਤਿਨ ਕਾ ਧਰੋ ॥੪੨॥੫੮੫॥
ਸੁਣਿਆ ਸੁਖ ਸਮੂਹ, ਦੁੱਖ ਗਵਾਇਆ ।
ਬਿਨਸੇ ਸਗਲ ਕਲੇਸ, ਭਰਮ ਚੁਕਾਇਆ ।
ਚਿੰਤਾ ਫਿਕਰ ਬਿਸਾਰ, ਇਉਂ ਫੁਰਮਾਇਆ :
“ਰਹੋ ਸਤਸੰਗਿ ਨਿਸੰਗਿ, ਦੁਖ ਲਗੇ ਨ ਕਾਇਆ” ।
ਜੀ, ਕਰਿ ਸੰਤਨ ਕੋ ਪ੍ਰੀਤਿ, ਮੇਲ ਸਵਾਇਆ ॥੪੩॥੫੮੬॥
ਜੋ ਜਨ ਕਰਸੀ ਕਾਰ, ਹੁਕਮੁ ਇਉਂ ਲਿਖਿਆ ।
ਤਿਸ ਦੀ ਪੂਰਨ ਘਾਲ, ਪੂਰੀ ਦੀਖਿਆ ।
ਤਿਸ ਨੂੰ ਸੋਭ ਅਪਾਰ, ਸਤਿਗੁਰੁ ਆਖਿਆ ।
ਜਰਾ ਮਰਨ ਨਹੀਂ ਹੋਇ, ਜਮ ਪੰਥੁ ਨ ਪੇਖਿਆ ।
ਜੀ, ਜੋ ਜਨ ਸਦਾ ਹਜ਼ੂਰਿ ਜੁਗੇ ਜੁਗੁ ਰਖਿਆ ॥੪੪॥੫੮੭॥
ਜੋ ਕਹਿਆ ਕਰਤਾਰ, ਕਿਉਂ ਬਿਰਥਾ ਜਾਵਏ ।
ਜੋ ਮੰਨੈ ਸੋ ਪ੍ਰਵਾਨ, ਇਉਂ ਹੀ ਭਾਵਏ ।
ਸਿਰ ਸਾਹਾਂ ਦੇ ਸਾਹ, ਹੁਕਮ ਮਨਾਵਏ ।
ਮੰਨੈ ਸੋ ਜਿਣ ਜਾਇ, ਪਦਵੀ ਪਾਵਏ ।
ਜੀ, ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਧਿਆਇ, ਤਾਂ ਬਣ ਆਵਏ ॥੪੫॥੫੮੮॥
ਬਚਨ ਸੁਣੇ ਕਰਤਾਰ ਕਾ, ਜੋ ਰਿਦੈ ਬਸਾਵੇ ।
ਮਨ ਇੱਛੇ ਫਲ ਪਾਵਏ, ਜੋ ਕਾਰ ਕਮਾਵੇ ।
ਮੂਰਖ ਕਬੈ ਨ ਚੇਤਈ, ਮਨ ਮੈ ਗਰਬਾਵੇ ।
ਕਾਗ ਕਪੂਰ ਤਿਆਗ ਕੈ, ਦੁਰਗੰਧਿ ਲੁਭਾਵੇ ।
ਜੀ, ਜੋ ਭਾਵੀ ਅੰਕੁਰ^੧ ਹੋਇ, ਸੋ ਪ੍ਰਗਟ ਆਵੇ ॥੪੬॥੫੮੯॥
ਇਕ ਨਿੰਦਕ ਇਕ ਖਾਲਸਾ, ਕਰਤੇ ਇਉਂ ਭਾਇਆ ।
ਜੁਗ ਜੁਗ ਖੇਲ ਵਰਤਦਾ, ਏਵੇਂ ਹੁੰਦਾ ਆਇਆ ।
ਜਿਸ ਨੂੰ ਰਖੇ ਰਹੈ ਸੋ, ਜਿਨਿ ਧੁਰੇਂ ਲਿਖਾਇਆ ।
ਮੂਰਖ ਏਕ ਨ ਜਾਣਨੀ, ਦੂਜੇ ਭਰਮਾਇਆ ।
ਜੀ, ਜਮਪੁਰਿ ਬਧੇ ਮਾਰੀਅਨਿ, ਫਿਰਿ ਪੱਛੋਤਾਇਆ ॥੪੭॥੫੯੦॥
ਸਤਿ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਬੈਠਿ ਕੈ ਬੋਲੈ ਹੇਕਾਰੋ ।

^੧ਅੰਕੁਰ, ਫਲ ।

ਭੈ ਸਾਇਰ¹ ਕਿਉਂ ਲੰਘਸੀ, ਕਿਉਂ ਉਤਰੇ ਪਾਰੇ ।
 ਕਿਉਂ ਕਰਿ ਦਰਗਹਿ ਸਿਝਸੀ, ਕਰਿ ਦੇਖਿ ਬਿਚਾਰੇ ।
 ਲੋਹਾ ਕੰਚਨ ਕਿਉਂ ਥੀਏ, ਭਾਵੇ ਜਿਉ ਜਾਰੇ ।
 ਜੀ, ਸਤਿਗੁਰੁ ਪਾਰਸ ਜੇ ਮਿਲੈ, ਛਿਨ ਮੈ ਨਿਸਤਾਰੇ ॥੪੮॥੫੬੧॥
 ਅਤਿ ਅਪਰਾਧੀ ਜੇ ਥੀਐ, ਕੁਲ ਕੀ ਘਾਤ ਕਰੇ ।
 ਖੋਟੇ ਖੋਟ ਕਮਾਵਈ, ਇਤ ਮੰਦੇ ਅਮਲ ਕਰੇ ।
 ਪਰ ਨਿੰਦਾ ਚੋਰੀ ਕਰੇ, ਹਰਿ ਜਸੁ ਨਹਿ ਉਚਰੇ ।
 ਬਚਨ ਕਰੇ ਹਿਤ ਲਾਇ, ਪਰ ਧਨ ਨਿਤ ਹਰੇ ।
 ਜੀ, ਸਤਿਗੁਰੁ ਚਾਹੇ ਬਖਸ਼ ਕੈ, ਤਿਹ ਕੋ ਸਾਧੁ ਕਰੇ ॥੪੯॥੫੬੨॥
 ਸਭ ਤੇਰੀ ਤੂ ਸਭਸਿ ਦਾ, ਕੋ ਕਿਧਰ ਜਾਵੇ ।
 ਪੁਤ ਕੁਪੁਤੀ ਜੇ ਕਰੇ, ਪਿਉ ਮੁਖਹੁ ਨ ਪਾਵੇ ।
 ਭਾਵੇ ਕੇਤਾ ਭਰਮਣਾ, ਜੇ ਸਰਣੀ ਆਵੇ ।
 ਅਉਗੁਣ ਮੇਟੇ ਗੁਣ ਕਰੇ, ਭੀ ਮਾਹਿ ਸਮਾਵੇ ।
 ਜੀ, ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦਇਆਲ ਹੈ, ਸਤਿਸੰਗ ਮਿਲਾਵੇ ॥੫੦॥੫੬੩॥
 ਜੋ ਕਹਿਆ ਕਰਤਾਰ, ਸੋ ਰਿਦੈ ਬਸਾਵਣਾ ।
 ਤਜਿ ਪ੍ਰਪੰਚ ਬਿਕਾਰ, ਨਹੀ ਲਲਚਾਵਣਾ ।
 ਦੂਜਾ ਭਾਵ ਮਿਟਾਇ, ਇਕੈ ਧਿਆਵਣਾ ।
 ਚਰਣ ਕਮਲ ਸੋ ਪ੍ਰੀਤਿ, ਭਰਮ ਚੁਕਾਵਣਾ ।
 ਜੀ, ਬਾਂਧਿ ਪਾਂਚ ਹਥਿਆਰ, ਦਰਸਨੁ ਆਵਣਾ ॥੫੧॥੫੬੪॥

ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਸੋਭਾ ਗ੍ਰੰਥੇ ਕਲਾ ਪ੍ਰਗਾਸ ਨਉਰੰਗੇ ਕਉ ਹੁਕਮ ਆਇਆ ਬਰਨਨੇ
 ਨਾਮੁ ਤੇਰਵਾਂ ਅਧਿਆਇ ਸੰਪੂਰਨਮਸਤੁ ਸੁਭਮਸਤੁ ॥੧੩॥

---

¹ਭਵ ਸਾਗਰ, ਸੰਸਾਰ ਰੂਪ ਭਯਾਨਕ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ।

ਚੌਧਵਾਂ ਅਧਿਆਇ

{ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਦੱਖਣ ਵਲ ਕੂਚ, ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦੇ
ਮਰਨ ਦੀ ਖਬਰ, ਬਘੌਰ¹ ਦਾ ਜੰਗ }

ਦੋਹਰਾ

ਬਹੁਤ ਦਿਵਸ ਬੀਤਯੋ ਤਹਾਂ, ਪ੍ਰਗਟ ਕਹੋ ਬਿਚਾਰ ।
ਦਯਾ ਸਿੰਘ ਇਤ ਤੇ ਚਲਯੋ, ਉਤ ਤੇ ਸਿਰਜਨਹਾਰ ॥ ੧ ॥੫੯੫॥
ਦਯਾ ਸਿੰਘ ਦੱਛਨ ਦਿਸਾ, ਲਾਗੀ ਬਹੁਤ ਅਵਾਰ² ।
ਸਿੰਘਨ ਕੋ ਸਾਹਿਬ³ ਕਹਯੋ, “ਸਬੈ ਹੋਹੁ ਤਯਾਰ ॥ ੨ ॥੫੯੬॥

ਸੋਰਠਾ

ਮਾਰਵਾਰ ਕੇ ਰਾਹ, ਦਿਸ ਦੱਛਨ ਕੋ ਕੂਚ ਹੈ ।
ਸਬੈ ਹੋਹੁ ਤਯਾਰ”, ਪ੍ਰਭੁ ਇਮ ਕਹੀ ਸੁਨਾਇ ਕੈ ॥ ੩ ॥੫੯੭॥

ਸਵੈਯਾ

ਭਏ ਤੱਯਾਰ ਹਥਯਾਰ ਪਾਂਚੋ ਕਸੇ, ਸਿੰਘ ਤਿਹ ਠੋਰ ਬਨ ਬੇਗ ਆਏ ।
ਏਕ ਸੋ ਏਕ ਬਲਵੰਤ ਸੂਰਾ ਸਰਸ, ਟਾਂਕ ਦੁਇ ਤੀਨ ਆਫੂ⁴ ਚੜ੍ਹਾਏ ।
ਦੇਖਿ ਕਰਤਾਰ ਤਿਹ ਓਰ ਐਸੇ ਕਹਯੋ, “ਅਨੀ⁵ ਕੇ ਜ਼ਾਨ ਹੈ ਦਿਸਟਿ ਆਏ ।
ਅਸੁ ਬਾਨੀ⁶ ਸਰਸ ਸਾਜਿ ਸੀਗਾਰ ਕੇ, ਬੇਗ ਲੇ ਆਵ” ਐਸੇ ਬਤਾਏ ॥੪॥੫੯੮॥

¹ਬਾਗੌਰ (ਰਿਆਸਤ ਉਦੈ ਪੁਰ, ਰਾਜਸਥਾਨ) ਦਾ ਇਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਨਗਰ ਹੈ ।

²ਦੇਰ । ³ਸ਼੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਨੇ । ⁴ਅਫ਼ੀਮ । ⁵ਫੌਜ ।

⁶ਬਾਨੀ (ਸਰਸੂਤੀ) ਦੇ ਵਾਹਨ ਵਾਂਗੁ ਥਾਂਕੇ ਅਸੁ (ਘੋੜੇ) ।

ਤੁਰਕੀ ਅਸ੍ਹ¹ ਅੱਛ ਸੁਪੱਛਿ ਬਡੇ, ਤਿਹ ਉਪਰ ਪਾਖਰ² ਆਨਿ ਧਰੀ।
 ਛਬਿ ਸੋਹਤ ਜੀਨ ਜਰਾਇਨ ਕੀ, ਸਬ ਸਾਜਿ ਸਮੇਤ ਅਨੂਪ ਖਰੀ।
 ਗਜ ਮੋਤਿਨ ਕੇ ਗੁਲ ਬੰਦਨ ਕੇ, ਕਲਗੀ ਸਿਰ ਸੋਭ ਜਰਾਵ³ ਜਰੀ।
 ਬਰਨੇ ਛਬਿ ਯੋ ਜਲ ਚਾਲ ਚਲੈ, ਛਿਪ ਹੈ ਤਿਹ ਦੇਖਤ ਹੂਰ ਪਰੀ॥੫॥੫੯੯॥

ਦੋਹਰਾ

ਚੋਚਲ ਚਪਲ ਚਲਾਕ ਹੈ, ਅਹੁ ਗਤਿ ਅਨਿਕ ਅਪਾਰ।
 ਬਰਨ ਚਿਹਨ ਸੁੰਦਰ ਸਰਸ, ਰੂਪ ਦਿਯੋ ਕਰਤਾਰ॥੬॥੬੦੦॥
 ਅਰਦਾਸ ਕੀਨੀ ਅਰਦਾਸਿਯੋ, “ਸੁਨਿਯੋ, ਕ੍ਰਿਪਾ ਧਾਰਿ।
 ਅਤਿ ਸੁੰਦਰ ਬਾਣੀ ਸਰਸ, ਭਯੋ ਅਸ੍ਹ ਤਯਾਰ”॥੭॥੬੦੧॥

ਸਵੇਯਾ

ਤਾਹਿ ਸਮੈ ਪ੍ਰਭੁ ਨੇ ਇਸਨਾਨ ਕਿਯੋ ਕਰਿ ਕੈ ਹਥਿਆਰ ਸੰਭਾਰੇ।
 ਲੈ ਤਿਨ ਕੋ ਇਸਨਾਨ ਦਿਯੋ, ਕਰਿ ਆਪਿ ਅਗੋਛਨ ਪੋਛ ਸੁਧਾਰੇ।
 ਕਾਢਿ ਤਿਨੋ ਚਮਕਾਇ ਚਹੂ ਦਿਸ, ਮਿਆਨਨ ਮੈ ਜਬ ਹੀ ਨਿਰਵਾਰੇ।
 ਖੇਲ ਅਪਾਰ ਕਰੇ ਕਰਤਾਰ, ਜਨ ਜੀਵ ਕਹਾ ਗਤਿ ਤਾਹਿ ਬਿਚਾਰੇ॥੮॥੬੦੨॥

ਦੋਹਰਾ

ਤੋਸਕਚੀ⁴ ਤਾਹੀ ਸਮੈ, ਬਸਤ੍ਰ ਸਬੈ ਕਰ ਕੀਨ।
 ਆਗੇ ਸਤਿਗੁਰ ਕੇ ਧਰੇ, ਪਹਰ ਤਬੈ ਸਬ ਲੀਨ॥੯॥੬੦੩॥

ਸਵੇਯਾ

ਸੀਸ ਪੈ ਤਾਜ ਲੈ ਸੋਨ ਕਲਗੀ ਧਰੀ, ਲਾਲ ਹੀਰੇ ਜਰੀ ਜਗਮਗਾਵੈ।
 ਹੀਰ ਪੰਨਾ ਖਰੇ, ਓਰ ਮੋਤੀ ਜਰੇ, ਝਲਕ ਛਬਿ ਸੋਭ ਤਾਕੀ ਸੁਹਾਵੈ।
 ਝੋਕ ਐਸੇ ਲਸੇ, ਜੋਤਿ ਫੁੰਦਨ ਦਿਸੈ, ਸੋਭ ਅਪਾਰ ਨਹੀ ਬਰਨਿ ਆਵੈ।
 ਪ੍ਰਗਟਿ ਪ੍ਰਚੰਡਿ ਤ੍ਰੁਦੀ ਲੋਕ ਸੋਭਾ ਕਰੈ, ਪੇਖ ਤਿਹ ਸੰਤ ਸੁਖ ਸਰਬ ਪਾਵੈ॥੧੦॥੬੦੪॥
 ਚਿਲਤਾ ਕਰਿ ਕੈ ਸਬ ਸਾਜ ਹੀ ਸੋ, ਬਰਨੋਂ ਹਥਿਆਰ ਕਰੋ ਸਬ ਹੀ।
 ਕਟਿ ਸੋ ਤਰਵਾਰ ਬਨੀ ਜਮ ਧਾਰ, ਅਲੀ ਬੰਦ ਢਾਲ ਫਥੈ ਜਬ ਹੀ।
 ਦਿਸ ਦਾਹਨ ਬਾਨ ਕਮਾਣ ਸਜੈ, ਕਰ ਮੈ ਬਰਛਾ ਚਮਕੈ ਅਬ ਹੀ।
 ਸਬ ਦੂਤਨ ਛਾਰ ਕਰੋ ਛਿਨ ਮੈ, ਕਹਿ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿਘ ਚੜ੍ਹੇ ਤਬ ਹੀ॥੧੧॥੬੦੫॥

¹ਤੁਰਕੀ ਤਾਜ਼ੀ, ਤੁਰਕੀ ਘੋੜਾ (ਅਸ੍ਹ)।   ਘੋੜੇ ਦਾ ਜ਼ਿਰਹ ਬਕਤਰ (ਝੁੱਲ)।

²ਜੜਾਉ, ਰਤਨ ਜੜਤ।

⁴ਤੋਸ਼ਕ, ਪਲੰਗ ਦਾ ਨਫਰ (ਸੇਵਾਦਾਰ)।

ਦੋਹਰਾ

ਵਾਹਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤੇ, ਕਹਿ ਕੇ ਭਏ ਸਵਾਰ।

ਭਯੋ ਡੰਕ ਤ੍ਰਿਹੁ ਲੋਕ ਮੈ, ਚੜ੍ਹਤ ਕਰੀ ਕਰਤਾਰ॥੧੨॥੬੦੬॥

ਸਵਯਾ

ਡੰਕਨ ਘੋਰ ਸੁ ਘੋਰ ਭਈ, ਸੁਨਿ ਕੈ ਪੁਰੀਆ ਸਬ ਹੀ ਲਰਜੀ।

ਲਰਜੇ ਸਸਿ ਭਾਨੁ ਭਯਾਨ ਭਏ, ਕਿਹ ਕਾਰਨ ਕਾਜਿ ਚੜ੍ਹੇ ਹਰਿ ਜੀ।

ਤ੍ਰਈ ਲੋਕ ਅਲੋਕ ਸਬੈ ਲਰਜੇ, ਸਿਵ ਜੀ ਕੈਲਾਸ ਪੜ੍ਹੇ ਤਰ ਜੀ।

ਸੁਨ ਸੇਸ ਮਹੇਸ ਸੁਰੇਸ ਬਡੇ, ਲਰਜੇ ਸਿੰਘ ਗੋਬਿੰਦ ਕੇ ਡਰ ਜੀ॥੧੩॥੬੦੭॥

ਭਏ ਭੈਮਾਨ ਪਾਤਾਰ ਆਕਾਸ¹, ਕਹਯੋ ਕਰਤਾਰ ਦਿਸ ਦਛਿ ਆਨੋ।

ਕੋਨ ਕਾਰਨ ਪ੍ਰਭੂ ਫੇਰ ਦੱਛਨ ਦਿਸਾ ਭਏ ਹੈ ਸਵਾਰ ਕੈਸੇ ਕਿ ਮਾਨੋ।

ਸਿਧ ਸਾਧਕ ਸਭੇ ਭਏ ਭੈਮਾਨ, ਅਬ ਕੋਨ ਕੀ ਕਾਨ ਗੁਰੂ ਕੀ ਨਸਾਨੋ²।

ਡੰਕ ਕੀ ਘੋਰ ਸੁਨਿ ਲੰਕ ਕੰਪੀ, ਚੜ੍ਹੇ ਸਿੰਘ ਗੋਬਿੰਦ ਐਸੇ ਬਖਾਨੋ॥੧੪॥੬੦੮॥

ਦੋਹਰਾ

ਕਰਤ ਕੂਚ ਆਏ ਤਹਾਂ, ਰਜਪੂਤਨ ਕੇ ਦੇਸ।

ਆਨਿ ਰਾਜਾ ਮਿਲੇ, ਜੋਧਾ ਬਡੇ ਨਰੇਸ॥੧੫॥੬੦੯॥

ਚੋਪਈ

ਸਿੰਘਨ ਸਿਖਨ ਮਨ ਮੈ ਆਨੀ। ਉਨ ਉਚਰੀ ਪ੍ਰਭੂ ਸੋ ਇਮ ਬਾਨੀ।

“ਹੋਹੁ ਦਯਾਲ ਬਿਆਹ ਪ੍ਰਭੂ ਕਰੋ। ਤਉ ਇਹ ਮਗ ਪਗ ਆਗੈ ਧਰੋ”॥੧੬॥੬੧੦॥

ਰੂਆਮਲ ਛੰਦ

ਸੁਨਤ ਬਚਨ ਬਿਗਾਸ ਸੋ, ਪ੍ਰਭੂ ਸਬ ਸਾਮਾ ਕੀਨ।

ਹੁਕਮੁ ਸਿੰਘਨ ਕੋ ਕਿਯੋ, ਮੰਗਵਾਇ ਸਭ ਕਛੁ ਲੀਨ।

ਸਾਜ ਸਾਮਾਨੋ ਸਬੈ ਆਨੰਦ ਤੂਰ ਬਜਾਇ।

---

¹ਪਾਠਭੇਦ—ਭਏ ਭੈਮਾਨ ਅਕਾਸ ਕਾਂਪੇ ਸਬੈ। (ਸਿ. ਰੈ. ਲਾ. ੩੯੧੫)

²ਪਾਠਭੇਦ—ਸਕਲ ਕੈਲਾਸ ਪਤਾਲ ਧਰ ਨੀਲ ਭਜ, ਕਹੈ ਕਰਤਾਰ ਇਮ ਭੇਦ ਜਾਨੋ।

(ਸਿ. ਰੈ. ਲਾ. ੩੯੧੫)

ਬਿਆਹ¹ ਕਰਿ ਕੇ ਆਪਨਾ, ਪ੍ਰਭੁ ਚਲੇ ਤਾਤੇ ਧਾਇ ॥੧੭॥੬੧੧॥
ਦੋਹਰਾ

ਦਯਾ ਸਿੰਘ ਤਾਹੀ ਦਿਸਾ, ਮਿਲਾ ਪ੍ਰਭੁ ਸੋ ਆਇ ।
ਗੁਰਜਦਾਰ ਦਿੱਲੀ ਗਯੋ, ਵਹਿ ਉਸ ਰਾਹਿ ਨ ਜਾਇ ॥੧੮॥੬੧੨॥
ਜਿਹ ਗਾਵਨ ਖਾਲਸਾ ਪਰੇ, ਲੂਟ ਕੂਟ ਤਿਹ ਲੇਤ ।
ਗਾਵ ਬਚੇ ਰਾਜਾ ਮਿਲੇ, ਭੋਟ ਪ੍ਰਭੁ ਸੋ ਦੋਤ ॥੧੯॥੬੧੩॥
ਜੋ ਰਾਜਾ ਕਰਿ ਜੋਰਿ ਕੈ, ਮਿਲਤ ਪ੍ਰਭੁ ਸੋ ਧਾਇ ।
ਬਸ ਹੈ ਦੇਸ ਅਨੰਦ ਸੇ, ਤਾਂ ਢਿਗ ਕੋਇ ਨ ਜਾਇ ॥੨੦॥੬੧੪॥
ਜੋ ਮਨ ਮੈ ਗਰਬਤਿ ਰਹੈ, ਮਿਲਨਾ ਉਨ ਨਹੀ ਕੀਨ ।
ਲੂਟ ਕੂਟ ਕੈ ਖਾਲਸੇ, ਭੁੰਚ ਤਾਹਿ ਕਉ ਲੀਨ ॥੨੧॥੬੧੫॥
ਕੂਚ ਕਰਤ ਮਾਰਗ ਚਲਤ, ਇਹੀ ਭਾਂਤਿ ਸੋ ਜਾਤ ।
ਆਗੇ ਕੋ ਮਾਰਗਿ ਨਹੀ, ਸੁਨੀ ਪ੍ਰਭੁ ਇਮ ਬਾਤ ॥੨੨॥੬੧੬॥

ਚੋਪਈ

ਵਹ ਦਿਸ ਛੋੜ ਅਵਰ ਦਿਸ ਧਾਏ । ਕੂਚ ਕਰਤ ਕੇਤਕ ਇਵ ਆਏ ।
ਚੜਿ ਘਾਟੀ ਕੇ ਪਾਰ ਸਿਧਾਨੇ । ਪ੍ਰਭੁ ਸੋ ਬਾਤ ਕਹੀ ਇਕ ਆਨੇ ॥੨੩॥੬੧੭॥
“ਅੰਗੇਸ਼ ਸ਼ਾਹ ਗਉਨ ਕਰਿ ਗਯੋ । ਜਗ ਤੇ ਬਿਦਾ ਭਾਂਤਿ ਯਹ ਭਯੋ ।
ਛੋੜਿ ਗਯੋ ਸਬ ਮੁਲਕ ਖਜਾਨਾ । ਕਾਲ ਗੁਸ਼ਯੋ ਬਲ ਕਛੁ ਨ ਬਸਾਨਾ” ॥੨੪॥੬੧੮॥

ਦੋਹਰਾ

ਕੂਚ ਕਿਯੋ ਪ੍ਰਭੁ ਨੇ ਤਬੈ, ਲੈ ਘੋਰਨ ਕੋ ਸੰਗ ।
ਭਾਂਤਿ ਅਨੇਕਨ ਦੇਖਿਯੈ, ਜਾ ਸੁਲਤਾਨੀ ਜੰਗ ॥੨੫॥੬੧੯॥

ਚੋਪਈ

ਕੇਤਕ ਦਿਨ ਪ੍ਰਭੁ ਔਰ ਬਿਤਾਏ । ਕੂਚ ਮੁਕਾਮ ਕਰਤ ਚਲਿ ਆਏ ।
ਬਿਰਛ ਏਕ ਦੀਰਘ ਅਤਿ ਘਨਾ । ਸੁੰਦਰ ਸਰੁ ਸਰੂਪ ਤਿਹ ਬਨਾ ॥੨੬॥੬੨੦॥

---

¹ਇਹ ਵਿਆਹ ਐਵੇਂ ਇਕ ਕਲਪਨਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਵੀ ਸੈਨਾਪਤਿ ਨੇ ਕਿਤੋਂ ਸੁਣੀ-
ਸੁਣਾਈ ਲਿਖ ਦਿੱਤੀ ਹੈ । ਦਰ ਅਸਲ ਇਸ ਸਮੇਂ ਮਾਤਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇਵੀ ਜੀ, ਜੋ
ਸਿੱਖ-ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਕੁਆਰੇ ਡੋਲੇ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹਨ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ
ਆ ਕੇ ਮਿਲੇ ਸਨ।

ਦੋਹਰਾ

ਅਧਿਕ ਠਉਰ ਦੇਖੀ ਤਹਾਂ, ਹੁਇ ਹੈ ਤਹਾਂ ਨ ਘਾਮ ।
ਉਤਰ ਰਹੇ ਤਾਹੀ ਤਲੇ, ਕੀਨੇ ਤਹਾਂ ਮੁਕਾਮ ॥੨੭॥੬੨੧॥
ਕੀਚਕ ਭੂਮਿ^੧ ਦੇਖਨ ਨਿਮਿਤ, ਗਏ ਪ੍ਰਭੂ ਤਿਹ ਠਉਰ ।
ਆਨ ਪਹੁਚੇ ਤਾਹਿ ਦਿਸ, ਨਿਕਟਿ ਸਹਰ ਬਾਘਉਰ^੨ ॥੨੮॥੬੨੨॥

ਚੋਪਈ

ਸਹਰ ਬਾਘੌਰ ਆਪ ਜੇ ਆਏ । ਲੋਗ ਤਹਾਂ ਕੇ ਅਤਿ ਡਰ ਪਾਏ ।
ਤਿਨਹੂ ਕਰੀ ਜੁੱਧ ਕੀ ਸਾਮਾ । ਕਬਹੂ ਲੂਟਿ ਲੇਹ ਏ ਧਾਮਾ ॥੨੯॥੬੨੩॥
ਅਤਿ ਅਪਾਰ ਜਿਨ ਫੌਜ ਨਿਹਾਰੀ । ਸੂਰਬੀਰ ਜੋਧਾ ਹਿਤਕਾਰੀ ।
ਕਰਿ ਸਾਮਾਨ ਦੇਸ ਇਹ ਆਏ । ਇਨ ਕੇ ਭੇਦ ਜਾਤ ਨਹੀ ਪਾਏ ॥੩੦॥੬੨੪॥
ਗਹਿ ਗਹਿ ਸਸਤ੍ਰ ਬਸਤ੍ਰ ਗਹਿ ਗਾਢੇ । ਕਰਿ ਸਾਮਾਨ ਜੁੱਧ ਕੇ ਠਾਢੇ ।
ਪੂਛਨ ਕੋ ਇਕ ਪਠਿਯੋ ਬਾਰੀ । ਪੂਛੇ ਇਨੇ ਜਾਇ ਬਿਧਿ ਸਾਰੀ ॥੩੧॥੬੨੫॥
ਚਲਿ ਆਯੋ ਵਹ ਪ੍ਰਭੂ ਕੇ ਧਾਮਾ । ਦੋਇ ਕਰਿ ਜੋਰਿ ਕਿਯੋ ਪ੍ਰਨਾਮਾ ।
ਪੂਛੀ ਬਾਤ ਪ੍ਰਭੂ ਪਹਿ ਜਾਏ । “ਕਵਨ ਭੂਮਿ ਤੇ ਯਾ ਦਿਸ ਆਏ ?” ॥੩੨॥੬੨੬॥
ਨਗਰ ਲੋਗ ਮਨ ਮੈ ਅਤਿ ਡਰ ਹੀ । ਇਹ ਬਿਧਿ ਅਰਜ ਪ੍ਰਭੂ ਸੋ ਕਰ ਹੀ ।
“ਡੇਰਾ ਨਿਕਟਿ ਸਹਰ ਕੇ ਦਏ । ਲੂਟਨ ਕਾਜ ਆਨ ਠਹਰਏ” ॥੩੩॥੬੨੭॥
ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਭੂ ਤਹਾਂ ਪਠਾਯੋ । ਬਾਰੀ ਸਿੰਘ ਤਾਹਿ ਲੈ ਆਯੋ ।
ਗੁਰੂ ਪੀਰ ਤਾਕੇ ਘਰਿ ਜਾਈ । ਸਰਬ ਕਥਾ ਇਹ ਭਾਂਤਿ ਬਤਾਈ ॥੩੪॥੬੨੮॥
“ਕੀਚਕ ਜੁੱਧ ਠਉਰ ਤਿਹ ਭਯੋ । ਦੇਖਨ ਤਾਹਿ ਆਪ ਪ੍ਰਭੂ ਅਯੋ ।
ਤੁਮ ਮਨ ਮੈ ਕਛੁ ਸੇਕ ਨ ਆਨੋ । ਹਮਰੀ ਬਾਤ ਸਤਿ ਕਰਿ ਜਾਨੋ” ॥੩੫॥੬੨੯॥
ਤਾਤੇ ਤਿਨ ਨ ਸਾਂਤਿ ਮਨਿ ਆਈ । ਇਨ ਕੀ ਬਾਤਿ ਉਨ ਨ ਮਨਿ ਭਾਈ ।
ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਭੂ ਪੈ ਤਬ ਆਏ । ਔਰ ਠੋਰ ਡੇਰਾ ਫੁਰਮਾਏ ॥੩੬॥੬੩੦॥
ਲਕਰੀ ਘਾਸ ਨੀਰ ਤਹਾਂ ਘਨਾ । ਬਾਗ ਅਜਾਇਬ ਅਦਭੁਤ ਬਨਾ ।
ਤਿਹ ਵਿਗ ਉਤਰਿ ਕਿਯੋ ਬਿਸੁਆਮਾ । ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਗੁਰੂ ਤਿਹ ਨਾਮਾ ॥੩੭॥੬੩੧॥

---

^੧ਉਹ ਧਰਤੀ, ਜਿੱਥੇ ਦੁੱਪਤੀ ਨਾਲ ਛੇੜਖਾਨੀ ਕਰਨ ਬਦਲੇ, ਭੀਮ ਸੈਨ (ਪਾਂਡਵ) ਨੇ ਕੀਚਕ (ਰਾਜਾ ਵਿਰਾਟ ਦੇ ਸਾਲੇ) ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ।   ^੨ਬਾਘ ਅਥਵਾ ਬਘੇਲੇ ਰਾਜਪੂਤਾਂ ਦਾ ਨਗਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਸ ਦਾ ਨਾਮ ਬਾਘੌਰ ਜਾਂ ਬਾਘੋਰ ਹੈ ।

ਤਾ ਕੇ ਲੋਗ ਮਿਲਨ ਜੇ ਆਏ । ਤਿਨਨ ਇਨਾਮ ਪ੍ਰਭੂ ਫੁਰਮਾਏ ।
ਤਿਨ ਕੇ ਸੰਗਿ ਤਾਹਿ ਜੇ ਗਏ । ਕੀਚਕ ਜੁੱਧ ਭੀਮ ਸੋ ਭਏ ॥੩੨॥੬੩੨॥
ਬਰਕਨਦਾਜ਼^੧ ਸੰਗਿ ਪ੍ਰਭੂ ਲਏ । ਔਰ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਭੂ ਸੰਗਿ ਨ ਗਏ ।
ਜਿਨ ਕੇ ਨਾਮ ਪ੍ਰਭੂ ਫੁਰਮਾਏ । ਤੇਈ ਸਿੰਘ ਸਾਥ ਕੋ ਧਾਏ ॥੩੩॥੬੩੩॥
ਕੋਸ ਏਕ ਉਚੇ ਚੜਿ ਆਏ । ਦੇਖੀ ਠਾਵ ਤਬੈ ਫੁਰਮਾਏ ।
ਵੇ ਜੋ ਸਿੰਘ ਸਾਥਿ ਲੇ ਆਨੇ । ਠਉਰ ਠਉਰ ਕੀਨੇ ਪ੍ਰਭੂ ਥਾਨੇ ॥੩੪॥੬੩੪॥
ਸਿੰਘਨ ਠਉਰ ਬਾਟਿ ਇਮ ਦਈ । ਆਪਿ ਬਾਟਿ ਡੋਰਨ ਕੀ ਲਈ ।
ਕੇਤਕ ਦਿਨ ਤਿਹ ਠਉਰ ਬਿਹਾਨੇ । ਉਠਿ ਰੂਖ ਬਾਗਨ ਕੇ ਖਾਨੇ ॥੩੫॥੬੩੫॥
ਮਾਲੀ ਭਾਜਿ ਰਾਵ ਪੈ ਅਏ । “ਸਗਰੇ ਰੂਖ ਬਾਗ ਕੇ ਗਏ ।
ਭੋਜਨ ਹੋਤ ਉਠ ਜੇ ਆਏ । ਤੋਰਿ ਤੋਰਿ ਸਬ ਹੀ ਉਨ ਖਾਏ” ॥੩੬॥੬੩੬॥
ਸੁਨਤ ਬਚਨ ਮਨ ਮਾਹਿ ਰਿਸਾਨੇ । ਕੋਪ ਭਰੇ ਅਤਿ ਹੀ ਗਰਬਾਨੇ ।
ਕੁਪ ਪ੍ਰਭੂ ਸੋ ਕਛ ਨਾਹਿ ਬਸਾਨੀ । ਮਨ ਮੈ ਰਾਖਿ ਬਾਤ ਇਮ ਠਾਨੀ ॥੩੭॥੬੩੭॥
ਸਿੰਘ ਏਕ ਕਿਹੀ ਕਾਜ ਸਿਧਾਯੋ । ਤਿਨ ਕੇ ਦੇਸ ਮਾਹਿ ਵੁਹ ਆਯੋ ।
ਤਨਿਕ ਮਨਕ^੨ ਤਿਨ ਸੋ ਭਈ ਰਾਰਾ । ਜੁੱਧ ਭਯੋ ਤਿਨ ਹੂੰ ਸੰਗਿ ਭਾਰਾ ॥੩੮॥੬੩੮॥
ਕੋਪਿ ਸਿੰਘ ਭਗਵਤੀ ਨਿਕਾਰੀ । ਕੇਤਕ ਦੂਤ ਹਨੇ ਬਲਕਾਰੀ ।
ਜੁੱਧ ਹੋਤ ਸਭ ਸਿੰਘ ਨਿਹਾਰੇ । ਗਹਿ ਗਹਿ ਸਸਤ੍ਰ ਉਠੇ ਲਲਕਾਰੇ ॥੩੯॥੬੩੯॥

ਦੋਹਰਾ

ਬੈਠੇ ਸਿੰਘ ਪਹਾਰ ਪੈ, ਦੇਖਯੋ ਜੁੱਧ ਨਿਹਾਰ ।
ਦਈ ਪਲੀਤੀ ਤਿਨੋਂ ਨੇ, ਹੁਇ ਗਏ ਲੋਗ ਸਥਾਰ ॥੪੦॥੬੪੦॥
ਕੋਪ ਭਯੋ ਮਨ ਮੈ ਤਬੈ, ਨਿਕਸੇ ਸੂਰ ਰਿਸਾਇ ।
ਰਣ ਮੰਡਨ ਜੋਧਾ ਚਲੇ, ਨਿਮਖ ਬਿਲਮ ਨਹੀਂ ਲਾਇ ॥੪੧॥੬੪੧॥

ਸਵੇਯਾ

ਕੋਪ ਕੈ ਸੂਰ ਜੋ ਜਾਇ ਬੁਰਜੋ ਚੜ੍ਹੇ, ਕਿਯੋ ਸੰਗ੍ਰਾਮ ਘਮਸਾਨ ਭਾਰੀ ।
ਚਲੇ ਤੀਰ ਗੰਭੀਰ ਬੰਦੂਕ ਛੂਟੇ ਘਨੀ, ਆਨਿ ਲਾਗੀ ਅਨੀ ਯੋ ਬਿਚਾਰੀ ।
ਗਰਜ ਘਨ ਜੋ ਕਰੀ, ਲਰਜ ਐਸੀ ਪਰੀ, ਕੋਪ ਕੈ ਤੋਪ ਛੋਰੀ ਸੁ ਸਾਰੀ ।
ਪਤ੍ਰ ਪੂਰਨ ਭਰਨ ਆਨਿ ਜੋਗਨਿ ਅਰੀ, ਡਾਕਿਨੀ ਚਾਵਡੀ ਚੀਤਕਾਰੀ ॥੪੨॥੬੪੨॥

---

^੧ਬਰਕ (ਰੋਸ਼ਨੀ) ਅੰਦਾਜ਼ (ਫੈਂਕਣ ਵਾਲੀ) ਬੰਦੂਕ, ਭਾਵ-ਬੰਦੂਕਚੀ, ਸਿਪਾਹੀ ।
ਮਾਨ, ਅਭਿਮਾਨ ਕਾਰਣ ।

ਚੋਪਈ

ਸੂਰ ਸੂਰ ਕੀ ਓਰ ਨਿਹਾਰੈ। ਪਕਰੈ ਸਸਤ੍ਰ ਤਾਹਿ ਚੁਨਿ ਮਾਰੈ।
ਜਿਉ ਭੁਯੋਗ¹ ਅੰਗ ਕੋਊ ਗ੍ਰਸੈ। ਤੇਸੇ ਸਸਤ੍ਰ ਸੂਰ ਕੋ ਡਸੈ ॥੪੯॥੬੪੩॥
ਤਨਿਕ ਮਨਕ ਮਨ ਮੈ ਨਹੀਂ ਰਹੈ। ਜਿਹ ਤਨ ਵਾਰ ਸੂਰ ਕੋ ਬਹੈ।
ਲਾਗੈ ਵਾਰ ਸੂਰ ਤਿਹ ਕਾਰੀ। ਭੁਲੇ ਦੇਹ ਗ੍ਰਿਹ ਸੁਧਿ ਸਾਰੀ ॥੫੦॥੬੪੪॥
ਪਰੇ ਭੂਮਿ ਕਪਰਾ ਜਿਮ ਡਾਰੇ। ਰੰਗ ਰੰਗ ਰੰਗਰੇਜ ਸੁਧਾਰੇ।
ਐਸੀ ਭਾਂਤਿ ਸੂਰ ਤਹਾਂ ਪਰੇ। ਦੋਇ ਰਾਤ ਅਰੁ ਦੁਇ ਦਿਨ ਲਰੇ ॥੫੧॥੬੪੫॥

ਦੋਹਰਾ

ਜਬ ਤੀਸਰ ਦਿਨ ਆਇਓ, ਤਬ ਪ੍ਰਭ ਕਹੀ ਸੁਨਾਇ।
“ਧਰਮ ਸਿੰਘ ! ਤੁਮ ਯੋ ਕਰੋ, ਦੇਹੁ ਦਰੋਗਾ² ਜਾਇ” ॥੫੨॥੬੪੬॥
ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਧਾਯੋ ਤਬੈ, ਲਏ ਸਿੰਘ ਲਲਕਾਰ।
ਦਰਵਾਜੇ ਦੂਕੇ ਸਬੈ, ਕਰਤ ਮਾਰ ਹੀ ਮਾਰ ॥੫੩॥੬੪੭॥

ਸਵੈਯਾ

ਸਸਤ੍ਰ ਸੰਭਾਰ ਲਲਕਾਰ ਸਿੰਘਾਨ ਕੀ, ਗਰਜ ਕੈ ਸੂਰ ਐਸੇ ਸਿਧਾਏ।
ਆਨ ਦੇਵਾਰ ਤਿਨ ਲੰਗ³ ਗੜ ਕੀ ਲਈ, ਕਿਯੋ ਘਮਸਾਨ ਕੇਤਾਨ ਘਾਏ।
ਮਾਰ ਅਪਾਰ ਹਥਿਆਰ ਭਾਰੀ ਭਏ, ਸੂਰ ਪੈ ਸੂਰ ਗਿਰ ਕਾਮ ਆਏ।
ਛੋਡਿ ਕੈ ਪੌਰ ਕੀ ਠੋਰ ਐਸੇ ਗਏ, ਸਿੰਘ ਚਲ ਪੌਰ ਕੀ ਠੋਰ ਆਏ ॥੫੪॥੬੪੮॥

ਦੋਹਰਾ

ਦਰਵਾਜੇ ਆਏ ਤਬੈ, ਸਿੰਘ ਸਬੈ ਖੁਨਸਾਇ⁴।
ਮਸਲਤਿ⁵ ਕੈ ਐਸੇ ਕਿਯੋ, ਦੀਨੀ ਆਗ ਲਗਾਇ ॥੫੫॥੬੪੯॥

ਸੋਰਠਾ

ਜਲ ਬਲ ਭਯੋ ਅੰਗਾਰ, ਦਰਵਾਜਾ ਟੂਟੇ ਤਬੈ।
ਸਿੰਘ ਸਬੈ ਇਕ ਸਾਰ, ਅੰਦਰ ਕੋ ਧਾਏ ਜਬੈ ॥੫੬॥੬੫੦॥

¹ਸੱਪ, ਨਾਗ।

²ਦਰੋੜ (ਦਰੜ) ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੱਲਾ, ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਹੱਲਾ।

³ਪਾਠ-ਭੇਦ : ਆਨ ਦੇਵਾਰ ਆਲੰਗ .....। (ਸਿ. ਰੈ. ਲਾ. ੩੯੧੫)

⁴ਕ੍ਰੋਧਵਾਨ ਹੋ ਕੇ।

⁵ਸਲਾਹ, ਮਸ਼ਵਰਾ।

ਸਵੈਯਾ

ਤੋਰਿ ਕੈ ਪਉਰ ਜਬੈ ਸਿੰਘ ਆਗੇ ਗਏ, ਸਾਮ੍ਹੇ ਸੂਰ ਲਲਕਾਰ ਆਏ ।
ਗਹੇ ਤਰਵਾਰ ਲਲਕਾਰ ਐਸੇ ਪਰੇ, ਜਾਨ ਦਰੀਆਉ ਜੋ ਉਮਡਿ ਆਏ ।
ਸੂਰ ਅਰੁ ਸਿੰਘ ਮਿਲਿ ਜੁੱਧ ਐਸੇ ਭਯੋ, ਲੋਹ ਲੁਹਾਰ ਜੈਸੇ ਬਜਾਏ ।
ਚੋਟ ਪੈ ਚੋਟ ਅਰੁ ਓਟ ਕਰਤਾਰ ਕੀ, ਸਾਰ ਕੀ ਬਾਰ ਮੈ ਸਿੰਘ ਧਾਏ ॥੫੭॥੬੫॥

ਚੋਪਈ

ਮਿਲਿ ਸੂਰਨ ਸੁੰ ਰਨ ਇਮ ਕੀਨਾ । ਤਨ ਮਨ ਅਰਪਿ ਪ੍ਰਾਨ ਕਰਿ ਦੀਨਾ ।
ਤਨ ਅਪਨੇ ਕੋ ਲੋਭ ਨ ਜਾਨਾ । ਭਿਰੇ ਸੂਰ ਯੋਧਾ ਬਲਵਾਨਾ ॥੫੮॥੬੫॥
ਗਹਿ ਗਹਿ ਭੁਜਾ ਭੁਜਨ ਤੇ ਲੇਹੀ । ਸੀਸ ਫਿਰਾਇ ਡਾਰਿ ਕੈ ਦੇਹੀ ।
ਜੋ ਧੁਬੀਆ ਪਟ ਪੈ ਪਟ ਡਾਰੇ । ਤੈਸੇ ਸੂਰ ਸੂਰ ਕੋ ਮਾਰੇ ॥੫੯॥੬੫॥
ਪਰੀ ਲੋਭ ਪੈ ਲੋਭ ਅਪਾਰਾ । ਗਿਰੇ ਪਖਰੀਆ¹ ਵਾਰ ਨ ਪਾਰਾ ।
ਲੈ ਲੈ ਸੂਰ ਪ੍ਰੇਮ ਕੇ ਪਯਾਲੇ । ਪੀ ਪੀ ਮਗਨ ਭਏ ਮਤਵਾਲੇ ॥੬੦॥੬੫॥

ਦੋਹਰਾ

ਬਹੁਤ ਸੂਰ ਮਾਰੇ ਤਹਾਂ, ਭਾਜੇ ਅਨਿਕ ਅਪਾਰ ।
ਦੂਜੇ ਦਰਵਾਜੇ ਗਏ ਸਿੰਘ ਸਭੈ ਇਕ ਸਾਰ ॥੬੧॥੬੫॥
ਧਾਇ ਪਰੇ ਤਾ ਮੈ ਸਬੈ, ਦੀਨੇ ਦੂਤ ਭਗਾਇ ।
ਤੀਜੇ ਦਰਵਾਜੇ ਅਰੇ, ਸਿੰਘ ਸੂਰ ਖੁਨਸਾਇ ॥੬੨॥੬੫॥

ਚੋਪਈ

ਤਾ ਮੈ ਘਮੰਡ ਰਹੇ ਬਲਵਾਨਾ । ਨੇਕ ਨ ਮਾਨਤ ਤਿਨ ਕੀ ਆਨਾ ।
ਏਕ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਭੁ ਪੈ ਚਲਿ ਆਯੋ । ਆਨਿ ਤਾਹਿ ਤਹਿ ਭੇਦ ਬਤਾਯੋ ॥੬੩॥੬੫॥

ਦੋਹਰਾ

ਏਕ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਭੁ ਸੇ ਕਹਯੋ, ਵਹ ਜੋ ਅਧਿਕ ਪਹਾਰ ।
ਤੋਪ ਜਾਇ ਤਾ ਪੈ ਚੜੇ, ਭਾਜੇ ਭਰਮ ਗਵਾਰ ॥੬੪॥੬੫॥
ਜਬਰ ਜੰਗ² ਪ੍ਰਭੁ ਨੇ ਲਈ, ਤਾ ਅਸਥਾਨ ਚੜ੍ਹਾਇ ।
ਕੋਤਕ ਚੋਟਨ ਕੇ ਚਲਤ, ਦੀਨੇ ਦੂਤ ਭਗਾਇ ॥੬੫॥੬੫॥

¹ਘੋੜ-ਸਵਾਰ ।

²ਇਕ ਤੋਪ ।

ਚੋਪਈ

ਤੀਜੀ ਪਉਰ ਪਰ ਸਿੰਘ ਜੋ ਧਾਏ । ਜੋ ਕਛੁ ਹਾਥ ਲਗਾ ਸੋ ਲਗਾਏ ।
ਪ੍ਰਭੁ ਸੋ ਆਨਿ ਕਹੀ ਇਮ ਬਾਤਾ । “ਗੜ੍ਹ ਦੇਖਉ ਚਲਿ ਪੁਰਖ ਬਿਧਾਤਾ” ॥੬੬॥੬੬੦॥
ਸੁਨਤ ਬਚਨ ਪ੍ਰਭੁ ਅਧਿਕ ਰਿਸਾਯੋ । ਤਾਹਿ ਸਮੈ ਮਨ ਮੈ ਇਮ ਆਯੋ ।
ਅਵਰ ਬਿਚਾਰ ਕਛੁ ਨਹੀ ਕੀਨਾ । ਭਏ ਸਵਾਰ ਕੂਚ ਕਰਿ ਦੀਨਾ ॥੬੭॥੬੬੧॥
ਕੂਚ ਕਿਯੋ ਸਾਹਿਬ ਚਲਿ ਆਏ । ਪਰੀ ਬਹੀਰ ਸਿੰਘ ਸਭ ਧਾਏ ।
ਖਬਰ ਕੂਚ ਕੀ ਉਨ ਸੁਨਿ ਪਾਈ । ਦਉਰੀ ਫੋਜ ਫੇਰਿ ਚਲਿ ਆਈ ॥੬੮॥੬੬੨॥

ਦੋਹਰਾ

ਸਿੰਘ ਪਿਛਾਰੀ ਮੈ ਰਹੈ, ਆਈ ਫੋਜ ਅਪਾਰ ।
ਜੁੱਧ ਭਯੋ ਜੁੱਧੇ ਕਿਤੇ, ਘਾਇਲ ਭਏ ਅਪਾਰ ॥੬੯॥੬੬੩॥
ਜੁੱਧ ਕਰਤ ਜੋਧਾ ਸਬੈ, ਚਲਿ ਆਏ ਤਿਹ ਥਾਨ ।
ਆਪ ਪ੍ਰਭੁ ਠਾਢੇ ਤਹਾ, ਜਹਾ ਪਹੁੰਚੇ ਆਨ ॥੭੦॥੬੬੪॥
ਦੁਇ ਰਾਜਾ ਜੋਧਾ ਬਲੀ, ਭਏ ਮੁਹਬਲ^੧ ਆਨ ।
ਗਹਿ ਕਮਾਨ ਸਰ ਸਾਂਧਯੋ, ਸਤਿਗੁਰੁ ਪੁਰਖ ਸੁਜਾਨ ॥੭੧॥੬੬੫॥
ਤਾਹਿ ਸਮੈ ਐਸੇ ਕਹਯੋ, “ਧਰਮ ਸਿੰਘ ! ਚਲਿ ਆਵ ।
ਏਕ ਰਾਵ^੨ ਹਨਿ ਹੋ ਅਬੈ, ਦੂਸਰ ਪੈ ਤੁਮ ਜਾਵ” ॥੭੨॥੬੬੬॥

ਸਵੈਯਾ

ਸਿੰਘ ਜੋ ਭਭਕ ਕੇ ਲਪਕ ਐਸੀ ਕਰੀ, ਬੇਗ ਹੀ ਰਾਵ ਕੇ ਪਾਸ ਧਾਯੋ ।
ਰਾਵ ਇਕ ਵਾਰ ਕੀਨੇ ਨ ਕੀਨੇ ਗਹੀ, ਸਿੰਘ ਤਰਵਾਰ ਇਕ ਵਾਰ ਲਾਯੋ ।
ਘਾਵ ਕਾਰੀ ਭਯੋ, ਸੋਨ ਤਨ ਤੇ ਗਯੋ, ਹੋਸ ਭੂਲੀ ਸਬੈ ਭੂਮਿ ਆਯੋ ।
ਕਾਟਿ ਕੇ ਸੀਸ ਤਿਹ ਬੇਗ ਹੀ ਲੈ ਲਿਯੋ, ਦੂਸਰੋ ਰਾਵ ਮਨ ਮੈ ਰਿਸਾਯੋ ॥੭੩॥੬੬੭॥
ਪਕਰਿ ਕੇ ਸਸਤ੍ਰ ਸੰਭਾਰਿ ਤਾ ਪੈ ਪਰੋ, ਚਾਹਤੋ ਵਾਰਿ ਤਿਹ ਓਰ ਪਾਯੋ ।
ਆਪ ਸੰਭਾਰਿ ਸਰਿ ਸਾਧ ਤਾਹੀ ਸਮੈ, ਐਚ ਕੇ ਤੀਰ ਐਸੇ ਚਲਾਯੋ ।
ਤੋਰ ਹਿਯ ਕੋ ਗਯੋ, ਪਾਰ ਪੈਲੇ ਭਯੋ, ਜੂਝਿ ਕੇ ਰਾਵ ਸੁਰਗੈ ਸਿਧਾਯੋ ।
ਭਾਜਿ ਕੇ ਫੋਜ ਬਾਘੋਰ ਦੌਰੀ ਗਈ, ਸਿੰਘ ਗੋਬਿੰਦ ਡੰਕਾ ਬਜਾਯੋ ॥੭੪॥੬੬੮॥

^੧ਮੁਕਾਬਲੇ ਤੇ ।

^੨ਰਾਜਾ, ਰਾਣਾ ।

ਦੋਹਰਾ

ਚਲੀ ਫਉਜ ਬਾਘੋਰ ਕੋ, ਮਾਰਿ ਲਏ ਸਿਰਦਾਰ ।

ਕੂਚ ਜਹਾਨਾਬਾਦ¹ ਕੋ, ਕਰਿ ਦੀਨੋ ਕਰਤਾਰ² ॥੭੫॥੬੬੯॥

ਸਾਹ ਜਹਾਨਾਬਾਦ ਕੋ, ਕੀਨੋ ਕੂਚ ਅਪਾਰ ।

ਕਥਾ ਸਾਹਿ³ ਕੇ ਗਉਨ⁴ ਕੀ, ਕਰਤ ਤਾਸ ਬੀਚਾਰ ॥੭੬॥੬੭੦॥

ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਸੋਭਾ ਗ੍ਰੰਥੇ ਕ੍ਰੀਚਕ ਭੂਮਿ ਦੇਖਬੋ ਬਾਘੋਰ ਜੁੱਧ ਬਰਨਨੇ,

ਚੌਦਸਮੇ ਅਧਿਆਇ ਸੰਪੂਰਨਮਸਤੁ ਸੁਭਮਸਤੁ ॥ ੧੪ ॥

— o —

---

¹ਦਿੱਲੀ ।

²ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਨੇ ।

³ਸਾਹ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ।

⁴ਚਲਾਣਾ, ਸੁਰਗਵਾਸ ।

ਪੰਦ੍ਰਵਾਂ ਅਧਿਆਇ

{ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦੇ ਪੁਤ੍ਰਾਂ ਦੀ ਲੜਾਈ ਤੇ
ਬਹਾਦੁਰ ਸ਼ਾਹ ਦੀ ਫ਼ਤਿਹ }

ਦੌਰਾ

ਦਿਸ ਦਫ਼ਨ ਅਹਿਮਦ ਨਗਰ, ਅਜਬ ਅਜਾਇਬ ਥਾਨ ।
ਕਰਮ ਕਾਮ ਤਾ ਦਿਸ ਰਹਜੋ, ਨਉਰੰਗ ਸਾਹ ਸੁਜਾਨ ॥੧॥੬੭੧॥

ਚੋਪਈ

ਅਹਿਮਦ ਨਗਰ ਅਜਬ ਇਕ ਥਾਨਾਂ । ਨਉਰੰਗ ਸਾਹ ਤਹਾਂ ਠਹਰਾਨਾ ।
ਤੇਰਹ ਮਾਸ ਤਾਹਿ ਭੁਆ ਰਹਜੋ^੧ । ਪਾਯੋ ਕਾਲ ਕਾਲ ਬਸਿ ਭਯੋ ॥੨॥੬੭੨॥

---

^੧ਪੂਨੇ ਦੇ ਨੇੜੇ ਅਹਾਤਾ ਬੰਬਈ ਦਾ ਇਕ ਨਗਰ, ਜੋ ਅਹਿਮਦ ਨਿਜਾਮ (ਬਹਮਨੀ ਸਲਤਨਤ ਦੇ ਇਕ ਅਹੁਦੇਦਾਰ) ਨੇ ਸੰਨ ੧੬੯੦ ਈ: ਵਿਚ ਵਸਾਇਆ ਸੀ ।

^੨ਕਵਿ ਸੈਨਾਪਤਿ ਦਾ ਇਹ ਕਥਨ ਠੀਕ ਹੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਰ ਜਦ ਨਾਥ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਹ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਸੰਨ ੧੬੮੧ ਤੋਂ ੧੭੦੬ ਤਕ ਦੱਖਣ ਵਿਚ ਔਰੰਗਾਬਾਦ, ਬੀਜਾਪੁਰ ਆਦਿ ਦੀਆਂ ਮੁਹਿੰਮਾਂ ਤੋਂ ਫ਼ਾਰਿਗ ਹੋ ਕੇ ੨੦ ਜਨਵਰੀ ੧੭੦੬ ਤੋਂ ੨੦ ਫ਼ਰਵਰੀ ੧੭੦੭ ਈ: ਤਕ ੧੩ ਮਹੀਨੇ ਅਹਿਮਦ ਨਗਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਜਿਥੇ ਕਿ ੨ ਮਾਰਚ, ਸੰਨ ੧੭੦੭ ਈ: ਨੂੰ ਉਸ ਦਾ ਦੇਹਾਂਤ ਹੋਇਆ । (ਦੇਖੋ, ਸਰ ਜਦ ਨਾਥ ਸਰਕਾਰ ਕ੍ਰਿਤ A Short History of Aurangzeb, 19੩੦, p. 314—15)

ਸਹਰਨ ਸਹਰ ਧੂਮ ਪਰਿ ਗਈ । ਭਾਰੀ ਬਾਤ ਅਨਿਕ ਬਿਧਿ ਭਈ ।
ਅਨਿਕ ਠਉਰ ਇਹ ਭਾਂਤਿ ਲੁਟਾਨੀ । ਰਾਜ ਬਿਰਾਜੀ ਸਬਹਨ ਜਾਨੀ ॥੩॥੬੭੩॥
ਸੁਨੀ ਖਬਰ ਆਜਮ^੧ ਚਲਿ ਆਯੋ । ਸਬ ਲਸਕਰ ਉਨਿ ਆਨਿ ਬਚਾਯੋ ।
ਸੀਸ ਆਪਨੇ ਛਤ੍ਰ ਝੁਲਾਨਾ । ਫੇਰੀ ਦਿਸਿ ਦੱਛਨ ਮੈ ਆਨਾ ॥੪॥੬੭੪॥

ਦੋਹਰਾ

ਤਬ ਆਜਮ ਬੈਠੋ ਤਖਤ, ਮਨ ਮੈ ਹਰਖ ਬਦਾਇ ।
ਕਰਿ ਸਾਮਾ ਸੰਗ੍ਰਾਮ ਕੀ, ਚਲਯੋ ਬਿਲਮ ਨਹੀਂ ਲਾਇ ॥੫॥੬੭੫॥

ਚੋਪਈ

ਜਬ ਤੇ ਨਉਰੰਗ ਸਾਹ ਸਿਧਾਨਾ । ਆਜਮ ਰਾਜ ਆਪਨੋ ਜਾਨਾ ।
ਛਤ੍ਰ ਆਪਨੇ ਸੀਸ ਝੁਲਾਯੋ । ਡੰਕਾ ਦੇਤ ਹਿੰਦ ਕੋ ਆਯੋ ॥੬॥੬੭੬॥
ਤਾਕੀ ਖਬਰ ਸਾਹਿ^੨ ਸੁਨਿ ਪਾਈ । ਕੂਚ ਕਿਯੋ ਕਛੁ ਬਿਨਮ ਨ ਲਾਈ ।
ਦਿੱਲੀ ਨਿਕਟਿ ਆਪ ਜਬ ਆਯੋ । ਲਿਖਾ ਕਿਯੋ ਪ੍ਰਭੂ^੩ ਪਾਸ ਪਠਾਯੋ ॥੭॥੬੭੭॥

ਦੋਹਰਾ

ਕਰਿ ਜੋਰੇ ਐਸੇ ਕਹਯੋ, “ਨਿਮਖ ਬਿਲਮ ਨਹੀਂ ਲਾਇ ।
ਇਹ ਸੁਲਤਾਨੀ ਜੰਗ ਮੈ, ਤੁਮ ਪ੍ਰਭੂ ਹੋਹੁ ਸਹਾਇ” ॥੮॥੬੭੮॥

ਕੋਪਈ

ਤੇਈ ਬਾਤ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਸੁਨਿ ਪਾਈ । ਲਿਖਯੋ ਦਿਲਾਸਾ ਤਾਹਿ ਪਠਾਈ ।
“ਸੰਕਾ ਨੇਕ ਜੀਵ ਨਹੀਂ ਆਨੋ । ਨਿਹਚੈ ਰਾਜ ਆਪਨਾ ਜਾਨੋ” ॥੯॥੬੭੯॥
ਤਾਤੇ ਸਾਂਤਿ ਸਾਹ ਮਨਿ ਆਈ । ਕਰਿ ਨਿਹਚੈ ਪ੍ਰਭੂ ਸੋ ਲਿਵ ਲਾਈ ।
ਆਨਿ ਜਾਜੁ^੪ ਜੁੱਧ ਮਚਾਯੋ । ਆਜਮ ਮਾਰਗ ਜਾਤ ਨ ਪਾਯੋ ॥੧੦॥੬੮੦॥
ਬਜੇ ਸਾਰ ਪੈ ਸਾਰ ਅਪਾਰਾ । ਕੀਨੋ ਪ੍ਰਬਲ ਸਬਲ ਰਣ ਭਾਰਾ ।
ਪ੍ਰਬਲ ਕਥਾ ਕਰਿ ਅਲਪ ਸੁਨਾਈ । ਆਜਮ ਮੀਚ^੫ ਭਾਇ ਇਹ ਆਈ ॥੧੧॥੬੮੧॥

ਸਵੇਯਾ

ਚੜੇ ਦਲ ਸਾਜਿ ਪੈ ਲਾਜ ਨੈਨਾ ਭਰੇ, ਸਾਹ ਆਜਮ ਅਰੇ ਜੋਰ ਕੀਨੋ ।
ਭਿਰੇ ਮਹਮੰਤ ਬਲਵੰਤ ਸੂਰਾ ਸਰਸ, ਏਕ ਤੇ ਏਕ ਕੋਊ ਨਹੀਂ ਹੀਨੋ ।

^੧ਸ਼ਾਹਜ਼ਾਦਾ ਤਾਰਾ ਆਜਮ ।   ^੨ਬਹਾਦੁਰ ਸਾਹ ਨੇ ।   ^੩ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਸ਼੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼
ਜੀ ।   ^੪ਆਗਰੇ ਦੇ ਨੇੜੇ ਜਾਜੇ ਦੇ ਸਥਾਨ ਪਰ ।   ^੫ਮੌਤ ।

ਪਰੀ ਹੈ ਮਾਰ ਸਿਰਦਾਰ ਜੂਝੇ ਘਨੇ, ਗਿਰੇ ਸੁਲਤਾਨ ਜਬ ਡਗਮਗੀਨੇ ।
ਰਾਜ ਕੇ ਕਾਜ ਸੰਗ੍ਰਾਮ ਭਾਰਥ ਕਿਯੋ, ਲੋਹ ਕੀ ਲਾਜ ਪੈ ਜੀਵ ਦੀਨੇ ॥੧੨॥੬੮੨॥

ਦੋਹਰਾ

ਸਾਨੀ¹ ਆਜਮ ਸਾਹ ਕੀ, ਅਵਰ ਨਹੀ ਸੁਲਤਾਨ ।
ਲੋਹ ਲਾਜ ਜਿਨ ਰਣ ਵਿਖੇ, ਐਸੀ ਕਰੀ ਨਿਦਾਨ ॥੧੩॥੬੮੩॥
ਜੂਝ ਮਰੇ ਰਣ ਮੋ ਤਬੈ, ਸੁਤਨ² ਸਹਿਤ ਇਮ ਜਾਨ ।
ਐਸੀ ਕਿਨਹੂ ਨਾ ਕਰੀ, ਜਾਨਤ ਸਕਲ ਜਹਾਨ ॥੧੪॥੬੮੪॥

ਸਵੇਯਾ

ਸੁਨੀ ਜੋ ਸਾਹਿ³ ਬਿਗਸਾਇ ਐਸੇ ਕਹਯੋ, “ਸੁਕਰ ਦਰਗਾਹ ਤੇਰੀ ਅਲਾਹੀ ।
ਕਿਯੋ ਹੈ ਫੈਜ਼ ਮੁਹਿ ਆਪਨੋ ਜਾਨਿ ਕੈ, ਰਹਿਮ ਕੀ ਨਜਰ ਤੇ ਫਤੇ ਪਾਈ ।
ਬੀਰ ਜੋਧਾ ਬਲੀ, ਧਾਕ ਜਾ ਕੀ ਭਲੀ, ਸੰਗ ਥੇ ਖੂਬ ਜਾ ਕੇ ਸਿਪਾਹੀ ।
ਜੀਵ ਤਾ ਕਾ ਲਿਯੋ, ਤਾਜ ਹਮ ਕੋ ਦਿਯੋ, ਅਜਬ ਹੈ ਖੇਲ ਤੇਰੇ ਖੁਦਾਈ” ॥੧੫॥੬੮੫॥

ਦੋਹਰਾ

ਸੁਕਰ ਕਿਯੋ ਦਰਗਾਹਿ ਮੈ, ਜੁੱਧ ਫਤੇ ਜਬ ਕੀਨ ।
ਛਤ੍ਰ ਸੀਸ ਅਪਨੇ ਤਬੈ, ਸਾਹਿ ਬਹਾਦੁਰ ਲੀਨ ॥੧੬॥੬੮੬॥

ਚੋਪਈ

ਸਾਹ ਬਹਾਦਰ ਛਤ੍ਰ ਝੁਲਾਨਾ । ਫੇਰੀ ਦੇਸ ਦੇਸ ਮੈ ਆਨਾ ।
ਕਿਯੋ ਮੁਕਾਮ ਆਗਰੇ ਮਾਹੀ⁴ । ਚਾਰ ਮਾਸ ਬਰਸਾਤ ਬਿਤਾਈ ॥੧੭॥੬੮੭॥

---

¹ਦੂਜਾ (ਮੁਕਾਬਲੇ ਪਰ) ।

²ਇਸ ਜੰਗ ਵਿਚ ਸ਼ਾਹਜ਼ਾਦਾ ਤਾਰਾ ਆਜਮ ਆਪਣੇ ਦੋ ਪੁਤ੍ਰਾਂ ਸਮੇਤ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ।
(ਦੇਖੋ, A Comprehensive History of India by H. Beveridge, Vol. I, 1867, P. 385.

³ਬਹਾਦੁਰ ਸਾਹ ਨੇ ।

ਦੋਹਰਾ

ਬਾਦਸਾਹ ਵਿਗ ਆਗਰੇ, ਰਹਿਤ ਤਾਹਿ ਬੀਚਾਰ ।

ਸਾਹ ਜਹਾਨਾਬਾਦ¹ ਮੈ, ਆ ਪਹੁੰਚਯੋ ਕਰਤਾਰ² ॥੧੮॥੬੮੮॥

ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੁ ਸੋਭਾ ਗ੍ਰੰਥੇ ਮਜਕੂਰ ਬਾਦਸਾਹੀ ਕਾ ਪੰਦ੍ਰਹਵਾਂ ਧਿਆਇ
ਸੰਪੂਰਨਮਸਤੁ ਸੁਭਮਸਤੁ ॥ ੧੫ ॥

—○—

---

¹ਸਾਹ ਜਹਾਂ ਦੀ ਨਗਰੀ, ਦਿੱਲੀ ।

²ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ।

ਸੋਲ੍ਹਵਾਂ ਅਧਿਆਇ

{ ਮੁਲਾਕਾਤ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੀ ਬਾਦਸਾਹ ਨੇ ਕੀਨੀ }
ਸੋ ਕਥਤਾ । ਆਪ ਕ੍ਰਿਪਾ ਧਾਰੀ । ਤੇਰਾ ਜੋਰੁ । }

ਚੋਪਈ

ਦਿੱਲੀ ਨਿਕਟ ਪ੍ਰਾਭੁ ਜਬ ਆਏ । ਸੰਗਤਿ ਖਬਰਿ ਸੁਨੀ ਸੁਖ ਪਾਏ ।
ਅਨਿਕ ਹੁਲਾਸ ਜੀਵ ਮੈ ਆਯੋ । ਸਰਬ ਖਾਲਸਾ ਲੈਨਿ ਸਿਧਾਯੋ ॥੧॥੬੮੯॥
ਗਾਡੀ ਰਥ ਕੇਤਨ ਮੰਗਵਾਏ । ਘੋਰਨ ਪੈ ਚੜਿ ਅਨਿਕ ਸਿਧਾਏ ।
ਪਾਯ ਪਯਾਦਨ ਕੇਤਕ ਚਾਲੇ । ਪੀ ਪੀ ਨੈਨ ਪਾਨ ਕੇ ਪਿਆਲੇ ॥੨॥੬੯੦॥

ਮਧੁਭਾਰ ਛੰਦ

ਕਰਿ ਕੈ ਬਿਚਾਰੁ । ਸਿਖੰ ਅਪਾਰੁ ।
ਸਬਦੇ ਉਚਾਰੁ । ਏਕੋ ਨਿਹਾਰੁ ॥੩॥੬੯੧॥
ਭਵ ਭੈ ਉਤਾਰੁ । ਭਰਮੰ ਬਿਦਾਰੁ ।
ਹੁਇ ਹਰਖਵੰਤੁ । ਪੇਖਯੋ ਬਿਅੰਤ ॥੪॥੬੯੨॥
ਚਿੰਤਾ ਬਿਸਾਰੁ । ਦਿੜ ਜੀਵ ਧਾਰੁ ।
ਮਨ ਮੈ ਅਨੰਦ । ਸਬ ਤੋਰਿ ਫੇਦ ॥੫॥੬੯੩॥
ਹੁਇ ਕੈ ਖਲਾਸ । ਮਨ ਪੂਰਿ ਆਸ ।
ਚਰਨੰ ਨਿਵਾਸ । ਦਾਸਾਨ ਦਾਸ^੧ ॥੬॥੬੯੪॥

---

^੧ਅਕਾਲੀ ਕੋਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸੰਪਾਦਿਤ 'ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਸੋਭਾ' ਦੂਜੀ ਐਡੀਸ਼ਨ, ੧੯੮੨
ਬਿ:, ਸਫਾ ੯੨ ਪਰ ਇਸ ਛੰਦ ਦੀਆਂ ਇਹ ਚਾਰ ਤੁਕਾਂ ਨਹੀਂ ਹਨ ।

ਮਨ ਬਚ ਕ੍ਰਮ ਕਰ ਭਾਵਨੀ, ਸਤਿਗੁਰ ਸੋ ਲਿਵ ਲਾਇ ।
ਅਨੰਦ ਭਯੋ ਪ੍ਰਭੁ ਪੇਖਿਓ ਸਿਖਨ ਸਤਿਗੁਰ ਆਇ ॥੭॥੬੯੫॥

ਅਭਿਲਾਸ

ਸਾਹ ਜਹਾਨਾਬਾਦ ਪ੍ਰਭੁ ਜਬ ਆਇ ਕੈ^੧ ।
ਕੋਤਕ ਕਰੇ ਅਪਾਰ, ਪ੍ਰਭੁ ਬਿਗਸਾਇ ਕੈ ।
ਜਮਨਾ ਕੇ ਤਟ ਪਾਰ, ਜਹਾਂ ਡੇਰਾ ਕਿਯੋ ।
ਜੀ, ਕੀਨੋ ਸਿਸਟਿ ਉਧਾਰ, ਦਰਸ ਐਸੇ ਦਿਯੋ ॥੮॥੬੯੬॥

ਚੋਪਈ

ਕੋਤਕ ਦਿਨ ਤਿਹ ਠਉਰ ਬਿਤਾਏ । ਫੇਰ ਕੂਚ ਪ੍ਰਭੁ ਨੇ ਫਰਮਾਏ ।
ਚਲਤ ਚਲਤ ਆਏ ਤਿਹ ਬਾਨਾ । ਮਥੁਰਾ^੨ ਨਗਰ ਪ੍ਰਭੁ ਮਨਿ ਭਾਨਾ ॥੯॥੬੯੭॥
ਦੇਖੀ ਠਵਰ ਪ੍ਰਭੁ ਬਿਗਸਾਏ । ਸੂਰਜ ਕੰਡ ਧਾਮ ਫਰਮਾਏ ।
ਤਬ ਬਿਸਰਾਂਤ ਦਿਸਟਿ ਤਰਾਂ^੩ ਆਨਾ । ਕੋਤਕ ਦੀਉ ਦਿਜਨ ਕੋ ਦਾਨਾ ॥੧੦॥੬੯੮॥
ਮਥੁਰਾ ਦੇਖਿ ਪ੍ਰਭੁ ਜਬ ਆਏ । ਪੁਨਿ ਬਿੰਦੁਬਨ^੪ ਆਪ ਸਿਧਾਏ ।
ਦੇਖੀ ਕੁੰਜ ਗਲੀ^੫ ਸਬ ਠਉਰਾ । ਦੇਖੀ ਛਾਵ ਅਧਿਕ ਇਕ ਅਉਰਾ ॥੧੧॥੬੯੯॥

ਦੋਹਰਾ

ਆਪ ਆਨ ਬੈਠੇ ਤਹਾਂ, ਅਰੁ ਮਿਸਟਾਂਨ ਮੰਗਾਇ ।
ਰਾਖ ਦਿਯੋ ਮੈਦਾਨ ਮੈ, ਬਨਚਰ^੬ ਭੁੰਚਤ ਖਾਇ ॥੧੨॥੭੦੦॥
ਆਪਸ ਮੈ ਲਰ ਲਰ ਮਰਤ, ਕਿਲਕਤਿ ਅਤਿ ਖੁਨਸਾਇ^੭ ।
ਕਉਤਕ ਤਿਨ ਕੇ ਅਨਿਕ ਬਿਧਿ, ਦੇਖਿ ਪ੍ਰਭੁ ਬਿਗਸਾਇ ॥੧੩॥੭੦੧॥
ਅਨਿਕ ਭਾਂਤਿ ਲੀਲਾ ਕਰੀ, ਬਿੰਦੁਬਨ ਮੈ ਆਇ ।

ਸਿ. ਰੈ. ਲਾ. ਹੱਥ ਲਿਖਿਤ ਪ੍ਰਤੀ ਨੰ: ੪੪੪੬ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਏਥੇ ਕ੍ਰਮ ਅਨੁਸਾਰ
'ਆਇਓ, ਬਿਗਸਾਇਓ, ਕੀਓ, ਦੀਓ' ਪਾਠ ਹਨ ।

^੨ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦਾ ਇਕ ਪੁਰਾਣਾ ਨਗਰ, ਜੋ ਅਲਾਹਾਬਾਦ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ
ਜਮੁਨਾ ਦੇ ਸੱਜੇ ਕੰਢੇ ਪਰ ਆਬਾਦ ਹੈ । ^੩ਏਥੇ 'ਹਰਿ' ਪਾਠ ਵੀ ਹੈ ।

^੪ਮਥੁਰਾ ਦੇ ਨੇੜੇ ਇਕ ਜੰਗਲ, ਜਿਥੇ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਗਉਆਂ ਚਾਰੀਆਂ ਸਨ ।

^੫ਬਿੰਦੁਬਨ ਦਾ ਇਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸਥਾਨ । ^੬ਬਾਂਤਤ । ^੭ਕ੍ਰੋਧਵਾਨ ਹੋ ਕੇ ।

ਗਉਨ¹ ਕਿਯੋ ਪ੍ਰਭੁ ਨੇ ਤਬੈ, ਚਲੇ ਆਗਰੇ² ਧਾਇ ॥੧੪॥੭੦੨॥

ਚੋਪਈ

ਕੂਚ ਕਿਯੋ ਤਾਤੇ ਉਠਿ ਧਾਏ । ਪੰਥ ਚਲਤ ਕੇਤਕ ਦਿਨ ਲਾਏ ।
ਕੋਸ ਚਾਰ ਆਗਰ ਜਬ ਰਹਾ । ਕਰੋ ਮੁਕਾਮ ਪ੍ਰਭੁ ਇਮ ਕਹਾ ॥੧੫॥੭੦੩॥

ਦੋਹਰਾ

ਬਾਗ³ ਏਕ ਦੇਖਯੋ ਤਹਾਂ, ਉਤਰ ਕਿਯੋ ਬਿਸਰਾਮ ।
ਕੋਸ ਦੋਇ ਤਾਤੇ ਰਹੇ, ਬਾਦਸਾਹ ਕੇ ਧਾਮ ॥੧੬॥੭੦੪॥
ਖਾਨ ਖਾਨ⁴ ਸੁਨਿ ਕੈ ਤਬੈ, ਦੀਨੇ ਲੋਗ ਪਠਾਇ ।
ਬਿਨੋ ਕਰੀ ਕਰ ਜੋਰਿ ਕੈ, “ਦਰਸ ਦਿਖਾਵੇ ਆਇ” ॥੧੭॥੭੦੫॥

ਚੋਪਈ

ਅਨਿਕ ਭਾਂਤਿ ਪ੍ਰਭੁ ਫੇਜ ਸੁਧਾਰੀ । ਸੂਰਬੀਰ ਜੋਧਾ ਹਿਤਕਾਰੀ ।
ਲੈ ਕੇ ਸੰਗ ਆਪਿ ਪ੍ਰਭੁ ਧਾਯੋ । ਲਸਕਰ ਬਾਦਸਾਹ ਕੇ ਆਯੋ ॥੧੮॥੭੦੬॥
ਡੋਹਰਾ ਬਾਗ ਅਜਬ ਇਕ ਬਾਨਾ । ਬਸਿ ਹੈ ਤਹਾਂ ਖਾਨ ਹੀ ਖਾਨਾ ।
ਕ੍ਰਿਪਾ ਧਾਰਿ ਤਹਾਂ ਘਰਿ ਆਏ । ਤਿਸਹਿ ਆਨਿ ਕੈ ਦਰਸ ਦਿਖਾਏ ॥੧੯॥੭੦੭॥

ਦੋਹਰਾ

ਦਰਸ ਦੇਖਿ ਐਸੇ ਕਹਯੋ, “ਬਹੁਤ ਕ੍ਰਿਪਾ ਤੁਮ ਕੀਨ ।
ਅਪਨੋ ਹੀ ਮੁਹਿ ਜਾਨਿ ਕੈ, ਦਰਸ ਆਪਨੋ ਦੀਨ ॥੨੦॥੭੦੮॥

ਚੋਪਈ

ਚਰਨ ਕੰਵਲ ਕੋ ਹਾਥ ਚਲਾਏ । ਬਾਪੀ ਦਈ ਪ੍ਰਭੁ ਬਿਗਸਾਏ ।
ਤਬ ਤਿਨ ਅਪਨੋ ਹਾਲ ਦਿਖਾਯੋ । ਰਛਾ ਕਰੀ ਪ੍ਰਭੁ ਫੁਰਮਾਯੋ ॥੨੧॥੭੦੯॥
ਆਦਰ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭੁ ਕਾ ਕੀਨਾ । ਤਾਹੀ ਸਮੇ ਬਿਦਾ ਕਰਿ ਦੀਨਾ ।
ਹਾਥ ਜੋਰਿ ਇਹ ਭਾਂਤਿ ਬਤਾਏ । ਉਤਰੋ ਧਾਮ ਪ੍ਰਭੁ ਤੁਮ ਜਾਏ ॥੨੨॥੭੧੦॥

---

¹ਗਮਨ ।   ²ਉਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਨਗਰ ਆਗਰਾ, ਜੋ ਜਮੁਨਾ ਕੰਢੇ
ਆਬਾਦ ਹੈ । ਇਹ ਸ਼ਹਿਰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਸਿਕੰਦਰ ਲੋਦੀ ਨੇ ਵਸਾਇਆ ਸੀ ।
³ਆਗਰੇ ਦੇ ਇਸ ਬਾਗ ਵਿਚ ਸ਼੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦਾ ਪਵਿਤ੍ਰ ਸਥਾਨ ਹੈ ।
⁴ਨਵਾਬ ਮੁਨਦਿਮ ਖਾਨ ਖਾਨਖਾਨਾ ਨੇ, ਜੋ ਪਿੱਛੋਂ ਬਹਾਦੁਰ ਸ਼ਾਹ ਦਾ ਵਜ਼ੀਰ
ਬਾਪਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ।

ਦੋਹਰਾ

ਬਿਦਾ ਭਏ ਤਾਹੀ ਸਮੈ, ਚਲਿ ਆਏ ਤਿਹ ਥਾਨ ।
 ਠਉਰ ਏਕ ਦੇਖੀ ਤਹਾਂ, ਰਾਤ ਕਰੀ ਗੁਜਰਾਨ ॥੨੩॥੭੧੧॥
 ਮੋਹ ਕਹੈ ਬਰਖੋਂ ਅਬੈ, ਬਹੁਰ ਨ ਐਸੇ ਦਾਵ ।
 ਆਪਿ ਪ੍ਰਭੂ ਆਏ ਤਹਾਂ, ਕਰੋਂ ਆਜ ਛਿਰਕਾਵ ॥੨੪॥੭੧੨॥
 ਰੈਨਿ ਗਈ ਬਾਸਰ^੧ ਭਯੋ, ਭਏ ਆਪ ਅਸਵਾਰ ।
 ਬਾਗ ਏਕ ਨਿਰਖਯੋ ਜਬੈ, ਡੇਰਾ ਕਿਯੋ ਬਿਚਾਰ ॥੨੫॥੭੧੩॥
 ਆਪ ਪ੍ਰਭੂ ਤਾਹੀ ਸਮੈ, ਕਿਯੋ ਬਾਗ ਮੈ ਧਾਮ ।
 ਠਉਰ ਬਾਂਟ ਸਬ ਕੋ ਦਈ, ਕਿਯੋ ਤਾਹਿ ਬਿਸ੍ਵਾਮ ॥੨੬॥੭੧੪॥
 ਕੇਤਕ ਦਿਨ ਬੀਤਤ ਭਏ, ਯਾਦਿ ਸਾਹਿ ਇਮ ਕੀਨ ।
 “ਪ੍ਰਭੂ ਆਏ ਕਾਰਨ ਕਵਨ, ਹਮ ਕੋ ਦਰਸ ਨ ਦੀਨ” ॥੨੭॥੭੧੫॥
 ਕਹਿ ਭੇਜੀ ਪ੍ਰਭੂ ਸੋ ਤਬੈ, “ਦਯਾ ਕਰੋ ਕਰਤਾਰ ।
 ਦਰਸ ਦਿਖਾਯੋ ਆਪਨਾ, ਅਪਨੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਧਾਰਿ” ॥੨੮॥੭੧੬॥

ਚੋਪਈ

ਸੂਰ^੨ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਭੂ ਨਿਕਟ ਬੁਲਾਏ । “ਹੋਹੁ ਤਯਾਰ” ਤਬੈ ਫੁਰਮਾਏ ।
 ਚੜ੍ਹਤ ਕਰੀ ਐਸੇ ਪ੍ਰਭੂ ਧਾਏ । ਡੇਰਨ ਬਾਦਸਾਹ ਕੇ ਆਏ ॥੨੯॥੭੧੭॥

ਦੋਹਰਾ

ਆਨ ਸਾਹ ਕੇ ਧਾਮ ਪਰ, ਸੂਰ ਖਰੇ ਤਹਾਂ ਕੀਨ ।
 ਆਪ ਧਾਇ ਅੰਦਰਿ ਗਏ, ਸਿੰਘ ਸੰਗਿ ਇਕ ਲੀਨ ॥੩੦॥੭੧੮॥
 ਖਾਸ ਡੇਵਦੀ ਆਨ ਕੈ, ਸਿੰਘ ਤਹਾਂ ਖਲਵਾਇ ।
 ਆਪ ਪ੍ਰਭੂ ਅੰਦਰਿ ਗਏ, ਅਪਨੋ ਰੂਪ ਬਨਾਇ ॥੩੧॥੭੧੯॥

ਚੋਪਈ

ਚੜ੍ਹੀ ਕਮਾਨ ਸਸਤ੍ਰ ਸਬ ਸਾਰੇ । ਕਲਗੀ ਕੀ ਛਬਿ ਅਪਰ ਅਪਾਰੇ ।
 ਲਟਕਤ ਚਲਤ ਤਹਾ ਚਲਿ ਆਏ । ਸਾਹ ਪਾਸ ਬੈਠੇ ਇਮ ਜਾਏ ॥੩੨॥੭੨੦॥
 ਸਾਹ ਆਪ ਤਿਹ ਓਰ^੩ ਨਿਹਾਰਾ । ਦਰਸਨ ਦੇਖਿ ਭਯੋ ਮਤਵਾਰਾ^੪ ।
 ਤਨ ਮਨ ਧਨ ਤੇ ਅਧਿਕ ਬਿਕਾਨਾ । ਕੰਵਲ ਦੇਖਿ ਜਯੋਂ ਭੰਵਰ ਲੁਭਾਨਾ ॥੩੩॥੭੨੧॥

^੧ਦਿਨ ।

^੨ਬਹਾਦੁਰ, ਯੋਧੇ ।

^੩ਵਲ, ਤਰਫ ।

^੪ਮਸਤ ।

ਧੰਨ ਧੰਨ ਪ੍ਰਭੂ ! ਅਲਖ ਅਪਾਰਾ । ਨਿਹਚਲ ਕੀਨੋ ਰਾਜ ਹਮਾਰਾ ।
 ਦਯਾ ਧਾਰਿ ਹਮਰੇ ਘਰਿ ਆਏ । ਤਖਤ ਬਖਤ¹ ਤੁਮ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ! ਪਾਏ" ॥੩੪॥੭੨੨॥
 ਕਲਗੀ ਔਰ ਧੁਕਧੁਕੀ² ਆਨੀ । ਖਿਲਅਤ ਏਕ ਸਾਹ ਮਨ ਮਾਨੀ ।
 ਸਾਹ ਪ੍ਰਭੂ ਕੋ ਭੇਟ ਦੜ੍ਹਾਈ । "ਖੁਜੀ ਕਰੋ ਤੁਮ ਸੋ ਬਨਿ ਆਈ" ॥੩੫॥੭੨੩॥
 ਤਾਹਿ ਸਮੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਫੁਰਮਾਯੋ । ਅੰਦਰਿ ਸਾਹਿ ਪੈ ਸਿੰਘ ਬੁਲਾਯੋ ।
 ਬਸਤ੍ਰ ਤਾਹਿ ਪਾਸ ਉਠਵਾਏ । ਬਿਦਾ ਭਏ ਪ੍ਰਭੂ ਡੇਰੇ ਆਏ ॥੩੬॥੭੨੪॥
 ਕਰਤ ਅਨੰਦ ਕੇਲ ਪ੍ਰਭੂ ਘਨੀ । ਪ੍ਰਭੂ ਕੀ ਉਪਮਾ ਪ੍ਰਭੂ ਕੋ ਬਨੀ ।
 ਏਕ ਦਿਵਸ ਕੀ ਕਥਾ ਬਖਾਨੇ । ਉਮਡੀ ਸਜਾਮ ਘਟਾ ਅਤਿ ਮਾਨੇ ॥੩੭॥੭੨੫॥

ਸਵੇਯਾ

ਮਾਨੋ ਘਟਾ ਉਮਡੀ ਚਹੂ ਓਚਨ, ਤੇ ਰੰਗ ਸਜਾਮ ਬਨੇ ਗਜ³ ਆਏ ।
 ਮਾਤੇ ਮਤੰਗ⁴ ਭਿਰੇ ਯਹ ਭਾਂਤਿਨਿ, ਜੇਤੀ ਕਹੋ ਸਬ ਤੇਤੀ ਸਰਾਏ ।
 ਪੇਲ ਦਿਯੋ ਗਜ ਨੇ ਗਜ ਕੋ, ਇਤ ਤੇ ਉਤ ਕੋ ਯਹ ਭਾਂਤਿ ਉਠਾਏ ।
 ਸਾਹਨ ਸਾਹ ਪ੍ਰਭੂ ਹਮਰੇ, ਤਿਹ ਬੈਠ ਝਰੋਖੇ ਗਇੰਦ ਲਗਾਏ ॥੩੮॥੭੨੬॥
 ਬਾਨਨ ਤੇ ਛੁਟ ਕੈ ਦੋਉ ਕੁੰਚਰ⁵, ਤੋਰਿ ਜੰਜੀਰਨ ਸਾਮ੍ਹਰੇ⁶ ਆਏ ।
 ਸੁੰਡ ਸੋ ਸੁੰਡ ਮਿਲਾਇ ਦਈ, ਪਗ⁷ ਸੋ ਪਗ ਜੋਰਿ ਕਰੇ ਖੁਨਸਾਏ ।
 ਰੀਝ ਪਰੀ ਬਿਗਸਯੋ ਕਰਤਾ, ਤਿਨ ਕੋ ਸਿਰਦਾਰਨ ਦਾਮ ਦਿਵਾਏ ।
 ਸਾਹਨ ਸਾਹ ਪ੍ਰਭੂ ਹਮਰੇ, ਤਿਹ ਬੈਠ ਝਰੋਖੇ ਗਇੰਦ ਲਗਾਏ ॥੩੯॥੭੨੭॥
 ਦਉਰ ਕੇ ਧਾਇ ਬਰੋਬਰ ਜਾਇ, ਮਿਲੇ ਦੋਉ ਆਇ ਸੁਨੋ ਗਜ ਖਾਏ ।
 ਆਪਸ ਮੇ ਮਿਲ ਟੱਕਰ ਲੇਤ, ਕਰੇ ਇਹ ਭਾਂਤਿਨਿ ਜੋਰ ਸਵਾਏ ।
 ਏਕ ਭਜੇ ਇਕ ਪਾਛੇ ਪਰੇ, ਅਤਿ ਪੇਲਤ ਜਾਤ ਮਰਾ ਬਲ ਲਾਏ ।
 ਸਾਹਨ ਸਾਹ ਪ੍ਰਭੂ ਹਮਰੇ, ਤਿਹ ਬੈਠ ਝਰੋਖੇ ਗਇੰਦ ਲਗਾਏ ॥੪੦॥੭੨੮॥

ਦੋਹਰਾ

ਲੀਲਾ ਅਨਿਕ ਅਨੇਕ ਬਿਧਿ, ਅਨਦਿਨ ਕਰਤ ਬਿਹਾਤ ।
 ਸਬ ਕਉਤਕ ਕੈਸੇ ਕਹੋ, ਕਛੁ ਕਛੁ ਬਰਨਤ ਜਾਤ ॥੪੧॥੭੨੯॥

¹ਅਰਥਾਤ—ਰਾਜ ਭਾਗ ।

²ਛਾਤੀ ਪਰ ਲਟਕਾਉਣ ਵਾਲਾ ਇਕ ਰਤਨ-ਜੜਿਤ ਗਹਿਣਾ ।

³ਹਾਥੀ ।

⁴ਸਾਮ੍ਹਰੇ ।

⁵ਪੈਰ ।

ਚੋਪਈ

ਕੇਤਕ ਮਾਸ ਅਵਰ ਦਿਸ¹ ਭਏ । ਅਨੰਦ ਕੇਲ ਸੇ ਦਿਵਸ ਬਿਤਏ ।
ਦੇਸ ਦੇਸ ਤੇ ਸੰਗਤਿ ਆਵੈ । ਦਰਸਨ ਅਗਮ ਪੁਰਖ ਕੋ ਪਾਵੈ ॥੪੨॥੭੩੦॥
ਕਛ-ਇਕ ਕਥਾ ਸਾਹ ਕੀ ਆਈ । ਚਾਹਤ ਸਾਹ ਅਵਰ ਦਿਸ ਜਾਈ ।
ਰਾਜਪੂਤਨ ਪੈ ਅਤਿ ਧੁਨਿ ਲਾਏ । ਸਾਹ ਬਹਾਦਰ ਉਤੇ ਸਿਧਾਏ ॥੪੩॥੭੩੧॥

ਦੋਹਰਾ

ਬਾਗ ਛੋੜਿ ਪ੍ਰਭੁ ਜੀ ਤਬੈ, ਗਉਨ ਤਹਾਂ ਤੇ ਕੀਨ ।
ਐਤਬਾਰ ਪੁਰ ਆਨ ਕੈ, ਧਾਮ ਤਾਲ ਪਰ ਦੀਨ ॥੪੪॥੭੩੨॥

ਚੋਪਈ

ਅਲਪ ਦਿਵਸ ਕਛੁ ਤਹਾਂ ਬਿਤਾਏ । ਸਾਹਿਬ ਜੋਰਾਵਰ ਸਿੰਘ ਜੀ² ਆਏ ।
ਅਨੰਦ ਭਯੋ ਬਿਧਿ ਅਨਿਕ ਅਪਾਰਾ । ਦਯਾ ਕਰੀ ਪੂਰਨ ਕਰਤਾਰਾ ॥੪੫॥੭੩੩॥
ਅਨਿਕ ਭਾਂਤਿ ਮੰਗਲ ਗੁਣ ਗਾਏ । ਅਨਿਕ ਭਾਂਤਿ ਬਾਜਨ ਬਜਵਾਏ ।
ਯਾਚਤਿ ਜਾਚਕ ਆਨਿ ਅਪਾਰਾ । ਦਿਯੋ ਇਨਾਮ ਅਨਿਕ ਬਿਸਥਾਰਾ ॥੪੬॥੭੩੪॥
ਐਸੀ ਦਾਤ ਕਰੀ ਪ੍ਰਭੁ ਦਾਤੇ । ਅਲਖ ਨਿਰੰਜਨ ਪੁਰਖ ਬਿਧਾਤੇ ।
ਅਨਿਕ ਭਾਂਤਿ ਪ੍ਰਭੁ ਜੀ ਬਿਗਸਾਨਾ । ਅਨਿਕ ਹੁਲਾਸ ਜੀਵ ਮੈ ਆਨਾ ॥੪੭॥੭੩੫॥
ਅਨਿਕ ਬਧਾਵਾ ਅਨਦਿਨ ਗਾਵਤ । ਸਰਬ ਅਨੰਦ ਸਿੱਖ ਸਬ ਪਾਵਤ ।
ਕੇਤਕ ਦਿਵਸਨ ਅਵਰ ਬਿਤਾਯੋ । ਕੀਨੋ ਕੂਚ ਸਾਹ ਪੈ ਧਾਯੋ ॥੪੮॥੭੩੬॥

ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਸੋਭਾ ਗ੍ਰੰਥੇ ਮੁਲਾਕਾਤ ਬਾਦਸਾਹ ਕੀ ਬਰਨਨੇ ਸੋਲ੍ਹਵਾਂ ਅਧਿਆਇ
ਸੰਪੂਰਨਮਸਤੁ ਸੁਭਮਸਤੁ ॥ ੧੬ ॥

---

¹ਹੋਰ ਪਾਸੇ ।   ²ਪਿੱਛੇ ਚਮਕੌਰ ਦੇ ਜੰਗ ਵਿਚ ਜ਼ਿਕਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ
ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਜੋਰਾਵਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸ਼ਹੀਦ ਨਹੀਂ ਹੋਏ, ਸਗੋਂ ਦੁਸ਼ਮਨ ਦੀਆਂ ਸਫ਼ਾਂ
ਨੂੰ ਚੀਰਦੇ ਹੋਏ ਬਚ ਨਿਕਲੇ ਸਨ, ਪਰ ਜੇ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੇ ਜ਼ਫ਼ਰਨਾਮੇ ਵਿਚੋਂ
“ਚਿਹਾ ਸੁਦ ਕਿ ਚੂ ਬੱਚਗਾਂ ਕੁਸ਼ਤਹ ਚਾਰ ।” ਵਾਕ ਨੂੰ ਦੇਖੀਏ ਤਾਂ ਇਹ ਕਥਨ
ਕਵਿ ਸੈਨਾਪਤਿ ਦਾ ਇਕ ਕਲਪਨਾ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ
ਜੋਰਾਵਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸਨ ।

ਸਤਾਰ੍ਹਵਾਂ ਅਧਿਆਇ

{ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਬੋਰਾਵਰ ਸਿੰਘ ਦਾ
ਚਿਤੌੜ ਵਿਖੇ ਜੁੱਧ
ਤੇ ਹੋਰ ਹਾਲ । }

ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ

ਚਲੇ ਕੂਚ ਦਰਿ ਕੂਚ ਕਰਿ ਕੂਚ ਐਸੇ । ਕਹੇ ਆਪਨੇ ਆਪ ਹੀ ਆਪ ਜੈਸੇ ।
ਗਏ ਮਜਲ ਦਰਿ ਮਜਲ^੧ ਐਸੇ ਸਿਧਾਏ^੨। ਤਬੈ ਸਾਹ ਕੇ ਕਟਕ ਕੇ ਨਿਕਟ ਆਏ ॥

੧॥੭੩੭॥

ਚਲੇ ਸਾਹ ਕੇ ਸਾਬ ਹੀ ਸਾਬ ਮਾਨੇ । ਕਿਯੋ ਕੂਚ ਕੇਤੇ ਇਸੀ ਭਾਂਤਿ ਜਾਨੇ ।
ਲਈ ਘੋਰ ਅਜਮੇਰ ਕਰਿ ਜੇਰ^੩ ਧਾਯੋ । ਨਿਕਟ ਜੋਧ ਪੁਰ ਜਾਇ ਡੰਕਾ ਬਜਾਯੋ ॥

੨॥੭੩੮॥

ਤਬੈ ਰਾਜਪੂਤਾਨ ਐਸੇ ਨਿਹਾਰੇ । ਪਰੇ ਆਨਿ ਕੇ ਸਾਹ ਲੈ ਕਟਕ ਭਾਰੇ ।
ਲਰੇ ਕੇ ਭਜੇ ਕੇ ਮਰੇ ਜੁੱਧ ਕੇ ਕੇ । ਕਿਯੋ ਰਾਜ ਬੀਚਾਰ ਮੰਤ੍ਰੀਆਨ ਲੈ ਕੇ ॥੩॥੭੩੯॥
ਕਿਯੋ ਮੰਤ੍ਰ ਕੇਤੇ ਰਿਦੇ ਏਕ ਆਨੇ । ਕਿਯੋ ਕਾਮ ਐਸੇ ਭਲੀ ਭਾਂਤਿ ਜਾਨੇ ।
ਮਿਲੇ ਸਾਹ ਸੇ ਜੀਤ ਸਿੰਘਾਨ ਰਾਜਾ^੪ । ਫਤੇ ਕਾ ਤਬਰ^੫ ਸਾਹ ਕਾ ਅੰਤ ਬਾਜਾ ॥

੪॥੭੪੦॥

ਕਿਯੋ ਸਾਹ ਅਜਮੇਰ ਮੈ ਖੂਬ ਬਾਨਾ । ਗਏ ਜੋ ਉਦੇ ਪੁਰ ਡਰਾ ਅੰਤ ਰਾਨਾ ।

^੧ਮੰਜਲਾਂ ਮਾਰਦੇ ਅਥਵਾ ਪੜਾਉ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ।   ^੨ਦੌੜੇ ।   ^੩ਜੇਰ, ਅਧੀਨ ।

^੪ਰਾਜਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੋਧ ਪੁਰ ਵਾਲਾ ।   ^੫ਤਬਲ, ਨਗਾਰਾ ।

ਤਿਨੇ ਸਾਜ ਕੇ ਪ੍ਰਤ੍ਰ ਤਾ ਪੈ ਪਠਾਯੋ । ਮਿਲਾ ਸਾਹ ਸੋ ਆਨ ਆਨੰਦ ਪਾਯੋ ॥੫॥੭੪੧॥
ਜਥੇ ਸਾਹ ਨੇ ਜੀਵ ਮੈ ਮੰਤ੍ਰ ਆਨਾ । ਤਥੇ ਦੱਛਨ ਦੇਸ ਕੀਨੋ ਪਯਾਨਾ ।
ਚਲੇ ਕੂਚ ਦਰ ਕੂਚ ਕਰਿ ਕੂਚ ਭਾਰੇ । ਲਿਯੇ ਸੰਗ ਸੀਪਾਹ ਉਮਰਾਵ^੧ ਸਾਰੇ ॥੬॥੭੪੨॥
ਚਲੇ ਸਾਹਿਬੰ^੨ ਸਾਹ^੩ ਕੇ ਸਾਥ ਸਾਥ । ਕਰੇ ਜੋ ਚਲਿਤ ਆਪ ਹੀ ਆਪ ਨਾਥ ।
ਤਥੇ ਨਿਕਟ ਚੀਤੋਰ ਕੇ ਆਪ ਆਯੋ । ਜੋਰਾਵਰ ਸਿੰਘ ਸਾਥ ਦੇਖ ਸਿਧਾਯੋ ॥੭॥੭੪੩॥
ਚੜੇ ਜਾਇ ਚੀਤੋਰ ਕਰਿ ਕਾਮ ਐਸੇ । ਨਫਰ ਦੋਇ ਕੈ ਤੀਨ ਬੇ ਸਾਥ ਤੇਸੇ ।
ਨਫਰ ਘਾਸ ਕੋ ਦੋਇ ਨੀਚੇ ਪਠਾਏ^੪। ਭਲੀ ਭਾਂਤਿ ਸੋ ਆਪਿ ਡੰਕਾ ਬਜਾਏ ॥੮॥੭੪੪॥
ਭਈ ਡੰਕ ਕੀ ਘੋਰ ਸੁਨਿ ਚੋਰ ਦੋਰੇ । ਮਿਲੇ ਘਾਸ ਲੇਤੇ ਭਈ ਬਾਤ ਔਰੇ ।
ਮਹਾ ਕੋਪ ਕੋਪ ਕਿਯੇ ਕਾਮ ਭਾਰੇ । ਕਿਯਾ ਜੁੱਧ ਕੇਤਾ ਦੁਊ ਅੰਤ ਮਾਰੇ ॥੯॥੭੪੫॥
ਚਲੇ ਕ੍ਰੋਧ ਸੋ ਕੋਪ ਕੈ ਅੰਤ ਆਏ । ਤਿਨੇ ਆਨਿ ਤਿਹ ਠੋਰ ਐਸੇ ਬਤਾਏ ।
ਤਜੇ ਹਾਥ ਤੇ ਵਾਰ ਹਥਿਆਰ ਸਾਰੇ । ਕਹੈ ਬੈਨ ਭਾਰੀ ਸੁ ਐਸੇ ਨਿਹਾਰੇ ॥੧੦॥੭੪੬॥
ਲਏ ਬਾਣ ਪਾਣੇ ਘਨੇ ਵਾਰਿ ਕੀਨੇ । ਕਿਤੇ ਦੁਸਟ ਮਾਰੇ ਤਹਾਂ ਡਾਰਿ ਦੀਨੇ ।
ਬਚੇ ਜੇ ਭਜੇ ਜਾਇ ਤੇਈ ਪੁਕਾਰੇ । ਚੜ੍ਹੇ ਦੁਸਟਿ ਕੇਤੇ ਨਹੀਂ ਵਾਰ ਪਾਰੇ ॥੧੧॥੭੪੭॥
ਨਹੀਂ ਬਾਰ ਲਾਗੀ ਘਨੇ ਦੁਸਟਿ ਆਏ । ਚਹੂੰ ਓਰ ਤੇ ਆਨਿ ਕੈ ਸਸਤ੍ਰ ਬਾਰੇ ।
ਗਡੀ ਭੂਮਿ ਤੇ ਆਪ ਬਰਛੀ ਉਖਾਰੀ । ਲਈ ਹਾਥਿ ਮਾਹੀ ਕਿਯੇ ਵਾਰਿ ਭਾਰੀ ॥

੧੨॥੭੪੮॥

ਗਿਰੀ ਲੋਥ ਪੈ ਲੋਥ ਐਸੇ ਪੁਕਾਰੇ । ਕਹੂੰ ਭਾਰ ਤੇ ਤੋਰਿ ਕੈ ਫੂਲ ਡਾਰੇ ।
ਗੁਹੇ^੬ ਭਾਂਤਿ ਤਾ ਕੀ ਕਿਧੋ^੭ ਹਾਰ ਕੀਨੇ । ਭਏ ਅੰਤ ਬਾਸੀ ਤਉ ਡਾਰਿ ਦੀਨੇ ॥

੧੩॥੭੪੯॥

ਚਹੂੰ ਓਰ ਤੇ ਚੋਰ ਕਰਿ ਸੋਰ ਦੋਰੇ । ਮਹਾ ਅੰਤ ਆਏ ਭਈ ਬਾਤ ਔਰੇ ।
ਤਹਾਂ ਆਨਿ ਕੈ ਸਸਤ੍ਰ ਪੈ ਸਸਤ੍ਰ ਝਾਰੇ । ਕਹਾਂ ਕੈ ਬਖਾਨੇ ਲਗੇ ਵਾਰਿ ਭਾਰੇ ॥

੧੪॥੭੫੦॥

ਲਗਯੋ ਵਾਰ ਐਸੇ ਬਹਯੋ ਸੋਨ^੮ ਭਾਰੀ । ਭਯੋ ਲਾਲ ਬਾਗਾ^੯ ਭਿਜੀ ਦੇਹ ਸਾਰੀ ।

^੧ਅਮੀਰ ਦਾ ਬਹੁ ਵਚਨ ।   ^੨ਅਰਥਾਤ—ਸਾਹਿਬ ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ
ਸਿੰਘ ਜੀ ।   ^੩ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਬਹਾਦੁਰ ਸ਼ਾਹ ।   ^੪ਪਾਠਾਂਤਰ—ਨਫਰ
ਘਾਸ ਕੋ ਦੋਇ ਕੈ ਤੀਨ ਆਏ । (ਹੱਥ ਲਿਖਿਤ ਨੰ: ੩੯੧੫)

^੬ਗੁੰਦੇ ।

^੭ਅਥਵਾ ।

^੮ਲਹੂ ।

^੯ਪੁਸ਼ਾਕ ।

ਕਹੂੰ ਰੈਨ ਜਾਗਾ ਕਿਧੋ^੧ ਪ੍ਰੇਮ ਮਾਤਾ^੨ । ਚੜ੍ਹੀ ਜੋ ਖੁਮਾਰੀ^੩ ਚਲੈ ਡਗਮਗਾਤਾ ॥

੧੫॥੭੫੧॥

ਫਿਰੇ ਝੁਮਤਾ ਝੁਲਤਾ ਸਸਤ੍ਰ ਲੈ ਕੇ । ਘਨੇ ਦੁਸਟ ਮਾਰੇ ਮਹਾ ਜੁਧ ਕੇ ਕੇ ।
ਕਿਯੋ ਅੰਤ ਸਾਕਾ ਭਲੀ ਭਾਂਤਿ ਸੂਰੇ । ਕ੍ਰਿਆ ਕਾਲ ਕੀ ਕੈ ਭਏ ਅੰਤ ਪੂਰੇ ॥

੧੬॥੭੫੨॥

ਨਹੀਂ ਜਾਨ ਜਾਈ ਕਹਾ ਖੇਲ ਕੀਨਾ । ਗਿਰੇ ਜੂਝ ਕੇ ਕੈ ਕਹੂ ਗੋਨ^੪ ਕੀਨਾ ।
ਲਰਯੋ ਸਿੰਘ ਦੂਜਾ ਵਹੈ ਅੰਤ ਘਾਯੋ । ਕਿਧੋਂ ਭਾਜਿ ਕੈ ਸਾਹਿਬ ਪਾਸ ਆਯੋ ॥

੧੭॥੭੫੩॥

ਸੁਨੀ ਸਾਹਿਬ ਫਉਜ ਤਾਤੇ ਪਠਾਈ^੫ । ਤਹਾਂ ਕੀ ਨਿਸਾਨੀ ਤਹਾਂ ਬੇਗ^੬ ਆਈ ।
ਲਖੀ^੭ ਜਾਇ ਕੈ ਬੈਨ ਐਸੇ ਉਚਾਰੇ । ਬਡੇ ਸੂਰਮਾ ਹੈ ਕਿਯੋ ਲੋਹ ਭਾਰੇ^੮ ॥

੧੮॥੭੫੪॥

ਤਹਾਂ ਤਾਤ ਹੀ ਕਾਲ^੯ ਕਾਲੈ ਰਲਾਯੋ । ਮਿਲੀ ਜੋਤਿ ਸੋ ਜੋਤਿ ਨਹਿ ਅੰਤ ਪਾਯੋ ।
ਕਿਯੋ ਖੇਲ ਕਰਤਾਰ ਨਹਿ ਜਾਤ ਜਾਨੀ । ਕਹਾ ਕੈ ਦਿਖਾਈ ਕਹਾ ਦਿਸਟਿ ਆਨੀ ॥

੧੯॥੭੫੫॥

ਚਲੇ ਜੋ ਤਹਾ ਤੇ ਘਨੇ ਕੂਚ ਕੀਨੇ । ਨਹੀਂ ਰਾਹ ਆਗੇ ਸੁਨੀ ਸਾਹ ਜੀ ਨੇ ।
ਗਏ ਨਰਬਦਾ ਪੈ ਮੁਕਾਮ ਬਤਾਏ । ਕਿਤੇ ਦਯੋਸ^{੧੦} ਬੀਤੇ ਤਹਾਂ ਤੇ ਸਿਧਾਏ ॥

੨੦॥੭੫੬॥

ਗਏ ਨਰਬਦਾ ਪਾਰ ਕਰਿ ਕੂਚ ਕੇਤੇ । ਰਹੇ ਸਿੰਘ ਪੀਛੇ ਲੜੇ ਘਾਸ ਲੇਤੇ ।
ਤਹਾਂ ਜੁੱਧ ਕੀਨੇ ਘਨੇ ਲੋਗ ਮਾਰੇ । ਭਜੇ ਛੋਡਿ ਕੈ ਘਾਸ ਤੇ ਜਾ ਪੁਕਾਰੇ ॥੨੧॥੭੫੭॥
ਤਬੈ ਸਿੰਘ ਦਰਬਾਰ ਲੈ ਘਾਸ ਆਏ । ਚੜ੍ਹੇ ਫਉਜ ਲੈ ਕੇ ਘਨੇ ਤੁਰਕ ਧਾਏ ।
ਤਬੈ ਭੇਦ ਸਿੰਘਾਨ ਐਸੇ ਉਚਾਰੇ । ਲਿਯੋ ਘਾਸ ਤਿਹ ਠੋਰ ਕੈ ਜੁੱਧ ਭਾਰੇ॥੨੨॥੭੫੮॥
ਚਲੀ ਰੁੱਧ ਕੈ ਫਉਜ ਤਿਹ ਠਉਰ ਆਈ । ਕਰੋਗੇ ਮਹਾ ਜੁੱਧ ਐਸੇ ਬਤਾਈ ।
ਕਹੀ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਠਾਢੇ ਨਿਹਾਰੇ । ਨਹੀਂ ਜੁੱਧ ਕੀ ਠਉਰ ਐਸੇ ਬਿਚਾਰੇ ॥੨੩॥੭੫੯॥
ਇਤੇ ਮੈ ਚਲੇ ਧਾਮ ਕੇ ਅੰਤ ਆਏ । ਤਹਾਂ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਬਾਣੇ ਚਲਾਏ ।

^੧ਅਥਵਾ, ਜਾਂ ।

^੨ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਮਦਮਸਤ ।

^੩ਅਮਲ, ਨਸ਼ਾ ।

^੪ਗਮਨ ।

^੫ਭੇਜੀ ।

^੬ਸ਼ੀਘ੍ਰ, ਜਲਦੀ ।

^੭ਦੇਖੀ ।

^੮ਭਾਰਾ ਲੋਹਾ ਲਿਆ, ਅਰਥਾਤ—ਜੰਗ ਕੀਤਾ ।

^੯ਤਤਕਾਲ, ਤੁਰਤ ਫੁਰਤ ।

^{੧੦}ਦਿਨ ।

ਲਿਯੋ ਮਾਰਿ ਅਸਵਾਰ ਦੋ ਤੀਨ ਜੈਸੇ । ਰਹੀ ਬਕਤਿ ਹੈ ਕੈ ਭਲੀ ਫਉਜ ਐਸੇ ॥

੨੪॥੭੬੦॥

ਤਬੇ ਸਾਹਿਬੰ ਬੈਨ ਐਸੇ ਉਚਾਰੇ । ਸੁਲਹਿ ਕਾਜ ਕੋ ਮਾਨ ਸਿੰਘ ਨਿਹਾਰੇ ।

ਦਈ ਸੀਖ ਤਾਕੇ ਤਹਾਂ ਹੀ ਪਠਾਯੋ । ਤਹਾਂ ਤੇ ਚਲ ਸਿੰਘ ਤਿਹ ਠੋਰ ਆਯੋ ॥

੨੫॥੭੬੧॥

ਕਹੀ ਬਾਤ ਕੇਤੀ ਨਹੀਂ ਏਕ ਜਾਨੀ । ਕਰੇਗਾ ਮਹਾ ਜੁੱਧ ਯੋ ਬਾਤ ਮਾਨੀ ।

ਮਹਾ ਮੰਦ ਕੋਪੋ ਘਨੇ ਵਾਰ ਕੀਨੇ । ਨਹੀਂ ਵਾਰ ਕੀਨਾ ਤਉ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ॥

੨੬॥੭੬੨॥

ਬਿਨਾ ਹੁਕਮ ਕੈਸੇ ਕਰੇ ਜੁਧ ਭਾਰਾ । ਇਹੈ ਜਾਨਿ ਕੈ ਜੀਵ ਨਹਿ ਵਾਰ ਡਾਰਾ ।

ਗਿਰੇ ਝੁਮ ਕੈ ਵਾਰ ਕੇਤਾਨ ਲਾਗੇ । ਦਿਯੋ ਸੀਸ ਆਪੀ ਪ੍ਰਭੂ ਪੁਰਖ ਆਗੇ ॥

੨੭॥੭੬੩॥

ਤਉ ਕੋਪ ਦੁਸਟਾਨ ਗੋਲੀ ਚਲਾਈ । ਗਿਰੇ ਦੋਇ ਕੈ ਤੀਨ ਸਿੰਘ ਤਹਾਈ ।

ਇਤੇ ਮਾਹ ਔਰੇ ਘਨੇ ਲੋਗ ਆਏ । ਕਿਯਾ ਬੀਚਿ^੩ ਤਾਕਾ ਤਹਾ ਤੇ ਪਠਾਏ ॥

੨੮॥੭੬੪॥

ਦੋਹਰਾ

ਇਹੈ ਹੋਇ ਬੀਤੀ ਤਹਾਂ, ਕੇਤੇ ਦਿਵਸ ਬਿਹਾਇ ।

ਬੁਰਹਾਨ ਪੁਰ ਜਾਇ ਕੈ, ਬਸੇ ਧਾਮ ਮੈ ਧਾਇ ॥੨੯॥੭੬੫॥

ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਸੋਭਾ ਗ੍ਰੰਥੇ ਜੁੱਧ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਕਾ^੩ ਅਰੁ ਮਜ਼ਕੂਰ^੪ ਰਾਹ ਕਾ

ਸਤਾਰ੍ਹਵਾਂ ਅਧਿਆਇ ਸੰਪੂਰਨਮਸਤੁ ਸੁਭਮਸਤੁ ॥ ੧੭ ॥

---

^੧ਅਰਥਾਤ—ਭਾਈ ਮਾਨ ਸਿੰਘ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਿਆ ।

^੨ਵਿਚ-ਵਿਚਾਉ ਕੀਤਾ, ਅਰਥਾਤ—ਲੜਾਈ ਬੰਦ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤੀ ।

^੩ਏਥੇ ਜ਼ੋਰਾਵਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਜੁੱਧ ਸੁਣੀ-ਸੁਣਾਈ ਗੱਲ ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ ਇਕ ਕਲਪਨਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਜ਼ਫ਼ਰਨਾਮੇ ਦੇ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ (ਦੇਖੋ, ਹਿਕਾਇਤ ਪਹਿਲੀ, ਸ਼ਿਅਰ ੭੮ਵਾਂ) ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਚਾਰੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਜ਼ੋਰਾਵਰ ਸਿੰਘ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਸੀ, ਪਹਿਲਾਂ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸਨ ।

^੪ਜ਼ਿਕਰ, ਕਥਨ ।

ਅਠਾਰ੍ਹਵਾਂ ਅਧਿਆਇ

[ਸਾਖੀ ਅੰਤ ਸਮੇਂ ਦੀ]

ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ

ਕਿਤੇ¹ ਦਿਵਸ² ਬੀਤੇ ਚਲਾ ਸਾਹ ਆਗੇ । ਪ੍ਰਭੂ³ ਕੋ ਕਿਤੇ ਦਿਵਸ ਤਿਹ ਠਉਰ ਲਾਗੇ ।
ਲਿਖਾ ਸਾਹ ਫਰਮਾਨ, “ਨਹਿ ਢੀਲ ਕੀਜੈ । ਹਮੇ ਆਨ ਕੈ ਅਪਨਾ ਦਰਸ ਦੀਜੈ” ॥

੧॥੭੬੬॥

ਲਿਖਾ ਸਾਹ ਕਾ ਜੋ ਤਿਹੀ ਠਉਰ ਆਯਾ । ਲਿਖਾ ਹਾਥ ਮਾਹੀ ਹਿਯੇ ਕੰਠ ਲਾਯਾ ।
ਪੜਾ ਬਾ ਅੰਕ ਤਹਾਂ ਐਸੇ ਉਚਾਰੇ । ਕਿਯਾ ਕੂਚ ਤਾਹੀ ਸਮੇਂ ਨਾ ਸੰਭਾਰੇ ॥੨॥੭੬੭॥
ਨਹੀਂ ਫੌਜ ਲੀਨੀ ਤਹਾਂ ਤੇ ਸਿਧਾਏ । ਕਿਯੇ ਕੂਚ ਤਪਤੀਯ⁴ ਕੇ ਖ਼ਾਰ ਆਏ ।
ਤਹਾਂ ਸਿੰਘ ਆਏ, ਕਿਯੇ ਖੂਬ ਸਾਮਾ । ਕਿਯੇ ਤੀਨ ਕੈ ਚਾਰ ਤਾਹੀ ਮੁਕਾਮਾ ॥

੩॥੭੬੮॥

ਕਿਤੇ ਸਿੰਘ ਰਾਖੇ, ਕਿਤੇ ਸਾਥ ਲੀਨੇ । ਕਿਤੇ ਦੇਸ ਹੀ ਦੇਸ ਕੋ ਭੇਜ ਦੀਨੇ ।
ਕਿਤੇ ਦਿਵਸ ਬੀਤੇ ਤਹਾਂ ਤੇ ਸਿਧਾਏ । ਮਿਲੇ ਸਾਹ ਸੋ, ਸਾਹ ਡੰਕਾ ਬਜਾਏ ॥

੪॥੭੬੯॥

ਸਰੇ ਹੀ ਸੁਆਰੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦਰਸ ਦੀਨਾ । ਹਰਖਵੰਤ ਹੁਇ ਕੈ ਬਿਦਾ ਸਾਹ ਕੀਨਾ ।
ਬਿਦਾ ਹੋਇ ਕੈ ਆਪਨੇ ਧਾਮ ਆਏ । ਚਲੇ ਸਾਥ ਹੀ ਸਾਥ ਤਾਤੇ ਸਿਧਾਏ ॥੫॥੭੭੦॥

---

¹ਪਾਠਾਂਤਰ—ਕਿਤਕ (ਨੰ: ੪੪੪੬) । ²ਦਿਨ । ³ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ।

⁴ਦੱਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਤਾਪਤੀ ਨਦੀ, ਜੋ ਸਤਪੁੜਾ ਪਹਾੜ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਅਰਬ ਸਾਗਰ ਵਿਚ ਜਾ ਡਿਗਦੀ ਹੈ ।

ਘਨੇ ਕੂਚ ਕੀਨੇ, ਕਿਤੇ ਦਿਵਸ ਲਾਏ । ਚਲੇ ਬਾਨ ਗੰਗਾਨਾ ਪੈ ਅੰਤ ਆਏ ।
ਸੁਨੀ ਠਉਰ ਨਾਦੇਰ^੧ ਹੈ ਨਾਉ ਤਾ ਕਾ । ਕਿਯਾ ਧਾਮ ਤਾਹੀ ਗੁਰੂ ਨਾਮ ਜਾ ਕਾ ॥

੬॥੭੭੧॥

ਕਹਾ ਸਾਹ ਤਿਹ ਠਉਰ ਕੀਨੇ ਮੁਕਾਮਾ । ਰਹੇ ਮਿਸਲ ਦਰ ਮਿਸਲ^੨ ਕਰ ਲੋਗ ਸਾਮਾ ।
ਕਿਤੇ ਦਿਵਸ ਬੀਤੇ ਤਿਹੀ ਠਉਰ ਆਏ । ਕਥਾ ਅੰਤ ਕੀ ਜੇਤ^੩ ਭਾਖੇ ਸੁਨਾਏ ॥੭॥੭੭੨॥
ਸੁਨੀ ਸਾਖ^੪ ਐਸੇ ਪਠਾਣ ਏਕ ਆਯੋ । ਕਛੂ ਬਾਤ ਕੈ ਕੈ ਪ੍ਰਭੂ ਪਾਸ ਧਾਯੋ ।
ਘਰੀ ਦੋਇ ਕੈ ਤੀਨ ਕੈ ਬੈਨ ਮੀਠੇ । ਨਹੀਂ ਘਾਤ ਲਾਗੀ ਘਨੇ ਲੋਗ ਡੀਠੇ ॥੮॥੭੭੩॥
ਬਿਦਾ ਹੋਇ ਕੈ ਧਾਮ ਕੈ ਬੇਗ ਧਾਯੋ । ਗਏ ਦਿਵਸ ਦੇ ਤੀਨ ਸੋ ਫੇਰਿ ਆਯੋ ।
ਘਰੀ ਤੀਨ ਕੈ ਚਾਰ ਕੈ ਬੈਨ ਐਸੇ । ਨਹੀਂ ਘਾਤ ਲਾਗੀ ਚਲਾ ਅੰਤ ਤੇਸੇ ॥੯॥੭੭੪॥
ਇਸੀ ਭਾਂਤਿ ਸੋ ਦਾਯ ਕੈ ਤਾਨ ਆਯੋ । ਨਹੀਂ ਘਾਤ ਲਾਗੀ, ਨਹੀਂ ਦਾਵ ਪਾਯੋ ।
ਘਨੀ ਬਾਰ ਆਯਾ, ਲਿਯੋ ਭੇਦ ਸਾਰਾ । ਸਮਾ ਸਜਾਮ ਕਾ ਕਾਮ ਕਾ, ਯੋ ਬਿਚਾਰਾ ॥

੧੦॥੭੭੫॥

ਦਿਨੇ ਏਕ ਸਜਾਮ ਸਮੇ ਦੁਸਟ ਆਯੋ । ਸੁਨੀ ਸਾਹਿਬ ਅੰਤ ਤਾ ਕੋ ਬੁਲਾਯੋ ।
ਵਿਗੰ^੫ ਜਾਇ ਬੈਠਾ ਕਿ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਦੀਨਾ । ਗਹੀ ਮੁਸਟਿ^੬ ਲੈ ਦੁਸਟਿ ਮੁਖਿ ਮਾਰਿ
ਕੀਨਾ ॥੧੧॥੭੭੬॥

ਨਹੀਂ ਸਿੰਘ ਕੋਈ ਤਹਾਂ ਪਾਸ ਔਰੇ । ਰਹੇ ਏਕ ਹੀ ਉਘ ਸੋਈ ਗਯੋ ਰੇ ।
ਇਤੇ ਮੈ ਪ੍ਰਭੂ ਆਪਿ ਬਿਸ਼ਾਮ ਲੀਨਾ । ਗਹੀ ਦੁਸਟ ਜਮਧਾਰ ਉਰਿ^੭ ਵਾਰ ਕੀਨਾ ॥

੧੨॥੭੭੭॥

ਕਿਯੋ ਵਾਰ ਐਸਾ ਕਿ ਦੂਜਾ ਲਗਾਯੋ । ਲਗੇ ਔਰ ਕੇ ਆਪਨਾ ਵਾਰ ਲਾਯੋ ।
ਕਿਯੋ ਵਾਰ ਏਕੇ ਨਹੀਂ ਔਰ ਕੀਨਾ । ਲਿਯਾ ਮਾਰਿ ਕੈ ਦੁਸਟਿ ਜਾਨੈ ਨ ਦੀਨਾ ॥

੧੩॥੭੭੮॥

ਕਰੀ ਆਪ ਅਵਾਜ ਹੈ ਅੰਤ ਕੋਈ । ਚਹੂੰ ਓਰ ਤੇ ਆਇ ਦੇਖਤ ਸੋਈ ।

---

^੧ਬਾਣ ਗੰਗਾ ਨਾਮਕ ਇਕ ਨਦੀ, ਜੋ ਜੈ ਪੁਰ, ਭਰਤ ਪੁਰ, ਧੌਲ ਪੁਰ, ਆਗਰਾ
ਆਦਿ ਦੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਦੀ ਵਹਿੰਦੀ ਹੋਈ ਜਮੁਨਾ ਵਿਚ ਜਾ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ।

^੨ਨੰਦੇੜ (ਦੱਖਣ) ।

^੩ਦਰਜਾ ਬਦਰਜਾ ।

^੪ਜੀਵ, ਪ੍ਰਾਣੀ ।

^੫ਸਾਖੀ, ਕਥਾ ।

^੬ਕੋਲ, ਨਿਕਟ ।

^੭ਮੂਠੀ ।

^੮ਪੇਟ ਵਿੱਚ ।

ਭਜੇ ਤਾਹਿ ਸਾਥੀ ਘਨੇ ਸਿੰਘ ਧਾਏ । ਲਿਯੇ ਮਾਰਿ ਦੋਨੋਂ ਨਹੀਂ ਜਾਨਿ ਪਾਏ ॥
੧੪॥੭੭੬॥

ਭਯੋ ਸੋਰ ਅਪਾਰ ਤਿਹ ਠਉਰ ਐਸੇ । ਪ੍ਰਭ ਕਾਲ ਕੀ ਘੋਰ ਸੁਨੀਅੰਤ ਜੈਸੇ ।
ਭਏ ਧੀਰ ਅਧੀਰ ਨਾ ਧੀਰ ਆਯੋ । ਲਏ ਕਾਢਿ ਕੰ ਖੜਗ ਨਹਿ ਜਾਤ ਲਾਯੋ ॥
੧੫॥੭੮੦॥

ਕਹੀ ਆਪ ਨੇ, “ਵਾਰ ਨਹਿ ਕੋਇ ਡਾਰੋ । ਮੁਆ ਹੈ ਕਦੀ ਕਾ ਯਹਾਂ ਤੇ ਉਤਾਰੋ ।”
ਲਿਯਾ ਤਾਹਿ ਉਤਾਰ ਐਸੇ ਬਿਚਾਰਾ । ਪ੍ਰਭ ਅੰਗ ਬਾਗਾ^੧ ਕਿਧੋਂ ਰੰਗ ਡਾਰਾ ॥
੧੬॥੭੮੧॥

ਕਿਨੀ ਨਾ ਨਿਹਾਰਾ, ਪ੍ਰਭ ਘਾਵ ਲਾਗੇ । ਰਹੈ ਝੂਮਿ ਕੇ ਜਾਨ ਦੀਨੇ ਨ ਆਗੇ ।
ਤਬੈ ਆਨਿ ਸਿੰਘਾਨ ਉਰਿ ਹਾਥ ਲਾਏ । ਲਗੇ ਘਾਵ ਕਾਰੀ ਤਬੈ ਦਿਸਟਿ ਆਏ ॥
੧੭॥੭੮੨॥

ਕਿਯੋ ਸੋਕ ਸਿੰਘਾਨ ਦੁਇ ਹਾਥ ਮਾਰੇ । “ਕਹਾਂ ਖੋਲ ਕੀਨੀ ਕਹੋ ਕਰਨ ਹਾਰੇ ?”
ਤਬੈ ਸਾਹਿਬ ਬੈਨ ਇਹ ਭਾਂਤਿ ਕੀਨੇ । “ਕਰੀ ਮੁਹਿ ਰਡਗਾ ਸ੍ਰੀ^੨ ਕਾਲ ਜੀ ਨੇ ॥”
੧੮॥੭੮੩॥

ਸੁਨੇ ਬੈਨ ਐਸੇ ਕਛੂ ਧੀਰ ਆਯੋ । ਤਬੈ ਜਾਇ ਸਿੰਘਾਨ ਸਾਬਜ ਬੁਲਾਯੋ ।
ਤਹਾਂ ਤਾਹਿ ਕਿਰੀਆਨਿ^੩ ਕੇ ਘਾਵ ਸੀਨਾ । ਉਠੇ ਜੋ ਪ੍ਰਭ ਤੋਰਿ ਕੇ ਤਾਹਿ ਦੀਨਾ ॥
੧੯॥੭੮੪॥

ਕਰੀ ਔਰ ਕਿਰੀਆਨ ਰੇਨੇ ਬਿਤਾਈ । ਭਏ ਭੋਰ ਤਿਹ ਠਉਰ ਮਲਮ ਲਗਾਈ ।
ਦਿਨੇ ਤੀਨ ਕੇ ਚਾਰ ਐਸੇ ਬਿਹਾਏ । ਤਬੈ ਦਰਸ^੪ ਕੇ ਕਾਜ ਬਹੁ ਸਿੰਘ ਆਏ ॥
੨੦॥੭੮੫॥

ਉਨੇ ਆਨ ਦਰ ਪਾਸ ਅਰਦਾਸ ਕੀਨੀ । ਸੁਨੀ ਜੋ ਪ੍ਰਭ ਕਾਨ ਸੋ ਮਾਨ ਲੀਨੀ ।
ਦਿਯੋ ਦਰਸ ਦੀਵਾਨ ਕੇ ਕੇ ਅਪਾਰਾ । ਦਯਾਵੰਤ ਹੂ ਕੇ ਸਬੋ ਕੋ ਨਿਹਾਰਾ^੫ ॥
੨੧॥੭੮

ਦੋਹਰਾ

ਦਰਸ ਦਯਾ ਕਰਿ ਕੇ ਦਿਯੋ, ਬਹੁਰਿ ਬਿਦਾ ਸਬ ਕੀਨ ।

^੧ਪ੍ਰਸਾਦ ।

^੨ਜਾਂ, ਅਥਵਾ ।

^੩ਰੇਸ਼ਮੀ ਡੋਰ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਜ਼ਖਮ

ਸੀਵੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

^੪ਦਰਸ਼ਨ ।

^੫ਦੇਖਿਆ, ਤੱਕਿਆ ।

ਉਪਮਾ ਅਪਰ ਅਪਾਰ ਕੀ, ਨਉਤਨ¹ ਨਵਲ ਨਵੀਨ² ॥੨੨॥੭੮੭॥

ਮਧੁਭਾਰ ਛੰਦ

ਕੀਨੋ ਬਿਚਾਰ । ਉਪਮਾ ਅਪਾਰ ।
ਨਉਤਨ ਨਵੀਨ । ਸਾਹਿਬ ਪ੍ਰਬੀਨ ॥੨੩॥੭੮੮॥
ਭਵ³ ਭੈ ਉਤਾਰ । ਭਰਮ ਬਿਦਾਰ ।
ਅਪਰ ਅਪਾਰ । ਐਸੇ ਨਿਹਾਰ ॥੨੪॥੭੮੯॥
ਨਹਿ ਵਾਰ ਪਾਰ⁴ । ਸਾਹਿਬ ਸੁਮਾਰ ।
ਬੇਅੰਤ ਅੰਤ । ਨਹਿ ਤੰਤ ਮੰਤ ॥੨੫॥੭੯੦॥
ਸਿਮਰੰਤ ਸੰਤ । ਜਾਨੰਤ ਕੰਤ ।
ਹੈ ਅੰਗ ਸੰਗ । ਅਨਭੈ ਅਨੰਗ ॥੨੬॥੭੯੧॥
ਸਿਖ ਅਪਾਰ । ਕਰਿ ਕੈ ਬਿਚਾਰ ।
ਸਬਦੇ ਉਚਾਰ । ਏਕੋ ਨਿਹਾਰ ॥੨੭॥੭੯੨॥
ਭਵ ਭੈ ਉਤਾਰ । ਭਰਮ ਬਿਦਾਰ ।
ਹੋਇ ਹਰਖਵੰਤ । ਪੇਖਯੋ ਬਿਅੰਤ ॥੨੮॥੭੯੩॥
ਚਿੰਤਾ ਬਿਸਾਰ । ਦਿੜ ਜੀਵ ਧਾਰ ।
ਮਨ ਮੈ ਅਨੰਦ । ਸਬ ਤੋਰ ਫੰਦ ॥੨੯॥੭੯੪॥
ਹੁਇ ਕੈ ਖਲਾਸ । ਮਨ ਪੂਰ ਆਸ ।
ਚਰਨ ਨਿਵਾਸ । ਕੀਨੋ ਬਿਲਾਸ ॥੩੦॥੭੯੫॥

ਦੋਹਰਾ

ਮਨ ਬਚ ਕਰਮ ਕਰਿ ਭਾਵਨੀ, ਸਤਿਗੁਰ ਸਿਉ ਲਿਵ ਲਾਇ ।
ਸਾਂਤਿ ਭਈ ਤਿਹ ਤੇ ਤਬੈ, ਕੀਨੋ ਦਰਸਨ ਆਇ ॥੩੧॥੭੯੬॥

ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ

ਦਿਯੋ ਦਰਸ ਐਸੇ ਕਹਾ ਕੈ ਉਚਾਰੇ । ਬਿਦਾ ਹੋਇ ਲੀਨਾ ਸਬੀ ਤੇ ਨਿਹਾਰੇ ।
ਕਿਤੇ ਦਿਵਸ ਬੀਤੇ ਸਮੇ ਅੰਤ ਆਯੋ । “ਕਰੋ ਬੇਗ ਪ੍ਰਸਾਦਿ” ਐਸੇ ਬਤਾਯੋ ॥੩੨॥੭੯੭॥
ਕਛੂ ਭੋਜਨ ਖਾਇ ਕੈ ਨੀਰ ਪੀਨਾ । ਭਰੋਸਾ ਸਬੋ ਕੋ ਭਲੀ ਭਾਂਤਿ ਦੀਨਾ ।

---

¹ਨੂਤਨ, ਨਵੀਂ ।   ²ਨਵੀਂ ਤੋਂ ਨਵੀਂ ।   ³ਆਵਾ-ਗਵਨ, ਜਨਮ-ਮਰਨ ।
ਆਰ ਪਾਰ ।

ਗਈ ਅਰਧ ਰਾਤ¹ ਘਰੀ ਚਾਰ ਅਉਰੇ । ਭਏ ਸਬਦ ਰੂਪੀ ਕਰੀ ਬਾਤ ਅਉਰੇ ॥

੩੩॥੭੯੮॥

ਦੋਹਰਾ

ਟੇਰਿ² ਕਰੀ ਤਾਹੀ ਸਮੈ, ਜਾਗੇ ਸਿੰਘ ਅਪਾਰੁ ।

ਵਾਹਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤੇ, ਕਹੀ ਅੰਤ ਕੀ ਬਾਰੁ ॥੩੪॥੭੯੯॥

ਸੁਨਿ ਸੰਦੇਸ ਬਿਸਮੈ³ ਭਏ, ਅਤਿ ਭਯਾਨ⁴ ਮਨ ਹੋਇ ।

ਮਨ ਕੀ ਮਨ ਹੀ ਮੈ ਰਹੀ, ਪੂਛੀ ਬਾਤ ਨ ਕੋਇ ॥੩੫॥੮੦੦॥

ਸਵੈਯਾ

ਬਿਸਮੈ ਸਬ ਹੋਇ ਰਹੇ ਮਨ ਮੈ, ਕਛੁ ਕੀ ਕਛੁ ਹੋਇ ਗਈ ਅਬ ਹੀ ।

ਮਿਲ ਕੇ ਸਬ ਸਿੰਘਨ ਤਾਹਿ ਸਮੈ, ਇਹ ਭਾਂਤਿ ਬਿਚਾਰ ਕਿਯੋ ਤਬ ਹੀ ।

“ਸਸਕਾਰ ਕਰੇ ਨਿਸ⁵ ਹੀ ਕੈ ਸਮੈ, ਨਿਕਸੈ ਨਹੀ ਭਾਨੁ⁶” ਕਹਯੋ ਜਬ ਹੀ ।

ਇਮ ਕਾਰਨ ਕਾਰਜ ਕੋ ਕਰ ਹੀ, ਮਿਲਿ ਜੋਤਿ ਸੇ ਜੋਤਿ ਗਈ ਤਬ ਹੀ ॥

੩੬॥੮੦੧॥

ਦੋਹਰਾ

ਸੰਮਤ ਸਤ੍ਰੁਹ ਸੈ ਭਏ, ਪੈਂਸਨ ਬਰਖ ਪ੍ਰਮਾਨ ।

ਕਾਤਕ ਸੁਦਿ ਭਈ ਪੰਚਮੀ, ਨਿਸ ਕਾਰਨ ਕਰਿ ਜਾਨ⁷ ॥੩੭॥੮੦੨॥

ਸਵੈਯਾ

ਕੈਸੇ ਕਹੋ ਨਹੀ ਜਾਤ ਕਹੀ, ਕਿਤ ਕੀ ਕਿਤ ਹੀ ਸਰ ਫੇਰ ਧਰੀ ।

ਕਹਯੋ ਕਛੁ ਔਰ ਕਰੀ ਕਛੁ ਔਰ ਸੁ, ਔਰ ਕੀ ਔਰ ਹੀ ਹੋਇ ਪਰੀ ।

ਤਿਹ ਨਾਹ ਨ ਅੰਤ ਬਿਅੰਤ ਸੁ ਸੰਤ, ਇਕੰਤ ਜਪੰਤ ਅਗੰਤ ਹਰੀ ।

ਜਿਯ ਜਾਨਤ ਹੈ ਕਛੁ ਕੀ ਕਛੁ ਹੀ, ਬਿਧਨਾ ਕਛੁ ਔਰ ਕੀ ਔਰ ਕਰੀ ॥੩੮॥੮੦੩॥

ਦੋਹਰਾ

ਦੇਖਨ ਕੋ ਯੋ ਹੀ ਭਈ, ਜਾਨਤ ਸਗਲ ਜਹਾਨ ।

ਕਿਯਾ ਚਰਿਤ੍ਰ ਕਰਤਾਰ ਕੋ, ਨਹਿ ਕਹਿ ਸਕਤ ਵਖਾਨ ॥੩੯॥੮੦੪॥

¹ਅੱਧੀ ਰਾਤ ।

²ਸੱਦ, ਆਵਾਜ਼ ।

³ਅਸਚਰਜ ।

⁴ਭੈ-ਭੀਤ ।

⁵ਰਾਤ ।

⁶ਸੂਰਜ ।

⁷ਪਾਠਾਂਤਰ—ਕਬ ਹੀ । (ਨੰ: ੩੯੧੫)

⁸ਅਰਥਾਤ—ਗੁਰੂ ਜੀ ਰਾਤ ਦੇ ਸਮੇਂ ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਸਮਾ ਗਏ ।

ਚੋਪਈ

ਏਕ ਦਿਵਸ ਕਾਰਨ ਤੇ ਆਗੇ । ਮਿਲਿ ਕੈ ਸਿੰਘ ਪੂਛਨੈ ਲਾਗੇ ।
 “ਕਵਨ ਰੂਪ ਆਪਨ ਪ੍ਰਭੂ ਕੀਨੋ ?” ਤਿਨ ਕੋ ਜੁਬ ਭਾਂਤਿ ਇਹ ਦੀਨੋ॥੪੦॥੮੦੫॥
 ਵਾਹਿ ਸਮੈ ਗੁਰੁ ਬੈਠ ਸੁਨਾਯੋ । ਖਾਲਸ ਅਪਨੋ ਰੂਪ ਬਤਾਯੋ ।
 “ਖਾਲਸ ਹੀ ਸੋ ਹੈ ਮਮ ਕਾਮਾ । ਬਖਸ ਕਿਯੋ ਖਾਲਸ ਕੋ ਜਾਮਾ ॥੪੧॥੮੦੬॥

ਦੋਹਰਾ

ਖਾਲਸ ਮੇਰੇ ਰੂਪ ਹੈ, ਹੋ ਖਾਲਸ ਕੇ ਪਾਸ ।
 ਆਦਿ ਅੰਤ ਹੀ ਹੋਤ ਹੈ, ਖਾਲਸ ਹੀ ਮੈ ਬਾਸ^੧ ॥੪੨॥੮੦੭॥

ਲੋਟਨ ਛੰਦ

ਖਾਲਸ ਬਾਸ ਕਹਾਵੈ ਸੋਈ । ਜਾ ਕੈ ਹਿਰਦੈ ਭਰਮੁ ਨ ਹੋਈ ।
 ਭਰਮ ਭੇਖ ਤੇ ਰਹੈ ਨਿਆਰਾ । ਸੋ ਖਾਲਸ ਸਤਿਗੁਰੂ ਹਮਾਰਾ ।”
 ਸਤਿਗੁਰੂ ਹਮਾਰਾ, ਅਪਰ ਅਪਾਰਾ, ਸਬਦ ਬਿਚਾਰਾ, ਅਜਰ ਜਰੀ ।
 ਹਿਰਦੈ ਧਰਿ ਧਿਆਨੀ, ਉਚਰੀ ਬਾਨੀ, ਪਦ ਨਿਰਬਾਨੀ, ਅਪਰ ਪਰੀ ।
 ਗਤਿ ਮਿਤਿ ਅਪਾਰੇ, ਬਹੁ ਬਿਸਥਾਰੇ, ਵਾਰੁ ਨ ਪਾਰੇ, ਕਿਆ ਕਥਨੇ ।
 ਤਵ^੨ ਜੋਤਿ ਪ੍ਰਕਾਸੀ, ਸਰਬ ਨਿਵਾਸੀ, ਸਰਬ ਉਦਾਸੀ, ਤਵ ਸਰਣੇ ॥੪੩॥੮੦੮॥

ਕਵੀਸਰੋਵਾਚ । ਦੋਹਰਾ

ਓਟ ਤਿਹਾਰੀ ਧਰਤਿ ਹੋ, ਅਵਰ ਨ ਜਾਨਤ ਕੋਇ ।
 ਮਨ ਬਚ ਕਰਮ ਕਰਿ ਭਾਵਨੀ, ਸਿਮਰਤਿ ਹੋ ਇਮ ਤੋਇ ॥੪੪॥੮੦੯॥

ਸਵੈਯਾ

ਕਾਹੂ ਕੇ ਮਾਤ ਪਿਤਾ ਸੁਤ ਕਾਹੂ ਕੇ, ਕਾਹੂ ਕੇ ਭ੍ਰਾਤ ਮਹਾਂ ਬਲਕਾਰੀ ।
 ਕਾਹੂ ਕੇ ਮੀਤ ਸਖਾ ਹਿਤੁ ਸਾਜਨ, ਕਾਹੂ ਕੇ ਗ੍ਰੇਹ ਬਿਰਾਜਤ ਨਾਰੀ ।
 ਕਾਹੂ ਕੇ ਧਾਮ ਮਹਾ ਨਿਧਿ^੩ ਰਾਜਤਿ^੪, ਆਪਸ ਮੋ ਕਰਿ ਹੈ ਹਿਤ ਭਾਰੀ ।
 ਹੋਹੁ ਦਯਾਲ ਦਯਾ ਕਰਿ ਕੈ ਪ੍ਰਭੂ, ਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਮੁਹਿ ਟੇਕ ਤਿਹਾਰੀ ॥੪੫॥੮੧੦॥
 ਤੇਰੇ ਹੀ ਨਾਮ ਜਪੇ ਨਿਤ ਨੀਤ, ਬਿਚਾਰ ਯਹੈ ਸੁ ਬਿਲੰਬ^੫ ਨ ਕੀਜੇ ।
 ਔਸਰ^੬ ਜਾਤ ਬਿਹਾਤ ਸਦਾ, ਇਹ ਮਾਨਸ ਦੇਹ ਪਲੇ ਪਲ ਛੀਜੇ ।

^੧ਪਾਠਾਂਤਰ—ਖਾਲਸ ਮੈ ਪਰਗਾਸ । (ਨੰ: ੩੯੧੫) ^੨ਤੇਰੀ ।

^੩ਵਧੇਰੇ ਧਨ-ਦੋਲਤ । ^੪ਸੋਭਾਇਮਾਨ ।

^੫ਦੇਰ, ਦਿੱਲ । ^੬ਅਵਸਰ, ਸਮਾਂ ।

ਦੇਖਿ ਨਿਹਾਰ ਨਿਵਾਰ ਮਹਾ ਬਿਖ, ਛਾਡਿ ਬਿਕਾਰੁ ਭਲਾ ਕਛੁ ਕੀਜੈ ।
 ਏਕ ਹੀ ਕੋ ਜਸੁ ਗਾਵ ਸਦਾ, ਸਤਿਸੰਗਤਿ ਸੋ ਮਿਲਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪੀਜੈ ॥੪੬॥੮੧੧॥

ਦੋਹਰਾ

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪੀ ਲੇ ਰੇ ਮਨਾ, ਕਰਿ ਸੰਤਨ ਕੀ ਸੇਵ ।
 ਦੁਰਲਭ ਮਾਨਸ ਜਨਮੁ ਕਰਿ, ਸਫਲ ਸਿਮਰਿ ਗੁਰੁ ਦੇਵ ॥੪੭॥੮੧੨॥

ਸਵੈਯਾ

ਭੂਲ ਜਿਨਾ ਜਾਹੁ ਗੁਨ ਗਾਹੁ ਕਰਤਾਰ ਕੇ, ਆਪਨੋ ਸਬਦ ਬੀਚਾਰ ਲਹੁ ਰੇ ।
 ਕੋਨ ਭਾਖੀ ਤਹਾ, ਕੋਨ ਕੀਨੀ ਜਹਾ, ਨਾਹਿਨੈ ਮੂੜੁ ਮਮ ਤੋਹਿ ਭਹੁ ਰੇ ।
 ਆਨਿ ਕੈ ਕਾਲ ਬਿਹਾਲ ਕਰਿ ਹੈ ਕਹੂ, ਠੋਰ ਅਠੋਰ ਨਹਿ ਦੇਖਿਅਹੁ ਰੇ ।
 ਟੇਰ^੧ ਹੈ ਸੰਤ ਬੇਅੰਤ ਮਹਿਮਾ ਮਹਾ, ਨਾਮ ਗੋਬਿੰਦ ਗੋਬਿੰਦ ਕਹੁ ਰੇ ॥੪੮॥੮੧੩॥
 ਕੂਰ ਮੈ ਪੂਰਿ ਕੈ ਝੂਰ ਐਸੇ ਰਹਯੋ, ਰਹੈ ਜੋ ਕੀਰ^੨ ਗਤਿ ਹੋਤ ਵਹੁ ਰੇ ।
 ਭੁਮ ਮੈ ਭੂਲਿ ਕੈ ਝੂਲ ਤਾਸੋ ਗਯੋ, ਉਡੈ ਹੈ ਆਪ ਜੋ ਛਾਡਿ ਜਹੁ ਰੇ ।
 ਮੋਹਿ ਫਾਸੀ ਜਹਾਂ, ਜੀਵ ਫਸਿ ਹੈ ਤਹਾਂ, ਤਤ ਬੀਚਾਰ ਨਹਿ ਸੂਝਿਅਹੁ ਰੇ ।
 ਟੇਰ ਹੈ ਸੰਤ ਬੇਅੰਤ ਮਹਿਮਾ ਮਹਾਂ, ਨਾਮ ਗੋਬਿੰਦ ਗੋਬਿੰਦ ਕਹੁ ਰੇ ॥੪੯॥੮੧੪॥
 ਲਾਜ ਕੈ ਕਾਜ ਉਪਚਾਰ^੩ ਕੇਤੇ ਕਹੈ, ਲਾਜ ਕੋ ਕਾਜ ਨਹਿ ਏਕ ਅਹੁ ਰੇ ।
 ਜਗਤ ਕੀ ਕਾਜ ਉਪਚਾਰ ਕੈ ਆਵੈ ਨਹੀਂ, ਹੋਤ ਅਕਾਜ ਨਹਿ ਕਾਜ ਸਹੁ ਰੇ ।
 ਲੀਨ ਜਾਸੋ ਭਯੋ ਸੰਗਿ ਲੈ ਨਾ ਗਯੋ, ਜੋਨਿ ਹਿਤ ਗੋਨ ਕਰਿ ਲੇਤ ਭਹੁ ਰੇ ।
 ਟੇਰ ਹੈ ਸੰਤ ਬੇਅੰਤ ਮਹਿਮਾ ਮਹਾਂ, ਨਾਮ ਗੋਬਿੰਦ ਗੋਬਿੰਦ ਕਹੁ ਰੇ ॥੫੦॥੮੧੫॥
 ਚੇਤ ਅਚੇਤ ਲੈ ਚੇਤ ਚੇਤਨ ਕਹੂ, ਹੋਤ ਉਧਾਰ ਕੈ ਬਾਤ ਵਹੁ ਰੇ ।
 ਲੋਭ ਕੀ ਲੀਕ ਮੈ ਜਾਇ ਪਰਿ ਹੈ ਕਹੂ, ਡੂਬ ਹੈ ਨੀਰ ਬਿਨ ਜਾਨ ਗਹੁ ਰੇ ।
 ਕੂਪ ਕੋ ਜੀਵ ਬੀਚਾਰ ਕੇਹੂ^੪ ਕਹੈ, ਨਿਕਸਿ ਹੈ ਨਾਹਿ ਨੈ ਤਤਿ ਯਹੁ ਰੇ ।
 ਟੇਰ ਹੈ ਸੰਤ ਬੇਅੰਤ ਮਹਿਮਾ ਮਹਾਂ, ਨਾਮ ਗੋਬਿੰਦ ਗੋਬਿੰਦ ਕਹੁ ਰੇ ॥੫੧॥੮੧੬॥
 ਜੁਗਤਿ ਕੈ ਜੋਗ ਕੈ ਭਾਵਨੀ ਭੋਗ ਲੈ, ਭੇਖ ਅਲੇਖ ਨਹਿ ਹਾਥ ਅਹੁ ਰੇ ।
 ਜਾਇ ਕਰਵਤ^੫ ਲੈ ਹੈ, ਵਰੇ ਗਰਤ^੬ ਬੀਚ ਜੈ ਹੈ, ਮੀਚ^੭ ਅਮੀਚ ਕੈ ਲੇਤ ਭਹੁ ਰੇ ।

^੧ਮਤ, ਨਹੀਂ ।   ^੨ਪ੍ਰਕਾਰ, ਸੱਦ ।   ^੩ਕੂੜ, ਝੂਠ ।   ^੪ਨਿਰਧਨ, ਕੰਗਾਲ ।
^੫ਜਤਨ । ਇਲਾਜ ਜਾਂ ਧਾਰਮਿਕ ਵਿਧਿ-ਵਿਧਾਨ ।   ^੬ਕੋਈ ।
^੭ਆਰਾ, ਪੁਰਾਤਨ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਲੋਕੀ ਬਨਾਰਸ ਜਾ ਕੇ ਕਰਵਤ (ਆਰੇ) ਹੇਠ ਆਪਣਾ ਤਨ ਚਿਰਵਾ ਕੇ ਮਰਨਾ ਪੁਨੀਤ ਮੰਨਦੇ ਸਨ ।   ^੮ਟੋਆ ।   ^੯ਸੋਤ ।

ਮੋਨ ਗਹਿ ਜੀਵ ਮੈ, ਬਸਤ੍ਰ ਤਜਿ ਸੀਵ ਮੈ, ਦਿਸਤਿ ਆਕਾਸ ਕਰਿ ਨਾਹਿ ਲਹੁ ਰੇ।
ਟੇਰ ਹੈ ਸੰਤ ਬੇਅੰਤ ਮਹਿਮਾ ਮਹਾ, ਨਾਮ ਗੋਬਿੰਦ ਗੋਬਿੰਦ ਕਹੁ ਰੇ ॥੫੨॥੮੧੭॥

ਨਾਹਿ ਇਹ ਰੀਤਿ ਮਨ ਮੀਤ ਤੋ ਸੋ ਕਹੋ, ਨਾਮ ਕੀ ਪ੍ਰੀਤਿ ਇਹ ਰੀਤਿ ਗਹੁ ਰੇ।
ਭ੍ਰਮ ਕੋ ਭੇਖ ਤਜਿ, ਭੇਖ ਅਲੇਖ ਸਜਿ, ਤਤੁ ਬੀਚਾਰ ਬੀਚਾਰ ਲਹੁ ਰੇ।
ਛੁਟ ਹੋ ਤ੍ਰਾਸ ਤੇ ਓਟ ਕਰਿ ਤਾਹਿ ਕੀ, ਸਰਨਿ ਗਹੁ ਸਰਨਿ ਗਹੁ ਸਰਨਿ ਗਹੁ ਰੇ।
ਟੇਰ ਹੈ ਸੰਤ ਬੇਅੰਤ ਮਹਿਮਾ ਮਹਾ, ਨਾਮ ਗੋਬਿੰਦ ਗੋਬਿੰਦ ਕਹੁ ਰੇ ॥੫੩॥੮੧੮॥

ਕੋਨ ਹੈ ਕਰਮ ਪੈ ਤਾਹਿ ਜਾਨਜੋ ਨਹੀ, ਤੋਨ^੧ ਕੀ ਗੋਨ^੨ ਤਜਿ ਔਨ^੩ ਜਹੁ ਰੇ।
ਸੂਝ ਰੇ ਆਪਨਾ ਆਪ ਆਪਾ ਕਹੂ, ਜੀਵਨੋ ਜਗਤ ਮੈ ਅਲਪ^੪ ਲਹੁ ਰੇ।
ਜਾਨ ਅਜਾਨ ਪੈ ਜਾਨ ਜਾਨੀ ਨਹੀ, ਭ੍ਰਮ ਮੈ ਫੂਲ ਜਿਨ^੫ ਫੂਲ^੬ ਰਹੁ ਰੇ।
ਟੇਰ ਹੈ ਸੰਤ ਬੇਅੰਤ ਮਹਿਮਾ ਮਹਾ, ਨਾਮ ਗੋਬਿੰਦ ਗੋਬਿੰਦ ਕਹੁ ਰੇ ॥੫੪॥੮੧੯॥

ਛਾਡਿ ਦੇ ਧੰਧ^੭ ਔ ਬੰਧ ਬੰਧਨ^੮ ਸਬੈ, ਹੋਇ ਨਿਰਬੰਧ^੯ ਇਕ ਬੰਧ ਰਹੁ ਰੇ।
ਔਰ ਬੇਕਾਰ ਸੁਖ ਸਾਰ ਬੀਚਾਰ ਯੋ, ਨਾਮ ਉਚਾਰ ਕਰਿ ਪਾਰ ਪਹੁ ਰੇ।
ਏਕ ਪ੍ਰਭੁ ਜਾਪਨਾ, ਛਾਡਿ ਦੇ ਥਾਪਨਾ, ਆਪਨਾ ਆਪ ਬੀਚਾਰ ਲਹੁ ਰੇ।
ਟੇਰ ਹੈ ਸੰਤ ਬੇਅੰਤ ਮਹਿਮਾ ਮਹਾ, ਨਾਮ ਗੋਬਿੰਦ ਗੋਬਿੰਦ ਕਹੁ ਰੇ ॥੫੫॥੮੨੦॥

ਕੋਟ ਉਪਾਵ ਬੀਚਾਰ ਕੇਹੂ^{੧੦} ਕਰੋ, ਪਾਰ ਜਿਹ ਤੇ ਪਰੋ ਬਾਤ ਅਹੁ ਰੇ।
ਅਨਿਕ^{੧੧} ਤੀਰਥ ਕਰੋ, ਜਾਇ ਕਾਸੀ ਮਰੋ, ਚੜੇ ਕੇਦਾਰ^{੧੨} ਨਹਿ ਪਾਰ ਪਹੁ ਰੇ।
ਅਨਿਕ ਤਪ ਸਾਧ ਅਗਾਧ ਜਾਨਜੋ ਨਹੀ, ਹੋਤ ਹੈ ਔਰ ਕੀ ਔਰ ਅਹੁ ਰੇ।
ਟੇਰ ਹੈ ਸੰਤ ਬੇਅੰਤ ਮਹਿਮਾ ਜਹਾ, ਨਾਮ ਗੋਬਿੰਦ ਗੋਬਿੰਦ ਕਹੁ ਰੇ ॥੫੬॥੮੨੧॥

ਲਗੀ ਜੋ ਲਗਨ ਤੋ ਮਗਨ ਐਸੋ ਭਯੋ, ਸੋਨ ਅਸੋਨ^{੧੩} ਨਹਿ ਜਾਨ ਜਹੁ ਰੇ।
ਆਪ ਆਪਾ ਗਯੋ, ਆਪ ਆਪੀ ਭਯੋ, ਆਪ ਬੀਚਾਰੁ ਜਬ ਦੇਖ ਅਹੁ ਰੇ।
ਜੋਤਿ ਸੋ ਜੋਤਿ ਮਿਲਿ ਏਕ ਹੀ ਰੂਪ ਹੈ, ਏਕ ਹੀ ਏਕ ਨਹੀ ਔਰ ਅਹੁ ਰੇ।
ਟੇਰ ਹੈ ਸੰਤ ਬੇਅੰਤ ਮਹਿਮਾ ਮਹਾ, ਨਾਮ ਗੋਬਿੰਦ ਗੋਬਿੰਦ ਕਹੁ ਰੇ ॥੫੭॥੮੨੨॥

^੧ਤਿਸ (ਉਸ) ਦੀ।   ^੨ਗਮਨ, ਜਾਣਾ।   ^੩ਅਵਨਿ, ਪ੍ਰਿਥਵੀ।

^੪ਬੋੜਾ।   ^੫ਮਤ, ਨਹੀਂ।   ^੬ਛੁੱਲਿਆ ਹੋਇਆ।   ^੭ਕੰਮ-ਧੰਦੇ।

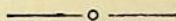
^੮ਭਾਈ ਬੰਧੂਆਂ ਦੇ ਬੰਧੋਜ।   ^੯ਬੰਨ੍ਹਣ ਅਥਵਾ ਰੋਕ ਤੋਂ ਰਹਿਤ।   ^{੧੦}ਕੋਈ ਵੀ।

^{੧੧}ਅਨੇਕ।   ^{੧੨}ਕੇਦਾਰ ਨਾਥ ਤੀਰਥ, ਜੋ ਗੜ੍ਹਵਾਲ (ਉਤਰਾਖੰਡ) ਦੀਆਂ

ਪਹਾੜੀਆਂ ਵਿਚ ਹੈ।   ^{੧੩}ਸਗਨ-ਅਪਸਗਨ।

ਸਰਬ ਆਨੰਦ ਗੋਬਿੰਦ ਕੇ ਜਾਪ ਤੇ, ਜਪੋ ਨਿਤ ਨੀਤ ਕੇ ਪ੍ਰੀਤਿ ਮੀਤਾ ।
 ਸਰਬ ਕੇ ਤੰਤ ਯਹਿ ਮੰਤ ਗੁਰਦੇਵ ਕੋ, ਏਕ ਮਨ ਜੀਤ ਕੇ ਜਗਤ ਜੀਤਾ ।
 ਸਰਬ ਜੰਜਾਰ ਬੇਕਾਰ ਛਿਨ ਮੈ ਤਜੋ, ਸਰਨ ਗੁਰਦੇਵ ਸੁਨਿ ਗਯਾਨ ਗੀਤਾ ।
 ਭਯੋ ਜੈਕਾਰ ਤ੍ਰਣੀਲੋਕ^੧ ਚੋਦਹ ਭਵਨ^੨, ਸਤਿਗੁਰੂ ਖਾਲਸਾ ਖਾਸ ਕੀਤਾ ॥੫੮॥੮੨੩॥
 ਬਚਨ ਗੁਰੂ ਦੇਵ ਕੇ ਗਯਾਨ ਐਸੇ ਕਿਯੋ, ਮੁਕਤਿ ਕੀ ਜੁਗਤਿ ਐਸੇ ਬਿਚਾਰੀ।
 ਰਚਨ ਕਰਤਾਰ ਜੋ ਰਚੀ ਆਕਾਰ ਤੇ, ਜਪੈਗੀ ਜਾਪ ਸਬ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਸਾਰੀ ।
 ਤਤ ਬੀਚਾਰ ਕੇ ਜੀਤ ਬੋਲੀ ਫਤੇ, ਮਾਰਿ ਦੂਤਨ ਕਿਯੋ ਭਸਮ ਛਾਰੀ ।
 ਭਯੋ ਜੈਕਾਰ ਤ੍ਰਣੀਲੋਕ ਚੋਦਹ ਭਵਨ, ਅਚਲ ਪ੍ਰਤਾਪ ਗੁਰੂ ਕੇਸ ਧਾਰੀ^੩ ॥੫੯॥੮੨੪॥

ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਸੋਭਾ ਗ੍ਰੰਥੇ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾਵਨ ਕਾ ਚਰਿਤ੍ਰ ਬਰਨਨੰ
 ਅਠਾਰ੍ਹਵਾਂ ਅਧਿਆਇ ਸੰਪੂਰਨਮਸਤੁ ਸੁਭਮਸਤੁ ॥ ੧੮ ॥

^੧ਸੁਰਗ ਲੋਕ, ਮ੍ਰਿਤ ਲੋਕ ਅਤੇ ਪਾਤਾਲ ਲੋਕ ।   ^੨ਸੱਤ ਆਕਾਸ਼ ਤੇ
 ਸੱਤ ਪਾਤਾਲ ।   ^੩ਸਾਬਤ ਸੂਰਤ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ।

ਉੱਨ੍ਹੀਵਾਂ ਅਧਿਆਇ

[ਆਗਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸੋਭਾ]

ਦੋਹਰਾ

ਆਗਮ ਅਬ ਪ੍ਰਭੂ ਕੋ ਕਹਤ, ਉਪਜੀ ਮੋਹਿ ਤਰੇਗ ।

ਰਚਿ ਰਚਨਾ ਜਿਮ ਇਮ ਰਚੀ, ਸੋ ਕਰਿ ਹੈ ਇਮ ਰੇਗ ॥੧॥੮੨੫॥

ਸਵੇਯਾ

ਸਬ ਸਾਧੁ ਉਥਾਰਨ ਕੇ ਹਿਤ ਕੇ, ਜਗ ਜੀਵਨ ਜੋਤਿ ਜਗਾਵਹਿਗੇ ।

ਤੁਰਕੀ ਅਸ¹ ਅਛ² ਸੁਪਛ³ ਵਡੇ, ਤਿਹ ਉਪਰ ਆਪ ਸੁਹਾਵਹਿਗੇ ।

ਮਿਲਿ ਸੇਵਕ ਸਿੰਘ ਅਨੇਕ ਸਬੈ, ਕਰਿ ਰੇਗ ਤੁਰੇਗ⁴ ਨਚਾਵਹਿਗੇ ।

ਭਲ ਭਾਗ ਭਯਾ ਤੁਮ ਤਾਹਿ ਕਹੇ, ਨਿਹਚੈ ਕਰਿ ਕੀਰਤਿ ਗਾਵਹਿਗੇ ॥੨॥੮੨੬॥

ਦੋਹਰਾ

ਅਮਿਤ⁵ ਜੋਤਿ ਪ੍ਰਗਾਸ ਕੈ, ਦੇ ਹੈ ਦਰਸ ਅਪਾਰ ।

ਸੁਨਿ ਮਨ ਮੀਤ ਬਿਚਾਰਿਯੈ, ਸਰਨ ਤਾਹਿ ਚਿਤ ਧਾਰਿ ॥੩॥੮੨੭॥

ਛਪੈ ਛੰਦ

ਅਮਿਤ ਤੇਜ ਪ੍ਰਗਾਸ, ਅਮਿਤ ਬਲ ਧਾਰਿ ਪ੍ਰਬਲ ਬਲ ।

ਅਮਿਤ ਸੂਰ⁶ ਸੰਗ੍ਰਾਮ, ਅਨਿਕ ਸੀਗਾਰ ਕਟਕ ਦਲ ।

---

¹ਤੁਰਕੀ ਅਸ੍ਰ (ਘੋੜਾ) ।

²ਅੱਛਾ, ਸੋਹਣਾ ।

³ਪੱਛ (ਖੰਭਾ) ਵਾਲਾ,

ਅਰਥਾਤ—ਪੰਛੀ ਵਾਂਗੁ ਬੜੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਉੱਡ ਕੇ ਚੱਲਣ ਵਾਲਾ । ⁴ਘੋੜੇ ।

⁵ਅਮਿਤਿ, ਮਿਣਤੀ ਤੋਂ; ਰਹਿਤ, ਹੋਂਦੋਂ ਪਰੇ ।

⁶ਸੂਰਬੀਰ, ਜੋਧੇ ।

ਚੜ੍ਹਗੁ ਸਾਹ ਸਾਹਾਨ, ਖੜਗ ਗਹਿ¹ ਅਮਿਤ ਅਪਾਰਾ ।
 ਕਟਗੁ ਦੁਸਟ ਦਲ ਅਮਿਤ, ਭਾਂਤਿ ਖਲਹਾਨ² ਬਿਚਾਰਾ ।
 ਉਮਗੰਤ ਨੀਰ ਸੁਭਰ³ ਸਰਸ, ਤਿਹ ਸਮਾਨ ਰਕਤ⁴ ਚੜ੍ਹਗੁ।
 ਜੇਕਾਰ ਕਰਗੁ ਤਬ ਜਗ ਸਬੈ, ਬਜਗੁ ਸਾਰ ਸਾਹਿਬ⁵ ਖੜਗ ॥੪॥੮੨੮॥

ਸਵੈਯਾ

ਪ੍ਰਿਥੀਪਤਿ ਭੂਪਤਿ ਸਾਹ ਸਬੈ, ਤਿਹ ਦੇਖਿ ਮਹਾਂ ਡਰ ਪਾਵਹਿਗੇ ।
 ਤਜਿ ਦੇਸ ਸੁਰੇਸ ਨਰੇਸ ਵਡੇ, ਡਰਿ ਕੈ ਸਬ ਹੀ ਭਜਿ ਜਾਵਹਿਗੇ ।
 ਚਿਤਵੈ ਮਨ ਮੈ ਕਛੁ ਔਰ ਉਪਾਇ, ਬਿਨਾ ਹਰਿ ਕਜੋਂ ਗਤਿ ਪਾਵਹਿਗੇ ।
 ਭਲ ਭਾਗ ਭਯਾ ਤੁਮ ਤਾਹਿ ਕਹੋ, ਗੜ੍ਹ ਆਨੰਦ ਫੇਰਿ ਬਸਾਵਹਿਗੇ ॥੫॥੮੨੯॥
 ਦੂਤਨ ਮਾਰਿ ਬਿਡਾਰਿ ਅਪਾਰ, ਬਿਥਾਰ ਕਈ ਕਰਿ ਪਾਵਹਿਗੇ ।
 ਤਜਿ ਦੇਸ ਨਰੇਸ ਗਏ ਸਬ ਹੀ, ਕਹੂੰ ਆਪਨ ਆਪ ਲੁਕਾਵਹਿਗੇ ।
 ਜਗ ਜੀਵਨ ਜੋਤਿ ਪ੍ਰਗਾਸ ਕਿਯੋ, ਤੁਈ ਲੋਕ⁶ ਸਬੈ ਜਸ ਗਾਵਹਿਗੇ ।
 ਭਲ ਭਾਗ ਭਯਾ ਤੁਮ ਤਾਹਿ ਕਹੋ, ਗੜ੍ਹ ਆਨੰਦ ਫੇਰਿ ਬਸਾਵਹਿਗੇ ॥੬॥੮੩੦॥
 ਸੰਤਨ ਕਾਜ ਕਰੀ ਹਰਿ ਲਾਜ, ਕਿਯੋ ਯਹ ਸਾਜ ਸੁਹਾਵਹਿਗੇ ।
 ਕਰਿ ਮੈ ਗਹਿ ਤੇਗ ਦਰੇਗ ਨਹੀਂ, ਸਬ ਦੂਤਨ ਮਾਰਿ ਖਪਾਵਹਿਗੇ ।
 ਤਜਿ ਹੈ ਇਹ ਭਾਂਤਿ ਕਮਾਨਨ ਤੇ ਸਰ, ਯੋ ਤਿਨ ਕੇ ਬਿਚਲਾਵਹਿਗੇ ।
 ਭਲ ਭਾਗ ਭਯਾ ਤੁਮ ਤਾਹਿ ਕਹੋ, ਗੜ੍ਹ ਆਨੰਦ ਫੇਰਿ ਬਸਾਵਹਿਗੇ ॥੭॥੮੩੧॥
 ਕਰਿ ਮੈ ਗਹਿ ਵਾਰ ਅਪਾਰ ਕਿਤੇ, ਦਲ ਕੇ ਦਲ ਯੋ ਛਬਿ ਪਾਵਹਿਗੇ ।
 ਦਲ ਦੂਤ ਕਰੋਰਨ ਮਾਰਿ ਲਏ, ਕਹੂੰ ਦੂਢਤ ਹਾਥ ਨ ਆਵਹਿਗੇ ।
 ਮੁਖ ਮੈ ਤ੍ਰਿਣ ਲੈ ਮਿਲ ਹੈ ਪ੍ਰਿਥੀਪਤਿ, ਆਪਨ ਆਪ ਬਚਾਵਹਿਗੇ ।
 ਭਲ ਭਾਗ ਭਯਾ ਤੁਮ ਤਾਹਿ ਕਹੋ, ਗੜ੍ਹ ਆਨੰਦ ਫੇਰਿ ਬਸਾਵਹਿਗੇ ॥੮॥੮੩੨॥
 ਆਨੰਦ ਸੋ ਬਸ ਹੈ ਤਬ ਭੂਪਤਿ, ਏਕ ਹੀ ਨਾਮ ਧਿਆਵਹਿਗੇ ।
 ਜਪਿ ਖਾਲਸ ਸਾਸਿ ਗਿਰਾਸ ਮਨੈ, ਕਛੁ ਦੂਸਰ ਭੇਦ ਨ ਲਾਵਹਿਗੇ ।
 ਛਿਨ ਮੈ ਜਗ ਕੇ ਅਘਾ ਨਾਸ ਭਏ, ਕਹੂੰ ਪਾਪ ਨ ਦੂਢਤ ਪਾਵਹਿਗੇ ।
 ਭਲ ਭਾਗ ਭਯਾ ਤੁਮ ਤਾਹਿ ਕਹੋ, ਗੜ੍ਹ ਆਨੰਦ ਫੇਰਿ ਬਸਾਵਹਿਗੇ ॥੯॥੮੩੩॥

¹ਫੜ ਕੇ । ਖਾਲਹਾਨ, ਖਲਵਾੜਾ ਅਥਵਾ ਅਨਾਜ ਦਾ ਪਿੜ ।

²ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ । ⁴ਰਕਤ, ਲਹੂ । ⁵ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ।

⁶ਤ੍ਰੇ ਲੋਕ : ਸੁਰਗ, ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਤੇ ਪਾਤਾਲ । ਘਾਪ ।

ਭਾਰ ਅਠਾਰ ਬਨਾਸਪਤੀ¹ ਤਿਹ, ਖਾਲਸ ਜਾਪ ਜਪਾਵਹਿਗੇ ।
 ਬਨਿ ਮੈ ਤਿਨ ਮੈ ਪਸੁ ਪਖਿਨ ਮੈ, ਕਰਿ ਏਕ ਹੀ ਜੋਤਿ ਜਗਾਵਹਿਗੇ ।
 ਪਰਜਾ ਜਪ ਜਾਪ ਅਨੰਦ ਕਰੈ, ਇਹ ਜਾਪ ਹੀ ਮੈ ਗਤਿ ਪਾਵਹਿਗੇ ।
 ਭਲ ਭਾਗ ਭਯਾ ਤੁਮ ਤਾਹਿ ਕਹੈ, ਗੜ੍ਹ ਆਨੰਦ ਫੇਰਿ ਬਸਾਵਹਿਗੇ ॥੧੦॥੮੩੪॥
 ਧਰਨੀ² ਧਵਲਾਰ³ ਅਕਾਰ ਸਬੈ, ਸਸਿ ਭਾਨੁ⁴ ਭਲੇ ਜਸ ਗਾਵਹਿਗੇ ।
 ਸਨਕਾਦਿਕ ਇੰਦ੍ਰ ਸੁਰਿੰਦ੍ਰ ਸਬੈ, ਸਨ ਤਾਰਨ ਯੋ ਗਤਿ ਪਾਵਹਿਗੇ ।
 ਗਣ ਨਾਰਦ, ਤੁੰਬਰੁ⁵ ਕਿੰਨਰ⁶ ਜਛ, ਸਬੈ ਹਰਿ ਕੀਰਤਿ ਗਾਵਹਿਗੇ ।
 ਭਲ ਭਾਗ ਭਯਾ ਤੁਮ ਤਾਹਿ ਕਹੈ, ਗੜ੍ਹ ਆਨੰਦ ਫੇਰਿ ਬਸਾਵਹਿਗੇ ॥੧੧॥੮੩੫॥
 ਸਿਧ ਸਾਧਕ ਸੰਤ ਮਹੰਤ ਸਬੈ, ਮਨ ਆਨੰਦ ਸੋ ਗੁਨ ਗਾਵਹਿਗੇ ।
 ਸੁਨਿ ਭੂਤ ਪ੍ਰੇਤ ਪਿਸਾਚ ਪਰੀ, ਇਹ ਜਾਪ ਜਪੈ ਗਤਿ ਪਾਵਹਿਗੇ ।
 ਗ੍ਰਿਹੀ ਗ੍ਰਿਹ ਮੈ ਸੁਖ ਆਨੰਦ ਸੋ, ਕਰਿ ਮੰਗਲ ਸਾਜ ਬਜਾਵਹਿਗੇ ।
 ਭਲ ਭਾਗ ਭਯਾ ਤੁਮ ਤਾਹਿ ਸਮੈ, ਗੜ੍ਹ ਆਨੰਦ ਫੇਰਿ ਬਸਾਵਹਿਗੇ ॥੧੨॥੮੩੬॥

ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਸੋਭਾ ਗ੍ਰੰਥੇ ਆਗਮੰ ਪ੍ਰਗਾਸ ਸੋਭਾ ਬਰਨਨੰ ਨਾਮ
 ਉਨੀਸਮੇ ਅਧਿਆਇ ਸੰਪੂਰਨਮਸਤੁ ਸੁਭਮਸਤੁ ॥ ੧੯ ॥

— — —

¹ਅਰਥਾਤ—ਕੁੱਲ ਬਨਾਸਪਤੀ । “ਖਿਆਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਸਾਰੇ ਬ੍ਰਿਛਾਂ, ਬੂਟਿਆਂ ਤੇ ਬੇਲਾਂ ਦਾ ਇਕ ਇਕ ਪੱਤਾ ਲੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਅਠਾਰਹ ਭਾਰ, ਅਰਥਾਤ—ਨੌਵੇ ਮਣ ਕੱਚੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਪੰਜ ਮਣ ਕੱਚੇ ਦਾ ਇਕ ਭਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।” (ਦੇਖੋ, ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਭਾ ਕ੍ਰਿਤ ਗੁਰੂ ਸਬਦ ਰਤਨਾਕਰ ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼, ੧੯੬੦, ਸਫ਼ਾ ੩੮, ਕਾਲਮ ਪਹਿਲਾ ਵਿੱਚੋਂ “ਅਠਾਰਹ ਭਾਰ” ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ) ²ਧਰਤੀ, ਪ੍ਰਿਥਵੀ । ³ਧਵਲਾ ਗਿਰਿ, ਕੈਲਾਸ ਪਰਬਤ । ⁴ਸਸਿ (ਚੰਦ੍ਰਮਾ) ਤੇ ਭਾਨੁ (ਸੂਰਜ) । ⁵ਦੇਵ-ਲੋਕ ਦਾ ਇਕ ਗਵੇਯਾ । ⁶ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਰਾਜੇ ਇੰਦ੍ਰ ਦੀ ਸਭਾ ਦੇ ਨਟ (ਨ੍ਰਿਤਕਾਰ) ।

ਬੀਸਵਾਂ ਅਧਿਆਇ

[ਸਰਬ ਉਸਤਤਿ ਬਰਨਨੰ]

ਦੋਹਰਾ

ਨਮਸਕਾਰ ਗੁਰਦੇਵ ਕੋ, ਕਰਿਹੋ ਹਿਤ ਚਿਤ ਲਾਇ ।

ਨਮੋ ਨਾਥ^੧ ਨਵਤਨ^੨ ਨਵਲ^੩, ਕੀਜੈ ਮੋਹਿ ਸਹਾਇ ॥੧॥੮੩੭॥

ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ

ਨਮੋ ਨਾਥ ਨਾਥੇ ਅਚਰਜੇ ਸਰੂਪੇ । ਨਮੋ ਸਿਸਟਿ^੪ ਕਰਤਾ ਅਨੰਤ ਬਿਭੂਤੇ ।

ਨਮੋ ਸਰਬ ਸੰਗੇ ਨਮੋ ਸਰਬ ਮਾਥੇ । ਨਮੋ ਅੰਗ ਸੰਗੀ ਨਮੋ ਸਰਬ ਸਾਥੇ ॥੨॥੮੩੮॥

ਨਮੋ ਗਯਾਨ ਗਯਾਤਾ ਕਲਾਯੇ ਪ੍ਰਗਾਸੀ । ਨਮੋ ਧਯਾਨ ਧਰਤਾ ਸਦਾ ਸਰਬ ਵਾਸੀ ।

ਨਮੋ ਜੁਗਤਿ ਅਰੁ ਮੁਕਤਿ ਕੋ ਗਯਾਨ ਦਾਤਾ । ਨਮੋ ਕਰਮ ਕਰਤਾ, ਨਮੋ ਦੇ

ਬਿਧਾਤਾ ॥੩॥੮੩੯॥

ਤਮਾਸਾ ਅਜਾਇਬ ਅਜਬ ਖੇਲ ਤੇਰਾ । ਤੁਹੀ ਕਾਰ ਕਰਤਾ ਕਿਯਾ ਜਗਤ ਤੇਰਾ ।

ਤੁਹੀ ਰਿਧਿ ਅਰੁ ਸਿਧ ਨਵਨਿਧ ਕਰਤਾ । ਤੁਹੀ ਬੁਧ ਦਾਤਾ ਸਬੈ ਦੇਖ ਹਰਤਾ ॥

੪॥੮੪੦॥

ਮਹਾ ਜੋਤਿ ਤੇਰੀ ਸਬੀ ਮੈ ਬਿਰਾਜੈ । ਕਰੈ ਜੋ ਪ੍ਰਭੂ ਸੋ ਕਿਯਾ ਤੇਹਿ ਛਾਜੈ^੫ ।

ਕਰੈ ਜੋ ਚਰਿਤ੍ਰ ਆਪ ਆਪੀ ਉਪਾਏ । ਲਖੇ ਜੰਤ^੬ ਕੈਸੇ ਜੁ ਤੇਰੇ ਬਨਾਏ ॥੫॥੮੪੧॥

^੧ਸੁਾਮੀ, ਮਾਲਿਕ ।

^੨ਨੂਤਨ, ਨਵੀਨ ।

^੩ਨੌਜਵਾਨ, ਅਤਿ ਸੋਹਣਾ ।

^੪ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ, ਦੁਨੀਆ ।

^੫ਸੋਭਦਾ ਹੈ ।

^੬ਜੀਵ ।

ਦੋਹਰਾ

ਨਾਹਿ ਨ ਅੰਤ ਬਿਅੰਤ ਪ੍ਰਭੂ, ਉਪਮਾ ਅਪਰ ਅਪਾਰ ।
ਰਮਾ ਰਹਜੇ ਸਬ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਮੈ, ਕਹਤ ਬਿਚਾਰਿ ਬਿਚਾਰ ।੬॥੮੪੨॥

ਸਵੇਯਾ

ਏਕ ਹੀ ਜੋਤਿ ਜਗੇ ਸਬ ਹੀ ਜਗ, ਰਾਜਤ ਹੈ ਸਬ ਹੀ ਘਟਿ ਮਾਹੀ ।
ਬ੍ਰਹਮ ਹੂੰ ਮੈ ਅਰੁ ਬਿਸਨੁ ਹੂੰ ਮੈ, ਸਿਵ ਸੇਕਰ ਮੈ ਗਣ ਈਸ ਮਹਾ ਹੀ ।
ਦੇਵਿਯਨ^੧ ਮੈ ਨਵ ਨਾਥਨ^੨ ਮੈ, ਸਿਧਿ ਸਾਧਕ ਸੰਤ ਮਹੰਤ ਕਹਾ ਹੀ ।
ਬਯਾਪਕ ਹੈ ਸਬ ਹੀ ਕੇ ਬਿਖੈ, ਮਨ ਤਾਹੀ ਕੋ ਜਾਪ ਜਪੇ ਗਤਿ ਪਾਹੀ ॥੭॥੮੪੩॥

ਦੋਹਰਾ

ਜੋ ਜਨ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭੂ ਛੋਡਿ ਕੈ, ਕਰਤ ਅਵਰ ਕੀ ਸੇਵ ।
ਸੋ ਮੂਰਖ ਅਗਿਆਨ ਹੈ, ਪਾਵਤ ਰੇਚ ਨ ਭੇਵ ॥੮॥੮੪੪॥

ਸਵੇਯਾ

ਫੂਲਨ ਮੈ ਜਿਮ ਬਾਸ ਬਸੈ, ਬਸਿ ਹੈ ਹਰਿ ਜੀ ਇਮ ਹੀ ਘਟਿ ਮਾਹੀ ।
ਦੀਪਕ ਮੈ ਬਤਿਯਾ^੪ ਜਿਮ ਹੈ, ਤਿਮ ਹੀ ਜਗ ਮੈ ਜਗਦੀਸੁਰ ਆਹੀ^੫ ।
ਭਾਨੁ ਪ੍ਰਕਾਸ ਅਕਾਸ ਕਰੈ, ਨਿਰਖੋ ਜਲ ਮੈ ਤਿਹ ਕੀ ਪਰਛਾਹੀ ।
ਗੋਰਸ^੬ ਮੈ ਘ੍ਰਿਤ ਜਾਨ, ਇਮੈ^੭ ਪ੍ਰਤਿਮਾ^੮ ਪ੍ਰਭੂ ਕੀ ਸਬ ਹੀ ਘਟਿ ਮਾਹੀ ॥੯॥੮੪੫॥

ਦੋਹਰਾ

ਹੈ ਸੁਬਾਸ^੯ ਮ੍ਰਿਗ ਪਾਸ ਹੀ, ਨਹਿ ਜਾਨਤ ਅਗਿਆਨ ।
ਗੁਰੁ ਬਿਨ ਬਾਸੁ ਨ ਪਾਵਹੀ, ਢੂੰਢਤ ਹੈ ਉਦਯਾਨ^{੧੦} ॥੧੦॥੮੪੬॥

ਛਪੇ ਛੰਦ

ਅਮਿਤ ਜੋਤਿ ਪ੍ਰਕਾਸ, ਬਾਸ^{੧੧} ਸਬ ਕੈ ਘਟਿ^{੧੨} ਮਾਹੀ ।

---

^੧ਵਿਆਪ । ^੨ਕਾਲੀ, ਦੁਰਗਾ, ਤਾਰਾ ਆਦਿ ਦੇਵੀਆਂ ।

^੩ਨੇ ਨਾਥ—ਆਦਿ ਨਾਥ, ਮਛੰਦ੍ਰ ਨਾਥ, ਉਦੈ ਨਾਥ, ਸੰਤੋਖ ਨਾਥ, ਕੰਬੜ ਨਾਥ, ਸਤਜ ਨਾਥ, ਅਚੰਭ ਨਾਥ, ਚੇਰੰਗੀ ਨਾਥ ਅਤੇ ਗੋਰਖ ਨਾਥ ।

^੪ਬੱਤੀ । ^੫ਹੱਥ ਲਿਖਿਤ ਨੰ: ੪੪੪੬ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਏਥੇ 'ਰਹਾ ਹੀ' ਪਾਠ ਹੈ ।

^੬ਦੁੱਧ । ^੭ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ । ^੮ਮੂਰਤੀ, ਸ਼ਕਲ । ^੯ਸੁਗੰਧੀ ।

^{੧੦}ਜੰਗਲ ਵਿਚ । ^{੧੧}ਨਿਵਾਸ, ਵਸੋਬਾ । ^{੧੨}ਹਿਰਦੇ ।

ਸਰਬ ਨਿਰੰਤਰ^੧ ਆਪ, ਜਾਪ ਸਬ ਕੈ ਮੁਖਿ ਮਾਹੀ ।
 ਸਰਬ ਰੂਪ ਮੈ ਰੂਪ, ਸੀਲ ਮੈ ਸੀਲ ਵਹੀ ਹੈ ।
 ਸਰਬ ਗਿਆਨ ਮੈ ਗਿਆਨ, ਧਿਆਨ ਮੈ ਧਿਆਨ ਵਹੀ ਹੈ ।
 ਅਚਲ ਰੂਪ ਅਨਭੇ^੨ ਸਦਾ, ਹੈ ਪ੍ਰਚੰਡ ਕਾਰਨ ਕਰਨ ।
 ਸਿਮਰੰਤ ਸੰਤ ਅਨੰਤ ਮੰਤ, ਨਾਥਾਨ ਨਾਥ ਸੰਕਟ ਹਰਨ ॥੧੧॥੮੪੭॥

ਦੋਹਰਾ

ਦੁਖ ਬਿਡਾਰ^੩ ਤਾਰਨ ਤਰਨ, ਕਾਰਨ ਕਰਨ ਮੁਰਾਰ ।
 ਅੰਗ ਸੰਗਿ ਸਬ ਕੈ ਰਹੈ, ਦਯਾਵੰਤ ਕਰਤਾਰ ॥੧੨॥੮੪੮॥

ਛਪੈ ਛੰਦ

ਸੁਖ ਸਮੂਹ ਦਾਤਾਰ, ਅਵਰ ਦੂਜਾ ਨਹੀਂ ਕੋਈ ।
 ਸਦਾ ਰਹੈ ਅੰਗ ਸੰਗ, ਅੰਤਿ ਸੰਗੀ ਹੈ ਸੋਈ ।
 ਅਨਿਕ ਮੀਤ ਸੋ ਮੀਤ, ਮੀਤ ਨਾਹ ਨ ਸਮ ਜਾ ਕੇ ।
 ਅਤਿ ਪ੍ਰਤਾਪ ਜਗੱਤ ਰੂਪ, ਕਹਿ ਸਕੋ ਨ ਤਾ ਕੇ ।
 ਗਤਿ ਮਿਤਿ ਅਪਾਰ ਸਾਹਿਬ ਸਬਲ^੪, ਬੇਸੁਮਾਰ ਕਾਰਨ ਕਰਨ ।
 ਭਵ ਭੈ ਉਤਾਰ, ਸੰਕਟ ਨਿਵਾਰ, ਨਾਥਾਨ ਨਾਥ ਤੇਰੀ ਸਰਨ ॥੧੩॥੮੪੯॥

ਦੋਹਰਾ

ਮੋਹਿ ਆਸਰੇ ਤਾਹਿ ਕੋ, ਐਸੇ ਸਮਰਥ ਸੋਇ ।
 ਸਰਬ ਧਾਰ ਸਮਰਥ ਪ੍ਰਭੂ, ਤਾ ਬਿਨ ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਇ ॥੧੪॥੮੫੦॥

ਕਬਿੱਤੁ^੫

ਕਦਰਤਿ ਕੈ ਕਰਨਹਾਰੁ ਉਪਮਾ ਅਪਾਰ ਤੇਰੀ,
 ਕਤਹੂ ਨ ਅੰਤ ਕਹੂ ਐਸੇ ਤੂ ਬਿਅੰਤਿ ਹੈ ।
 ਨਿਹਚੈ ਕੈ ਗਾਵਤ ਹੈ ਭਾਵਤ ਹੈ ਤੋਹੀ ਕੋਊ,
 ਪੂਰਿ ਰਹਯੋ ਸਬ ਹੀ ਮੈ ਪੂਰਨ ਭਗਵੰਤ ਹੈ ।

^੧ਇਕ ਰਸ ।   ^੨ਭੈ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ।   ^੩ਵਿਦਾਰ ।   ^੪ਬਲ ਸਹਿਤ,
 ਬਲਵਾਨ ।   ^੫ਅਕਾਲੀ ਕੌਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਦੇਖੋ “ਸਵੈਯਾ”
 ਪਾਠ ਹੈ, ਜੋ ਵਜਨ ਦੇ ਨੁਕਤਾ ਨਿਗਾਹ ਤੋਂ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ।

ਸੇਵਾ ਤੇ ਮੁਕਤ ਹੋਤ, ਅੰਤਰ ਪ੍ਰਗਾਸ ਜੋਤ,
 ਦੁਰਮਤਿ ਮਲ ਸਕਲ ਖੋਤ, ਨਿਰਮਲ ਸੋ ਮੰਤ ਹੈ ।
 ਏਕ ਹੀ ਬਤਾਯੋ ਗੁਨ, ਤਾਕੋ ਤਵ ਗਾਯੋ ਜਨ,
 ਜੋਨਿ ਮੈ ਨ ਆਯੋ ਸੋ ਸਿਮਰਤ ਏਕ ਸੰਤ ਹੈ ॥੧੫॥੮੫੧॥

ਦੋਹਰਾ

ਚਉਰਾਸੀ¹ ਮੈ ਪਰਤ ਹੈ, ਭਗਤ ਬਿਨਾ ਨਰ ਸੋਇ ।
 ਨਿਸਦਿਨ ਏਕ ਅਰਾਧਿਯੋ, ਮਨ ਕੀ ਦੁਬਿਧਾ² ਖੋਇ ॥੧੬॥੮੫੨॥

ਸਵੇਯਾ

ਦੁਬਿਧਾ ਕਰਿ ਦੂਰ ਹਜੂਰ ਸਦਾ ਰਹੁ, ਏਕ ਹੀ ਨਾਮ ਸਦਾ ਕਹੁ ਰੇ ।
 ਹਿਤ ਸੋ ਚਿਤ ਸੋ ਧਰਿ ਧਯਾਨ ਰਿਦੈ, ਸਤਿ ਸੰਗਤਿ ਓਟ ਤਹਾਂ ਗਹੁ ਰੇ ।
 ਤਜਿ ਮੋਹਨੀ³ ਮੋਹ ਬਿਚਾਰਿ ਯਹੈ, ਲਗਿ ਮੋਹਨ ਮੂਰਤਿ⁴ ਸੋ ਰਹੁ ਰੇ ।
 ਇਹੁ ਮੰਤ੍ਰ ਮਹਾ ਪ੍ਰਭੁ ਕੀ ਉਪਮਾ, ਨਿਹਚੈ ਕਰਿਕੈ ਤਿਹ ਕੋ ਗਹੁ ਰੇ ॥੧੭॥੮੫੩॥

ਦੋਹਰਾ

ਕਰਿ ਨਿਹਚੈ ਇਕ ਨਾਮ ਸੋ, ਅਵਰ ਨ ਮਨ ਮੈ ਆਨ ।
 ਲਾਗ ਰਹੈ ਧੁਨਿ ਪ੍ਰੇਮ ਕੀ, ਚਰਨ ਕੰਵਲ ਸੋ ਧਯਾਨ ॥੧੮॥੮੫੪॥

ਸਵੇਯਾ

ਧਯਾਨ ਧਰੇ ਧਰਨੀ ਧਰ⁵ ਕੋ, ਮਨ ਮੈ ਸੁ ਬਿਚਾਰ ਅਪਾਰ ਯਹੀ ਹੈ ।
 ਅਉਰ ਨਹੀਂ ਕਹੂ ਤਾਹ ਬਿਨਾ, ਕਰਤਾ ਹਰਤਾ ਸਬ ਦੂਖ ਵਹੀ ਹੈ ।
 ਜੋਤ ਸਬੈ ਜਗ ਮੈ ਤਿਹ ਕੀ, ਜਿਹ ਕੀ ਉਪਮਾ ਸਬ ਸਿਸਟਿ ਕਹੀ ਹੈ ।
 ਅੰਸੋ ਬਿਅੰਤ, ਨ ਅੰਤ ਕਹੂੰ, ਕਿਤਹੂੰ⁶ ਸਬ ਖੋਜਤਿ ਖੋਜ ਰਹੀ ਹੈ ॥੧੯॥੮੫੫॥

ਦੋਹਰਾ

ਖੋਜਤ ਕੋਟਿ ਅਨੇਕ ਜਨ, ਉਪਮਾ ਅਪਰ ਅਪਾਰ ।
 ਰਚਿ ਰਚਨਾ ਜਿਨਿ ਸਬ ਕਿਯੋ, ਸੋ ਜਾਨਤ ਕਰਤਾਰ ॥੨੦॥੮੫੬॥

¹ਚੁਰਾਸੀ ਲੱਖ ਜੂਨਾਂ ਦਾ ਆਵਾਗਵਨ :

²ਦੁਚਿੱਤਾ ਪਣ ।

³ਭਾਵ—ਮਾਇਆ ।

⁴ਭਾਵ—ਰੱਬ ।

⁵ਧਰਨੀ (ਕਰਤੀ)

ਦੇ ਧਰ (ਧਾਰਣ) ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ।

⁶ਕਿਧਰੇ, ਕਿਸੇ ਪਾਸੇ ।

ਤਿਭੰਗੀ ਛੰਦ

ਜਾਨੈ ਪ੍ਰਭੂ ਸੋਈ, ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਈ, ਤਾਹਿ ਬਿਨਾ ਕਿਹ ਕੋ ਕਹਿਯੋ ।
ਸਬ ਕੀ ਗਤਿ ਜਾਨੈ, ਸੋ ਭਗਵਾਨੈ, ਪੁਰਖ ਸੁਜਾਨੈ ਸੋ ਲਹਿਯੋ ।
ਸੋਈ ਗੁਰੁ ਦਾਤਾ, ਮੁਕਤਿ ਪਠਾਤਾ, ਸੋ ਪ੍ਰਭੂ ਜਾਤਾ ਸੰਤ ਜਨਾ ।
ਏਕੋ ਸਬ ਸ੍ਵਾਮੀ, ਅੰਤਰਿਜਾਮੀ, ਸਿਮਰਿ ਤਾਹਿ ਸੁਖ ਹੋਇ ਮਨਾ ॥੨੧॥੮੫੭॥

ਦੋਹਰਾ

ਸੁਖ ਉਪਜਤ ਹੈ ਨਾਮ ਤੇ, ਸਿਮਰਨਿ ਕਰਿ ਮਨ ਮੀਤ ।
ਤਜਿ ਬਿਕਾਰ ਕਰਤਾਰ ਜਪੁ, ਮਨਿ ਅੰਤਰਿ ਧਰਿ ਪ੍ਰੀਤਿ ॥੨੨॥੮੫੮॥

ਸਵੈਯਾ

ਸੋ ਕਰਿ ਗੀਤਿ ਪ੍ਰਭੂ ਸੰਗਿ ਪ੍ਰੀਤਿ, ਅਨੀਤਿ ਤਜੈ ਦੁਖ ਆਵੈ ਨ ਨੇਰੇ ।
ਹੋਤ ਪ੍ਰਕਾਸ ਨਿਵਾਸ ਸਦਾ ਸੁਖ, ਐਸੇ ਹੈ ਨਾਮੁ ਜਪੋ ਮਨ ਮੇਰੇ ।
ਤਾਹਿ ਬਿਨਾ ਸੁਖ ਨਾਹਿ ਕਹੂ, ਸਮਝੋ ਚਿਤ ਮੈ ਮਨ ਮੂੜੁ ਸਵੇਰੇ ।
ਏਕ ਹੀ ਨਾਮ ਬਿਨਾ ਤਨ ਛਾਰ, ਬਿਕਾਰ ਸਬੇ ਕਛੁ ਕਾਜਿ ਨ ਤੇਰੇ ॥੨੩॥੮੫੯॥

ਦੋਹਰਾ

ਸਬ ਬਿਕਾਰ ਸੰਸਾਰ ਮੈ, ਉਪਜਤ ਹੈ ਨਿਤ ਨੀਤਿ ।
ਤਯਾਗਤ ਹੈ ਤਿਹ ਸੇਤ ਜਨ, ਕਰਿ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸੋ ਪ੍ਰੀਤਿ ॥੨੪॥੮੬੦॥

ਸਵੈਯਾ

ਛਾਡਿ ਬਿਕਾਰੁ ਅਧਾਰੁ ਯਹੀ ਕਰਿ, ਏਕ ਹੀ ਨਾਮ ਸਦਾ ਕਹਿਯੋ ।
ਰਹਿਯੋ ਸਤਿਸੰਗ ਨਿਸੰਗ ਮਨਾ, ਉਪਜੈ ਸੁਖ ਗਯਾਨ ਸਦਾ ਗਹਿਯੋ ।
ਮਮਤਾ ਤਜਿ ਮੋਹ ਬਿਮੋਹ ਭਏ, ਨਰ ਨਾਮ ਕੀ ਸੇਵ ਤਿਨੋ ਲਹਿਯੋ ।
ਕਹਿਯੋ ਅਬ ਏਕ ਬਿਚਾਰ ਮਨਾ, ਸੁ ਦੂਤ^੨ ਕੋ ਤ੍ਰਾਸ^੩ ਕਹਾ ਸਹਿਯੋ ॥੨੫॥੮੬੧॥

ਦੋਹਰਾ

ਕਿਉ ਸਹਿਯੋ ਜਮਤ੍ਰਾਸ, ਜੋ ਜਪਿਯੋ ਕਰਤਾਰ ਗੁਨ ।
ਮੁਕਤ ਭਏ ਨਰ ਸੋਇ, ਜਿਨਿ ਅੰਤਰ ਭਈ ਏਕ ਧੁਨ^੪ ॥੨੬॥੮੬੨॥

^੧ਕਿਸ ਨੂੰ ।

^੨ਜਮਦੂਤ, ਜਮਕਾਲ ।

^੩ਡਰ ।

^੪ਅਕਾਲੀ ਕੌਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ “ਜਿਨ ਅੰਤ੍ਰ ਧੁਨਿ ਏਕ ਹੈ ।”

ਸਵੇਯਾ

ਪ੍ਰਤ੍ਰ ਕੇ ਹੇਤ ਸੁਚੇਤ ਭਯੋ, ਸੁ ਕਹਯੋ ਨਰ ਨਾਮ ਨਰਾਇਣ ਭਾਈ ।
ਸੋ ਕਰਿ ਧਯਾਨ ਰਿਦੈ ਭਗਵਾਨ, ਜਪਯੋ ਹਰਿ ਨਾਮ ਤਬੈ ਸੁਧਿ ਆਈ ।
ਭਾਜਿ ਗਏ ਜਮਦੂਤ ਸਰੂਪ, ਅਨੂਪ ਨਿਹਾਰ ਤਬੈ ਗੁਨ ਗਾਈ ।
ਐਸੇ ਸੁ ਪਤਿਤ ਉਧਾਰੇ ਜਗਤ ਮੈ, ਏ ਕਰਤਾਰ ! ਤੁਝੈ ਬਡਿਆਈ ॥੨੭॥੮੬੩॥

ਦੋਹਰਾ¹

ਮਹਾ ਕੁਕਰਮੀ ਜਨਮ ਕੋ, ਕਰਤ ਬਹੁਤ ਅਪਰਾਧ ।
ਮੁਕਤ ਕਿਯੋ ਤਿਹ ਛਿਨਕ ਮੈ, ਬਡੋ ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜ ॥੨੮॥੮੬੪॥

ਸਵੇਯਾ

ਕੀਰੰ ਸੋ ਪ੍ਰੀਤਿ ਕਰੀ ਗਨਿਕਾ³, ਮਨ ਕਾ ਤਜ ਮਾਨ ਅਜਾਨ ਭਈ ਹੈ ।
ਪੂਰਨ ਪ੍ਰੀਤਿ ਕਿਯੋ ਗਤਿ ਹੈ ਸਰ, ਬੁਧਿ ਨਿਵਾਸ ਕੁਸਾਖ ਗਈ ਹੈ ।
ਪਾਵਨ ਨਾਮ ਪੁਨੀਤ ਲਿਯੋ ਸੁਨਿ, ਤਾਹੀ ਕੋ ਨਾਮੁ ਕੀ ਲਾਜ ਭਈ ਹੈ ।
ਤਾਰੀ ਬਿਚਾਰੀ ਬਿਚਾਰਤ ਹੈ, ਸਦ ਮੋਖ ਦੁਆਰੇ ਪਠਾਇ ਦਈ ਹੈ ॥੨੯॥੮੬੫॥

ਦੋਹਰਾ

ਸੁਅਟਾ⁴ ਕੇ ਹਿਤ ਪ੍ਰੀਤਿ ਕਰਿ, ਲਿਯੋ ਰੈਨਿ ਦਿਨ ਨਾਮ ।
ਕੇਤਕ ਤਪ ਕਰਿ ਪਚਿ⁵ ਮੁਏ, ਨਹਿ ਪਾਵਤ ਬਿਸਰਾਮ ॥੩੦॥੮੬੬॥

ਚੋਪਈ

ਇੰਦ੍ਰ ਦ੍ਰੋਨ ਰਾਜਾ⁶ ਇਕ ਹੋਤਾ । ਗਯਾਨੀ ਬਹੁਤ ਮਹਾ ਅਤਿ ਸ੍ਰੋਤਾ ।
ਅਗਨਿ ਅਹਾਰ ਬਹੁਤ ਉਨ ਦੀਨਾ । ਪੁੰਨ ਦਾਨ ਕੇਤਕ ਬਿਧਿ ਕੀਨਾ ॥੩੧॥੮੬੭॥
ਹੋਮ ਜਗ ਉਨ ਕਿਯੋ ਅਪਾਰਾ । ਬੈਸੰਤਰ⁷ ਕੋ ਭਯੋ ਅਹਾਰਾ ।
ਧਰਮ ਅੰਗ ਸਬ ਜਗਤ ਬਖਾਨੈ । ਕਰਨਹਾਰ ਕੋ ਭੇਦ ਨ ਜਾਨੈ ॥੩੨॥੮੬੮॥
ਜੋ ਹਰਿ ਕਰੈ ਕਰਾਵੈ ਸੋਈ । ਤਾ ਕਉ ਭੇਦ ਨ ਜਾਨੈ ਕੋਈ ।

¹ਹੱਥ ਲਿਖਿਤ ਪ੍ਰਤੀ ਨੰ: ੩੯੧੫ (ਸਿ. ਹੈ. ਲਾ.) ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ “ਸੋਰਠਾ” ।

²ਤੋਤਾ । ³ਗਣ-ਰਾਜ (Republic) ਦੀ ਦਰਬਾਰੀ ਨਾਚੀ, ਭਾਵ—
ਇਕ ਉੱਚੇ ਰੁਤਬੇ ਦੀ ਕੰਜਰੀ । ⁴ਤੋਤਾ । ⁵ਸੜਿ ।

⁶ਰਾਜਾ ਇੰਦ੍ਰ ਦ੍ਰੁਮਨ । ਸ੍ਰੀ ਮਦ ਭਾਗਵਤ ਪੁਰਾਣ, ਸਕੰਧ ੮, ਅਧਿਆਇ ੨ ਦੇ
ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਇਕ ਗੰਧਰਬ ਸੀ, ਜੋ ਦੇਵਲ ਮੁਨੀ ਦੇ ਸ਼ਾਪ ਨਾਲ ਹਾਥੀ
ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ । ⁷ਅੱਗ ।

ਐਸੇ ਅਗਮ ਪੁਰਖ ਕਰਤਾਰਾ । ਤਾਕੇ ਭੇਦ ਨ ਕਿਨਹਿ^੧ ਬਿਰਾਰਾ ॥੩੩॥੮੬੯॥

ਦੋਹਰਾ

ਤਯਾਗੀ ਦੇਹ ਸਨੇਹ ਸਬ, ਗਯੋ ਦੇਵ ਦਰਿ^੨ ਸੋਇ ।

ਬਰਨਤਿ ਤਾਹੀ ਕੀ ਕਥਾ, ਸੁਨਹੁ ਬਾਤ ਸਬ ਕੋਇ ॥੩੪॥੮੭੦॥

ਕਬਿੱਤੁ

ਪੁੰਨ ਕੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦੋਨ ਦੇਵਤਾ ਦੁਆਰੇ ਜਾਇ,

ਆਗੈ ਆਇ ਧਰਮਰਾਇ ਚਰਨ ਬੰਦਨਾ ਕਿਯੋ ।

ਫੂਲ ਗਯੋ ਮਨ ਹੀ ਮੈ ਮਹਾ ਸਕਤਿ ਭਈ ਮੋਹਿ,

ਕਿਯੋ ਨ ਬਿਚਾਰ ਕਛੁ ਬਿਗਸਯੋ^੩ ਨ ਤਉ ਹਿਯੋ ।

ਕਰਤੇ ਹੀ ਅਹੰਕਾਰ ਦਰ ਤੇ ਦਿਯੋ ਨਿਕਾਰ^੪,

ਕੁੰਜਰ^੫ ਕੀ ਜੋਨਿ ਧਾਰਿ ਪਸੁਨ ਮਿਲਾਇ ਲਿਯੋ ।

ਐਸੇ ਨਿਰਲੇਪ ਨਾਮ ਸਿਮਰ ਸਦਾ ਆਨੋ ਜਾਮ,

ਬਿਨਾ ਨਾਮ ਤਾਹਿ ਰਾਜ ਕਜਰੀ^੬ ਬਨ ਕੋ ਦਿਯੋ ॥੩੫॥੮੭੧॥

ਦੋਹਰਾ

ਇੰਦ੍ਰ ਦੋਨ ਰਾਜਾ ਬਡੇ, ਕੀਨੋ ਗਰਬ ਅਹਾਰੁ ।

ਤਾ ਕਾਰਨ ਕੁੰਜਰ ਕਿਯੋ, ਕਰਨਹਾਰ ਕਰਤਾਰ ॥੩੬॥੮੭੨॥

ਕਬਿੱਤੁ

ਸੋ ਬਨਿ ਮੈ ਇੰਦ੍ਰ ਦੋਨ ਕਰਤ ਕਲੋਲ ਡੋਲ,

ਖੇਲਤ ਅਭੋਲ ਜੈਸੇ ਸਖਾ ਸੰਗ ਹੋ ਕਿਯੋ ।

ਕਰਤ ਸੁਭਾਇ ਜਾਇ ਪੈਨੇ^੭ ਜਲ ਮਧਿ^੮ ਧਾਇ,

ਤੰਦੁਏ^੯ ਗਹਿ ਚਰਨ^{੧੦} ਤਾਹਿ ਐਚ ਨੀਰ ਮੈ ਲਿਯੋ ।

---

^੧ਕਿਸੇ ਨੇ । ^੨ਦੇਵ ਲੋਕ (ਸੁਰਗ) ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਉੱਤੇ । ^੩ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਇਆ ।

^੪ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਪ੍ਰਤੀ ਨੰ: ੩੯੧੫ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਏਥੇ “ਬਿਡਾਰ” ਪਾਠ ਹੈ ।

^੫ਕੁੰਜਰ, ਹਾਥੀ । ^੬ਕਦਲੀ (ਕੋਲਿਆ) ਦਾ ਜੰਗਲ । ਇਸ ਨਾਂ ਦਾ ਇਕ

ਜੰਗਲ ਆਸਾਮ ਵਿਚ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਹਾਥੀ ਬਹੁ-ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ।

^੭ਵੜੇ । ^੮ਮਧਜ, ਵਿਚ । ^੯ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਤੰਦਾਂ ਵਿਚ ਫਸਾ ਕੇ

ਮਾਰਨ ਵਾਲਾ ਇਕ ਸਮੁੰਦ੍ਰੀ ਜਾਨਵਰ । ਕਈ ਲੇਖਕਾਂ ਨੇ ਮਗਰਮੱਛ ਜਾਂ

ਨਾਕੂ ਨੂੰ ਤੰਦੂਆ ਮੰਨਿਆ ਹੈ । ^{੧੦}ਪੈਰ, ਲੱਤ ।

ਤਾ ਮਮੇ ਸੁਚੇਤ ਚੀਤ ਅੰਤਰਿ ਸੋ ਕਰੀ ਪ੍ਰੀਤਿ,
 ਲੀਨੋ ਮੁਖ ਨਾਮ ਤਾਹਿ ਛੂਟਯੋ ਰਿਪੁ¹ ਤੇ ਜਿਯੋ ।
 ਨਾਮ ਕੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਆਪ ਆਪ ਹੀ ਸਹਾਇ ਭਯੋ,
 ਕਾਢਿ ਤਾਹਿ ਨੀਰ ਮੇ ਤੇ ਮੁਕਤਿ ਭੇਜਿ ਕੈ ਦਿਯੋ ॥੩੭॥੮੭੩॥

ਦੋਹਰਾ

ਮਨ ਬਚ ਕਰਮ ਕਰਿ ਭਾਵਨੀ², ਸਿਮਰਤ ਹੈ ਨਰ ਸੋਇ ।
 ਪਤਿਤ ਉਧਾਰਨ ਨਾਮੁ ਹੈ, ਜਾਨਤ ਹੈ ਸਬ ਕੋਇ ॥੩੮॥੮੭੪॥

ਸਵੈਯਾ

ਤੇਰੇ ਹੀ ਨਾਮ ਜਪੋ ਨਿਸ ਬਾਸਰ³, ਆਸਰੇ ਏਕ ਤਿਹਾਰੇ ਭਨੀ ਹੈ ।
 ਜੋ ਲੋ ਏ ਸਾਸ ਨਿਵਾਸ ਕਰੈ, ਤਵ ਲੋ ਸਬ ਜੋਤਿ ਤਿਹਾਰੀ ਬਨੀ ਹੈ ।
 ਹੋ ਜੋ ਕਹੋ ਸਬ ਜਾਨਤ ਹੋ ਹਰਿ, ਖੋਟੇ ਖਰੇ ਸਬ ਤੋਹਿ ਜਨੀ ਹੈ ।
 ਤੇਰੇ ਬਿਚਾਰ ਅਧਾਰ ਮੋਹਿ ਮਨ, ਹੈ ਸਬ ਕੋ ਤੂੰਹੀ ਏਕ ਧਨੀ ਹੈ ॥੩੯॥੮੭੫॥

ਦੋਹਰਾ

ਸਬ ਕੋ ਸੁਆਮੀ ਏਕ ਹੈ, ਤਾ ਬਿਨ ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਇ ।
 ਅੰਤਰਿ ਹੀ ਬਯਾਪਕ ਭਯੋ, ਸਬ ਮਹਿ ਪੂਰਨ ਸੋਇ ॥੪੦॥੮੭੬॥

ਸਵੈਯਾ

ਜਗ ਮੈ ਸਬ ਜੋਤਿ ਤਿਹਾਰੀ ਬਿਚਾਰੀ, ਤਿਹਾਰੀ ਬਿਨਾ ਕਿਹ ਕੀ ਕਹਿਯੈ ?
 ਜਲ ਮੈ ਬਲ ਮੈ ਬਨ ਮੈ ਘਨ ਮੈ, ਘਨ ਜੋਤਿ ਚਮਕਤ ਹੀ ਚਹਿਯੈ ॥
 ਘਟ ਮੈ ਤਟ ਮੈ ਬਟ ਮੈ ਬਨ ਰਾਇ⁴ ਮੈ, ਤੋ ਬਨ ਰਾਇ ਹਰੀ ਰਹਿਯੈ ॥
 ਕਰਤਾ ਪ੍ਰਭੁ ਏਕ ਅਨੇਕ ਕਿਯੋ ਜਨ, ਕਿਉਂ ਨ ਕਰੈ ਕਰਤਾ ਵਹਿਯੈ ॥੪੧॥੮੭੭॥

ਦੋਹਰਾ

ਕਿਉਂ ਨ ਕਰੈ ਕਰਤਾਰ, ਜੋ ਚਾਹੈ ਸੋਈ ਕਰੈ ।
 ਨਰ ਕੋ ਇਹੀ ਬਿਚਾਰ, ਰੈਨ ਦਿਵਸ ਗੁਨ ਉਚਰੈ ॥੪੨॥੮੭੮॥

ਸਵੈਯਾ

ਐਸੇ ਜਪੋ ਨਿਹਚੈ ਕਰਿ ਕੈ ਨਰ, ਨਾਮ ਪੁਨੀਤ⁵ ਮਹਾ ਪ੍ਰਭੁ ਕੋਰਾ⁶ ।

¹ਦੁਸ਼ਮਨ ।

²ਪ੍ਰੇਮ-ਭਾਵ ।

³ਰਾਤ-ਦਿਨ ।

⁴ਵਨਸਪਤਿ ।

⁵ਪਵਿਤ੍ਰ ।

⁶ਦਾ ।

ਪ੍ਰੀਤਿ ਕੀ ਰੀਤਿ ਨ ਜਾਤ ਕਹੀ, ਉਪਜੈ ਸੁਖ ਗਿਆਨ ਸੁ ਜਾਤ ਅਧੋਰਾ ।
ਜੋਤਿ ਪ੍ਰਕਾਸ ਨਿਵਾਸ ਕਰੈ, ਹਰਿ ਕੇ ਚਰਨੋਂ ਤਲ ਹੋਤ ਬਸੋਰਾ ।
ਸੋਚ ਬਿਚਾਰ ਅਧਾਰ ਕਰੈ, ਗੁਰ ਸਾਖ ਭਰੋਂ ਤਬ ਹੋਤ ਨਿਬੇਰਾ ॥੪੩॥੮੭੬॥

ਦੋਹਰਾ

ਸੋ ਸਤਿਗੁਰੁ ਕੀ ਸਾਖ ਬਿਨ, ਨਰ ਨਹੀਂ ਹੋਤ ਉਧਾਰ ।
ਗੁਰੁ ਤੇ ਫਿਰਿ ਦਰ ਕੇ ਗਯੋ, ਦੇਖੋ ਸੋਚ ਬਿਚਾਰ ॥੪੪॥੮੮੦॥

ਸਵੈਯਾ

ਜਾਨਤ ਹੈ ਸਬ ਹੀ ਜਗ ਰੀਤਿ, ਸੁ ਪ੍ਰੀਤਿ ਬਿਨਾ ਕਹੂ ਪਾਰ ਨ ਪੱਯੇ ।
ਰੇ ਮਨ ਨਾਮ ਬਿਨਾ ਗੁਰ ਕੇ ਹਿਤ, ਕੈਸੇ ਕੈ ਜੋਤੀ ਸਿਉ ਜੋਤਿ ਮਿਲੋਯੇ ।
ਜੋ ਸਿਮਰੈ ਸੋਈ ਪਾਰ ਪਰੈ, ਨਰ ਐਸੇ ਬਿਚਾਰ ਸਦਾ ਗੁਨ ਗੱਯੇ ।
ਨਾਮ ਅਧਾਰ ਅਪਾਰ ਕਥਾ ਸੁਨ, ਛਾਡਿ ਬਿਕਾਰ ਸੁ ਕਾਰ ਕਮੱਯੇ ॥੪੫॥੮੮੧॥

ਦੋਹਰਾ

ਤਜਿ ਬਿਕਾਰ ਸੰਸਾਰ ਕੇ, ਸਰਨ ਤਾਹਿ ਚਿਤ ਆਨ ।
ਅਨਦਿਨ ਉਚਰ ਅਨੇਕ ਗੁਨ, ਗਤਿ ਮੂਰਤਿ ਕੇ 'ਧਿਆਨ ॥੪੬॥੮੮੨॥

ਸਵੈਯਾ

ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਅਗੱਮ ਸਦਾ, ਕਰਤਾ ਸੁਖ ਕੇ ਸਬ ਠੋਰ ਤੁਹੀ ਹੈ ।
ਜੋ ਸਿਮਰੈ ਹਰਿ ਸੰਤ ਇਕੰਤ, ਅਨੰਤ ਜਪੰਤ ਬਿਅੰਤ ਸੁਈ ਹੈ ।
ਲਾਲਚ ਲੋਭ ਬਿਕਾਰ ਤਜੋ, ਜਿਨ ਕੇ ਮਨ ਮੈ ਕਛੁ ਸਿਧ ਅਈ ਹੈ ।
ਜਾਪੁ ਪ੍ਰਤਾਪ ਮਿਟੈ ਸਬ ਤਾਪ, ਵਹੈ ਪ੍ਰਭੁ ਜਾਪ ਸੁ ਏਕ ਕੁਈ ਹੈ ॥੪੭॥੮੮੩॥

ਦੋਹਰਾ

ਲਾਲਚ ਲੋਭ ਬਿਕਾਰ ਤਜਿ ਹੋਤ ਅਨੇਕ ਅਨੰਦ ।
ਸਦਾ ਨਿਕਟ ਹੀ ਜਾਨਿਯੋ, ਉਤਰੇ ਮਨ ਕੀ ਚਿੰਦ ॥੪੮॥੮੮੪॥

ਸਵੈਯਾ

ਨਾਇਕ ਲਾਇਕ ਹੈ ਸਬ ਹੀ ਸਿਰ ਨਾਮ ਪੁਨੀਤ ਮਹਾਂ ਪ੍ਰਭ ਤੇਰੇ ।
ਜੋਤਿ ਪ੍ਰਕਾਸ ਚਹੂੰ ਦਿਸ ਤਾਹੂੰ ਕੀ, ਐਸੇ ਪ੍ਰਚੰਡ ਧਨੀ ਹਰਿ ਮੇਰੇ ।
ਦੁਤਨ ਮਾਰਿ ਨਿਵਾਰਤ ਹੈ ਪੁਨ, ਸੇਵਤ ਸੰਤ ਤਿਹੂੰ ਸੰਗ ਤੇਰੇ ।
ਯਾ ਜਨ ਕੀ ਪਤਿ ਰਾਖੋ ਪ੍ਰਭੂ, ਸੁਖ ਦੇਹ ਸਦਾ ਕਰ ਚੇਰਨ ਚੋਰੇ ॥੪੯॥੮੮੫॥

---

¹ਸਾਖੀ ਭਰਨਾ, ਗਵਾਹੀ ਦੇਣਾ ।   ²ਦਾਸਾਨੁਦਾਸ, ਸੇਵਕਾਂ ਦਾ ਸੇਵਕ ।

ਦੋਹਰਾ

ਦਯਾ ਕਰਹੁ ਗੁਰ ਦੇਵ ਮੁਹਿ, ਹੋਇ ਸਰਬ ਸੁਖ ਚੀਤ ।
ਨਿਸਦਿਨ ਸਿਮਰੈ ਨਾਮ ਕੋ, ਰਟਤ ਰਹੈ ਕਰਿ ਪ੍ਰੀਤ ॥੫੦॥੮੮੬॥

ਸਵੇਯਾ

ਨਾਮ ਸੋ ਪ੍ਰੀਤਿ ਕਰੇ ਇਹੁ ਰੀਤਿ, ਕਰੈ ਹਰਿ ਪ੍ਰੀਤਿ ਸੋਈ ਸੁਖ ਪਾਵੈ ।
ਐਸਰ^੧ ਜਾਤ ਬਿਹਾਰ^੨ ਸਦਾ, ਗੁਰੁ ਗਿਆਨ ਬਿਨਾ ਕਹੁ ਕੋ ਤ੍ਰਿਪਤਾਵੈ ।
ਮਾਯਾ ਸਰੂਪ ਅਨੂਪ ਜਗਤ ਮੈ, ਮੁਰਖ ਦੇਖਿ ਤਹਾ ਲਲਚਾਵੈ ।
ਗੋਬਿੰਦ ਨਾਮ ਬਿਸਾਰ ਗਵਾਰ, ਪਰੇ ਮੰਤ੍ਰਿ^੩ ਧਾਰ ਬਿਚਾਰ ਨ ਆਵੈ ॥੫੧॥੮੮੭॥

ਦੋਹਰਾ

ਹਰਿ ਕੋ ਨਾਮ ਬਿਸਾਰਿ ਕੈ, ਪਰਤਿ ਮੂੜੁ ਮੰਤ੍ਰਿ ਧਾਰਿ ।
ਮਾਯਾ ਮੈ ਭੂਲੇ ਫਿਰੈ, ਕਰਤਿ ਨਾਹਿ ਬੀਚਾਰ ॥੫੨॥੮੮੮॥

ਲੋਟਨ ਛੰਦ

ਪਰਗਟ ਗੁਪਤ ਸਗਲ ਸਿਰਿ ਸੋਈ । ਕਰਨਹਾਰ ਬਿਨ ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਈ ।
ਐਸੇ ਧਨੀ^੧ ਅਗੰਮ^੨ ਹਮਾਰਾ । ਤਾਕੀ ਸੋਭਾ ਅਪਰ ਅਪਾਰਾ ।
ਅਪਰ ਅਪਾਰਾ, ਬਹੁ ਬਿਸਥਾਰਾ, ਵਾਰ ਨ ਪਾਰਾ^੩, ਸੋ ਸ੍ਵਾਮੀ ।
ਸੋਈ ਸਬ ਸੰਗੀ, ਬਹੁ ਬਿਧਿ ਰੰਗੀ, ਸਖ ਦਾਤਾ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ।
ਕਰਤੇ ਸਬ ਸੇਵਾ, ਮੁਨਿ ਜਨ ਦੇਵਾ, ਨੇਕ ਨ ਭੇਵਾ^੪, ਸੋ ਸਹਿਯੈ ।
ਗਹਿਯੈ ਅਬ ਚਰਨ ਸਰਨ ਸਤਿਗੁਰੁ ਕੀ, ਤਉ ਉਪਮਾ ਤਹਿ ਕੀ ਕਹਿਯੈ ॥
੫੩॥੮੮੯॥

ਦੋਹਰਾ

ਸਤਿ ਸੰਗਤਿ ਮੈ ਪਾਇਯੈ, ਕਰਨਹਾਰ ਕੋ ਭੇਵ ।
ਪੂਰਬ ਜਨਮ ਉਦੋਤ^੧ ਕਰਿ, ਤਬ ਭੇਟੈ^੨ ਗੁਰੁਦੇਵ ॥੫੪॥੮੯੦॥

^੧ਅਵਸਰ, ਸਮਾਂ ।   ^੨ਵਿਹਾਉਂਦਾ, ਗੁਜ਼ਰਦਾ ।   ^੩ਮਧਜ, ਵਿਚਕਾਰ ।
^੪ਧਨਵਾਨ, ਰਿੱਧੀਆਂ—ਸਿੱਧੀਆਂ ਦਾ ਮਾਲਿਕ (ਕਰਤਾਰ) ।   ^੫ਗਮਤਾ
(ਪਹੁੰਚ) ਤੋਂ ਰਹਿਤ ।   ^੬ਵਾਰ ਪਾਰ, ਉਰਾਰ (ਉਰਲਾ) ਪਾਸਾ ਤੇ ਪਾਰ
(ਪਰਲਾ ਕੰਦਾ) ।   ^੭ਭੇਦ ।   ^੮ਉਦੈ ਹੋਣ ਤੇ ।   ^੯ਮਿਲਦਾ ਹੈ ।

ਸਵੇਯਾ

ਐਸੇ ਬਿਚਾਰ ਕਰੋ ਮਨ ਮੀਤ, ਗਿਰੇ ਭ੍ਰਮ ਭੀਤ^੧, ਸੋਈ ਬਿਧਿ ਕੀਜੇ ।
 ਸੇਤਨ ਮੈ ਸੁਖ ਹੋਤ ਨਿਵਾਸ, ਬਿਲਾਸ ਸਦਾ ਤਹਾਂ ਨਾਮ ਜਪੀਜੇ ।
 ਏਕ ਹੀ ਕੋ ਗੁਨ ਗਾਵ ਸਦਾ, ਸੁ ਜਹਾਂ ਜਪੁ ਜਾਪੁ ਬਿਖੇ ਤਜਿ ਦੀਜੇ ।
 ਪ੍ਰੇਮ ਕੀ ਠੋਰ, ਤਹਾਂ ਨਹੀਂ ਔਰ, ਬਿਨਾ ਗੁਰੁ ਗੋਬਿੰਦ ਕਉਨ ਕਹੀਜੇ ॥੫੫॥੮੯੧॥

ਦੋਹਰਾ

ਅਉਰ ਕਉਨ ਤਿਹ ਨਉਰ, ਪੂਰ ਰਹਯੋ ਪੂਰਨ ਧਨੀ ।
 ਕਰਨਹਾਰ ਪ੍ਰਭੁ ਸੋਇ, ਸਕਲ ਜੋਤਿ ਤਾ ਕੀ ਗਨੀ ॥੫੬॥੮੯੨॥

ਛਪੇ ਛੰਦ

ਬਿਨਾ ਤਾਹਿ ਕੇ ਨਾਮ, ਅਵਰ ਜਨ ਕਛੁ ਨ ਜਾਨੇ ।
 ਮਨ ਅੰਤਰਿ ਧਰਿ ਪ੍ਰੀਤਿ, ਰੈਨ ਦਿਨ ਨਾਮ ਬਖਾਨੇ ।
 ਸੁਰਤ ਸਬਦ ਬੀਚਾਰੁ, ਛਾਡਿ ਸਬ ਦੇਤ ਬਿਕਾਰਾ ।
 ਯਹ ਦੁਨਿਯਾ ਦਿਨ ਚਾਰ, ਸੁਪਨ ਜਾਨਤ ਸੰਸਾਰਾ ।
 ਐਸੇ ਪ੍ਰਕਾਸ ਜਬ ਪ੍ਰਭੁ ਕਿਯੋ, ਦੂਖ ਦਰਦ ਭੈ ਭ੍ਰਮ ਗਯੋ ।
 ਉਚਰੇਤ ਨਾਮ ਅਨਦਿਨ ਸਦਾ, ਆਦਿ ਅੰਤ ਜਿਨ ਜਨ ਲਯੋ ॥੫੭॥੮੯੩॥

ਦੋਹਰਾ

ਤਨ ਮਨ ਤੇ ਦੁਬਿਧਾ ਗਈ, ਕਿਯੋ ਸੁ ਨਾਮ ਪ੍ਰਕਾਸ ।
 ਛਾਡਿ ਦਿਯੋ ਜੰਜਾਰ ਸਬ, ਏਕ ਨਾਮ ਪਰ ਆਸ ॥੫੮॥੮੯੪॥

ਲੋਟਨ ਛੰਦ

ਬਿਨਾ ਭਗਤਿ ਨਰ ਮੁਕਤਿ ਨ ਪਾਵੇ । ਮਰਿ ਮਰਿ ਜਨਮੇ, ਜਗ ਮੈ ਆਵੇ ।
 ਭੋਗਤ ਦੂਖ ਸੂਖ ਬਹੁਤੇਰਾ । ਨਾਮ ਬਿਨਾ ਨਹੀਂ ਹੋਤ ਨਿਬੇਰਾ ।
 ਹੋਤ ਨਿਬੇਰਾ, ਨਰ ਕਿਉਂ ਤੇਰਾ, ਬਿਨਾ ਭਗਤਿ ਕਿਉਂ ਪਾਰ ਪਰੈ ।
 ਹਰਿ ਕੋ ਜਸ ਕੀਜੇ, ਬਿਖੰ ਤਜਿ ਦੀਜੇ, ਅਮ੍ਰਿਤ ਪੀਜੇ, ਗਯਾਨ ਧਰੈ ।
 ਤਉ ਜੋਤਿ ਸਮਾਵੇ, ਨਉ ਨਿਧਿ ਪਾਵੇ, ਮਨਿ ਕਰਿ ਆਵੇ ਜੋ ਸੇਵਾ ।
 ਗੁਰੁ ਏਵ^੩ ਬਤਾਈ, ਤਉ ਨਰ ਪਾਈ, ਅਪਰ ਅਪਾਰ ਸੁ ਇਹ ਭੇਵਾ ॥੫੯॥੮੯੫॥

^੧ਭ੍ਰਮ ਦੀ ਕੰਧ ।   ^੨‘ਬਿਪਤ’ ਪਾਠ ਵੀ ਹੈ । (ਹੱਥ ਲਿਖਿਤ ਪ੍ਰਤੀ ਨੰ: ੩੯੧੫)

^੩ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ । ਏਥੇ ‘ਦੇਵ’ ਪਾਠ ਵੀ ਹੈ ।

ਦੋਹਰਾ

ਤਜਿ ਪ੍ਰਪੰਚ ਬਿਕਾਰ, ਸਤਿਗੁਰੁ ਕੀ ਸੇਵਾ ਕਰੋ ।
ਮਿਟੈ ਸੁ ਆਵਨ ਜਾਨ, ਏਕ ਨਾਮ ਮਨ ਮੈ ਧਰੋ ॥੬੦॥੮੯੬॥

ਅਤਿਲ

ਨਿਸਦਿਨ ਸਿਮਰੋ ਨਾਮ ਕਿ ਮੂਰਖ ਬਾਵਰੇ ।
ਅਉਸਰ ਜਾਤ ਬਿਹਾਤ, ਚੁਕਤ ਕਿਉਂ ਦਾਵ ਰੇ !
ਯਹ ਦੁਨਿਯਾ ਦਿਨ ਚਾਰ ਬਿਚਾਰ ਸੁ ਕੀਜਿਯੇ ।
ਜੀ, ਛਾਡਿ ਬਿਕਾਰ ਅਪਾਰ, ਨਾਮੁ ਜਪ ਲੀਜਿਯੇ ॥੬੧॥੮੯੭॥

ਦੋਹਰਾ

ਜਸ ਪ੍ਰਭੁ ਕੋ ਕਰ ਰੇ ਮਨਾ, ਖਿਨ ਮੈ ਹੋਤ ਉਧਾਰ
ਭਗਤਿ ਬਿਨਾ ਜਾਨਤ ਸਕਲ, ਚਉਰਾਸੀ¹ ਬਿਸਤਾਰ ॥੬੨॥੮੯੮॥

ਸਵੈਯਾ

ਜੇ ਜਗ ਕੋ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਕ ਹੈ, ਕਰਤਾ ਸਬ ਕੋ ਵਹੀ ਏਕ ਸਮਾਨੈ ।
ਚੋਰਨ ਸਾਹਨ ਪਸੁਅਨ ਪ੍ਰਾਨਨਿ, ਜੀਵ ਸਬੈ ਹਰਿ ਏਕ ਸੇ ਜਾਨੈ ।
ਤਾਹਿ ਜਪੇ ਸੁਖ ਹੋਤ ਖਰੇ, ਕਰਿ ਦੇਖ ਬਿਚਾਰ ਸੁ ਹੋਤ ਨ ਹਾਨੈ ।
ਏਕ ਹੀ ਕੇ ਜਸ ਗਾਵ ਸਦਾ, ਸੁਰਤਾ² ਜਗ ਮੈ ਇਹ ਭਾਂਤਿ ਬਖਾਨੈ ॥੬੩॥੮੯੯॥

ਦੋਹਰਾ

ਜੇਸੇ ਮਸਤਕਿ ਮੈ ਪਰਯੋ, ਲਿਖਯੋ ਸੁ ਲਿਖਨੈ ਹਾਰ ।
ਤੇਸੇ ਹੀ ਪ੍ਰਗਾਸ ਹੈ, ਦੇਖਉ ਸੋਚ ਬਿਚਾਰ ॥੬੪॥੯੦੦॥

ਸਵੈਯਾ

ਜੇ ਸੁਰਤਾ ਜਗ ਮੈ ਪ੍ਰਭੁ ਕੇ, ਤੇ ਸੁਰਤਾ ਉਹਿ ਕੋ ਜਸੁ ਕੀਨੇ ।
ਕ੍ਰੋਧੁ ਨਿਵਾਰ ਬਿਦਾਰਿ ਸਦਾ ਦੁਖ, ਏਕ ਹੀ ਨਾਮੁ ਰਿਦੇ ਜਪੁ ਲੀਨੇ ।
ਛਾਡਿ ਦਏ ਪ੍ਰਪੰਚ ਸਬੈ, ਗਹਿ ਸੇਤਨ ਸੇਵ ਸੁਧਾ ਰਸੁ³ ਪੀਨੇ ।
ਪ੍ਰੀਤਿ ਭਲੀ ਹਰਿ: ਕੇ ਹਿਤ ਕੀ, ਬਿਨਸੇ ਤਨ ਕੇ ਸਭ ਕਾਮ ਕਮੀਨੇ ॥੬੫॥੯੦੧॥

---

¹ਚਉਰਾਸੀ ਲੱਖ ਜੂਨਾਂ ਦਾ ।   ²ਸੁਰਤਾ, ਸੁਧਾ ਭਾਵ ਨਾਲ ਧਾਰਮਿਕ ਗ੍ਰੰਥ ਸੁਣਨ ਵਾਲਾ ।   ³ਅਮ੍ਰਿਤ ਰਸ ।

ਸੋਰਠਾ

ਕਿਯੋ ਸਰਬ ਸੁਖ ਮਾਨ, ਪ੍ਰੀਤਿ ਭਲੀ ਉਹਿ ਨਾਮ ਕੀ ।
ਮਿਟਿ ਹੈ ਆਵਨ ਜਾਨ, ਐਸੇ ਸਿਮਰਨ ਸਾਰ ਹੈ ॥੬੬॥੯੦੨॥

ਸਵੈਯਾ

ਗਾਵ ਸਦਾ ਮਨ ਰੇ ਪ੍ਰਭੁ ਕੇ ਗੁਨ, ਐਸੇ ਸਮੇ ਫਿਰਿ ਹਾਥਿ ਨ ਐ ਹੈ ।
ਐਸੇ ਮੈ ਚੇਤ ਸੁਚੇਤ ਭਯਾ, ਸੁਨਿ ਰਾਮ ਕੇ ਨਾਮ ਬਿਨਾ ਪਛੁਤੈ ਹੈ ।
ਜਾ ਬਿਖਿਆ ਮੈ ਰੁਚੈ ਰੁਚਿ ਸੋ ਸੁਨ, ਸੋ ਬਿਖਿਆ ਤੁਹਿ ਕਾਜਿ ਨ ਐ ਹੈ ।
ਛਾਡਿ ਬਿਕਾਰ ਅਧਾਰ ਕਿਯੋ ਇਕ, ਏਕ ਹੀ ਸੇਵ ਸਦਾ ਸੁਖ ਹੂੰ ਹੈ ॥੬੭॥੯੦੩॥

ਦੋਹਰਾ

ਸਰਬ ਸੂਖ ਉਪਜਤ ਮਨਾ, ਕਰਿ ਸਤਿਗੁਰੁ ਕੀ ਸੇਵ ।
ਸਤਿ ਸੰਗਤਿ ਮਹਿ ਪਾਇਯੈ, ਪ੍ਰਭੁ ਪੂਰਨ ਗੁਰਦੇਵ ॥੬੮॥੯੦੪॥

ਅਤਿਲ

ਪ੍ਰਭੁ ਪੂਰਨ ਗੁਰਦੇਵ ਮਿਲੈ ਸਤਿਸੰਗਿ ਮੈ ।
ਹਰਿ ਪੂਰਿ ਰਹਯੋ ਸਰਬਤ੍ਰ ਏਕ ਹੀ ਰੰਗ ਮੈ ।
ਸੁਨਿ ਤਾਕੋ ਉਪਦੇਸੁ ਰਿਦੇ ਜੋ ਆਵਈ ।
ਜੀ, ਬਿਨ ਬਿਧਨਾ¹ ਸੰਜੋਗ, ਕਵਨ ਜਨ ਪਾਵਹੀ ॥੬੯॥੯੦੫॥

ਸੋਰਠਾ

ਬਿਨ ਬਿਨਾ ਸੁਨਿ ਮੀਤ, ਕਵਨ ਸੁਨੈ ਕਾ ਸੋ ਕਹੈ ।
ਭਰਮਤ ਜੁਗ ਗਏ ਬੀਤ, ਏਕ ਦਰਸ ਗੁਰੁ ਦੇਵ ਬਿਨ ॥੭੦॥੯੦੬॥

ਅਤਿਲ

ਭਰਮਿ ਭਰਮਿ² ਕਦੀ ਬਾਰ ਫੇਰਿ ਅਬ ਆਇਓ ।
ਪੂਰਨ ਪੁੰਨ ਪ੍ਰਤਾਪ, ਦਰਸ ਗੁਰੁ ਪਾਇਓ ।
ਬਿਨਸੇ ਸਕਲ ਕਲੇਸ, ਭਰਮ ਭਵ³ ਸਬ ਗਯੋ ।
ਜੀ, ਇਕ ਹੀ ਏਕ ਅਰਾਧਿ, ਏਕੋ ਹੋ ਰਹਯੋ ॥੭੧॥੯੦੭॥

---

¹ਵਿਧਾਤਾ, ਕਰਣ ਕਾਰਨ ਸਮਰੱਥ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ) ।

²ਭੋਂ ਭੋਂ ਕੇ, ਮੁੜ ਘਿੜ ਕੇ ।

³ਆਵਾਗਵਨ ਦਾ ਭ੍ਰਮ, ਇਹ ਭ੍ਰਮ ਕਿ
ਸੰਸਾਰ (ਭਵ) ਤਿੰਨ ਕਾਲ ਸਤ੍ਯ ਹੈ ।

ਦੋਹਰਾ

ਅਮ੍ਰਿਤ ਪੀ ਤ੍ਰਿਪਤਯੋਂ ਤਹਾਂ, ਕਰਿ ਸੰਤਨ ਸੋ ਪ੍ਰੀਤਿ ।
ਦੁਰਲਭ ਮਾਨਸਾ ਜਨਮ ਹੈ, ਲਿਯੋ ਛਿਨਕ ਮੈ ਜੀਤਿ ॥੭੨॥੯੦੮॥

ਸਵੈਯਾ

ਜੀਤ ਲਿਯੋ ਜਿਹ ਐਸੋ ਜਨਮ ਅਗੰਮ ਕੀ ਜੋਤਿ ਰਿਦੇ ਤਿਹ ਆਈ ।
ਦੂਤਨ ਮਾਰਿ ਬਿਚਾਰ ਯਹੈ ਕਰਿ, ਹੋ ਇਕ ਰੰਗ ਬਿਖੈ ਬਿਸਰਾਈ ।
ਪ੍ਰੀਤਿ ਕਰੀ ਹਰਿ ਕੇ ਚਰਨੋਂ ਸੰਗਿ, ਨਾਮ ਅਧਾਰ ਨਵੈ ਨਿਧਿ ਪਾਈ ।
ਜੋਤਿ ਪ੍ਰਗਾਸ ਭਈ ਚਹੂ ਓਰੋਂ ਮੈ, ਐਸੀ ਪ੍ਰਭੂ ਤਿਹ ਨਾਮ ਬਡਾਈ ॥੭੩॥੯੦੯॥

ਦੋਹਰਾ

ਘਰਿ ਆਯੋ ਗੁਰੁ ਕੇ ਬਚਨ, ਫਤੇ ਭਈ ਝੁਨਕਾਰ ।
ਲੀਲਾ ਤੁਮਰੀ ਕਯਾ ਕਹੋ, ਉਪਮਾ ਅਪਰ ਅਪਾਰ ॥੭੪॥੯੧੦॥

ਅਕਿੱਲ

ਤੇਰੀ ਸੋਭਾ ਸਰਸ^੩ ਸਰੂਪ ਅਨੂਪ ਸੁਹਾਵਤੀ ।
ਤੇਰੀ ਮਹਿਮਾ ਅਪਰ ਅਪਾਰ ਸੰਤਨਿ ਮਨਿ ਭਾਵਤੀ ।
ਕਹਿ ਨ ਸਕਉ ਬੀਚਾਰਿ, ਪਾਰੁ ਨਹੀਂ ਪਾਇਯੈ ।
ਜੀ, ਨਿਮਖ ਨਿਮਖ^੪ ਗੁਨ ਤੋਹਿ, ਉਚਰਿ ਤਹਿ ਗਾਇਯੈ ॥੭੫॥੯੧੧॥

ਦੋਹਰਾ

ਉਪਮਾ ਪ੍ਰਭੂ ਕੀ ਅਨ ਦਿਨਾ^੫, ਫੇਰਤ ਰਹੁ ਮਨ ਮੀਤ ।
ਅਨਗਿਨ ਤੋ ਸੇ ਤਾਹਿ ਦਰਿ, ਗਾਵਤ ਪ੍ਰਭੂ ਕੇ ਗੀਤ ॥੭੬॥੯੧੨॥

ਚੋਪਈ

ਅਤਿ ਅਗਾਧ ਗਤਿ ਅਗੰਮ ਅਪਾਰਾ । ਕਹਿ ਨ ਸਕਉ ਤੁਮਰਾ ਬਿਸਥਾਰਾ ।
ਅਪਰੇਪਰ^੬ ਪੂਰਨ ਸੁਖਦਾਈ । ਭਗਤ ਵਛਲਾ ਸਭਿ ਤੋਹਿ ਬਤਾਈ ॥੭੭॥੯੧੩॥

ਮਧੁਭਾਰ ਛੰਦ

ਮਨ ਮੈ ਬਿਚਾਰ । ਐਸੇ ਨਿਹਾਰ^੭ ।

ਮਨੁੱਖੀ । ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ, ਚਹੁ ਤਰਫ਼ । ਰਸ ਸਹਿਤ ।
ਨਿਮੋਖ, ਅੱਖ ਦੀ ਪਲਕ ਝਮਕਣ ਦਾ ਸਮਾ । ਪ੍ਰੀਤਿ ਦਿਨ, ਰੋਜ਼ਾਨਾ ।
ਘਰੇ ਤੋਂ ਪਰੇ । ਭਗਤਾਂ ਦਾ ਵਤਸਲ (ਪਯਾਰਾ), ਈਸ਼੍ਵਰ । ਦੇਖ ।

ਜੈਸੇ ਜੁਆਰੀ^੧ । ਕਰ ਜਾਤਿ ਝਾਰੀ^੨ ॥੭੮॥੯੧੪॥
ਐਸੇ ਨਿਹਾਰ । ਕੈਸੇ ਮੁਰਾਰ ।
ਕਿਹ ਅੰਗ ਸੰਗਿ । ਕਿਆ ਰੂਪ ਰੰਗਿ ॥੭੯॥੯੧੫॥
ਕਛੂ ਕੀਨ ਭੇਖ । ਕੇ ਹੋ ਅਲੇਖ ।
ਕਰਿ ਹੋ ਅਹਾਰ । ਕੇ ਨਿਰਾਧਾਰ ॥੮੦॥੯੧੬॥
ਖੇਲੰਤ ਖੇਲ । ਕੇ ਹੋ ਅਖੇਲ ।
ਕੀਨੋ ਪਸਾਰ । ਕੇ ਨਿਰੰਕਾਰ ॥੮੧॥੯੧੭॥
ਉਪਮਾ ਅਪਾਰ । ਕੀਨੋ ਬਿਚਾਰ ।
ਨਉਤਨ ਨਵੀਨ । ਸਾਹਿਬ ਪ੍ਰਬੀਨ ॥੮੨॥੯੧੮॥
ਭਵ ਭੈ ਉਤਾਰਿ । ਭ੍ਰਮ ਬਿਦਾਰਿ ।
ਅਪਰੇ ਅਪਾਰ । ਐਸੇ ਨਿਹਾਰ ॥੮੩॥੯੧੯॥
ਨਹਿ ਵਾਰ ਪਾਰ । ਸਾਹਿਬ ਸੁਮਾਰ ।
ਬੇਅੰਤ ਅੰਤ । ਨਹਿ ਤੇਤ ਮੰਤ ॥੮੪॥੯੨੦॥
ਸਿਮਰੰਤ ਸੰਤ । ਜਾਨੰਤ ਕੰਤ^੩ ।
ਹੈ ਅੰਗ ਸੰਗ । ਅਨਭੇ ਅਨੰਗ ॥੮੫॥੯੨੧॥
ਸਤਿਗੁਰ ਦਯਾਲ । ਮੇਟੰਤ ਕਾਲ ।
ਤੇੜੰਤ ਜਾਲ । ਦਰਸਨ ਬਿਸਾਲ ॥੮੬॥੯੨੨॥
ਸੋਭਾ ਅਪਾਰ । ਸੰਕਟਿ ਨਿਵਾਰ ।
ਗੁਰੁ ਗੁਨ ਅਨੰਤ । ਸਿਮਰੰਤ ਸੰਤ ॥੮੭॥੯੨੩॥
ਏਕੋ ਸਰੂਪ । ਸੁੰਦਰ ਅਨੂਪ ।
ਦਿਸਟੰਤ ਏਕ । ਲੀਲਾ ਅਨੇਕ ॥੮੮॥੯੨੪॥
ਬਰਨੀ ਨ ਜਾਤ । ਅਗਾਧ ਗਾਤ^੪ ।
ਮਹਿਮਾ ਬਿਅੰਤ । ਕਿਆ ਕਥਹਿ ਜੰਤ ॥੮੯॥੯੨੫॥
ਸਿਖੰ ਅਪਾਰ । ਕਰਿ ਕੇ ਬਿਚਾਰਿ ।
ਸਬਦੇ ਉਚਾਰ । ਏਕੋ ਨਿਹਾਰ ॥੯੦॥੯੨੬॥

^੧ਜੁਆਰੀ, ਜੂਏਬਾਜ਼ ।

^੨ਹਾਰ ਕੇ ਹੱਥ ਝਾੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

^੩ਸਾਧੂ ਜਨ ਪਰਮੇਸੁਰ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਕੰਤ ਸ਼੍ਰਾਮੀ) ਜਾਣ ਕੇ ਸਿਮਰਦੇ ਹਨ ।

^੪ਅਗਾਧ ਗਤਿ ।

ਭਵ ਭੈ ਉਤਾਰਿ । ਭ੍ਰਮ ਬਿਦਾਰਿ ।
ਹੈ ਹਰਖਵੇਤ¹ । ਪੋਖਯੋ ਬਿਅੰਤਿ ॥੯੧॥੯੨੭॥
ਚਿੰਤਾ ਬਿਸਾਰ । ਡਿਝ ਜੀਵ ਧਾਰ ।
ਮਨ ਮੇ ਅਨੰਦ । ਸਬ ਤੋਰਿ ਫੰਦ ॥੯੨॥੯੨੮॥
ਹੈ ਕੇ ਖਲਾਸ । ਮਨ ਪੂਰਿ ਆਸ ।
ਚਰਨੇ ਨਿਵਾਸ । ਕੀਨੋ ਬਿਲਾਸ ॥੯੩॥੯੨੯॥

ਦੋਹਰਾ

ਅਤਿ ਅਗਾਧ ਅਚਰਜ ਕਥਾ, ਤਿਹ ਕਾ ਕਵਨ ਸੁਮਾਰ ।
ਜੁਗ ਕਿਤੋਤ³ ਗਨਪਤਿ⁴ ਲਿਖਹਿ, ਤਉ ਨ ਪਾਵੈ ਪਾਰ ॥੯੪॥੯੩੦॥

ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ

ਮੁਖੰ ਚਤੁਰ⁵ ਬ੍ਰਹਮੇ ਕਥੇ ਬੇਦ ਚਾਰੇ⁶ ।
ਬਕਯੋ ਅੰਤ ਵਹ ਭੀ ਸੁ ਮਹਿਮਾ ਅਪਾਰੇ ।
ਗਣਾਯੋ ਪਤਿਹ⁷ ਕੋਟਿ ਹੋਵੈ ਹਜਾਰੇ ।
ਨਹੀ⁸ ਪਾਰ ਪਾਵੈ ਗਤਾਯੋ⁹ ਅਪਾਰੇ ॥੯੫॥੯੩੧॥
ਕਈ ਕੋਟਿ ਸਾਰਸੁਤੀ ਅੰਕੇ ਬਿਚਾਰੇ ।
ਕਥੇ ਤਾਹਿ ਉਪਮਾ ਨ ਪਾਵੈ ਸੁਮਾਰੇ ।
ਪਰੇ ਤੇ ਪਰੇ ਹੈ, ਕਹਾ ਕੋ ਬਖਾਨੇ ।
ਉਸੀ ਕਾ ਕਿਯਾ ਜੇਤ ਕਯਾ ਅੰਤ ਜਾਨੇ ॥੯੬॥੯੩੨॥
ਕਈ ਕੋਟਿ ਅਨੰਤ ਕਰਿ ਅੰਤ ਹਾਰੇ ।
ਨਹੀ⁸ ਕੰਤ ਕੇ ਅੰਤ ਕੋ ਵਾਰ ਪਾਰੇ ।
ਮੁਖੰ ਤਾਹਿ ਰਸਨਾ ਹਜਾਰੇ ਸੁਹਾਵੇ ।
ਕਹੈ ਨਾਵ ਨਉਤਨ, ਨਹੀ⁸ ਪਾਰ ਪਾਵੈ ॥੯੭॥੯੩੩॥
ਮੁਖੰ ਏਕ ਰਸਨਾ ਕਹਾ ਲੋ ਬਖਾਨੇ ।

¹ਪ੍ਰਸੰਨ ਚਿੰਤ ।

²ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ।

³ਕਿਤਨੇ ਹੀ ।

⁴ਤੇਜ ਲਿਖਾਰੀ ਗਣਪਤਿ (ਗਣੇਸ਼) ਜੀ ।

⁵ਚਾਰ ਮੂੰਹ ਵਾਲੇ ਬ੍ਰਹਮਾ ਜੀ ਨੇ ।

⁶ਚਾਰ ਵੇਦ—ਰਿਗ ਵੇਦ, ਸਾਮ ਵੇਦ, ਯਜੁਰਵੇਦ, ਤੇ ਅਥਰਵ ਵੇਦ ।

⁷ਗਣਪਤਿ, ਗਣੇਸ਼ ।

⁸ਗਤਿ ਮਿਤਿ ।

ਭਰੇ ਨੀਰ ਸੁਭ ਲਈ ਬੂੰਦ ਮਾਨੋ ।
 ਮਹਾ ਕੀਟ ਪਤਿਤ ਕਹਾ ਬੁਧਿ ਮੋਰੀ ।
 ਜਥਾ ਸਕਤਿ ਹੈ ਸੋਭ ਕਰਤਾਰ ਤੇਰੀ ॥੯੮॥੯੩੪॥

ਚੋਪਈ

ਜਥਾ ਸਕਤਿ ਉਪਮਾ ਕਹੀ, ਦਰਸ ਪਰਸ ਕੈ ਕਾਜ ।
 ਜੋ ਚਿਤਵੇ ਸੋ ਦੇਹ ਮੁਹਿ, ਤੂ ਸਮਰਥ ਤੁਹਿ ਲਾਜ ॥੯੯॥੯੩੫॥

ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਸੋਭਾ ਗ੍ਰੰਥੇ ਸ੍ਰਬ ਉਸਤਤਿ ਬਰਨਨੇ ਬੀਸਵੇ ਅਧਿਆਇ
 ਸੰਪੂਰਨਮਸਤੁ ਸੁਭਮਸਤੁ ॥ ੨੦ ॥

— ੦ —

ਅੰਤਿਕਾ—੧

ਨਾਵਾਂ ਤੇ ਥਾਵਾਂ ਦੀ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ

(ੳ)

ਉਦੇ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ—੮੩, ੮੪ ।

ਉਦੇ ਪੁਰ (ਰਾਜਸਥਾਨ) ੧੨੩ ।

(ਅ)

ਅਹਿਮਦ ਨਗਰ (ਦੱਖਣ) ੯੮, ੧੧੩ ।

ਅਗੱਮ ਗੜ੍ਹ (ਆਨੰਦਪੁਰ) ੬੨ ।

ਅਜਮੇਰ (ਰਾਜਸਥਾਨ) ੧੨੩ ।

ਅਜਮੇਰ ਚੰਦ, ਰਾਜਾ (ਬਿਲਾਸਪੁਰ) ੫੭।

ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ (ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ) ੫੮,

੬੧, ੬੨, ੮੬, ੮੭, ੮੮, ੮੯ ।

ਦੇਖੋ, ਜੀਤ ਸਿੰਘ ਤੇ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ

(ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ) ।

ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਰਾਜਾ (ਜੋਧ ਪੁਰ, ਰਾਜਸਥਾਨ)

ਦੇਖੋ, ਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਰਾਜਾ ।

ਅਲਫ਼ ਖਾਨ, ਸਰਦਾਰ—੨੩, ੨੪ ।

ਆਗਰਾ (ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼)—੯੮,

੧੧੫, ੧੧੬, ੧੧੯ ।

ਆਜ਼ਮ ਸ਼ਾਹ (ਸਾਹਜ਼ਾਦਾ)—੧੧੪,

੧੧੫ ।

ਆਨੰਦ ਗੜ੍ਹ—੭੪, ੭੫, ੭੬, ੭੭,

੮੧, ੮੨ ।

ਆਨੰਦ ਪੁਰ (ਨਗਰ)—੨੨, ੨੫,

੨੯, ੫੬, ੫੮, ੬੨, ੭੯,

੮੩, ੧੩੭, ੧੩੮ ।

ਔਰੰਗਜ਼ਾਹ } ੨੩, ੯੯, ੧੦੨, ੧੦੩,

ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ } ੧੦੬, ੧੧੩ ।

ਔਰੰਗਜ਼ਾਬਾਦ (ਦੱਖਣ)—੯੮ ।

(ਸ)

ਸਹਿਲੰਗ (ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਿ) ੩੧ ।

ਸਤਲੁਜ, ਦਰਿਆ—੨੯ ।

ਸਰਹਿੰਦ ਕੋ ਸੂਬਾ—੬੬ ।

ਸਾਹਜਹਾਨਾਬਾਦ (ਦਿੱਲੀ) ੧੧੨,

੧੧੭, ੧੧੮ ।

ਸ਼ਾਹ ਪਹਾੜ (ਰਾਜਾ ਫਤੇ ਸ਼ਾਹ) ੨੦ ।

ਸਾਹਿਬ ਚੰਦ—੧੯, ੬੭, ੧
 ਸਾਹੀ ਟਿੱਬੀ (ਕੀਰਤਪੁਰ) ੮੩।
 ਸਾਮਾਜਿਕ ਸੁਧਾਰ—੫੧—੫੫।
 ਸਿਰਹੰਦ } (ਸਰਹਿੰਦ) ੬੫।
 ਸੀਰੰਦ }
 ਸਿਰਗੰਮ (ਮੋਨਾ)—੩੪, ੪੪, ੪੫।
 ਸਿਰਜੈਨ (ਸਿਰੋਂਜ, ਮੱਧ ਭਾਰਤ) ੯੮।
 ਸੀਰੰਦ ਵਾਲਾ (ਸੂਬਾ ਸਰਹਿੰਦ)
 ੬੩, ੬੫।
 ਸ਼ੇਰ ਗੜ੍ਹ (ਮੱਧ ਭਾਰਤ) ੯੮।
 ਸੰਗਤੀਆ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ—੨੭।
 ਸੰਗੋ ਸਾਹ } ੧੬, ੧੭, ੧੯,
 ਸਾਹ ਸੰਗ੍ਰਾਮ } ੨੧, ੨੨।
 ਸੰਤ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ—੯੩।

(ਹ)

ਹਯਾਤ ਖਾਨ (ਪਠਾਣ) ੧੮।
 ਹਰੀ ਸਿੰਘ, ਰਾਜਾ (ਗੁਲੇਰੀਆ)—੨੭।
 ਹਰੀ ਚੰਦ, ਰਾਜਾ (ਹੰਡੂਰੀਆ)—੧੯,
 ੨੦, ੨੧, ੨੨, ੨੭।
 ਹੁਸੈਨੀ (ਖਾਨ)—੨੭, ੨੮।

(ਕ)

ਕਹਿਲੂਰ (ਬਿਲਾਸ ਪੁਰ ਦਾ ਇਲਾਕਾ)
 ੨੨, ੭੦।
 ਕਹਿਲੂਰ ਪੁਰ (ਬਿਲਾਸਪੁਰ) ੫੮।

ਕਪਾਲ ਮੋਚਨ (ਤੀਰਥ, ਜ਼ਿਲਾ ਅੰਬਾਲਾ)
 ੨੨।
 ਕਲਗੀ, ਸੋਇਨ ੧੦੫, (ਧੁਕਧੁਕੀ ਸਮੇਤ)
 ੧੨੦, ੧੨੧।
 ਕਲਮੋਟ (ਨੂਰਪੁਰ, ਉਨੇ, ਦੇ ਨੇੜੇ ਇਕ
 ਪਿੰਡ)—੭੦, ੭੨, ੭੩, ੭੪।
 ਕਲਮੋਟੀ (ਕਲਮੋਟ ਦੇ ਵਸਨੀਕ)—੭੩।
 ਕਾਲਾ ਬਾਗ਼ (ਮੱਧ ਭਾਰਤ) ੯੮।
 ਕ੍ਰਿਪਾਲ (ਚੰਦ, ਕਟੋਚ)—੨੭।
 ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਦਾਸ (ਮਹੰਤ, ਉਦਾਸੀ) ੧੮।
 ਕੀਚਕ ਭੂਮਿ (ਬਾਘੋਰ) ੧੦੭, ੧੧੨।
 ਕੀਰਤ ਪੁਰ (ਆਨੰਦ ਪੁਰ)—੮੩।
 ਕੰਜ ਗਲੀ (ਫਿੰਦਾਬਨ—ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼)
 ੧੧੮।
 ਕੇਸ਼ਧਾਰੀ, ਗੁਰੂ (ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ)
 ੪੧।

(ਖ)

ਖਾਨ ਖਾਨਾ (ਨਵਾਬ ਮੁਨਇਮ ਖਾਨ)
 ੧੧੯।
 ਖਾਂਡੇ ਕੀ ਪਾਹੁਲ—੩੩।
 ਖਾਨਜ਼ਾਦਾ (ਰੁਸਤਮ ਖਾਨ)—੨੬।
 ਖਾਲਸਾ (ਪੰਥ)—੨੯, ੩੧, ੩੨, ੩੩,
 ੩੪, ੩੫, ੩੬, ੩੭, ੩੮, ੩੯,
 ੪੦, ੪੨, ੪੭, ੫੩, ੫੪, ੬੦,
 ੬੧, ੬੪, ਗੁਰੂ ਗੱਦੀ—੧੩੨।

(ਗ)

ਗੁਰਜਦਾਰ—੧੦੦।

ਗੁਲਾਬ ਚੰਦ (ਬੀਬੀ ਬੀਰੋ ਦਾ ਪੁਤ੍ਰ,
ਸੰਗੋ ਸ਼ਾਹ ਦਾ ਭਾਈ)—੧੭।

ਗੁਲੇਰ (ਗੁਆਲੀਅਰ)—੯੮।

ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ—੧੧, ੧੫,

੧੬, ੧੭, ੨੨, ੨੫, ੨੬, ੩੦,

੫੬, ੫੭, ੫੮, ੫੯, ੬੧, ੬੨,

੬੩, ੭੦, ੭੨, ੭੩, ੮੫, ੯੫,

੯੬, ੯੮, ੧੦੦, ੧੦੧, ੧੦੨,

੧੦੪, ੧੦੫, ੧੦੬, ੧੦੭,

੧੧੧।

ਗੰਗਾ ਰਾਮ (ਸ਼ਾਹ ਸੰਗ੍ਰਾਮ ਦਾ ਭਾਈ)

੧੭।

(ਚ)

ਚਮਕੌਰ (ਅੰਬਾਲਾ)—੮੩, ੮੪, ੮੮,

੯੪, ੯੫।

ਚਿਤੌੜ (ਉਦੇ ਪੁਰ)—੧੨੩, ੧੨੪।

ਚੰਦੇਲ

ਚੰਦੇਲੀਆ } ਰਾਵ (ਭੀਮ ਚੰਦ) ੨੦।

ਚੰਬਲ, ਨਦੀ (ਮੱਧ ਭਾਰਤ)—੯੮।

(ਜ)

ਜਫ਼ਰਨਾਮਾ (ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ੧੦)—੯੫।

ਜਮੁਨਾ, ਨਦੀ—੧੧੮।

ਜਾਜਊ

ਜਾਜੋ } (ਆਗਰੇ ਦੇ ਨੇੜੇ)—੧੧੪।

ਜੀਤ ਸਿੰਘ—ਦੇਖੋ, ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ

(ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ)।

ਜੀਤ ਸਿੰਘ (ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ), ਰਾਜਾ

ਜੋਧ ਪੁਰੀਆ—੧੨੩।

ਜੁਝਾਰ ਸਿੰਘ (ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ)—੯੦,

੯੪।

ਜੈਮਲ (ਜੀਤ ਮੱਲ)—੧੬, ੧੭।

ਜੋਧ ਪੁਰ (ਰਾਜਸਥਾਨ) ੧੨੩।

ਜੋਰਾਵਰ ਸਿੰਘ (ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ)—੩੩,

੯੨, ੧੨੨, ੧੨੩, ੧੨੬।

(ਡ)

ਡਢਵਾਲੀਆ (ਦਾਤਾਰ ਪੁਰ ਦਾ ਰਾਣਾ)

੨੦।

(ਤ)

ਤਪਤੀਯ, ਨਦੀ (ਤਾਪਤੀ)—੧੨੭।

ਤਾਰਾ ਗੜ੍ਹ (ਆਨੰਦ ਪੁਰ) ੬੨, ੧੨੭।

ਤੇਗ ਬਹਾਦੁਰ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ—੧੧।

(ਦ)

ਦਯਾ ਸਿੰਘ (ਪਯਾਰਾ) ੯੭, ੯੮,

੧੦੦, ੧੦੩।

ਦਯਾ ਰਾਮ (ਪੁਰੋਹਿਤ)—੧੮।

ਦਾਰਾ ਕਾ ਬਾਜ਼ਾਰ

ਦਾਰਾ ਪੁਰ } (ਦਿੱਲੀ) ੪੬।

ਦਿਲਾਵਰ ਸ਼ਾਨ—੨੬।

ਦਿੱਲੀ (ਭਾਰਤ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ)—੪੨,

੯੭, ੯੮, ੧੧੭।

(੧)

ਧਰਮ ਸਿੰਘ (ਪਯਾਰਾ) ੧੦੭, ੧੦੯,
੧੧੧ ।

(ਨ)

ਨਰਬਦਾ, ਨਦੀ (ਦੱਖਣ)—੯੮ ।
ਨਰਵਰ (ਨਲ ਪੁਰ, ਮੱਧ ਭਾਰਤ)—੯੮ ।
ਨਵਰਸ (ਇਕ ਪਹਾੜੀ ਟਿੱਬਾ)—੨੪ ।
ਨਾਦਵਣ, ਨਾਦੋਣ (ਕਾਂਗੜੇ ਦੇ ਨੇੜੇ)—੨੩ ।
ਨਿਜਾਬਤ ਖਾਨ (ਪਠਾਣ)—੨੦ ।
ਨਿਰਮੋਹ, ਨਿਰਮੋਹ ਗੜ੍ਹ (ਰੋਪੜ ਦੇ ਨੇੜੇ)
੬੩, ੬੮, ੬੯ ।
ਨੰਦ ਚੰਦ (ਦੀਵਾਨ)—੧੯ ।

(ਪ)

ਪਠਾਣ (ਜਮਸ਼ੈਦ ਖਾਨ)—੧੨੮ ।
ਪਾਂਚਨ ਕਾ ਮੇਲ—੩੧ ।
ਪਾਂਵਟਾ (ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼)—੧੪,
੧੫, ੨੨ ।

(ਫ)

ਫਤਿਹ ਗੜ੍ਹ (ਆਨੰਦ ਪੁਰ) ੬੨ ।
ਫਤੇ ਸਾਹ, ਰਾਜਾ (ਸ਼੍ਰੀ ਨਗਰ, ਗੜ੍ਹਵਾਲ)
੧੫, ੧੬ ।

(ਬ)

ਬਹਾਦੁਰ ਸਾਹ (ਮੁਅੱਜਮ ਸਾਹ)—
੧੧੩, ੧੧੫ ।

ਬਰਵਾ, ਪਿੰਡ (ਉਨੇ ਦੇ ਨੇੜੇ)—
੧੨੬, ੨੭ ।

ਬਾਗੋਰ, ਬਾਘੋਰ (ਉਦੇ ਪੁਰ, ਰਾਜਸਥਾਨ)
੧੦੩, ੧੦੭, ੧੧੧, ੧੧੨ ।
ਬਿਸਾਲੀ (ਉਨੇ ਦੇ ਨੇੜੇ ਇਕ ਪਿੰਡ)
੭੦, ੭੩, ੭੪, ੭੫—
ਰਾਵੇ ੬੯ ।

ਬਿੰਦੂਬਨ (ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼) ੧੧੮ ।
ਬਿਲਾਸਪੁਰ (ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼) ੫੭ ।
ਬੀਦਰ (ਬਿਦਰ, ਵਿਦਰ ਜਾਂ ਵਿਦਰਭ
ਨਾਮੀ ਦੱਖਣ ਦਾ ਇਕ ਨਗਰ)
੯੮ ।

ਬੁਰਹਾਨ ਪੁਰ (ਮੱਧ ਭਾਰਤ ਦੇ ਜ਼ਿਲਾ
ਨੀਮਾਰ ਦਾ ਇਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਨਗਰ)
੯੮, ੧੨੬ ।

ਬੈਰਾਰਨ (ਬਰਾੜਾਂ ਦਾ ਇਲਾਕਾ—
ਜੰਗਲ ਅਥਵਾ ਮਾਲਵਾ) ੯੬,

(ਭ)

ਭੀਖਨ ਖਾਨ (ਪਠਾਣ) ੨੧ ।
ਭੀਮ ਚੰਦ, ਰਾਜਾ (ਕਹਿਲੂਰ, ਬਿਲਾਸਪੁਰ)
੨੩ ।
ਭੰਗਾਣੀ (ਪਾਉਂਟੇ ਦੇ ਨੇੜੇ)—੧੪ ।

(ਮ)

ਮਥੁਰਾ (ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਵ੍ਰਜ ਭੂਮਿ
ਦਾ ਇਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਨਗਰ) ੧੧੮ ।

ਮਾਹਰੀ ਚੰਦ (ਬੀਬੀ ਬੀਰੋ ਦਾ ਸੁਪੁਤ੍ਰ
ਤੇ ਸੰਗੇ ਸਾਹ ਦਾ ਭਾਈ) ੧੭, ੧੮।

ਮਾਖੋਵਾਲ (ਆਨੰਦ ਪੁਰ) ੧੫।

ਮਾਨ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ—੧੨੬।

ਮਾਰਵਾੜ (ਰਾਜਸਥਾਨ) ੧੦੩।

ਮਾਲਵਾ (ਜੰਗਲ ਦੇਸ਼) ੯੫, ਮੱਧ ਭਾਰਤ

(ਉੱਜੈਨ ਦਾ ਇਲਾਕਾ) ੯੮।

ਮੁਕਤਸਰ (ਫ਼ੀਰੋਜ਼ ਪੁਰ) ੯੫।

(ਰ)

ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ—ਦੇਖੋ, ਜੀਤ ਸਿੰਘ

(ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ) ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ।

ਰਾਜਾ } ਕਹਿਲੂਰ (ਬਿਲਾਸ ਪੁਰ) ੫੬,
          } ੫੭, ੬੪, ੬੬।

ਰਾਨਾ } ਕਹਿਲੂਰ ਗੜ੍ਹ—੭੩।

ਰਾਵ ਹੰਡੂਰ (ਨਾਲਾ ਗੜ੍ਹ) ੫੭।

ਰੁਸਤਮ ਖ਼ਾਨ (ਖ਼ਾਨਜ਼ਾਦਾ)—੨੬।

(ਲ)

ਲਾਲ ਚੰਦ (ਜੋਧਾ)—੧੭।

ਲੋਹ ਗੜ੍ਹ (ਆਨੰਦ ਪੁਰ) ੬੨।

ਅੰਤਿਕਾ—੨

ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਘਟਨਾਵਾਂ

(ਸਮੇ-ਕ੍ਰਮ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ)

ਪੋਹ ਸੁਦੀ ੭, ਸੰਮਤ ੧੭੨੩ ਬਿ:	ਸੰਨ ੧੬੬੬ ਈ:	ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਪਟਨੇ (ਬਿਹਾਰ) ਵਿਚ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਣ ਕੀਤਾ।
ਸੰਮਤ ੧੭੨੯ ਬਿ:	ਸੰਨ ੧੬੭੨ ਈ:	ਫੇਰ ਪਟਨੇ ਤੋਂ ਆਪ ਮਾਥੇ-ਵਾਲ (ਆਨੰਦ ਪੁਰ) ਆਏ।
੧੫ ਜੇਠ, ਸੰਮਤ ੧੭੩੦ ਬਿ:	ਸੰਨ ੧੬੭੩ ਈ:	ਮਾਤਾ ਸੁੰਦਰੀ ਜੀ ਵਿਆਹੇ।
ਮੱਘਰ ਸੁਦੀ ੫, ਸੰਮਤ ੧੭੩੨ ਬਿ:	ਸੰਨ ੧੬੭੫ ਈ:	ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦਿੱਲੀ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ।
ਮੱਘਰ ਸੁਦੀ ੫, ਸੰਮਤ ੧੭੩੨ ਬਿ:	ਸੰਨ ੧੬੭੫ ਈ:	ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਨੂੰ ਗੁਰ-ਗੱਦੀ ਮਿਲੀ।
ਸੰਮਤ ੧੭੩੩—੩੪ ਬਿ:	ਸੰਨ ੧੬੭੬—੭੭ ਈ:	ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਰਾਜ-ਸਾਜ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ।
੨੩ ਹਾਝ, ਸੰਮਤ ੧੭੩੪ ਬਿ:	ਸੰਨ ੧੬੭੭ ਈ:	ਮਾਤਾ ਜੀਤੋ ਜੀ ਦਾ ਡੋਲਾ ਆਇਆ।
ਸੰਮਤ ੧੭੩੫ ਬਿ:	ਸੰਨ ੧੬੭੮ ਈ:	ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਰਣਜੀਤ ਨਗਾਰਾ ਬਣਵਾਇਆ।

ਸੰਮਤ ੧੭੩੬—੪੧ ਬਿ:	ਸੰਨ ੧੬੭੯—੮੪ ਈ:	ਕਵੀ ਰੱਖੇ ਤੇ ਕਵੀ-ਦਰਬਾਰ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ।
੨੩ ਮਾਘ, ਸੰਮਤ ੧੭੪੨ ਬਿ:	ਸੰਨ ੧੬੮੫ ਈ:	ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਜਨਮ ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਮਾਖੋਵਾਲ (ਆਨੰਦ ਪੁਰ) ਛੱਡ ਕੇ ਪਾਉਂਟੇ ਗਏ।
੨੮ ਅੱਸੂ, ਸੰਮਤ ੧੭੪੫ ਬਿ:	ਸੰਨ ੧੬੮੮ ਈ:	ਰਾਜਾ ਫਤਿਹ ਸ਼ਾਹ ਸ਼੍ਰੀ ਨਗਰ (ਗੜ੍ਹਵਾਲ) ਦੀ ਫੌਜ-ਕਸ਼ੀ, ਤੇ ਭੰਗਾਣੀ ਦਾ ਜੰਗ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਫਤਿਹ ਹੋਈ।
ਸੰਮਤ ੧੭੪੫ ਬਿ:	ਸੰਨ ੧੬੮੩—੮੯ ਈ:	ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਪਾਉਂਟੇ ਤੋਂ ਮਾਖੋਵਾਲ (ਆਨੰਦ ਪੁਰ) ਵਾਪਸੀ।
ਸੰਮਤ ੧੭੪੬ ਬਿ:	ਸੰਨ ੧੬੮੯ ਈ:	ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਨੰਦ ਪੁਰ ਨਗਰ ਬੰਨ੍ਹਿਆ।
੨੨ ਚੇਤ੍ਰ, ਸੰਮਤ ੧੭੪੭ ਬਿ:	ਸੰਨ ੧੬੯੦ ਈ:	ਨਾਦੇਣ ਦਾ ਜੰਗ ਤੇ ਫਤਿਹ।
ਅੱਸੂ ਸੁਦੀ ੭, ਸੰਮਤ ੧੭੪੭ ਬਿ:	ਸੰਨ ੧੬੯੦ ਈ:	ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਜੁਝਾਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਜਨਮ।
ਸੰਮਤ ੧੭੪੯ ਬਿ:	ਸੰਨ ੧੬੯੨ ਈ:	ਰਾਜਾ ਭੀਮ ਚੰਦ ਬਿਲਾਸ-ਪੁਰੀਏ ਦਾ ਸੁਰਗਵਾਸ ਤੇ ਅਜਮੇਰ ਚੰਦ ਨੂੰ ਗੱਦੀ।
ਸੰਮਤ ੧੭੫੨ ਬਿ:	ਸੰਨ ੧੬੯੫ ਈ:	ਮਸ਼ੇਦਾਂ ਦੀ ਸੋਧ-ਸੁਧਾਈ।
੧ ਵੈਸਾਖ, ਸੰਮਤ ੧੭੫੨ ਬਿ:	ਸੰਨ ੧੬੯੫ ਈ:	ਖਾਲਸਾ-ਪੰਥ ਦੀ ਰਚਨਾ।
ਮੱਘਰ ਸੁਦੀ ੩, ਸੰਮਤ ੧੭੫੩ ਬਿ:	ਸੰਨ ੧੬੯੬ ਈ:	ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਜ਼ੋਰਾਵਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਜਨਮ।
੧੧ ਫੱਗਣ, ਸੰਮਤ ੧੭੫੫ ਬਿ:	ਸੰਨ ੧੬੯੮ ਈ:	ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਫਤਿਹ ਸਿੰਘ ਦਾ ਜਨਮ।
੧੭ ਵੈਸਾਖ, ਸੰਮਤ ੧੭੫੭ ਬਿ:	ਸੰਨ ੧੭੦੦ ਈ:	ਮਾਤਾ ਜੀਤੋ ਜੀ ਦਾ ਸੁਰਗ-ਵਾਸ ਹੋਣ ਤੇ ਮਾਤਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇਵੀ ਜੀ ਦਾ ਡੋਲਾ ਆਇਆ।

ਸੰਮਤ ੧੭੫੭ ਬਿ:	ਸੰਨ ੧੭੦੧ ਈ:	ਪਹਾੜੀਆਂ ਤੇ ਮੁਗਲਾਂ ਨਾਲ ਆਨੰਦ ਪੁਰ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਲੜਾਈ।
ਸੰਮਤ ੧੭੫੭ ਬਿ:	ਸੰਨ ੧੭੦੧ ਈ:	ਨਿਰਮੋਹ ਗੜ੍ਹ ਦਾ ਜੰਗ।
ਸੰਮਤ ੧੭੫੮--੬੧ ਬਿ:	ਸੰਨ ੧੭੦੨--੦੪ ਈ:	ਆਨੰਦ ਪੁਰ ਦੀ ਕਿਲਾਬੰਦੀ ਤੇ ਲੜਾਈਆਂ।
ਸੰਮਤ ੧੭੬੨ ਬਿ:	ਸੰਨ ੧੭੦੫ ਈ:	ਆਨੰਦਪੁਰ ਦੀ ਆਖਰੀ ਲੜਾਈ।
੬ ਪੋਹ, ਸੰਮਤ ੧੭੬੨ ਬਿ:	ਸੰਨ ੧੭੦੫ ਈ:	ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਨੰਦ ਪੁਰ ਛੱਡਿਆ।
੭ ਪੋਹ, ਸੰਮਤ ੧੭੬੨ ਬਿ:	ਸੰਨ ੧੭੦੫ ਈ:	ਚਮਕੌਰ ਦਾ ਜੰਗ ਤੇ ਦੋ ਵੱਡੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ।
੧੩ ਪੋਹ, ਸੰਮਤ ੧੭੬੨ ਬਿ:	ਸੰਨ ੧੭੦੫ ਈ:	ਸਰਹਿੰਦ ਵਿਚ ਮਾਤਾ ਗੂਜਰੀ ਸਮੇਤ ਦੋਵੇਂ ਛੋਟੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾ- ਦਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ।
੧ ਮਾਘ, ਸੰਮਤ ੧੭੬੨ ਬਿ:	ਸੰਨ ੧੭੦੬ ਈ:	ਮੁਕਤਸਰ ਦਾ ਜੰਗ, ਤੇ ਚਾਲੀ ਮੁਕਤਿਆਂ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ।
ਸੰਮਤ ੧੭੬੨--੬੩ ਬਿ:	ਸੰਨ ੧੭੦੬ ਈ:	ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਤਲਵੰਡੀ ਸਾਬੋ (ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ) ਜਾ ਕੇ ਰਹੇ।
ਸੰਮਤ ੧੭੬੩ ਬਿ:	ਸੰਨ ੧੭੦੬ ਈ:	ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਤਲਵੰਡੀ ਸਾਬੋ ਤੋਂ ਦੱਖਣ ਵਲ ਕੂਚ ਕੀਤਾ।
੨੫ ਫੱਗਣ, ਸੰਮਤ ੧੭੬੪ ਬਿ:	੨੧ ਫਰਵਰੀ, ੧੭੦੭ ਈ:	ਅਹਿਮਦ ਨਗਰ (ਦੱਖਣ) ਵਿਚ ਮੁਗਲ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦੀ ਮੌਤ।
ਹਾੜ੍ਹ, ਸੰਮਤ ੧੭੬੪ ਬਿ:	੮ ਜੂਨ, ੧੭੦੭ ਈ:	ਆਗਰੇ ਦੇ ਨੇੜੇ ਜਾਜੇ ਦੇ

ਵੇਸ਼ਾਖ, ਸੰਮਤ ੧੭੬੫ ਬਿ: ਸੰਨ ੧੭੦੮ ਈ:

ਜੇਠ, ਸੰਮਤ ੧੭੬੫ ਬਿ: ਸੰਨ ੧੭੦੮ ਈ:

ਹਾੜ੍ਹ, ਸੰਮਤ ੧੭੬੫ ਬਿ: ਸੰਨ ੧੭੦੮ ਈ:

ਹਾੜ੍ਹ, ਸੰਮਤ ੧੭੬੫ ਬਿ: ਸੰਨ ੧੭੦੮ ਈ:

ਹਾੜ੍ਹ, ਸੰਮਤ ੧੭੬੫ ਬਿ: ਸੰਨ ੧੭੦੮ ਈ:

ਕੱਤਕ, ਸੰਮਤ ੧੭੬੫ ਬਿ: ਸੰਨ ੧੭੦੮ ਈ:

ਕੱਤਕ ਸੁਦੀ ੫, ਸੰਮਤ ੧੭੬੫ ਬਿ: ਸੰਨ ੧੭੦੮ ਈ:

ਮੁਕਾਮ ਤੇ ਮੁਗਲ ਸ਼ਾਹ-
ਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦੀ ਲੜਾਈ ਤੇ
ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਤਾਰਾ ਆਜ਼ਮ
ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਬਹਾਦੁਰ ਸ਼ਾਹ
(ਮੁਅੱਜ਼ਮ ਸ਼ਾਹ) ਦੀ
ਮਦਦ ਕੀਤੀ।

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਿੱਲੀ, ਆਗਰੇ
ਥੀਂ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਬਾਘੌਰ (ਉਦੇ ਪੁਰ)
ਪਹੁੰਚੇ। ਬਾਘੌਰ ਦਾ ਜੱਧ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬੁਰਹਾਨ ਪੁਰ
ਡੇਰਾ ਕੀਤਾ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੰਦੇੜ ਪਹੁੰਚੇ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਨੰਦੇੜੋਂ ਬੰਦਾ
ਬਹਾਦੁਰ ਨੂੰ ਸਿੰਘ ਸਜਾ ਕੇ
ਪੰਜਾਬ ਵਲ ਭੇਜਿਆ।

ਜਮਸ਼ੈਦ ਖ਼ਾਨ ਨਾਮੀ ਇਕ
ਪਠਾਨ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਉਤੇ
ਜਮਧਰ ਨਾਲ ਵਾਰ ਕੀਤਾ।
ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਪਠਾਣ ਨੂੰ
ਝਟਕਾਇਆ ਤੇ ਜ਼ਖ਼ਮਾਂ ਉਤੇ
ਮਲ੍ਹਮ ਪੱਟੀ ਕਰਵਾਈ।

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ-
ਪੰਥ ਨੂੰ ਗੁਰਿਆਈ ਬਖ਼ਸ਼ੀ।
ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੰਦੇੜ (ਅਬਿਚਲ
ਨਗਰ) ਦੇ ਸਥਾਨ ਪਰ
ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਸਮਾਏ।

— ੦ —

"ਸਾਹਿਤ-ਮਾਰਤੰਡ"
ਡਾ ਅਮਰ ਭਾਰਤੀ ਜੀ ਦੇ
ਨਿਜੀ ਪ੍ਰਸਤਕਾਲਾ ਵਿਚੋਂ

੧੬੪

1556